

ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΤΩΝ ΠΑΙΔΙΩΝ ΤΗΣ
ΜΟΥΣΟΥΛΜΑΝΙΚΗΣ ΜΕΙΟΝΟΤΗΤΑΣ
ΣΤΗ ΘΡΑΚΗ

πρόσθεση όχι αφαίρεση
πολλαπλασιασμός όχι διαίρεση

“Εκπαίδευση των παιδιών της μουσουλμανικής μειονότητας στη Θράκη”

Έκθεση αξιολόγησης των αποτελεσμάτων της δράσης 6:
“Δημιουργικά Εργαστήρια Νέων” για την τριετία 2010-2013

Παραδοτέο 6.Δ – ΤΟΜΟΣ Α – Έκθεση Αξιολόγησης

Οκτώβριος 2013

Άννη Βασιλείου

Κοινωνική Ψυχολόγος - Υπεύθυνη Δράσης “Δημιουργικά Εργαστήρια Νέων”

Αφροδίτη Μπάκα

Λέκτορας Κοινωνικής Ψυχολογίας – Εξωτερική Αξιολογήτρια
Τμήμα Ψυχολογίας, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης

Ευαγγελία Φίγγου

Λέκτορας Κοινωνικής Ψυχολογίας των Διομαδικών Σχέσεων - Εξωτερική Αξιολογήτρια
Τμήμα Ψυχολογίας, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης

Ευρωπαϊκή Ένωση
Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ & ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ, ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ & ΑΘΛΗΤΙΣΜΟΥ
ΕΙΔΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

I. Εισαγωγή.....	6
1. Στόχοι και Πλαίσιο λειτουργίας των ΔΕΝ.....	6
2. Το μοντέλο της εσωτερικής αξιολόγησης των ΔΕΝ.....	7
3. Μέθοδος ανάλυσης.....	10
α. Ποσοτική ανάλυση: Περιγραφικοί στατιστικοί δείκτες.....	10
β. Ποιοτική ανάλυση περιεχομένου.....	10
II. Ετήσια Περιγραφή των δράσεων - Αποτελέσματα αξιολόγησης	12
1. Πρώτο έτος λειτουργίας (2010-2011)	12
1.1. Υλικό στο οποίο στηρίχτηκε η αξιολόγηση 2010 -2011.....	12
1.2 Περιγραφή δράσεων – Αποτελέσματα αξιολόγησης.....	12
1.2.1 Σεπτέμβριος – Δεκέμβριος 2010.....	12
1.2.2 Ιανουάριος – Απρίλιος 2011.....	14
1.2.3 Μάιος – Ιούνιος 2011.....	15
1.2.4 Ιούλιος – Αύγουστος 2011.....	17
(i) Η οπτική των νέων.....	19
(ii) Η οπτική των νέων ενηλίκων.....	20
(iii) Η οπτική της επιστημονικής υπεύθυνης.....	21
(iv) Η οπτική των υπευθύνων συντονισμού της θερινής δράσης.....	23
(v) Η οπτική των εμπυχωτών.....	23
(vi) Η οπτική των γονέων	27
(vii) Η οπτική των εξωτερικών συνεργατών.....	27
1.3 ΣΥΝΟΨΗ-ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ.....	28
α) Συλλογικότητα, συν-οργάνωση και ενεργητική συμμετοχή στις δράσεις	28
β) Αναγνώριση και άσκηση ψυχοκοινωνικών δεξιοτήτων και δημιουργική έκφραση του ψυχοκοινωνικού κόσμου των συμμετεχόντων	29
γ) Δια-πολιτισμική συνύπαρξη και αποδοχή της διαφορετικότητας.....	30
δ) Δικτύωση και «άνοιγμα» στην ευρύτερη κοινότητα	31
2. Δεύτερο έτος λειτουργίας (2011-2012)	33
2.1 Υλικό στο οποίο στηρίχτηκε η αξιολόγηση 2011 -2012.....	33
2.2 Περιγραφή δράσεων – Αποτελέσματα αξιολόγησης.....	33
2.2.1 Εκδηλώσεις: «Καλωσορίζοντας τα πρωτοβρόχια» (Σεπτέμβριος- Οκτώβριος 2011)	33

Στόχοι και Περιγραφή της δράσης	34
Αξιολόγηση της δράσης	35
α) Γονείς	35
β) Εμπυχωτές.....	36
2.2.2 Δράσεις των ΔΕΝ την περίοδο Οκτωβρίου 2011– Μαΐου 2012: Ομάδες	37
α. “Ομάδες Νέων στα ΚΕΣΠΕΜ” (Οκτώβριος 2011 – Μάιος 2012).....	37
Στόχοι και Περιγραφή της δράσης	37
Διαδικασίες καταγραφής και παρακολούθησης της δράσης.....	37
Αξιολόγηση των δράσεων (εμπυχωτές και υπεύθυνη δράσης).....	39
β. Η ομάδα νέων ενηλίκων.....	40
Στόχοι και Περιγραφή της δράσης	40
Αξιολόγηση (καταγραφές νέων ενηλίκων).....	41
γ. “Παίζουμε μαζί”: Βιωματικό Εργαστήριο γονέα-παιδιού (Μάρτιος-Απρίλιος 2012).....	42
Στόχοι και Περιγραφή της δράσης	42
Αξιολόγηση (εμπυχωτές και υπεύθυνη δράσης).....	43
2.2.3 Δράσεις των ΔΕΝ την περίοδο Οκτωβρίου 2011– Μαΐου 2012: Εκδηλώσεις ανοιχτές στην τοπική κοινότητα.....	43
α. “Αυλαία στο Όνειρο”: δράση του ΚΕΣΠΕΜ Κομοτηνής (Ιανουάριος 2012).....	43
Στόχοι και Περιγραφή της δράσης	43
Αξιολόγηση (εμπυχωτές).....	44
β. “Ανοιχτό Εργαστήριο”: δράση για μαθητές του ΚΕΣΠΕΜ Κομοτηνής (Φεβρουάριος 2012).....	45
γ. “Φέρνουμε την Άνοιξη στο ΚΕΣΠΕΜ”: δράση για μαθητές του ΚΕΣΠΕΜ Κομοτηνής (Μάιος 2012).....	45
δ. “ΔΕΝ τ(ρ)όπος συνύπαρξης”: ανοίγουμε την Αυλαία στη διαπολιτισμική συνύπαρξη (Μάιος 2012).....	45
Στόχοι και Περιγραφή της δράσης	45
Αξιολόγηση της δράσης	46
ε) Δημιουργία διαδικτυακού χώρου στο πλαίσιο του ιστότοπου του προγράμματος (Απρίλιος – Μάιος 2012).....	46
Στόχοι και Περιγραφή της δράσης.....	46
Αξιολόγηση.....	46
στ) “ΔΕΝ ανοίγουμε στην κοινότητα”: έκθεση των ομάδων νέων στα ΚΕΣΠΕΜ Κομοτηνής (25 Μαΐου 2012) και Ξάνθης (1-3 Ιουνίου 2012).....	47
Στόχοι και Περιγραφή της δράσης.....	47
Αξιολόγηση (εμπυχωτές και υπεύθυνη δράσης).....	47
2.2.4 Θερινά ΔΕΝ (Ιούνιος-Αύγουστος 2012): “Ακολουθώντας τη ροή: Θερινά ΔΕΝ 2012” (25 Ιουνίου-22 Ιουλίου 2012)	48
Στόχοι και Περιγραφή της δράσης	48
Διαδικασίες καταγραφής και παρακολούθησης της δράσης.....	49
Αξιολόγηση της δράσης.....	50
α) Αξιολόγηση (υπεύθυνη δράσης και εμπυχωτές-συντονιστές).....	50
β) Αξιολόγηση (γονείς).....	53
γ) Αξιολόγηση (εξωτερικοί συνεργάτες-επισκέπτες)	54
δ) Αξιολόγηση νέων.....	55
2.2.5 Συγκεντρωτικός Πίνακας Ανάλυσης.....	57
2.2.6 ΣΥΝΟΨΗ - ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ.....	58

3. Τρίτο έτος λειτουργίας (2012-2013)62

3.1 Υλικό στο οποίο στηρίχτηκε η αξιολόγηση 2012 -2013.....	62
3.2 Περιγραφή δράσεων – Αποτελέσματα αξιολόγησης.....	63
3.2.1 Κατασκευάζοντας το νέο ΔΕΝτοπ(ι)ο» (Σεπτέμβριος- Οκτώβριος 2012: Προετοιμασία των δράσεων της νέας σχολικής χρονιάς.....	63
α) Διερεύνηση αναγκών	63
Στόχοι και Περιγραφή της δράσης.....	63
Αποτελέσματα διερεύνησης αναγκών	64
Γονείς.....	64
Παιδιά	65
Υπεύθυνη δράσης και εμπυχωτές.....	65
β) ΔΕΝ+ ημέρες αλληλο-επιμόρφωσης 15-16 & 18 Σεπτεμβρίου 2012.....	67
Στόχοι και περιγραφή της δράσης.....	67
Εξέλιξη της συνέργειας των ΔΕΝ με το σύνολο των δράσεων του ΠΕΜ:.....	67
3.2.2 “Ομάδες Νέων στα ΚΕΣΠΕΜ” (Οκτώβριος 2012 – Απρίλιος 2013).....	68
Στόχοι και Περιγραφή της δράσης	68
Διαδικασίες καταγραφής και παρακολούθησης της δράσης.....	69
Αξιολόγηση των δράσεων	70
α) Εμπυχωτές και υπεύθυνη δράσης.....	70
i) Αξιολόγηση των επιμέρους “ΔΕΝ τοπίων”.....	71
ii) Συνολική αξιολόγηση των “ΔΕΝ Τοπίων”.....	76
β) Νέοι.....	79
γ) Γονείς.....	83
3.2.3 Εκδηλώσεις ανοιχτές στην τοπική κοινότητα.....	85
Περιγραφή δράσεων & Αξιολόγηση.....	85
α) “Δίκτυο νέων ΔΕΝ”: δράση ανάπτυξης των διαδικτυακών ΔΕΝτόπων.....	86
β) “Δ.Ε.Ν. διασκεδάζουμε μαζί!”: δράση για γονείς και νέους στην Αυλαία στο ΚΕΣΠΕΜ Κομοτηνής (Κυριακή 18 Νοεμβρίου 2012).....	87
γ) "Βιντεομουσειά, η δική μας γνώμη": δράση ομάδων εφήβων στην “Αυλαία του ΚΕΣΠΕΜ Κομοτηνής (1-2 Δεκεμβρίου 2012).....	87
δ) “Αυλαία στο 2013”: δράση ομάδων νέων στην “Αυλαία” του ΚΕΣΠΕΜ Κομοτηνής (21 Δεκεμβρίου 2012).....	88
ε) “Αυλαία στο Χειροποίητο”: δράση ομάδας νέων ενηλίκων στην “Αυλαία” του ΚΕΣΠΕΜ Κομοτηνής (Φεβρουάριος-Μάρτιος 2013).....	89
3.2.4 Κινητή μονάδα (βαν) των ΔΕΝ.....	89
α) “ΔΕΝ διαδρομές”: αξιοποίηση της κινητής μονάδας των ΔΕΝ (βαν) σε μία πιλοτική δράση (Φεβρουάριος-Απρίλιος 2013).....	90
Περιγραφή και στόχος της δράσης.....	90
Αξιολόγηση.....	91
β) “Καλωσορίζοντας την Άνοιξη: Δ.Ε.Ν. ταξιδεύουμε!” (Μάιος-Ιούνιος 2013).....	92
Περιγραφή και στόχοι δράσης	92
Διαμόρφωση ομάδας εμπυχωτών και συμμετέχοντες νέοι.....	93
Συνοπτική περιγραφή της κεντρικής δράσης.....	93
Αξιολόγηση.....	94
i) Αποτελέσματα της δράσης σε σχέση με τους επιδιωκόμενους στόχους.....	94
ii) Παράγοντες που συντέλεσαν στην επίτευξη των στόχων.....	96
iii) Ανασχετικοί παράγοντες- Δυσκολίες.....	97
3.2.5 Θερινά ΔΕΝ (Ιούνιος-Ιούλιος 2013): “Ακολουθώντας τη ροή: Θερινά ΔΕΝ 2013” (17 Ιουνίου-13 Ιουλίου 2013)	98

Στόχοι και Περιγραφή της δράσης	98
Διαμόρφωση δικτύου συνεργατών θερινής δράσης 2013.....	100
Διαδικασίες καταγραφής και παρακολούθησης της δράσης.....	100
Αξιολόγηση της δράσης.....	101
α) Αξιολόγηση (υπεύθυνη δράσης και εμπυχωτές-συντονιστές).....	101
i) στο ποτάμι.....	101
ii) στο βουνό, στη θάλασσα, στον κάμπο.....	102
iii) Συνολική εκτίμηση των Θερινών δράσεων.....	104
β) Γονείς.....	107
γ) Νέοι.....	110
3.2.6 Συγκεντρωτικός Πίνακας Ανάλυσης.....	115
3.2.7 ΣΥΝΟΨΗ - ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ.....	118

4. Συνολικά συμπεράσματα..... 122

α. Δημιουργία ενός δομημένου χώρου-πόλου έλξης για τους νέους (παιδιά, προεφήβους, εφήβους και νέους ενήλικες) των τοπικών κοινοτήτων (τόσο από τη μειονότητα όσο και από την πλειονότητα).....	122
β. Ανάπτυξη και ενδυνάμωση των συμμετεχόντων παιδιών και νέων μέσα από την καλλιέργεια ψυχοκοινωνικών δεξιοτήτων.....	123
γ. Καλλιέργεια της συλλογικότητας και της διαπολιτισμικής συνύπαρξης.....	125
δ. Συνεργασία και δικτύωση με την τοπική κοινωνία γενικότερα.....	126
Εμπλοκή γονέων.....	126
Δικτύωση με άλλες δράσεις.....	127
Επαφές με συλλογικούς φορείς / θεσμικοί παράγοντες.....	127
Διαμεσολαβητές στις τοπικές κοινότητες/ αξιοποίηση προηγούμενων εμπειριών	128
ε. Παράδοση της λειτουργίας των Δημιουργικών Εργαστηρίων Νέων στην τοπική κοινωνία -μέσω της ανάπτυξης ουσιαστικής συνεργασίας με τους φορείς της-έτσι ώστε να διαμορφωθεί εκείνο το ανθρώπινο πλέγμα στήριξης που θα εξασφαλίσει τη συνέχεια της δράσης από την ίδια την τοπική κοινωνία.....	128

Βιβλιογραφία..... 130

I. Εισαγωγή

1. Στόχοι και Πλαίσιο λειτουργίας των ΔΕΝ

Τα Δημιουργικά Εργαστήρια Νέων δημιουργήθηκαν στα Κέντρα Στήριξης του Προγράμματος «Εκπαίδευση των Παιδιών της Μουσουλμανικής Μειονότητας στη Θράκη». Είναι χώροι οι οποίοι φιλοξενούν δραστηριότητες που απευθύνονται κυρίως, αν και όχι αποκλειστικά, σε νέους της μειονότητας των γύρω περιοχών. Οι δράσεις των ΔΕΝ εντάσσονται στις δράσεις και παρεμβάσεις που υλοποιούνται στο πλαίσιο του προγράμματος εκτός σχολείου που όπως και οι εντός σχολείου παρεμβάσεις προωθούν από κοινού τους παρακάτω αλληλένδετους στόχους:

- **Αναβάθμιση της εκπαίδευσης των νέων της μειονότητας μέσα από την επίτευξη επιμέρους δράσεων που αποσκοπούν στην:**
 - ο καλή γνώση της ελληνικής γλώσσας
 - ο παροχή στους εκπαιδευτικούς αφενός ειδικών γνώσεων, αφετέρου κατάλληλου και καινοτόμου εκπαιδευτικού υλικού
 - ο υποστήριξη των οικογενειών για να ενισχύσουν τη σχολική επίδοση των παιδιών τους
 - ο διασφάλιση της αποδοχής των παιδιών αυτών από το εκπαιδευτικό προσωπικό και όλους τους πολίτες της Θράκης.
- **Ισότιμη και ενεργή ένταξη των νέων της μειονότητας στο κοινωνικό περιβάλλον και άρση των παραγόντων που διευκολύνουν τον κοινωνικό αποκλεισμό**
- **Διαπολιτισμική συνύπαρξη και καλλιέργεια σχέσεων εμπιστοσύνης, συνεργασίας και αλληλεγγύης μεταξύ των νέων διαφορετικών πολιτισμικών ομάδων**

Ειδικότερα τα ΔΕΝ επιδιώκουν να υπηρετήσουν τους παραπάνω στόχους μέσα από τη δημιουργία ενός δομημένου χώρου-πόλου έλξης για τους νέους (παιδιά, προεφήβους, εφήβους και νέους ενήλικες) των τοπικών κοινοτήτων (τόσο από τη μειονότητα όσο και από την πλειονότητα) όπου θα ενθαρρύνεται η έκφραση του ψυχοκοινωνικού τους κόσμου μέσα από δημιουργικά έργα παράλληλα με την καλλιέργεια της συλλογικότητας, της διαπολιτισμικής συνύπαρξης, και της συμμετοχής σε ομαδικά έργα σε ισότιμη βάση.

Μέσα από τη δόμηση και εισαγωγή ενός τρόπου δουλειάς που βασίζεται στην **Κοινωνικο-Πολιτισμική Εμφύχωση** επιδιώκεται: α) η ευαισθητοποίηση σε δεξιότητες αναγνώρισης

αναγκών και ενδιαφερόντων, αυτενέργειας και δημιουργικής συμμετοχής σε διεργασία ομάδας για την κάλυψη αναγκών, και ευρύτερα εκείνη η βιωματική μάθηση που ενθαρρύνει την ψυχοκοινωνική ανάπτυξη και β) **η ενθάρρυνση στην ενεργή συμμετοχή σε όλες τις φάσεις ζωής μιας δράσης** - στον οραματισμό και το σχεδιασμό της, στην υλοποίηση της και στην αξιολόγηση των βιωμάτων τους. Στόχος είναι **οι βιωμένες δεξιότητες να γίνουν εφόδια που θα μεταφερθούν από τους νέους στην καθημερινή ζωή** έξω από τα ΔΕΝ – στη γειτονιά, στο σχολείο, στην κοινότητα.

Οι δράσεις των ΔΕΝ επιδιώκουν τη **συνεργασία και τη δικτύωση με υπάρχουσες συγγενικές προσπάθειες στον κοινωνικό χώρο της Θράκης** καθώς και με την τοπική κοινωνία γενικότερα. Απώτερος στόχος, άλλωστε, είναι η παράδοση της λειτουργίας των Δημιουργικών Εργαστηρίων Νέων στην τοπική κοινωνία -μέσω της ανάπτυξης ουσιαστικής συνεργασίας με τους φορείς της- έτσι ώστε να διαμορφωθεί εκείνο το ανθρώπινο πλέγμα στήριξης που θα εξασφαλίσει τη **συνέχεια της δράσης από την ίδια την τοπική κοινωνία.**

2. Το μοντέλο της εσωτερικής αξιολόγησης των ΔΕΝ

Η αξιολόγηση ενός εκπαιδευτικού προγράμματος, είτε είναι εξωτερική είτε είναι εσωτερική μπορεί να στηριχτεί σε ποσοτικά είτε σε ποιοτικά μοντέλα είτε στο συνδυασμό τους. Με την υιοθέτηση ποσοτικών μοντέλων τα κύρια δεδομένα της αξιολόγησης προέρχονται από ερωτηματολόγια και κλειστές συνεντεύξεις, πειράματα και συστηματική παρατήρηση. Στις περιπτώσεις αυτές η αξιολόγηση συνήθως εστιάζει σε προβλήματα που έχουν εντοπιστεί εκ των προτέρων, αξιολογεί ό,τι είναι άμεσα εμφανές, και την επίδραση του προγράμματος κυρίως στο γνωστικό επίπεδο των μαθητών. Η ποιοτική αξιολόγηση υλοποιείται κυρίως μέσω ημιδομημένων συνεντεύξεων, συμμετοχικής παρατήρησης, μελετών περίπτωσης και έρευνας δράσης. Η γνώση αποκτάται από την αλληλεπίδραση μεταξύ του αξιολογητή και της συγκεκριμένης κατάστασης και μέσα από αυτή αναδεικνύονται τα πιθανά προβλήματα. Πολύ συχνά υποστηρίζεται ότι το μοντέλο αξιολόγησης (ποσοτικό ή ποιοτικό) δεν είναι το πιο σημαντικό σε μία αξιολόγηση αφού η αξία της έγκειται όχι τόσο στο είδος του μοντέλου ή της έρευνας αλλά στη χρησιμότητα των πληροφοριών που παρέχει.

Ήδη από τη δεκαετία του '80 οι αξιολογητές έχουν αναθεωρήσει το ρόλο της αξιολόγησης, έχουν σταθεί κριτικά απέναντι της, την έχουν εμπλουτίσει έτσι ώστε να αναβαθμιστεί ο ρόλος της και να καλύψει τις ανάγκες της σύγχρονης έρευνας. Κύριος στόχος της αξιολόγησης είναι να διευκολύνει μια δημοκρατική, πλουραλιστική διαδικασία που θα διαφωτίζει όλους τους συμμετέχοντες. Είναι μια διαδικασία μέσα από την οποία η κοινωνία μαθαίνει για τον εαυτό της και έτσι αλλάζει και βελτιώνεται, καθώς η κατανόηση των γεγονότων και των διαδικασιών καθοδηγούν τις μελλοντικές

ενέργειες.

Αντίθετα με τις ευρέως διαδεδομένες αναπαραστάσεις, κύριος στόχος της αξιολόγησης δεν είναι το να καταλήξει στο αν ένα πρόγραμμα πέτυχε ή όχι τους στόχους του. Σε ένα πρόγραμμα με κοινωνικές διαστάσεις οι στόχοι δεν είναι συνήθως μετρήσιμοι με αδιαμφισβήτητα «εμπειρικά» κριτήρια. Όταν κύριος στόχος της αξιολόγησης γίνεται η απόφαση για την επιτυχία ή μη των στόχων, ελλοχεύει ο κίνδυνος η συγκεκριμενοποίηση των στόχων να γίνει από τους αξιολογητές, με αποτέλεσμα να γίνεται πρωταρχικός στόχος του προγράμματος αυτός που καθόρισαν οι αξιολογητές.

Στην ουσία η αξιολόγηση ενώνει την κοινωνική έρευνα με την κοινωνική δράση. Γι' αυτό ένα σχέδιο αξιολόγησης που επικεντρώνεται στα αυστηρά δεδομένα και είναι «επιστημονικά άκαμπτο» μπορεί να οδηγήσει σε διαστρεβλωμένη εικόνα. Η αξιολόγηση παίρνει αξία όταν έχει ευελιξία, παίρνει πολλές μορφές και παρουσιάζει τα δεδομένα τόσο σ' αυτούς που συμμετέχουν όσο και στους κριτικούς του. Οι πληροφορίες παρέχονται πιο πολύ για να στηρίξουν τις διαπραγματεύσεις παρά για να υποδείξουν τη «σωστή» απόφαση.

Έτσι, τα συμμετρικά σχέδια από τις έρευνες εργαστηρίου και τις έρευνες-μελέτες δεν είναι τα πιο κατάλληλα για τα σχέδια αξιολόγησης. Επίσης, ένα αυστηρά αντιπροσωπευτικό δείγμα μπορεί να δώσει λιγότερες πληροφορίες από ένα δείγμα συγκεκριμένων-ξεχωριστών περιπτώσεων. Επιπλέον, πολλαπλοί δείκτες αποτελεσμάτων ενισχύουν λογικά τα αποτελέσματα εξίσου καλά με τις στατιστικές αναλύσεις. Η καλύτερη ασφαλιστική δικλίδα έναντι άκαμπτων κριτηρίων στην πρακτική αξιολόγησης είναι οι πολλαπλές και ανεξάρτητες πηγές κριτικής και η συλλογή πολλών και διαφορετικών οπτικών. Τέλος, η «επιστημονική ποιότητα» δεν πρέπει να είναι το πρωταρχικό κριτήριο και στόχος. Μια αξιολόγηση οφείλει να είναι κατανοητή, ορθή και ολοκληρωμένη όπως και αξιόπιστη προς όλες τις πλευρές που συμμετέχουν στο πρόγραμμα (Cronbach, 1980).

Κατά τους Fitz-Gibbon&Lyon (1978) δύο πολυσήμαντα στοιχεία ενός σχεδίου αξιολόγησης είναι ποιοι θα «μετρηθούν» και πότε. Τα προτεινόμενα μοντέλα μετρήσεων στο χρόνο είναι αρκετά και προσαρμόζονται στις ανάγκες του προγράμματος που καλούνται να καλύψουν. Τα κύρια μοντέλα είναι (Fitz-Gibbon & Lyon 1978, Barlow & Hersen 1984):

- * μετρήσεις κατά τη διάρκεια της παρέμβασης ή της εφαρμογής του προγράμματος (B design)
- * μετρήσεις πριν και κατά τη διάρκεια (A&B design)
- * μετρήσεις πριν-κατά τη διάρκεια-μετά (A & B & A design)
- * μετρήσεις πριν και μετά (Pretest & Posttest)

- * μετρήσεις μόνο μετά (Posttest)
- * σειρές στο χρόνο (timeseries) (συνήθως τρεις πριν και τρεις μετά).

Η εσωτερική αξιολόγηση των ΔΕΝ προτείνεται να ακολουθήσει το μοντέλο αξιολόγησης που περιλαμβάνει μετρήσεις πριν-κατά τη διάρκεια-μετά (A&B&A design). Καθώς τα ΔΕΝ λειτουργούν με ετήσιο προγραμματισμό ο σχεδιασμός της αξιολόγησης γίνεται ανά έτος (2010-2011, 2011-2012, 2012-2013)

Η εσωτερική αξιολόγηση των Δημιουργικών εργαστηρίων Νέων μεταξύ άλλων ενδιαφέρεται να αναδείξει τους τρόπους με τους οποίους όλοι οι άμεσα ή έμμεσα εμπλεκόμενοι στα ΔΕΝ βιώνουν, αισθάνονται και αντιλαμβάνονται τα εργαστήρια. Οι όποιες αλλαγές προκύπτουν από τη συμμετοχή στα ΔΕΝ πρέπει να αναζητηθούν τόσο εντός των ΔΕΝ όσο και στο ευρύτερο κοινωνικό περιβάλλον στο οποίο λειτουργούν. Υπό αυτή την έννοια, αντιμετωπίζοντας τα ΔΕΝ ως μέρος ενός ευρύτερου κοινωνικού συστήματος ομάδες ενδιαφέροντος για την εσωτερική αξιολόγηση αποτελούν:

- οι εμπνευστές και οι συντονιστές τους
- τα παιδιά, έφηβοι ή νέοι ενήλικες που συμμετέχουν στις δραστηριότητες
- οι γονείς τους
- και η ευρύτερη τοπική κοινωνία

Ένα σχέδιο αξιολόγησης οφείλει να είναι λιγότερο επιστημονικά άκαμπτο, μ' ευελιξία και ποικιλομορφία, με πολλαπλούς δείκτες αποτελεσμάτων που αλληλο-ενισχύονται λογικά, που στοχεύει στην κατανόηση των φαινομένων και της διαδικασίας (Cronbach, 1980).

Για το λόγο αυτό και προκειμένου να συγκεντρωθούν πληροφορίες από τις ομάδες αυτές για την εσωτερική αξιολόγηση χρησιμοποιούνται οι παρακάτω τεχνικές συλλογής δεδομένων

- συνεντεύξεις
- ομάδες εστίασης,
- συμμετοχική παρατήρηση,
- ημερολόγια και
- μελέτη αρχείων
- ερωτηματολόγια

Θα πρέπει να σημειωθεί επίσης ότι η εσωτερική αξιολόγηση της δράσης ΔΕΝ στο σύνολό της δανείζεται πολλά στοιχεία από την έρευνα δράσης. Είναι συμμετοχική με την έννοια ότι φορείς της αξιολόγησης είναι και οι άνθρωποι που αποτελούν μέρος του πλαισίου μέσα στο οποίο οι δράσεις και οι παρεμβάσεις υλοποιούνται. Είναι συνεργατική και συχνά για την υλοποίησή της επιδιώκεται η διασύνδεση με άλλους φορείς και η εμπλοκή όλων των ενδιαφερομένων τόσο στο επίπεδο της συγκεκριμενοποίησης των αιτημάτων όσο και στο επίπεδο του σχεδιασμού τρόπων αντιμετώπισης. Τέλος, και αυτό είναι ιδιαίτερα σημαντικό για την αξιολόγηση, είναι αυτο-αξιολογική και έχει το χαρακτηριστικό της διαρκούς επανατροφοδότησης της ίδιας της δράσης. Σε κάθε βήμα είναι αναγκαία η επαναξιολόγηση των αρχικών στόχων μέσα στις οποιεσδήποτε καινούριες συνθήκες προκύψουν (Carr & Kemmis, 1986. Taylor, 1994).

3. Μέθοδος ανάλυσης

α. Ποσοτική ανάλυση: Περιγραφικοί στατιστικοί δείκτες

Στα δεδομένα που προέκυψαν από ερωτηματολόγια αξιολόγησης (τρίτο έτος) εφαρμόστηκαν ποσοτικές αναλύσεις (περιγραφικοί στατιστικοί δείκτες) με τη βοήθεια του στατιστικού πακέτου SPSS. Η περιγραφή της μορφής των ερωτηματολογίων γίνεται πριν από την παρουσίαση των αποτελεσμάτων που προέκυψαν από την ανάλυση.

β. Ποιοτική ανάλυση περιεχομένου

Για την ανάλυση του υλικού χρησιμοποιήθηκε η ποιοτική ανάλυση περιεχομένου. Η μέθοδος κρίθηκε καταλληλότερη από άλλες μορφές ποιοτικής ανάλυσης, κυρίως λόγω του όγκου και της πολυμορφίας του προς ανάλυση υλικού. Η μεθοδολογία της ανάλυσης περιεχομένου άρχισε να εφαρμόζεται στις αρχές του εικοστού αιώνα, από κοινωνικούς επιστήμονες μέσω τις ποσοτικής ανάλυσης έντυπου αλλά και ακουστικού υλικού, κυρίως στις Ηνωμένες Πολιτείες (Berelson, 1952. Krippendorff, 1980. Robson, 2007). Παρά το γεγονός ότι ξεκίνησε ως μία κατά βάση ποσοτική μέθοδος ανάλυσης, τα τελευταία χρόνια η «ποιοτική» εκδοχή της κερδίζει έδαφος στις κοινωνικές επιστήμες. Αυτή επιδιώκει την ανάδειξη των νοημάτων του κειμένου, καθώς και τη διερεύνηση σχέσεων μεταξύ τους.

Βασική αρχή της ποιοτικής ανάλυσης περιεχομένου είναι η ταξινόμηση του υπό επεξεργασία υλικού σε κατηγορίες. Επικεντρωνόμενη και στην αναζήτηση του υποβόσκοντος ή υπέρποντος περιεχομένου, η ποιοτική ανάλυση περιεχομένου μπορεί να δίνει βαρύτητα και σε παραλείψεις ή αποσιωπήσεις στο κείμενο, ενώ, αντίθετα με την ποσοτική μέθοδο ανάλυσης, δεν παραμένει

(αναγκαστικά) στην αναζήτηση συχνοτήτων και επαναλήψεων ορισμένων χαρακτηριστικών του κειμένου. Η ανάλυση μπορεί να εστιάζει όχι μόνο στο (υποκειμενικό) νόημα που επικοινωνείται από ένα κείμενο, αλλά και στις συνθήκες παραγωγής του κειμένου, το κοινωνικοπολιτισμικό υπόβαθρο, στις διαφορετικές φωνές που εκπροσωπούνται σε ένα σώμα υλικού κτλ. (Krippendorff, 1980).

Στην ανάλυση περιεχομένου οι θεματικές κατηγορίες μπορούν να συγκροτηθούν μέσω δύο πολύ διαφορετικών διαδικασιών, της παραγωγικής και της επαγωγικής διαδικασίας. Ο σκοπός της παραγωγικής διαδικασίας είναι ο καθορισμός των κατηγοριών με βάση θεωρητικές υποθέσεις οι οποίες σε μεγάλο βαθμό καθορίζουν τους κανόνες κωδικοποίησης για κάθε κατηγορία (Mayring, 2000). Για τις ανάγκες της παρούσας αξιολόγησης χρησιμοποιήθηκε ο επαγωγικός τρόπος ανάλυσης του υλικού. Οι κατηγορίες συγκροτήθηκαν από την εξέταση του υπό ανάλυση υλικού πάντα σε σχέση με τους γενικότερους στόχους των ΔΕΝ και τους επιμέρους στόχους κάθε δράσης.

Μία από τις βασικές τεχνικές του επαγωγικού τρόπου ανάλυσης η οποία χρησιμοποιήθηκε και για την αξιολόγηση, είναι η αναλυτική τεχνική της περίληψης. Με αυτή την τεχνική κατασκευάζονται κατηγορίες μέσω της μείωσης, γενίκευσης ή παράφρασης σχετικών αποσπασμάτων του υπό ανάλυση κειμένου. Οι αρχικές, δοκιμαστικές κατηγορίες που δημιουργούνται, αξιολογούνται στη συνέχεια και τροποποιούνται ή οριστικοποιούνται οδηγώντας στην δημιουργία κάποιων κεντρικών κατηγοριών (Mayring, 2000).

Για την ένταξη του υλικού στις κατηγορίες βασική μονάδα ανάλυσης ήταν το θέμα, ενώ η μονάδα συμφραζομένων ποίκιλε ανάλογα με το είδος του προς ανάλυση υλικού (στα ερωτηματολόγια ήταν η απάντηση στην ανοιχτή ερώτηση, στις ομάδες εστίασης, το μέρος της συζήτησης που αντιστοιχούσε σε έναν επιμέρους άξονα, ενώ σε άλλες καταγραφές-όπως επιστολές, ημερολόγια-ήταν η συνολική καταγραφή). Στην διαδικασία κατηγοριοποίησης του υλικού θα μπορούσαμε να διακρίνουμε τρία στάδια: Το πρώτο αφορά την ταξινόμηση του υλικού ανάλογα με το είδος της δράσης. Οι δράσεις ταξινομήθηκαν σε τύπους ανάλογα με τους εξειδικευμένους στόχους και τη διάρκειά τους: Στη συνέχεια και μέσα σε κάθε δράση, έγινε επεξεργασία του προς ανάλυση υλικού που οδήγησε α) στην κατηγοριοποίηση των βασικών στόχων και περιεχομένων της δράσης με βάση κυρίως αρχειακό υλικό και β) στην κατηγοριοποίηση των αξιολογικών κρίσεων και εντυπώσεων με βάση τις εμπλεκόμενες στην αξιολόγηση ομάδες.

II. Ετήσια Περιγραφή των δράσεων - Αποτελέσματα αξιολόγησης

1. Πρώτο έτος λειτουργίας (2010-2011)

1.1. Υλικό στο οποίο στηρίχτηκε η αξιολόγηση 2010 -2011

- * Ημερολόγια εργασίας της συντονίστριας και των εμπυχωτών των ΔΕΝ
- * Ομάδες εστίασης εμπυχωτών μία πριν και μία μετά την υλοποίηση των θερινών δραστηριοτήτων
- * Συζητήσεις με τους νέους κατά τη διάρκεια και στο τέλος της θερινής δράσης
- * Αρχειακό υλικό της δράσης: Το αρχειακό υλικό προέρχεται σε μεγάλο βαθμό από τη διαδικτυακή χαρτογράφηση της δράσης, καθώς τα ΔΕΝ αξιοποίησαν διαδικτυακά εργαλεία, για τη δημοσιοποίησή τους και την ένταξή τους στο τοπικό κοινωνικό-πολιτισμικό πλαίσιο.

1.2 Περιγραφή δράσεων – Αποτελέσματα αξιολόγησης

1.2.1 Σεπτέμβριος – Δεκέμβριος 2010

Την περίοδο Σεπτεμβρίου – Δεκεμβρίου 2010 η αξιολόγηση στηρίζεται στα ημερολόγια και τις καταγραφές της επιστημονικής υπεύθυνης των ΔΕΝ. Οι κύριοι προβληματισμοί αφορούσαν την προσπάθεια οι δράσεις να σχεδιαστούν με βάση τους κύριους στόχους των ΔΕΝ, έτσι ώστε να στηρίζονται στην αυτενέργεια των συμμετεχόντων εμπυχωτών και νέων, να προωθούν τον αυτοπροσδιορισμό, τη συνεργασία και τη συνύπαρξη διαφορετικών μερών, να δομηθούν ως δίκτυα (δίκτυο συνεργατών / δίκτυο νέων) προωθώντας τη διαπραγμάτευση και τη «συν-απόφαση» μεταξύ αλληλένδετων υπό-ομάδων με διαφοροποιημένους ρόλους και ευθύνη συντονισμού της δράσης, και να ενθαρρύνουν την διαρκή ανατροφοδότηση των συμμετεχόντων. Στην ανάπτυξη των προβληματισμών σημαντικό ρόλο έπαιξαν οι συναντήσεις και συζητήσεις της υπεύθυνης με εμπυχωτές και νέους που είχαν συμμετάσχει στο παρελθόν σε δράσεις των ΔΕΝ.

Η προετοιμασία της δράσης σ' αυτή την πρώτη της φάση αφορούσε στον προγραμματισμό και σχεδιασμό των Δημιουργικών Εργαστηρίων Νέων (ΔΕΝ). Χωρίστηκε σε δύο αλληλένδετες και χρονικά παράλληλες φάσεις –α) τη φάση επαφών για τη διαμόρφωση της ομάδας συνεργατών και β) τη γενικότερη διερεύνηση του κοινωνικού πεδίου που πλαισιώνει τη δράση. Τον Δεκέμβριο 2010, ολοκληρώθηκε ο κύκλος συζητήσεων και η διερεύνηση του πεδίου σε σχέση με τη

διαμόρφωση της ομάδας συνεργατών. Διευκρινίστηκαν οι απαιτήσεις του σχήματος που θα ανταποκριθεί καλύτερα στις ανάγκες της δράσης όπως αυτές διαμορφώνονται μέσα από την έρευνα πεδίου.

α) Επαφές για τη διαμόρφωση της ομάδας συνεργατών της δράσης

Στην πρώτη αυτή φάση της δράσης στόχος ήταν η διερεύνηση του πεδίου έτσι ώστε να διευκρινιστεί η μορφή της ομάδας συνεργατών της δράσης.

Για το λόγο αυτό, έγιναν συναντήσεις στην Ξάνθη και την Κομοτηνή με μέλη των ομάδων συνεργατών προηγούμενων φάσεων των ΔΕΝ (2002-2008) και συζήτηση στο blog της δράσης με σκοπό την αξιοποίηση της προηγούμενης εμπειρίας στη διαμόρφωση μιας ομάδας συνεργατών που θα ανταποκριθεί στις ανάγκες της δράσης στην παρούσα φάση του προγράμματος.

Κατά τη διάρκεια των συναντήσεων εξερευνήθηκαν και διευκρινίστηκαν τόσο τα κριτήρια με βάση τα οποία μπορεί να συγκροτηθεί το πιο χρήσιμο σχήμα συνεργατών, όσο και οι ανάγκες στις οποίες καλείται να ανταποκριθεί η ομάδα συνεργατών. Τον Δεκέμβριο 2010, ολοκληρώθηκε ο κύκλος συζητήσεων και η έρευνα πεδίου σε σχέση με τη διαμόρφωση της ομάδας συνεργατών. Διευκρινίστηκαν οι απαιτήσεις του σχήματος που θα ανταποκριθεί καλύτερα στις ανάγκες της δράσης.

Μέσα από τον πρώτο αυτό κύκλο επαφών και συζητήσεων, διαπιστώθηκε η ανάγκη δημιουργίας μιας όσο το δυνατόν διαπολιτισμικά διαφοροποιημένης ομάδας συνεργατών, η οποία θα δώσει στη δράση των ΔΕΝ τη δυνατότητα διερεύνησης και ανταπόκρισης σε διαφοροποιημένες ανάγκες νέων όσο αφορά στην ανάπτυξη ευκαιριών και δεξιοτήτων συνύπαρξης.

β) Διερεύνηση του κοινωνικού πεδίου που πλαισιώνει τη δράση

Παράλληλα, ξεκίνησαν συναντήσεις με μέλη της τοπικής κοινωνίας που συνεργάστηκαν με τα ΔΕΝ κατά τη δημιουργία και ανάπτυξή τους σε προηγούμενες φάσεις (2002-2008) με σκοπό να διερευνηθεί πώς αξιολογούν / εκτιμούν τα αποτελέσματα των προηγούμενων φάσεων των ΔΕΝ, και πώς αντιλαμβάνονται τις σημερινές ανάγκες που εκφράζουν νέοι για χώρους διαπολιτισμικού διαλόγου και κοινής δημιουργικής έκφρασης. Η διευρυμένη διερεύνηση του πεδίου διασφαλίζει ευρεία διαπολιτισμική συμμετοχή- τόσο στη διαμόρφωση της ομάδας συνεργατών όσο και στην εξερεύνηση και ανάγνωση αναγκών των νέων για το σχεδιασμό των δραστηριοτήτων των ΔΕΝ στην αμέσως επόμενη φάση ανάπτυξής τους. Μέρος της καταγραφής ήταν η συγκεκριμένη μεθοδολογία κοινωνικο-πολιτισμικής εμπύχωσης και μη-τυπικής εκπαίδευσης που ανέπτυξαν τα ΔΕΝ μέχρι σήμερα γύρω από την κοινωνικοποίηση των νέων, ιδιαίτερα ως προς τη διαπολιτισμική της διάσταση. Επιπλέον, διαπιστώθηκε η συνέργεια που επιτεύχθηκε με σχολικές κοινότητες στο

παρελθόν και η ανάγκη περαιτέρω ανάπτυξής της - με συνεργασίες που θα σχεδιαστούν ώστε να ανταποκρίνονται στις ευρύτερες ανάγκες κοινωνικοποίησης των μαθητών και τις δεξιότητες διαπολιτισμικού διαλόγου.

1.2.2 Ιανουάριος – Απρίλιος 2011

Όπως και για την προηγούμενη περίοδο η αξιολόγηση στηρίζεται κυρίως στα ημερολόγια και τις καταγραφές της επιστημονικής υπεύθυνης και στον διαδικτυακό διάλογο μεταξύ υπεύθυνης και εμπυχωτών. Αξιοποιώντας τον κύκλο συζητήσεων της προηγούμενης φάσης προετοιμασίας ολοκληρώθηκε η διαμόρφωση των κριτηρίων συμμετοχής στο δίκτυο συνεργατών των ΔΕΝ. Μέσα από τη διαδικασία των συνεντεύξεων που ακολούθησε έγινε η τελική διαμόρφωση της ομάδας. Δημιουργήθηκαν τρεις υπό-ομάδες του δικτύου συνεργατών, για να εστιάσουν στις ανάγκες νέων για μη-τυπική εκπαίδευση σε σχέση με την ανάπτυξη διαπολιτισμικού διαλόγου και δεξιότητες συνύπαρξης, την αξιοποίηση της εμπειρίας εφήβων μελών των ΔΕΝ (2003-2008) που σήμερα είναι νέοι ενήλικες, και το σχεδιασμό θεματικών δράσεων. Μέλη της ομάδας συνεργατών προηγούμενων φάσεων των ΔΕΝ (2003-2008) συντόνισαν το έργο των υπό-ομάδων του δικτύου συνεργατών.

Διευρύνοντας το δίκτυο επαφών με μέλη της τοπικής κοινωνίας, φορείς, και εκπαιδευτικές κοινότητες, υλοποιήθηκε κύκλος συζητήσεων προκειμένου να διαμορφωθούν συγκεκριμένες προτάσεις δράσεων βασισμένες πάνω στις κατά τόπους διαφοροποιημένες ανάγκες νέων και σχολικών κοινοτήτων. Καταγράφηκαν τόσο οι προβληματισμοί και οι ανάγκες διαφορετικών ομάδων νέων στους Ν. Ξάνθης & Ροδόπης όσο και σκέψεις, ιδέες και προτάσεις που οδηγούν στο σχεδιασμό δράσεων. Επίσης συζητήθηκαν και καταγράφηκαν σκέψεις, ιδέες και προτάσεις για το σχεδιασμό της λειτουργίας των ΔΕΝ στη νέα αυτή φάση του προγράμματος γύρω από τη λειτουργία ομάδων νέων (παιδιών, προεφήβων, εφήβων, νέων ενηλίκων), τα Θερινά ΔΕΝ, και την διεύρυνση της σχέσης των ΔΕΝ (ως μέρος των ΚΕΣΠΙΕΜ) με την τοπική κοινωνία – δράσεις που ενθαρρύνουν τους νέους σε δημιουργική έκφραση στο δημόσιο χώρο και ενισχύουν τη λειτουργία των ΔΕΝ ως χώρων κοινωνικής δικτύωσης και διαπολιτισμικής συνύπαρξης για την τοπική κοινωνία.

Παράλληλα ξεκίνησε ένας πιλοτικός κύκλος δέκα συναντήσεων (Απρίλιος-Ιούνιος 2011) με ομάδα νέων ενηλίκων, η οποία αποτελείται από δύο μέλη ομάδας εφήβων του ΔΕΝ Ξάνθης (2003-2005) και τρία νέα μέλη. Ο κύκλος συναντήσεων αποτέλεσε μέρος της πορείας ένταξης όλων των μελών της ομάδας αυτής στο δίκτυο συνεργατών της δράσης.

Η φάση προετοιμασίας του Απριλίου ολοκληρώθηκε, σχεδιάζοντας την έναρξη της δράσης, η οποία ακολουθεί δύο ξεχωριστές αλλά αλληλένδετες φάσεις ανοίγματος – προς το εσωτερικό πλαίσιο της

δράσης και προς το πεδίο εφαρμογής της.

Το συγκεκριμένο τετράμηνο αποδείχτηκε ιδιαίτερος σημαντικό για την πορεία των δράσεων των ΔΕΝ, όπως διαπιστώνουν τόσο η επιστημονική υπεύθυνη όσο και οι εμπυχωτές. Πιο συγκεκριμένα:

- (α) στο επίπεδο της ομάδας των εμπυχωτών **επιτεύχθηκε η μεγάλη συμμετοχή νέων επιστημόνων της μειονότητας,**
- (β) μέσω συνεχών και συστηματικών συζητήσεων **οι εμπυχωτές ενισχύθηκαν στην δημιουργική αναζήτηση του ψυχοκοινωνικού τους κόσμου** και των δυνατοτήτων δημιουργικής έκφρασής του,
- (γ) μέσα από τις επιμορφωτικές συναντήσεις **βοηθήθηκαν στην εξερεύνηση των τρόπων προσέγγισης της Κοινωνικο-Πολιτισμικής Εμπύχωσης.**
- (δ) **συμμετείχαν και συναποφάσισαν** για την πορεία της δράσης των ΔΕΝ, ενώ παράλληλα ενισχύθηκε η **αυτενέργεια** τους.
- (ε) Επιπλέον αναπτύχθηκε **σημαντικό δίκτυο επαφών με την τοπική κοινωνία και άλλες συγγενικές των ΔΕΝ προσπάθειες** του κοινωνικού χώρου της Θράκης.

1.2.3 Μάιος – Ιούνιος 2011

α. ΜΑΪΟΣ 2011 – «ένα άνοιγμα προς τα μέσα»: Με στόχο να καλλιεργηθεί η σύνδεση μεταξύ των μελών του δικτύου συνεργατών των ΔΕΝ, υλοποιήθηκε ένας κύκλος συναντήσεων καθώς και μια πρώτη επιμόρφωση (16-22/05/2011) γύρω από τη δράση των ΔΕΝ και τη μεθοδολογία της κοινωνικό-πολιτισμικής εμπύχωσης όσο και τα αποτελέσματα της διερεύνησης του πεδίου.

Δημιουργήθηκε ο χώρος για την εξερεύνηση και διατύπωση των γενικών στόχων της δράσης, καθώς για την αποσαφήνιση της χρησιμότητας των διαφοροποιημένων μορφών συνεργασίας που απαιτεί η δράση στη νέα της φάση. Επιπλέον, έγινε μία πρώτη γνωριμία με το πλαίσιο της δράσης – τους συνεργάτες των ΚΕΣΠΕΜ, και το πρόγραμμα ως συνολική παρέμβαση. Οι προγραμματισμένες για τον Μάιο εκδηλώσεις του προγράμματος έγιναν αφορμή για την καλύτερη ένταξη των νέων συνεργατών της δράσης. Η προβολή του ντοκιμαντέρ “Πρόσθεση, όχι αφαίρεση. Πολλαπλασιασμός, όχι διαίρεση: μια άλλη εκπαίδευση για τα παιδιά της μειονότητας στη Θράκη” - στις τρεις πόλεις (Αλεξανδρούπολη, Κομοτηνή και Ξάνθη) - έδωσε την ευκαιρία να ενταχθεί η παρούσα φάση της δράσης των ΔΕΝ μέσα στην ευρύτερη πορεία του προγράμματος στη Θράκη, ενώ ο σχεδιασμός της δράσης “Μια μικρή γεύση ΔΕΝ” για νέους που επισκέφτηκαν το περίπτερο του προγράμματος στην έκθεση “ΘΡΑΚΗ 2011” (Κομοτηνή, 26-29/05) με τις οικογένειές τους έγινε πεδίο επιμόρφωσης εν δράσει.

β. ΙΟΥΝΙΟΣ 2011 – «ένα άνοιγμα προς τα έξω»: Ο πρώτος κύκλος δράσεων επιδίωξε ένα άνοιγμα προς τους κατά τόπους νέους, τους γονείς τους, τους εκπαιδευτικούς, την κοινότητα και γενικότερα το πεδίο της δράσης. Παράλληλα, καθώς προετοιμάζονταν οι χώροι των ΚΕΣΠΕΜ στην Ξάνθη και την Κομοτηνή, διαμορφώθηκαν οι χώροι των ΔΕΝ και αναζητήθηκε η συνέργεια με τις υπόλοιπες δράσεις του προγράμματος που δραστηριοποιούνται στο πεδίο. Η επαφή με τις τοπικές κοινωνίες και η ενημέρωση γύρω από τις δράσεις των ΔΕΝ προετοίμασαν το έδαφος για την καλοκαιρινή δράση των Θερινών ΔΕΝ. Παράλληλα, η ομάδα συνεργατών προχώρησε στο σχεδιασμό των δράσεων του πρώτου κύκλου Θερινών ΔΕΝ (δράση με τη μορφή ημερησίων κατασκηνώσεων, σε συνεργασία με τα ΚΕΣΠΕΜ) που λειτούργησαν τον Ιούλιο και Αύγουστο 2011. Συγκεκριμένα έγιναν τα εξής:

- *Εξέυρεση του φυσικού χώρου των δραστηριοτήτων:* στο Ν. Ξάνθης, τα θερινά ΔΕΝ αποφασίστηκε να πραγματοποιηθούν στη Γαλάνη (Νέστο) με τη συνεργασία του Δήμου Τοπείρου.
- *Οργανωτική φροντίδα της δομής των ημερησίων κατασκηνώσεων:* Προβλέφθηκε η ιατρική κάλυψη των δραστηριοτήτων των θερινών ΔΕΝ στο ποτάμι (Νέστος) σε συνεργασία με το Περιφερειακό Τμήμα Ξάνθης του Ερυθρού Σταυρού. Για τα θερινά ΔΕΝ στη Γαλάνη, Δήμου Τοπείρου, σχεδιάστηκαν διαδρομές για την κάλυψη της μετακίνησης των νέων από και προς τον τόπο κατοικίας τους και πρόβλεψη για την παροχή μικρογευμάτων. Δρομολογήθηκε η κατάλληλη διαμόρφωση του χώρου, και η προμήθεια υλικών για την υλοποίηση των δράσεων.
- *Οργάνωση ενημέρωσης και συμμετοχής νέων στα Θερινά ΔΕΝ:* έγιναν συναντήσεις του δικτύου συνεργατών των ΔΕΝ για την οργάνωση της ενημέρωσης και συμμετοχής των νέων (ενημέρωση γονέων, μαθητών, ενημερωτικό φυλλάδιο και δηλώσεις συμμετοχής).
- *Σχεδιασμός δράσης Θερινών ΔΕΝ:* έγιναν συναντήσεις του δικτύου συνεργατών των ΔΕΝ για το σχεδιασμό και την προετοιμασία του συνόλου της δράσης καθώς και των επιμέρους δραστηριοτήτων των Θερινών ΔΕΝ.
- *Συντονισμός με τους υπεύθυνους των ΚΕΣΠΕΜ* για την οργάνωση της συμμετοχής των νέων στα θερινά ΔΕΝ (ενημέρωση γονέων, μαθητών, δηλώσεις συμμετοχής),
- *Ενημέρωση των σχολικών κοινοτήτων* που επιθυμούσαν συνεργασία με τα θερινά ΔΕΝ - έτσι ώστε να ενημερώσουν γονείς και μαθητές και να δηλώσουν συμμετοχή.

Επιπλέον το Μάιο ζητήθηκε από τους εμπυχωτές να συμμετέχουν σε συζήτηση, η οποία

ηχογραφήθηκε για τους σκοπούς της εσωτερικής αξιολόγησης, στην οποία ανέπτυξαν και αντάλλαξαν απόψεις σχετικά με τους γενικούς και τους ειδικούς στόχους των σχεδιαζόμενων δράσεων, τους τρόπους συνεργασίας μεταξύ των εμπυχωτών, και το εργασιακό τους πλαίσιο. Η επεξεργασία της ομαδικής συζήτησης ως προς τους βασικούς θεματικούς της άξονες από την ομάδα των υπεύθυνων της αξιολόγησης κατέληξε στα εξής :

- Διαπιστώθηκε η ανάγκη τα ΔΕΝ να δώσουν **έμφαση στη σύνδεση με το γενικότερο πλαίσιο-στόχους του προγράμματος στο οποίο εντάσσονται και στο διαπολιτισμικό χαρακτήρα τους**. Ειδικότερα συζητήθηκε η προσέγγιση της έννοιας της διαπολιτισμικότητας με τους περισσότερους από τους συμμετέχοντες να προτάσσουν την διασφάλιση δικαιωμάτων και την επιδίωξη ποιότητας ζωής για όλους.
- Επιπλέον τονίστηκε ως σημαντικό **η δράση των ΔΕΝ να είναι στοχευμένη, ευέλικτη, να επαναξιολογείται και να επανακαθορίζει τους στόχους διαρκώς**, ενώ ως άμεσος στόχος τέθηκε ο καθορισμός των εργαλείων των θερινών τμημάτων.
- Ως προς τη συνεργασία της ομάδας των εμπυχωτών αξιολογήθηκε θετικά καθώς θεωρήθηκε ότι έχει επιτευχθεί η **σύνδεση των μελών της ομάδας, ενώ επίσης θετικά αξιολογήθηκε η συνύπαρξη παλαιών μελών των ΔΕΝ με προηγούμενη εμπειρία και νέων μελών**, καθώς τα παλιότερα μέλη φέρουν την εμπειρία ενώ τα νέα φέρουν τις νέες ιδέες.
- Ιδιαίτερα τα νέα μέλη που υπήρξαν στο παρελθόν νέοι συμμετέχοντες στις δράσεις των ΔΕΝ αξιολόγησαν ως **σημαντική την προηγούμενη αυτή εμπειρία**, προκειμένου να αντιληφθούν τις ανάγκες των νέων που θα συμμετέχουν στα ΔΕΝ. Ωστόσο αναγνωρίστηκε επίσης η **ανάγκη των νέων μελών για ένα πιο συγκεκριμένο πλαίσιο εργασίας**.
- Ως προς την οργάνωση των ομάδων των νέων που θα συμμετέχουν στα θερινά ΔΕΝ θεωρήθηκε σημαντικό να συμμετέχουν στον καθορισμό των στόχων και των δράσεων των τμημάτων και **προτάθηκε η ύπαρξη ενός ευέλικτου προκαθορισμένου πλαισίου δράσεων το οποίο όμως να μπορεί προσαρμόζεται στις ανάγκες των συγκεκριμένων παιδιών που θα συμμετέχουν σε κάθε δράση**.
- Τέλος τονίστηκε η ανάγκη να τακτοποιηθεί άμεσα **η εργασιακή σχέση των εμπυχωτών με τα ΔΕΝ**, ο χώρος και οι χρόνοι δράσης ώστε να αρθούν προβλήματα που προκύπτουν από την αίσθηση εργασιακής ρευστότητας.

1.2.4 Ιούλιος – Αύγουστος 2011

“Ακολουθώντας τη ροή” - Θερινά ΔΕΝ – 11 Ιουλίου έως 7 Αυγούστου 2011 (4 βδομάδες)

Τα θερινά ΔΕΝ περιλάμβαναν δραστηριότητες με τη μορφή ημερησίων κατασκηνώσεων στη φύση, με στόχο να προσφέρουν ένα χώρο γνωριμίας και ανάπτυξης από κοινού δραστηριότητας σε φυσικό περιβάλλον - σε νέους όλων των ηλικιών, κι απ' όλο το κοινωνικό πεδίου που πλαισιώνει τη δράση των ΔΕΝ. Παράλληλα, λειτούργησαν και σαν χώρος επανασύνδεσης για μέλη ομάδων ΔΕΝ σε παλιότερες φάσεις της δράσης (2003-2008), δίνοντας την ευκαιρία για τη συνδιαμόρφωση μιας νέας σχέσης με τις δράσεις των ΔΕΝ στην παρούσα φάση.

Συγκεκριμένα, τα Θερινά ΔΕΝ πραγματοποιήθηκαν σε συνεργασία με το Δήμο Τοπείρου και τον Πολιτιστικό Σύλλογο Γαλάνης, στη Γαλάνη, Ν. Ξάνθης στον ευρύτερο φυσικό χώρο του Νέστου. Τα εργαστήρια λειτούργησαν καθημερινά από της 10πμ έως τις 4μμ. Στον παραθαλάσσιο οικισμό της Μέσης, Ν. Ροδόπης (φυσικός τόπος διακοπών οικογενειών από την Κομοτηνή) ομάδα εμψυχωτών επισκεπτόταν τον φυσικό χώρο διακοπών των νέων και ανέπτυξε δραστηριότητες με ομάδες νέων σε απογευματινές ώρες – δύο φορές την εβδομάδα. Συμμετείχαν νέοι από τα ορεινά και πεδινά χωριά της Ξάνθης, την πόλη της Ξάνθης και της Κομοτηνής, και από τις Σάπες. Καθημερινά συμμετείχαν 25-30 νέοι.

Συνολικά στα εργαστήρια πήραν μέρος 222 νέοι (181 της μειονότητας και 41 της πλειονότητας) από Σάπες, Κομοτηνή (Ν. Ροδόπης), Σέλερο, Φίλια, Άκαρπο, Ξάνθη, Μελίβοια, Πάχνη, Κένταυρο, Γαλάνη, Τοξότες (Ν. Ξάνθης) και Στρατώνι, Ν. Χαλκιδικής. Η ηλικιακή κατανομή των νέων: 5 παιδιά προσχολικής ηλικίας, 151 παιδιά δημοτικού, 37 προέφηβοι γυμνασίου, 7 έφηβοι λυκείου, 22 νέοι ενήλικες. (βλ. **Παράρτημα Ι** – Συμμετοχή νέων στη δράση)

Η δράση υποστηρίχτηκε από την επιστημονική υπεύθυνη, τριμελή ομάδα συντονισμού της δράσης που προήλθε από την ομάδα των εμψυχωτών, και από την ομάδα 11εμψυχωτών – μελών του δικτύου συνεργατών των ΔΕΝ. Όλοι οι συνεργάτες είναι απόφοιτοι ή φοιτητές ΑΕΙ με διάφορες ειδικότητες που εντάσσονται στις ανθρωπιστικές επιστήμες (εκπαιδευτικοί, κοινωνικοί λειτουργοί, ψυχολόγοι, μουσικοί). Ορισμένοι από αυτούς υπήρξαν εκπαιδευόμενοι των ΔΕΝ σε μικρότερες ηλικίες. Η ομάδα είναι μικτή καθώς περιλαμβάνει άνδρες και γυναίκες, μέλη της μειονότητας και της πλειονότητας.

Οι ομάδες νέων έφθαναν στο χώρο της δράσης στη Γαλάνη με λεωφορείο συνοδευόμενοι από εμψυχωτές σε όλη τη διάρκεια της ημέρας. Στις δραστηριότητες που γίνονταν κοντά στο ποτάμι, υπήρχε παρουσία του Ερυθρού Σταυρού για την ασφάλεια των νέων.

Οι δραστηριότητες των Θερινών ΔΕΝ αναπτύχθηκαν με τη μορφή εργαστηρίων γύρω από τους εξής άξονες:

- τη γνωριμία με μία σειρά τεχνικών μέσων (βίντεο, φωτογραφία),

- την εξάσκηση σε επεξεργασία ερεθισμάτων μέσω της ζωγραφικής, του θεατρικού παιχνιδιού, της μουσικής με αυτοσχέδια όργανα, της αφήγησης και του παραμυθιού,
- το φυσικό περιβάλλον, το ποτάμι και τα συσχετιζόμενα οικοσυστήματα,
- την ανάπτυξη δεξιοτήτων (κατασκευές με φυσικά υλικά, γνωριμία με το ποτάμι και το καγιάκ), και
- την ανάπτυξη ατομικής δημιουργικής έκφρασης και συνεργασίας στα πλαίσια ομάδας.

(βλ. **Παράρτημα II** – φωτογραφικό υλικό από τα [Θερινά ΔΕΝ 2011](#)¹ - ή βλ. [εδώ](#))

Κατά τη διάρκεια των Θερινών ΔΕΝ – έγιναν συναντήσεις με νέους ενήλικες (μέλη ομάδων εφήβων των ΔΕΝ 2003-2008, φοιτητές και νέους 18-25 απ' όλο το κοινωνικό πεδίο που πλαισιώνει τη δράση των ΔΕΝ) με στόχο να διερευνηθεί η ένταξη αυτής της ηλικιακής ομάδας στο σχεδιασμό της δράσης των ΔΕΝ στο αμέσως επόμενο διάστημα (Οκτώβριος 2011 – Ιούνιος 2012).

Την πρώτη βδομάδα των Θερινών ΔΕΝ (11-17/07/2011), πραγματοποιήθηκε συμπληρωματικός επιμορφωτικός κύκλος του δικτύου συνεργατών των ΔΕΝ. Στη συνέχεια, για την παρακολούθηση και το συνεχή σχεδιασμό της θερινής δράσης πραγματοποιούνταν συναντήσεις της ολομέλειας της ομάδας εμπυχωτών με την υπεύθυνη της δράσης μια φορά τη βδομάδα.

Στον οικισμό της παραλίας Μέσης, Ν. Ροδόπης – όπου γινόντουσαν δραστηριότητες με όσα παιδιά βρισκόντουσαν με τις οικογένειές τους κάθε φορά στο χώρο – συμμετείχαν από 10 έως 30 νέοι κάθε φορά, κυρίως παιδιά και προέφηβοι.

Την τελευταία εβδομάδα της δράσης των Θερινών ΔΕΝ πραγματοποιήθηκαν διαφορετικού τύπου «μετρήσεις» με όλους τους εμπλεκόμενους (βλ. παραπάνω σχέδιο αξιολόγησης) τα ευρήματα από τις οποίες παρατίθενται παρακάτω:

(i) Η οπτική των νέων

Στο κλείσιμο της δράσης, ρωτήθηκαν οι νέοι αν επιθυμούν να συνεχίσουν να συμμετέχουν σε νέες δράσεις ομάδων νέων των ΔΕΝ το φθινόπωρο. Από τους 222, οι 80 (36%) απάντησαν “σίγουρα ναι”, οι 135 (61%) απάντησαν “ίσως ναι” και οι 7 (3%) απάντησαν “όχι”.

Επιπλέον, ζητήθηκε από 35 νέους διαφόρων ηλικιών που συμμετείχαν στις δράσεις να σχολιάσουν την εμπειρία τους. Η ανάλυση των απαντήσεών τους καταδεικνύει τα παρακάτω στοιχεία:

Και τα 35 παιδιά περιγράφουν τόσο τη συμμετοχή τους στις δράσεις όσο και την επαφή τους με τους εμπυχωτές ως πολύ θετικές. Τα περισσότερα παιδιά θεωρούν τις δραστηριότητες στο

¹ Όταν δημιουργήθηκε ο διαδικτυακός χώρος των ΔΕΝ (Απρίλιος-Μάιος 2012) στην ιστοσελίδα του Προγράμματος, ενσωματώθηκε στους διαδικτυακούς “ΔΕΝτόπους” υλικό τόσο από προηγούμενες φάσεις του προγράμματος (2002-2008) όσο και υλικό της πρώτης χρονιάς λειτουργίας των ΔΕΝ της παρούσας φάσης (2010-2013).

ποτάμι και ιδιαίτερα το μπάνιο στο ποτάμι ως τη δραστηριότητα που τους άρεσε περισσότερο, ωστόσο εκτός αυτών μιλούν πολύ θετικά και για τα **παιχνίδια** (όπως το παιχνίδι του θησαυρού), τις **κατασκευές** (όπως την κατασκευή μουσικών οργάνων), τη **ζωγραφική**, την **κατασκευή ιστοριών**, η **νεράιδα** και το **θέατρο**.

Πολλά παιδιά δηλώνουν ότι κάποιες από τις **δραστηριότητες τις έκαναν για πρώτη φορά στη ζωή τους**. Έτσι υπήρξαν παιδιά που ανέφεραν ότι με τη συμμετοχή τους στα Θερινά ΔΕΝ για πρώτη φορά πήγαν εκδρομή, βγήκαν από το χωριό τους χωρίς τους γονείς τους, κολύπησαν σε ποτάμι και έκαναν κανό, κατασκεύασαν μουσικά όργανα, έπαιζαν θέατρο, κιθάρα, τραγούδησαν, έκαναν βόλτα στο βουνό, και ζωγράρισαν σε τοίχο.

Ως προς την κοινωνικοποίησή τους στη διάρκεια των Θερινών ΔΕΝ, μόνο δύο αγόρια (από τα 35 που ρωτήθηκαν) δήλωσαν ότι στη διάρκεια των θερινών κατασκηνώσεων δεν είχαν φίλους μαζί τους ούτε έκαναν νέες φιλίες, ενώ δύο δήλωσαν ότι προτίμησαν να παραμείνουν με τους φίλους με τους οποίους ήρθαν μαζί στα ΔΕΝ και δεν επιδίωξαν να κάνουν νέες φιλίες. Αντίθετα **31 παιδιά δήλωσαν ότι στη διάρκεια των δραστηριοτήτων γνώρισαν νέους φίλους με τους οποίους κατάφεραν να μοιράζονται και να συνεργάζονται και μιλούν με ενθουσιασμό γι' αυτό το γεγονός**. Αυτοί αναφέρουν ότι βοηθήθηκαν από τους εμπυχωτές και ανέπτυξαν κοινωνικές δεξιότητες, όπως την ικανότητα να συνυπάρχουν σε παρέα νέων φίλων, να προσέχουν, να ακούν και να σέβονται τους άλλους αλλά και να συμπεριφέρονται καλά σε μικρότερους και μεγαλύτερους. Τέλος θετικά σχολιάζει μία μαθήτρια Γυμνασίου το γεγονός ότι με τους «νέους φίλους» μπορούσαν να μιλούν και στα τουρκικά και στα ελληνικά.

Ως προς την προσωπική τους ανάπτυξη οι νέοι (και κυρίως οι έφηβοι) αναφέρουν ότι εκτός των δραστηριοτήτων **έμαθαν από τους εμπυχωτές να εκφράζονται μέσω της τέχνης, να διερευνούν τον εαυτό τους και να εκφράζουν τα συναισθήματά τους, και να προσέχουν τον εαυτό τους**.

Τέσσερις από τους συμμετέχοντες αναφέρουν και κάποιες **εμπειρίες που θεωρούν ότι τους στεναχώρησαν ή τους δυσκόλεψαν στα Θερινά ΔΕΝ και αυτές σχετίζονται κυρίως με τη σύσταση της ομάδας τους**. Έτσι ένα παιδί αναφέρεται σε «δυσκολίες συνεννόησης με τα παιδιά της ομάδας του, καθώς αυτά μιλούσαν κυρίως Τουρκικά, ένα άλλο αναφέρει ότι το δυσκόλεψε το γεγονός ότι στην ομάδα του υπήρχαν παιδιά μεγαλύτερης ηλικίας, μία έφηβη σχολιάζει την έλλειψη άλλων κοριτσιών στην ομάδα. Τέλος, ένας έφηβος μιλάει για προβλήματα συνεργασίας με κάποιους από τους συμμετέχοντες στην ομάδα του.

(ii) Η οπτική των νέων ενηλίκων

Οι νέοι ενήλικες που συμμετείχαν στη δράση των Θερινών ΔΕΝ αξιολογούν θετικά τη **δυνατότητα**

που τους δόθηκε για αλληλεπίδραση με «διαφορετικά» άτομα σε ένα πλαίσιο «ευέλικτο» και «ελεύθερο» ικανό να ενισχύσει αληθινές ανθρώπινες σχέσεις «βασισμένες στο διάλογο και την διαφορετικότητα».

Επίσης, θεωρούν ότι τα ΔΕΝ είναι ένας επικοινωνιακός τρόπος διάθεσης του ελεύθερου χρόνου, ευκαιρία απόδρασης από την καθημερινότητα που επιτρέπει την **ηρεμία αλλά και ενισχύει την ενδοσκόπηση και την αυτογνωσία.**

Σε σχέση με τα παραπάνω υπογράμμισαν ότι τα ΔΕΝ βοηθούν τα παιδιά από μικρή ηλικία να γίνονται **δημιουργικά**, να μαθαίνουν να στηρίζονται στις δυνάμεις τους και να πιστεύουν στους εαυτούς τους. Παράλληλα επιτυγχάνουν το στόχο της **διαπολιτισμικότητας** καθώς τα παιδιά μαθαίνουν να δημιουργούν ομάδες να συνεργάζονται και να **δέχονται την διαφορετικότητα**, μαθαίνουν με άλλα λόγια βασικές αρχές της διαπολιτισμικής αγωγής όπως είναι η αναγνώριση και η αποδοχή.

Ο φυσικός χώρος διεξαγωγής των θερινών ΔΕΝ κρίνεται επίσης ότι συνέβαλε στη διευκόλυνση της επικοινωνίας των παιδιών και των εμψυχωτών αλλά και άνοιξε δρόμους για την έκφρασή τους. Επίσης θεωρούν ότι τα παιδιά στη δράση αυτή έμαθαν κάποια πράγματα με τις δραστηριότητες ή τις συζητήσεις που έκαναν με τους εμψυχωτές, είτε αυτά ήταν γλωσσικά θέματα (από τους διαλόγους) είτε θέματα συνεργασίας και δημιουργικής έκφρασης αλλά επίσης ανέπτυξαν τον εσωτερικό τους κόσμο.

Παράλληλα οι νέοι ενήλικες δήλωσαν τη διάθεσή τους να συμμετέχουν στη δημιουργία χώρου του ΔΕΝ αφιερωμένου στην ηλικιακή ομάδα των νέων ενηλίκων. Τόνισαν την έλλειψη Δημιουργικών Χώρων Νέων που να ασχολούνται με θέματα Πολιτιστικά, Περιβαλλοντικά και Κοινωνικά. Και την ανάγκη δημιουργίας ενός χώρου όπου θα μπορούν να συναντιούνται, να κάνουν δραστηριότητες στο οποίο να υπάρχει ίντερνετ καφέ, αναγνωστήριο, βιβλιοθήκη, και ηχητικά συστήματα. **Επιπλέον προτείνουν τη δημιουργία ενός διαδικτυακού χώρου της δράσης και ενός φόρουμ ιδεών και απόψεων.**

Γενικότερα η εμπειρία στα Θερινά ΔΕΝ παρουσιάζεται ως ένα ταξίδι, μια πορεία που πέρασε από διάφορες φάσεις που αφορούσαν **την αρχική δυσκολία στην εύρεση των ισορροπιών της ομάδας, την ακόλουθη συμφωνία και την τελική ικανοποίηση από τα επιτεύγματα.**

(iii) Η οπτική της επιστημονικής υπεύθυνης

Ο νέος τρόπος οργάνωσης των ομάδων των εμψυχωτών και ιδιαίτερα η δημιουργία μίας ομάδας συντονιστών δράσης κρίνεται από την επιστημονικά υπεύθυνη ως πολύ θετική καθώς επέτρεψε μεγαλύτερη αυτοδιοίκηση και επικοινωνία των εμψυχωτών, και επέτρεψε στην

επιστημονικά υπεύθυνη να επικεντρωθεί περισσότερο στην έρευνα πεδίου, στην παρατήρηση του έργου των ΔΕΝ, στην ενθάρρυνση των πολλαπλών αφηγήσεων και στην παραγωγή νέων προτάσεων.

Επίσης διαπιστώνει ότι η ομάδα των εμψυχωτών συνεργάστηκε εποικοδομητικά καθώς αντάλλαξε εργαλεία και τυπικές και μη τυπικές δεξιότητες στην προσπάθεια της δημιουργίας των εργαστηρίων και αλληλοεπιμορφωνόταν.

Ως προς τις ομάδες των νέων θετικό κρίνεται το γεγονός ότι τα Θερινά ΔΕΝ κατάφεραν να συνεργαστούν ομάδες μικτές προς το φύλο χωρίς συγκρούσεις, καθώς κάτι τέτοιο ήταν στο παρελθόν συνήθως ανέφικτο. Οι νέοι έδειξαν τη διάθεση να ξεφύγουν από τους κοινωνικά κατασκευασμένους ρόλους των φύλων και να κατανοήσουν τι θα πει να μεγαλώνει κανείς ως αγόρι ή ως κορίτσι.

Επίσης ως προς τη διαπολιτισμική συνύπαρξη οι ομάδες αποτελούνταν από νέους της μειονότητας αλλά και νέους από την κυρίαρχη ομάδα. Στα θερινά ΔΕΝ δόθηκε επανειλημμένα η ευκαιρία - με τις ομάδες νέων αλλά κι εντός της ομάδας εμψυχωτών - να αναπτυχθεί η δυνατότητα πολύπλευρης διαπολιτισμικής συνύπαρξης, δημιουργικής παρέμβασης σε συγκρούσεις και ενθάρρυνση του εμπλουτισμού του κοινού έργου απ' τις πολλαπλές διαφορές - 'την ετερότητα'.

Ως προς τον τρόπο οργάνωσης των εργαστηρίων κρίνεται επιτυχής η απόφαση τα εργαστήρια να αλληλεπιδρούν με το ιδιαίτερο φυσικό και κοινωνικό τοπίο και την κοινότητα του χωριού. Η οργάνωση των ομάδων νέων με ηλικιακά κριτήρια (ομάδες σχετικά αμιγείς ως προς την ηλικία) επίσης συνέβαλε στην καλύτερη οργάνωση των εργαστηρίων και την ανάπτυξη σχέσεων μεταξύ των νέων. Σημαντικό επίσης κρίνεται το γεγονός ότι κάθε ομάδα αναλάμβανε να συνεχίσει το έργο της προηγούμενης επιτυγχάνοντας με αυτό τον τρόπο μια «ροή» μεταξύ των διαφορετικών ομάδων και την αίσθηση της συνέχειας. **Η συνεχής εναλλαγή των ομάδων αν και προσέθεσε κατά τη γνώμη της υπεύθυνης έναν τόνο 'αβεβαιότητας' στην οργάνωση, συνέβαλε στην βελτίωση των δεξιοτήτων των εμψυχωτών να ενσωματώνουν νέα στοιχεία και να αλλάζουν δημιουργικά προκαθορισμένα σχέδια δραστηριοτήτων στη βάση των νέων δεδομένων.**

Ιδιαίτερα θετικά κρίνεται από την υπεύθυνη και το συλλογικό δημιουργικό έργο (project) του τοίχου² που συνέβαλε στην ανάπτυξη ενός κοινού τόπου μεταξύ των ομάδων. Σημαντικό ρόλο σε αυτό έπαιξε η ομάδα των νέων ηλικίας 17-25 έκανε την πρώτη βδομάδα που συζήτησε και

2 Μετά από πρόσκληση του Πολιτιστικού Συλλόγου Γαλάνης, όλοι οι νέοι που συμμετείχαν στα Θερινά ΔΕΝ έκαναν μια συλλογική τοιχογραφία 60 μέτρων στο τοίχο της μάντρας του παλιού δημοτικού σχολείου της Γαλάνης που παραχωρήθηκε από το Δήμο για τις θερινές δραστηριότητες. Το ιδιαίτερο αυτό συλλογικό έργο συντόνισε η ομάδα νέων ενηλίκων, η οποία σχεδίασε, οργάνωσε και εμψύχωσε το έργο εντάσσοντας το σύνολο των παιδιών.

καθόρισε μια σειρά από στόχους και οργάνωσε και συντόνισε το έργο του τοίχου.

(iv) Η οπτική των υπευθύνων συντονισμού της θερινής δράσης³

Οι τρεις συντονιστές θεωρούν ότι ο νέος ρόλος τους αποτελούσε πρόκληση αλλά και πηγή ανησυχίας καθώς συνεπαγόταν πολλές υποχρεώσεις και ευθύνες, καθώς καλούνταν να συνδυάσουν διαφορετικές ματιές και εμπειρίες (που συνδέονται με τη μετάβαση από το ρόλο του εμπυχωτή στο ρόλο του συντονιστή). Υπογραμμίζουν ότι η αποστασιοποίηση από το ρόλο του εμπυχωτή που εξασφαλίστηκε μέσα από τη νέα «θέση ευθύνης» τους έκανε να αντιληφθούν τη σπουδαιότητά του έργου του. Παράλληλα συνειδητοποίησαν πως μέσα από το νέο τους ρόλο θα έπρεπε να εμπνεύσουν τους εμπυχωτές και να τους βοηθούν ανά πάσα στιγμή στην εύρεση δημιουργικών διεξόδων.

Στην επιτυχία του έργου τους πιστεύουν πως συνέβαλαν η καλή προετοιμασία, η οργάνωση και το δίκτυο συνεργατών (γονείς, επισκέπτες, άλλοι συνεργάτες) που παρείχε ανατροφοδότηση αλλά και η άμεση ενημέρωση από τους εμπυχωτές για τα ζητήματα που προέκυπταν.

Ιδιαίτερα θετικές κρίνονται οι σχέσεις εμπυχωτών-παιδιών και αλλά και οι σχέσεις μεταξύ μελών του δικτύου συνεργατών. Οι συντονιστές παρατήρησαν ότι ιδιαίτερα βοηθητική στην πορεία της δράσης ήταν η ευελιξία, η προσαρμοστικότητα και η δημιουργική διάθεση των εμπυχωτών. **Ανασταλτικό παράγοντα αποτέλεσαν κατά καιρούς η κούραση και η κόπωση των συνεργατών, που με τη σειρά της δημιούργησε πίεση.**

Θεωρείται ότι γενικά ο ρόλος του συντονιστή αποτέλεσε μια ευκαιρία απόκτησης νέων δεξιοτήτων και εργαλείων, και συνειδητοποίησης και αφομοίωσης της προσωπικής τους πορείας στο Δημιουργικό Εργαστήρι Νέων.

(v) Η οπτική των εμπυχωτών

Το Σεπτέμβριο διεξήχθη ομάδα συζήτησης με τη συμμετοχή όλων των εμπυχωτών και των συντονιστών των δράσεων, στην οποία τους ζητήθηκε να συζητήσουν για τις θερινές δράσεις των ΔΕΝ (βλ. **Παράρτημα III** για τον οδηγό των ερωτήσεων που χρησιμοποιήθηκαν στην ομάδα)

Ένα πρώτο στοιχείο που διαπιστώνουν οι εμπυχωτές, ιδιαίτερα εκείνοι που έχουν συμμετάσχει και στο παρελθόν στις δράσεις αυτές, είναι ότι **τα ΔΕΝ έχουν εξελιχτεί «κατά τη διάρκεια της ζωής τους», έχουν αποκτήσει και αφομοιώσει τις εμπειρίες του παρελθόντος και πλέον έχουν περάσει στη φάση της «ΔΕΝενηλικίωσης».** Την αίσθηση της συνέχειας ωστόσο την βιώνουν και

³ Σημ.: η οπτική των συντονιστών αναλύεται περαιτέρω στην επόμενη υποενότητα καθώς συμμετείχαν μαζί με τους εμπυχωτές στην ομάδα εστίασης που πραγματοποιήθηκε με το τέλος της δράσης. Οι αξιολογήσεις τους στην παρούσα υποενότητα προέρχονται από τα ημερολόγια αξιολόγησης της εμπειρίας τους.

οι νέοι εμπυχωτές.

Κύριο χαρακτηριστικό αυτής της νέας φάσης στη ζωή των ΔΕΝ θεωρούν ότι είναι η διάθεση να ανοίξουν τα ΔΕΝ και να ενθαρρύνουν ή **να προκαλέσουν συζητήσεις για τις δράσεις τους τόσο στην κοινότητα αλλά και εντός του ευρύτερου προγράμματος**. Σύμφωνα με τα λόγια ενός από τους εμπυχωτές δίνεται «*μεγαλύτερη βάση στα ΔΕΝ*», αναγνωρίζεται περισσότερο απ' ότι σε προγενέστερες φάσεις η αξία των ΔΕΝ εντός του προγράμματος και διακρίνονται οι ιδιαιτερότητες της συγκεκριμένης σε σχέση με άλλες πιο «στενά» εκπαιδευτικές δράσεις: «*Η δική μας δράση εξασφαλίζει να εκφραστούν αυτά που είναι μέσα μας -καλά η κακά*».

Στο πλαίσιο αυτό της «ενηλικίωσης» και του «ανοίγματος» κρίνεται από τους εμπυχωτές ορθή η επιλογή τους να τριπλασιάσουν τον αριθμό των συμμετεχόντων νέων στις θερινές δράσεις. Το εγχείρημα αυτό αποτέλεσε ένα «στοίχημα» που θα έπρεπε να κερδηθεί, καθώς για πρώτη φορά στα ΔΕΝ συμμετείχε τόσο μεγάλος αριθμός νέων σε δραστηριότητες στον ίδιο ανοιχτό χώρο. Στο παρελθόν τόσο μεγάλος αριθμός παιδιών συμμετείχε μόνο σε δραστηριότητες που λάμβαναν χώρα σε κλειστούς χώρους σε διάφορες περιοχές δράσης του προγράμματος. Η συνθήκη αυτή απαίτησε την εστιασμένη δράση του ΔΕΝ που συγκέντρωσε όλες τις δυνάμεις του σε αυτό το χώρο και επίσης οδήγησε τους εμπυχωτές στην **παρακολούθηση και της δυναμικής των δράσεων, ενώ στο παρελθόν οι εμπυχωτές εμβάθυναν κυρίως στη δυναμική των σχέσεων της δικής τους ομάδας και της ομάδας των νέων**.

Άλλο χαρακτηριστικό αυτής της νέας φάσης αποτελεί για τους εμπυχωτές το γεγονός ότι ήταν οι ίδιοι οι οποίοι ομαδικά έπαιρναν τις αποφάσεις, σχεδίαζαν και υλοποιούσαν τις δράσεις, ενώ στο παρελθόν υλοποιούσαν το σχεδιασμό άλλων εξωτερικών συντονιστών. **Επίσης οι νέοι εμπυχωτές υποστηρίζονταν από τους πιο έμπειρους και ένιωθαν ασφάλεια για να δημιουργήσουν, ενώ ταυτόχρονα αλληλοεπιμορφώνονταν**.

Η ομάδα των εμπυχωτών είχε **συνεργατική οργάνωση και παρά την ύπαρξη μιας ομάδας συντονιστών απέφυγε το ιεραρχικό σύστημα**. Αυτό επιτεύχθηκε σύμφωνα εμπυχωτές ως εξής:

Η απόφαση για τη δημιουργία ομάδας συντονιστών ήταν ομόφωνη και **προέκυψε μετά από συζητήσεις των εμπυχωτών για τις απαιτήσεις των νέων δράσεων των ΔΕΝ**. Όπως αναφέρεται χαρακτηριστικά: «*Προέκυψε από την ομάδα ανάλογα με τις διαθεσιμότητες*». Εξάλλου σύμφωνα με τους συμμετέχοντες **έχει εδραιωθεί μια τέτοια σχέση εμπιστοσύνης στην ομάδα που οι αποφάσεις της δεν αμφισβητούνται**: «*έχουμε συζητήσει τόσο πολύ που ένιωθα μια μεγάλη εμπιστοσύνη ότι ήξερα ότι υπήρχαν οι συντονιστές. Από τη στιγμή που η ομάδα που το αποφάσισε είχαμε απόλυτο σεβασμό στην απόφαση μας*».

Ορίστηκαν κατ' αρχάς οι αρμοδιότητες των συντονιστών που αφορούσαν την επικοινωνία με τους

εξωτερικούς συνεργάτες, τη διευθέτηση του χώρου, των μετακινήσεων και των γευμάτων, την υποστήριξη των εμψυχωτών, την επίλυση πρακτικών και διοικητικών θεμάτων και τη διαμεσολάβηση ανάμεσα στους εμψυχωτές και την επιστημονικά υπεύθυνη των ΔΕΝ.

Στη συνέχεια **προτάθηκε σε όλους τους εμψυχωτές η θέση αυτή και την αποδέχτηκαν τρεις από αυτούς**. Οι τρεις συντονιστές των δράσεων δεν είχαν υπό αυτή την έννοια υψηλότερη ιεραρχικά θέση αλλά διαφοροποιημένους ρόλους, ενώ οι αποφάσεις για την πορεία των δράσεων συνέχισαν να λαμβάνονται συλλογικά: *«Προσέξαμε πολύ να χτίσουμε μια σχέση εμπιστοσύνης και να μη γίνει η σχέση ιεραρχική με τους εμψυχωτές»*.

Ο τρόπος λειτουργίας της ομάδας των εμψυχωτών και των συντονιστών κρίθηκε ως ιδιαίτερα αποτελεσματικός καθώς **οι εμψυχωτές ένιωθαν και λάμβαναν υποστήριξη από τους συντονιστές την ώρα της δράσης «ήταν η πλάτη μας οι συντονιστές»**, ενώ **οι συντονιστές είχαν τη δυνατότητα να παρατηρούν τους εμψυχωτές, να παρεμβαίνουν όποτε χρειαζόταν η βοήθειά τους και να έχουν μια πιο συνολική εικόνα των δράσεων**: *«Έπρεπε να μείνουμε στα πλαίσια του ρόλου και να μην γλιστρήσουμε να γίνουμε εμψυχωτές. Πήραμε απόσταση που είναι πολύ χρήσιμο»*.

Ως προς τους συμμετέχοντες νέους, οι εμψυχωτές τονίζουν ως **επιτυχία την συμμετοχή 222 νέων στις θερινές δράσεις και ιδιαίτερα το γεγονός ότι συμμετείχαν και νέοι της μειονότητας από χωριά που δεν γνώριζαν στο παρελθόν τις δράσεις των ΔΕΝ** ή ήταν ιδιαίτερος επιφυλακτικά μαζί τους *«Το 2006 είχαμε 84 συμμετοχές και τώρα 220»*... *«ήταν για μένα πολύ συγκινητικό πως ο αριθμός των παιδιών μεγάλωνε»*. Χαρακτηριστικό της αλλαγής της στάσης του κόσμου απέναντι στα ΔΕΝ θεωρούν και το γεγονός ότι το ενδιαφέρον για τη συμμετοχή προκλήθηκε από τη στόμα με στόμα μετάδοση του νέου για τη διοργάνωση των θερινών δράσεων. Επιπλέον θεωρείται επιτυχία το γεγονός ότι **συμμετείχαν αγόρια και κορίτσια από διαφορετικές περιοχές, χωριά και πόλεις, ορεινές και πεδινές περιοχές και δημιουργήθηκαν και λειτούργησαν αποτελεσματικά ομάδες συνεκτικές ως προς την ηλικία αλλά με μικτές ως προς τα υπόλοιπα χαρακτηριστικά των μελών τους**. Επιπλέον ιδιαίτερα όταν τα παιδιά κολυμπούσαν στο ποτάμι δημιουργήθηκαν οι συνθήκες ώστε να παίζουν μαζί και συνεργάζονται και παιδιά διαφορετικών ηλικιών.

Οι εμψυχωτές περιγράφουν πώς γονείς που αρχικά ήταν επιφυλακτικοί απέναντι στη δράση εμπιστεύτηκαν στο ΔΕΝ τα παιδιά τους και όχι μόνο επέτρεψαν αλλά επιδίωξαν τη συμμετοχή τους σε αυτό. Κατά τη διάρκεια της δράσης τα σχόλια των γονέων ήταν ιδιαίτερος επαινετικά και πολλοί δήλωναν το ενδιαφέρον τους να παρακολουθήσουν και οι ίδιοι τις δράσεις: *«Οι γονείς είχαν ένα παράπονο να ήταν μεγαλύτερο και να έρθουν και εκείνοι για να κοιτάξουν τη χαρά των παιδιών τους»*.

Οι δραστηριότητες οργανώθηκαν με κύριο άξονα το χώρο στον οποίο θα συνέβαιναν, δηλαδή το

ποτάμι του Νέστου, και επέτρεπαν ευελιξία προκειμένου να αντιμετωπίζονται τα απρόβλεπτα που μπορεί να συνέβαιναν εξαιτίας του ανοιχτού χώρου των δράσεων και του μεγάλου και ποικίλου αριθμού των παιδιών.

Ως προς τα προβλήματα που αντιμετώπισαν στη δράση οι εμπυχωτές γενικότερα θεωρούν ότι αυτά δεν ήταν πολλά και στις περισσότερες περιπτώσεις αντιμετωπίζονταν και επιλύονταν.

Αναφέρεται ότι σε αρκετές περιπτώσεις δημιουργήθηκαν συγκρούσεις μεταξύ των παιδιών με βάση διακρίσεις που έκαναν τα παιδιά ως προς το μειονότητα- πλειονότητα, ηλικία, εντοπιότητα και μαθησιακές δυσκολίες. Αν και οι συγκρούσεις αυτές συνήθως επιλύονταν, υπήρξαν και μεμονωμένες περιπτώσεις παιδιών που δεν έγιναν δεκτά στον ίδιο βαθμό από τις ομάδες, όπως μια μικρή ομάδα παιδιών Ρομά. Στα φαινόμενα αυτά οι εμπυχωτές θεωρούν ότι σημαντικό ρόλο έπαιξε ότι οι ομάδες βρέθηκαν μεταξύ τους μόνο τρεις φορές (μία μέρα κάθε εβδομάδα) οπότε ο χρόνος συνύπαρξης τους δεν ήταν αρκετός ώστε να μπορέσουν να «δέσουν» ως ομάδα. Ένα ακόμα πρόβλημα που αναφέρθηκε αφορούσε την ύπαρξη ομάδων στις οποίες κανένας από τους δύο υπεύθυνους εμπυχωτές δεν μιλούσε την Τουρκική γλώσσα, γεγονός που δυσκόλευε ιδιαίτερα στις περιπτώσεις των μικρών παιδιών την επικοινωνία μαζί τους.

Επίσης αναφέρθηκε ότι **τα έργα θα έπρεπε να προσαρμοστούν περισσότερο και στις ανάγκες και τα ενδιαφέροντα των εφήβων οι οποίοι σε ορισμένες περιπτώσεις έδειχναν έλλειψη ενδιαφέροντος για συγκεκριμένες δράσεις:** *«Η Νεράιδα και ο Κένταυρος ήταν ενδιαφέρον ερέθισμα για τα μικρά.... Τους εφήβους τουλάχιστον στην αρχή δεν τους κινητοποίησε. Και σε αυτές τις περιπτώσεις, ωστόσο, υποστηρίζεται ότι οι έφηβοι ακολούθησαν τα θερινά ΔΕΝ και στις τρεις εβδομάδες λειτουργίας τους.*

Ένας ακόμα προβληματισμός που αναπτύχθηκε αφορούσε την ανάγκη για περισσότερη δόμηση και θεωρητική υποστήριξη των δράσεων με στόχο τη δημιουργία ενός περισσότερο εμπυχωτικού κλίματος. Και οι δύο προβληματισμοί θεωρήθηκε ότι θα ληφθούν υπόψη για τις μελλοντικές δράσεις των ΔΕΝ.

Ως προς τους μελλοντικούς στόχους που θα ήθελαν να επιτύχουν οι εμπυχωτές αναφέρουν κυρίως τη συμμετοχή στα ΔΕΝ νέων από χωριά της Θράκης που ακόμη δεν έχουν ακούσει για τις δράσεις (*«αν μπορούμε λίγο αυτό να το πολλαπλασιάσουμε»*). Για το στόχο αυτό θεωρούν ότι χρειάζεται **πιο πολύ δουλειά με την τοπική κοινωνία «πιο μεγάλο άνοιγμα».** Πρωταρχικός στόχος κρίνεται ακόμη η **συμμετοχή περισσότερων νέων και από την πλειονότητα και η δημιουργία «μικτών ομάδων».**

Οι εμπυχωτές τονίζουν επίσης την ανάγκη για ανάπτυξη νέων ιδεών δράσης, με κύριο στόχο την άρση των κατηγοριοποιήσεων μειονότητας- πλειονότητας.

(vi) Η οπτική των γονέων

Οι εμπυχωτές επιδίωξαν επίσης να καταγράψουν τις εντυπώσεις των γονέων των νέων που συμμετείχαν στα ΔΕΝ. Τα σχόλια των γονιών ήταν ιδιαίτερος θετικά και πολλοί από αυτούς δήλωσαν **το ενδιαφέρον να συνεχίζουν άμεσα τα παιδιά τους τις δραστηριότητες στα χειμερινά πλέον τμήματα των ΔΕΝ. Εξέφρασαν επίσης την επιθυμία στο μέλλον τα θερινά ΔΕΝ να έχουν μεγαλύτερη διάρκεια.**

(vii) Η οπτική των εξωτερικών συνεργατών

Ζητήθηκε επίσης από τα άτομα ή τους φορείς (ΠΕΜ/ΚΕΣΠΕΜ, Ερυθρός Σταυρός, Πολιτιστικός Σύλλογος Γαλάνης) που ήρθαν σε επαφή ή συνεργάστηκαν με τα Θερινά ΔΕΝ να καταγράψουν τις εντυπώσεις τους από τα θερινά ΔΕΝ. Στο κάλεσμα ανταποκρίθηκαν όλοι (εκτός ενός που αντιμετώπιζε σοβαρό οικογενειακό πρόβλημα). Οι εντυπώσεις που κατέγραψαν ήταν ιδιαίτερα θετικές και δηλώνουν τη διάθεσή τους να συνεργαστούν και στο μέλλον με τα ΔΕΝ.

Ο πολιτιστικός σύλλογος της Γαλάνης δηλώνει επίσης τη διάθεσή των μελών και του χωριού να συνεργαστούν με τα ΔΕΝ και στο μέλλον και επιπλέον **προτείνει ιδέες για νέες δράσεις που θα μπορούσε να συνδιοργανώσει με τα ΔΕΝ.**

Οι συνεργάτες του ΚΕΣΠΕΜ που επισκέφτηκαν τα θερινά ΔΕΝ, επίσης αξιολογούν θετικά την επίσκεψή τους, την ενημέρωση που δέχτηκαν από τους εμπυχωτές, τον τρόπο που τους αντιμετώπισαν οι νέοι και τις δραστηριότητες που παρακολούθησαν. **Επισήμαναν επίσης ότι στα θετικά στοιχεία της δράσης ήταν η σύνδεση της με την κοινωνική ζωή της περιοχής που είναι απαραίτητη για την ομαλή κοινωνικοποίηση των παιδιών, η χαρά των παιδιών και η υπευθυνότητα που επιδεικνυαν οι νέοι ενήλικες και οι εμπυχωτές.** Χαρακτηριστικά αναφέρεται ότι τα ΔΕΝ είναι «μια εξαιρετική παιδαγωγική και ψυχαγωγική ενέργεια, που ξεπερνά τα ελληνικά δεδομένα».

1.3 ΣΥΝΟΨΗ-ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Ο πρώτος χρόνος λειτουργία των δράσεων του ΔΕΝ στο μεγαλύτερο μέρος του αφορούσε την αναδόμηση της ίδιας της δράσης σε μορφή που να απαντάει στη σημερινή συνθήκη, τόσο ως προς τους στόχους της όσο κι ως προς τη δομή της. Με δεδομένο ότι η δράση και η χρηματοδότηση των ΔΕΝ είχε σταματήσει για δύο περίπου χρόνια (από τον Ιούνιο του 2008) η περίοδος διαμόρφωσης της νέας μορφής των ΔΕΝ ήταν απαραίτητη. Η προετοιμασία των δράσεων των ΔΕΝ αποτέλεσε από μόνη της δράση, καθώς η ομαδική διαδικασία των συνεργατών είχε τα χαρακτηριστικά παρέμβασης. Στο διάστημα των πρώτων οκτώ μηνών (Σεπτέμβριος 2010 – Απρίλιος 2011) διαμορφώθηκε και επιμορφώθηκε η ομάδα των συνεργατών, διερευνήθηκε και ξεκίνησε η συνεργασία με μέλη της τοπικής κοινωνίας και με τοπικούς φορείς αλλά και με τις δράσεις του ευρύτερου προγράμματος. Ενώ στο επόμενο διάστημα τεσσάρων μηνών (Μάιος – Αύγουστος 2011) οργανώθηκαν και υλοποιήθηκαν οι θερινές δράσεις των ΔΕΝ.

Στη συνέχεια, γυρίζοντας στους στόχους λειτουργίας των ΔΕΝ - όπως αυτοί ορίζονται τόσο από το γενικότερο πλαίσιο του προγράμματος όσο και από το ειδικότερο πλαίσιο των δράσεων και των σχέσεων που αναπτύσσονται - θα συνοψίσουμε την αξιολόγηση του πρώτου έτους δράσης του ΔΕΝ από τους συμμετέχοντες σε αυτές ανά κατηγορία στόχου:

α) Συλλογικότητα, συν-οργάνωση και ενεργητική συμμετοχή στις δράσεις

Η ανάπτυξη συλλογικότητας και η ενθάρρυνση στην ενεργή συμμετοχή σε όλες τις φάσεις ζωής μιας δράσης –αποτελεί κύριο στόχο των ΔΕΝ και επιδιώχθηκε σε όλη τη διάρκεια και τις δράσεις αυτού του πρώτου έτους λειτουργίας. Η συλλογικότητα και η ενεργητική συμμετοχή των συνεργατών έλαβε χώρα από τον ορισμό των κριτηρίων για την επιλογή των εμπυχωτών μέχρι την οργάνωση των δράσεων και την ανάθεση ρόλων, αλλά και το σχεδιασμό και την υλοποίηση των δράσεων. Το μοντέλο της συν-οργάνωσης και της συλλογικής λήψης αποφάσεων πέρασε στη συνέχεια και στις ομάδες των νέων, καθώς οι ίδιοι καλούνταν να συν-αποφασίσουν για τις δράσεις και τα έργα τους.

Οι επαφές και οι συζητήσεις με τους νέους, τους εμπυχωτές και τους φορείς που ενεπλάκησαν στα προηγούμενα έτη λειτουργίας των ΔΕΝ καθόρισαν τα κριτήρια επιλογής των νέων εμπυχωτών των ΔΕΝ και όρισαν την ποικιλία των αναγκών που τα νέα ΔΕΝ θα έπρεπε να ικανοποιήσουν. Η ομάδα των εμπυχωτών που επιλέχθηκε στη συνέχεια και πάλι με συζητήσεις και διαρκή ανταλλαγή απόψεων συν-διαμορφώσε τις δράσεις και δραστηριότητες των ΔΕΝ. Ακόμα και η επιμόρφωση των εμπυχωτών όπως και ο σχεδιασμός και η υλοποίηση των θερινών δράσεων έγινε με τη μορφή της

αλληλοεπιμόρφωσης όπου όλα τα μέλη συνεισέφεραν τις γνώσεις, τα εργαλεία τους και τις τυπικές και μη τυπικές δεξιότητές τους, αξιοποιώντας στην πράξη τα εργαλεία της κοινωνικό-πολιτισμικής εμπύχωσης. Χαρακτηριστικό παράδειγμα του συνεργατικού κλίματος αποτελούν οι διαδικασίες μέσα από τις οποίες αναδείχθηκαν οι τρεις συντονιστές δράσεων από την ομάδα των εμπυχωτών οι οποίες, σύμφωνα με όλους τους συμμετέχοντες, διασφάλισαν το σεβασμό στις ευθύνες του ρόλου των άλλων, στην εν-συναίσθηση και στην προσπάθεια κατανόησης των αναγκών του ρόλου αυτού, με παράλληλη αποφυγή οποιουδήποτε τύπου ιεραρχικών σχέσεων μεταξύ των δύο ομάδων.

Οι νέοι που συμμετείχαν στις θερινές δράσεις είχαν τη δυνατότητα να αυτενεργήσουν και να συνεργαστούν, συνδιαμορφώνοντας τις συνθήκες μέσα από τις οποίες «έμαθαν». Στο πλαίσιο αυτό, ιδιαίτερα οι νέοι ενήλικες θεωρούν ότι τους δόθηκε η ευκαιρία για αλληλεπίδραση με το «διαφορετικό» και ενισχύθηκε η ικανότητά τους να αναπτύσσουν αληθινές ανθρώπινες σχέσεις «βασισμένες στο διάλογο και την διαφορετικότητα». Ενώ τα παιδιά δήλωσαν ότι στη διάρκεια των δραστηριοτήτων γνώρισαν νέους φίλους με τους οποίους κατάφεραν να μοιράζονται και να συνεργάζονται. Στη ανάπτυξη της συνεργασίας συνέβαλαν και οι δραστηριότητες που σχεδιάστηκαν από τους συνεργάτες του προγράμματος που απαιτούσαν συνεργασία εντός αλλά και μεταξύ ομάδων για την υλοποίησή τους (χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί το συλλογικό δημιουργικό έργο του τοίχου) αλλά και ο φυσικός χώρος του Νέστου.

β) Αναγνώριση και άσκηση ψυχοκοινωνικών δεξιοτήτων και δημιουργική έκφραση του ψυχοκοινωνικού κόσμου των συμμετεχόντων

Σύμφωνα με το σκεπτικό των ΔΕΝ η ευαισθητοποίηση σε δεξιότητες αναγνώρισης αναγκών και ενδιαφερόντων, αυτενέργειας και δημιουργικής συμμετοχής σε διεργασία ομάδας για την κάλυψη αναγκών, και ευρύτερα εκείνη η βιωματική μάθηση που ενθαρρύνει την ψυχοκοινωνική ανάπτυξη είναι ιδιαιτέρως σημαντική καθώς είναι η βάση και το μέσο για την επίτευξη ευρύτερων στόχων, καθώς οι βιωμένες δεξιότητες γίνονται εφόδια που θα μεταφερθούν από τους νέους στην καθημερινή ζωή έξω από τα ΔΕΝ – στη γειτονιά, στο σχολείο, στην κοινότητα.

Τα σχόλια των ίδιων των συμμετεχόντων νέων στις θερινές δράσεις δείχνουν ότι οι δραστηριότητες στη διάρκεια των θερινών δράσεων συνέβαλαν ουσιαστικά στην ψυχοκοινωνική τους ανάπτυξη. Τα παιδιά παίρνοντας μέρος σε δραστηριότητες, με τις οποίες συχνά έρχονταν σε επαφή για πρώτη φορά, διερεύνησαν και ανακάλυψαν δεξιότητές τους στην τέχνη, στο παιχνίδι, στη σχέση με τη φύση και με τους άλλους. Όπως αναφέρουν οι ίδιοι οι συμμετέχοντες έμαθαν από τους εμπυχωτές να εκφράζονται μέσω της τέχνης, να διερευνούν και να «προσέχουν» τον εαυτό τους και να εκφράζουν τα συναισθήματά τους. Ιδιαίτερα οι νέοι ενήλικες τονίζουν ότι τα θερινά ΔΕΝ αποτέλεσαν ένα ιδανικό πλαίσιο για απόδραση από την καθημερινότητα, ενδοσκόπηση και

αυτογνωσία. Επίσης τα παιδιά μέσω των δραστηριοτήτων και των συζητήσεων που έκαναν με τους εμπυχωτές, ασκήθηκαν στην επικοινωνία μέσω τόσο του προφορικού όσο και του γραπτού λόγου. Θα πρέπει να τονιστεί ότι ο φυσικός χώρος διεξαγωγής των θερινών ΔΕΝ, κρίνεται από όλους τους συμμετέχοντες ότι συνέβαλε καθοριστικά στη δημιουργική έκφραση και επικοινωνία όλων, ανοίγοντας «νέους δρόμους έκφρασης».

Η ανάπτυξη των ψυχοκοινωνικών δεξιοτήτων, ωστόσο αφορούσε και την ομάδα των συνεργατών. Τόσο στη διάρκεια των μεταξύ τους ζυμώσεων όσο και στην επαφή με την κοινότητα και τους νέους, ενισχύθηκαν στην δημιουργική αναζήτηση του ψυχοκοινωνικού τους κόσμου και στην αναγνώριση και άσκηση δεξιοτήτων επικοινωνίας και δημιουργικής έκφρασης. Επιπλέον, βελτιώθηκε και η δεξιότητά τους να ενσωματώνουν νέα στοιχεία και να αλλάζουν δημιουργικά προκαθορισμένα σχέδια δραστηριοτήτων, προκειμένου να αντιμετωπίζουν τις ποικίλες ανάγκες των νέων. Θετικά κρίνουν επίσης οι συντονιστές την ανάληψη νέων ρόλων για την προσωπική τους ανάπτυξη, ενώ τόσο οι συντονιστές όσο και οι εμπυχωτές θεωρούν ότι απέκτησαν περισσότερη αυτοπεποίθηση φέροντας εις πέρας το εγχείρημα της διοργάνωσης και υλοποίησης των θερινών δράσεων με τη συμμετοχή πολύ μεγαλύτερου, συγκριτικά με το παρελθόν, αριθμού συμμετεχόντων νέων.

γ) Δια-πολιτισμική συνύπαρξη και αποδοχή της διαφορετικότητας

Η ευρεία διαπολιτισμική συμμετοχή γίνεται εμφανής αρχικά από την διαμόρφωση της μικτής πολιτισμικά ομάδας των εμπυχωτών και των συντονιστών δράσης, οι οποίοι προέρχονταν τόσο από την πλειονότητα όσο και από τη μειονότητα και είχαν διάφορες ειδικότητες. Η διαπολιτισμική και γεμάτη ετερότητες σύνθεση αυτών των ομάδων διευκόλυνε την εξερεύνηση και ανάγνωση των διαφορετικών αναγκών των νέων για το σχεδιασμό των δραστηριοτήτων των θερινών δράσεων των ΔΕΝ.

Ο σχεδιασμός των δραστηριοτήτων επίσης στηρίχτηκε κατεξοχήν στη μεθοδολογία της κοινωνικο-πολιτισμικής εμπύχωσης που διευκολύνει την ανάπτυξη και αποδοχή διαφορετικών αφηγήσεων και ταυτοτήτων, πριμοδοτώντας τη σύνθεση και αποφεύγοντας την ανάδειξη μιας «κυρίαρχης» ταυτότητας. Επιπλέον επιδιώκει τη διαπολιτισμική συνύπαρξη και την καλλιέργεια σχέσεων εμπιστοσύνης, συνεργασίας και αλληλεγγύης μεταξύ των νέων διαφορετικών πολιτισμικών ομάδων.

Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η γυναίκα «νεράιδα» που εισήγαγε τα παιδιά στις δράσεις μιλώντας μια «μη κατανοητή γλώσσα» που άφηνε περιθώρια για πολλαπλές κωδικοποιήσεις και αναγνώσεις και η οποία υποστηριζόταν από έναν άνδρα «κένταυρο». Ο ίδιος ο χώρος του Νέστου

ήταν μια επιλογή που καθιστούσε τα παιδιά «ισότιμα» μεταξύ τους, καθώς ακόμα και αυτά που προέρχονταν από την ίδια περιοχή γνώριζαν σε πολύ μικρό βαθμό το ποτάμι και τις δυνατότητες που τους προσέφερε.

Είναι πολύ σημαντικό να αναφέρουμε ότι για πρώτη φορά στα θερινά ΔΕΝ υπήρξε τόσο μεγάλη συμμετοχή (πολλαπλάσια σε σχέση με αυτή παρελθόντων ετών) και ακόμα μεγαλύτερη πρόθεση για συμμετοχή από νέους της μειονότητας ακόμα και από περιοχές που μέχρι πρόσφατα δε γνώριζαν ή ήταν επιφυλακτικοί απέναντι στα ΔΕΝ. Συμμετείχαν αγόρια και κορίτσια, διαφόρων ηλικιών από πόλεις και χωριά, ορεινές και πεδινές περιοχές της Θράκης. Όλες οι ομάδες ήταν μικτές ως προς το φύλο, και συμμετείχαν σε αυτές παιδιά τόσο από τη μειονότητα όσο και από την πλειονότητα. Για πρώτη φορά οι εμψυχωτές θεωρούν ότι επιτεύχθηκε σε όλες τις ομάδες η συνεργασία μεταξύ αγοριών και κοριτσιών, ενώ κάτι τέτοιο στο παρελθόν συχνά ήταν ανέφικτο. Ωστόσο, οι εμψυχωτές θεωρούν ότι παραμένουν περιοχές στη Θράκη όπου οι νέοι της μειονότητας δε γνωρίζουν και δεν μπορούν να προσεγγίσουν τα ΔΕΝ. Για το λόγο αυτό επόμενος στόχος των ΔΕΝ καθίσταται η προσέγγιση και αυτών των νέων καθώς και η αύξηση των νέων της πλειονότητας που συμμετέχουν στις δράσεις. Η μεγαλύτερη συμμετοχή νέων από την πλειονότητα περιγράφεται από τους συμμετέχοντες ως ένα «στοίχημα» που μένει να κερδηθεί, καθώς έχουν σε μεγάλο βαθμό ωριμάσει οι συνθήκες και διασφαλιστεί οι προϋποθέσεις. Η ωρίμανση αυτή και η τάση εξωστρέφειας των ΔΕΝ που χαρακτηριστικά ορίζεται από τους συμμετέχοντες ως ΔΕΝηλικίωση συζητιέται και παρακάτω.

δ) Δικτύωση και «άνοιγμα» στην ευρύτερη κοινότητα

Τα ΔΕΝ σε αυτή τη φάση της ΔΕΝηλικίωσής τους παρουσιάζονται περισσότερο εξωστρεφή και με διάθεση να ανοίξουν περισσότερο στην ευρύτερη κοινωνία της Θράκης. Η διάθεση αυτή οφείλεται σε ένα βαθμό και στο γεγονός ότι, όπως υποστηρίζουν οι εμψυχωτές, έχουν διαμορφωθεί με τις προηγούμενες δράσεις των ΔΕΝ οι συνθήκες, ώστε αυτά να γίνουν περισσότερο «ορατά» και αποδεκτά.

Ήδη με το ξεκίνημα του σχεδιασμού των ΔΕΝ από το Σεπτέμβριο του 2010 επιδιώχθηκε η συνεργασία τόσο με το ευρύτερο πρόγραμμα όσο και με παλαιότερους συνεργάτες των ΔΕΝ τόσο στο νομό Ξάνθης όσο και στο νομό Ροδόπης. Ακόμη, διοργανώθηκαν εκδηλώσεις σε Αλεξανδρούπολη, Κομοτηνή και Ξάνθη ενώ τα ΔΕΝ συμμετείχαν και στην έκθεση “ΘΡΑΚΗ 2011”.

Ιδιαίτερα ενισχυμένη παρουσιάζεται η σχέση των ΔΕΝ με τους γονείς των νέων οι οποίοι αυτή τη φορά όχι μόνο έστειλαν τα παιδιά τους στις θερινές δράσεις, αλλά και σύστησαν τις δράσεις σε

άλλους και συντέλεσαν στην μεγάλη αύξηση της συμμετοχής νέων. Επιπλέον τα σχόλια τους για τα ΔΕΝ ήταν ιδιαίτερος θετικά και πολλοί δήλωσαν τη διάθεσή τους να γνωρίσουν οι ίδιοι τις δράσεις και να δουν τις δημιουργίες των παιδιών τους. Η μεγαλύτερη εμπλοκή των γονέων εντάσσεται στους στόχους των επόμενων δράσεων, ενώ έχει ήδη σχεδιαστεί έκθεση στην οποία θα εκτεθούν όλα τα έργα των νέων, ώστε να τα γνωρίσουν και οι γονείς τους και η ευρύτερη κοινότητα.

Στη διάρκεια των δράσεων τα ΔΕΝ συνεργάστηκαν και με άλλους φορείς όπως τον Ερυθρό Σταυρό αλλά και με την τοπική κοινότητα και τον πολιτιστικό σύλλογο της Γαλάνης και ομάδα καλλιτεχνών. Όλες οι συνεργασίες κρίθηκαν εποικοδομητικές και όλοι οι συνεργαζόμενοι δήλωσαν την επιθυμία τους για μελλοντική συνέχιση ή και διεύρυνση της συνεργασίας.

Τέλος οι νέοι ενήλικες δήλωσαν τη διάθεσή τους να συμμετέχουν στη δημιουργία ενός χώρου του ΔΕΝ αφιερωμένου στην ηλικιακή ομάδα των νέων ενηλίκων και ενός διαδικτυακού χώρου για την ανταλλαγή ιδεών και απόψεων. Κλείνοντας, θεωρούμε σημαντικό να τονίσουμε ότι τόσο η –πέρα από τις αρχικές προσδοκίες- μεγάλη συμμετοχή νέων από την τοπική κοινωνία στις θερινές δράσεις των ΔΕΝ, όσο και το «άνοιγμα προς τα έξω» που χαρακτηρίζει τη φάση της «ενηλικίωσής» τους βάζουν τις βάσεις γι' αυτό που είναι στόχος τόσο των ΔΕΝ όσο και όλων των δράσεων που αναπτύσσονται στο πλαίσιο του προγράμματος, δηλαδή της διαμόρφωσης ενός δικτύου στην ίδια την τοπική κοινωνία που θα είναι σε θέση να συνεχίσει και να «μετ-εξελίξει» μελλοντικά δράσεις και στόχους.

2. Δεύτερο έτος λειτουργίας (2011-2012)

2.1 Υλικό στο οποίο στηρίχτηκε η αξιολόγηση 2011 -2012

- * Ημερολόγια εργασίας της υπεύθυνης της δράσης και των εμπυχωτών των ΔΕΝ. Για την παρακολούθηση της υλοποίησης της δράσης, τα μέλη του δικτύου συνεργατών των ΔΕΝ συμπλήρωναν ημερολόγιο δραστηριοτήτων καθημερινά, προκειμένου να αποτυπώσουν την εξέλιξη και ροή κάθε δραστηριότητας. Οι άξονες του ημερολογίου διαμορφώθηκαν και συμφωνήθηκαν από τους εμπυχωτές από κοινού, ώστε να ανταποκρίνονται στις ανάγκες της κάθε δράσης. (βλ. **Παράρτημα IV**)
- * Ομάδες εστίασης εμπυχωτών (4 ομάδες) μία στο ξεκίνημα των δράσεων (Σεπτέμβριος 2011), μία στη μέση του σχολικού έτους (Μάρτιος 2012), μία μετά το τέλος των θερινών δραστηριοτήτων (Ιούλιος 2012), και μία ομάδα στο τέλος του σχολικού έτους (Σεπτέμβριος 2012). (βλ. **Παράρτημα III**)
- * Συνεντεύξεις με τους νέους και γραπτές αξιολογήσεις τους στη διάρκεια και στο τέλος των δράσεων. (βλ. **Παράρτημα IV**)
- * Σχόλια των γονέων γραπτά (βιβλία εντυπώσεων), συνεντεύξεις και ερωτηματολόγια ανοιχτών ερωτήσεων κατά τη διάρκεια επιμέρους δράσεων και στο τέλος τους. (βλ. **Παράρτημα IV**)
- * Σε αρχειακό υλικό της δράσης. Το αρχειακό υλικό προέρχεται σε μεγάλο βαθμό και από τη [διαδικτυακή χαρτογράφηση της δράσης](#), καθώς τα ΔΕΝ αξιοποίησαν διαδικτυακά εργαλεία, για τη δημοσιοποίησή τους και την ένταξή τους στο τοπικό κοινωνικό-πολιτισμικό πλαίσιο.

2.2 Περιγραφή δράσεων – Αποτελέσματα αξιολόγησης

2.2.1 Εκδηλώσεις: «Καλωσορίζοντας τα πρωτοβρόχια» (Σεπτέμβριος- Οκτώβριος 2011)

Την περίοδο Σεπτεμβρίου – Οκτώβρη 2011 οι κύριες ενέργειες των ΔΕΝ αφορούσαν τον απολογισμό των έργων του προηγούμενου έτους, τον συντονισμό των δράσεων των ΔΕΝ με τις υπόλοιπες δράσεις του προγράμματος, το σχεδιασμό και την οργάνωση των νέων δράσεων των ΔΕΝ και τη διαμόρφωση των χώρων που θα φιλοξενούσαν τις δράσεις των Εργαστηρίων. Για το λόγο αυτό έγιναν οι ακόλουθες ενέργειες:

1. Διαμόρφωση των χώρων που φιλοξενούν τη δράση από την ομάδα συνεργατών των ΔΕΝ στην Ξάνθη και στην Κομοτηνή
2. Συμμετοχή της υπεύθυνης των ΔΕΝ στον κύκλο συζητήσεων των υπευθύνων του συνόλου των δράσεων των ΚΕΣΠΕΜ στην Αθήνα (9/9/2011) για τον απολογισμό των θερινών δράσεων και τον καλύτερο σχεδιασμό και συντονισμό δραστηριοτήτων για τη νέα σχολική χρονιά.
3. Συναντήσεις της ολομέλειας της ομάδας συνεργατών σε τακτά διαστήματα για συντονισμό, αξιολόγηση της πορείας της δράσης, και επαναπροσδιορισμό και προγραμματισμό του έργου της δράσης.
4. Επιμέρους συναντήσεις των εμπυχωτών της ομάδας συνεργατών (Ν. Ξάνθης, Ν. Ροδόπης).

Προκειμένου να γνωρίσουν περισσότεροι νέοι (παιδιά, προέφηβοι, έφηβοι, νέοι ενήλικες) και γονείς τα ΔΕΝ από κοντά, και να διαμορφωθούν οι πρώτες ομάδες νέων, υλοποιήθηκαν και συναντήσεις με επιμέρους ομάδες νέων που συμμετείχαν στη θερινή δράση στο Νέστο στον τόπο κατοικίας τους (Πάχη/Μελίβοια, Ξάνθη, Τοξότες, Φίλια, Άκαρπο, Κομοτηνή) για την προετοιμασία και διευκόλυνση της ενεργής συμμετοχής των νέων σε μία δράση με στόχο το γεφύρωμα ανάμεσα στα καλοκαιρινά ΔΕΝ και τον νέο κύκλο δράσης κατά τη νέα σχολική χρονιά, στην οποία δόθηκε ο τίτλος “Καλωσορίζοντας τα πρωτοβρόχια”.

Στόχοι και Περιγραφή της δράσης

Οι εκδηλώσεις “Καλωσορίζοντας τα πρωτοβρόχια” υλοποιήθηκαν στα ΚΕΣΠΕΜ της Ξάνθης και της Κομοτηνής (Κυριακή 2/10 στο ΚΕΣΠΕΜ Κομοτηνής, Παρασκευή-Κυριακή 7-9/10 στο ΚΕΣΠΕΜ Ξάνθης). Για την οργάνωση των εκδηλώσεων αυτών, ακολουθήθηκε η κεντρική ιδέα του "τραίνου των ΔΕΝ" που αναπτύχθηκε στη θερινή δράση - με σταθμάρχες /ξεναγούς τους ίδιους τους νέους, και βαγόνια/σταθμούς τις διάφορες δημιουργίες και το φωτογραφικό υλικό. Οι χώροι των ΚΕΣΠΕΜ λειτούργησαν ως 'εκθεσιακοί χώροι' για το υλικό - το οποίο χωρίστηκε σε ενότητες (παραμύθια, κατασκευές, φωτογραφίες, δραστηριότητες παιχνιδιού γύρω από υλικό) - και χώροι όπου γονείς και επισκέπτες είχαν την ευκαιρία να βρεθούν με την ομάδα εμπυχωτών των ΔΕΝ για να συζητήσουν. Σε κάθε 'εκθεσιακό χώρο' υπήρχαν εμπυχωτές και μέλη των ομάδων νέων οι οποίοι ξενάγησαν γονείς και φίλους, μιλώντας για τα βιώματά τους.

Σημαντικό μέρος της δράσης υπήρξε κι η από κοντά επαφή με τους γονείς των νέων, οι οποίοι είχαν την ευκαιρία να ενημερωθούν για τους σκοπούς της δράσης των ΔΕΝ, και να δηλώσουν το ενδιαφέρον συμμετοχής των παιδιών τους σε διαπολιτισμικές ομάδες νέων που θα ξεκίναγαν τη λειτουργία τους στα ΚΕΣΠΕΜ. Συνολικά στις τέσσερις ημέρες, η δράση αυτή φιλοξένησε **211**

επισκέπτες στα ΚΕΣΠΕΜ Κομοτηνής και Ξάνθης.

Αξιολόγηση της δράσης

α) Γονείς

Οι εντυπώσεις των γονέων από τις εκδηλώσεις αυτές, όπως καταγράφηκαν στο βιβλίο των επισκεπτών, ήταν ιδιαίτερος θετικές. Η ανάλυση του υλικού ανέδειξε τέσσερις θεματικές κατηγορίες:

- ποιότητα παρουσιαζόμενων έργων,
- συνεργασία
- δημιουργική έκφραση
- αίτημα διεύρυνσης δραστηριοτήτων

Οι γονείς δήλωσαν ενθουσιασμένοι από το επίπεδο των εκτιθέμενων έργων των παιδιών τους. Χαρακτηριστικά αναφέρουν: *«Περίμενα κάτι πολύ απλό και είδα πολλά πολύχρωμα δωμάτια με τις δημιουργίες των βλασταριών μου. Σας ευχαριστώ πολύ. Με κάνατε κι ένιωσα ακόμα πιο υπερήφανη για τα παιδιά μου...Μου άρεσαν πάρα πολύ αυτά που έφτιαζαν τα παιδιά, και έμεινα έκπληκτη με τη δύναμη της φαντασίας τους...Δεν περίμενα να δω τόσα όμορφα πράγματα. Να συνεχίσετε έτσι...»*

Επιπλέον διαπιστώνουν και τονίζουν ως ιδιαίτερα σημαντική τη συνεργασία που αναπτύχθηκε τόσο μεταξύ των νέων όσο και μεταξύ αυτών και των εμπυχωτών αλλά και την ανάπτυξη του ομαδικού πνεύματος *«Εκπληκτική δουλειά των παιδιών και των ενηλίκων που ασχολήθηκαν και μαθαίνουν στα παιδιά πώς να δημιουργούν και να λειτουργούν σαν ομάδα. Μπράβο σας!»*.

Υποστηρίζουν επίσης ότι η ενασχόληση των παιδιών τους στα Θερινά ΔΕΝ ενθάρρυνε και επέτρεψε την ελεύθερη έκφραση της δημιουργικότητάς τους *«Ενθαρρύνουν πάρα πολύ τα παιδιά μας...Είναι υπέροχο το συναίσθημα της απελευθέρωσης της ψυχής των παιδιών που δημιουργούν... Εύχομαι να συνεχιστεί αυτή η προσφορά για πολλά χρόνια ακόμη, ώστε να βελτιωθεί η δημιουργικότητα των παιδιών μας»*.

Εντύπωση προκαλεί επιπλέον το γεγονός ότι δεν αναφέρονται αρνητικά σχόλια, ενώ αντίθετα προτείνεται η διεύρυνση των δραστηριοτήτων των ΔΕΝ, η συνέχισή τους και η ένταξη σε αυτά περισσότερων παιδιών *«Ελπίζω να έχετε τη δυνατότητα να μπορέσετε να εμπλέξετε και μεγαλύτερο αριθμό παιδιών και να έχετε μεγαλύτερη επιτυχία... Συγχαρητήρια για την προσπάθεια και τη δουλειά που έχετε κάνει και εύχομαι να συνεχίσει το έργο σας»*

β) Εμφυχωτές

Και οι εντυπώσεις των εμφυχωτών από τις εκδηλώσεις αυτές όμως είναι ιδιαίτερος θετικές, όπως φαίνεται στις τέσσερις κατηγορίες που ανέδειξε η ανάλυση των καταγραφών τους με τίτλο **«Ατομικές ματιές μελών του δικτύου συνεργατών των ΔΕΝ».**

- Γεφύρωμα δράσεων
- Συναισθήματα
- Συνεργασία
- Άνοιγμα στην τοπική κοινωνία

Το γεφύρωμα των θερινών δράσεων με τις δράσεις του νέου σχολικού έτους, ήταν ο κύριος στόχος που επετεύχθη με τις εκδηλώσεις “Καλωσορίζοντας τα πρωτοβρόχια». Έδωσε σε γονείς και νέους που συμμετείχαν ή όχι στην καλοκαιρινή δράση, την ευκαιρία να γνωρίσουν τα ΔΕΝ και να τα αξιολογήσουν αλλά έδωσε και στα παιδιά την ευκαιρία να παρουσιάσουν τις δημιουργίες τους σε γονείς, φίλους, συγγενείς. Όπως αναφέρει ένας εμφυχωτής *«Το project ως γεφύρωμα ήταν καλό για να “φέρουμε” την καλοκαιρινή δημιουργικότητα στο νέο χώρο, να τον γνωρίσουν οι γονείς και να αρχίσει η οργάνωση του χειμώνα»*

Παράλληλα η επανατροφοδότηση των εμφυχωτών για τη δράση, μέσω των συζητήσεων με τους γονείς και τα παιδιά, τους δημιούργησαν συναισθήματα περηφάνιας, μεγάλης χαράς και ικανοποίησης. *«Ένιωσα μεγάλη χαρά και υπερηφάνεια για το έργο που κάνουμε όταν περνούσαν οι γονείς και μας έδιναν συγχαρητήρια για τη δουλειά μας».* Επιπλέον διαπίστωσαν ότι στις εκδηλώσεις αυτές συμμετείχαν και γονείς από την πλειονότητα και οι γονείς στο σύνολό τους επέδειξαν μεγάλη προθυμία να δούνε από κοντά όσα τους περιέγραφαν τα παιδιά τους το περασμένο διάστημα.

Διαπίστωσαν, επίσης ότι και το επίπεδο της συνεργασίας της ομάδας των εμφυχωτών βελτιώθηκε σε πολύ μεγάλο βαθμό, καθώς αυξήθηκε η οικειότητα μεταξύ των εμφυχωτών και έπαψε να υφίσταται ο διαχωρισμός ανάμεσα σε παλιούς και νέους συνεργάτες *«δεν υπήρχε το “παλιοί-καινούργιοι, έμπειροι-μη-έμπειροι”, ήμασταν μια ομάδα».*

Πολύ θετικά κρίνεται επίσης το γεγονός ότι οι δράσεις αυτές έδωσαν την ευκαιρία να ανοίξουν τα ΔΕΝ στην τοπική κοινωνία, να αναδείξουν το έργο τους και να κερδίσουν την εμπιστοσύνη των επισκεπτών πως άρεσε πολύ και σε γονείς και σε παιδιά *«ξέρουμε πως οι συμμετοχές είναι πολλές και οι γονείς θέλουν να φιλοξενούμε τα παιδιά τους αναγνωρίζοντας το έργο που παράγεται εδώ».*

2.2.2 Δράσεις των ΔΕΝ την περίοδο Οκτωβρίου 2011– Μαΐου 2012: Ομάδες

Το δίκτυο συνεργατών των ΔΕΝ σχεδίασε και υλοποίησε σειρά διαφοροποιημένων δράσεων, με στόχο τη διαμόρφωση ενός “δικτύου νέων ΔΕΝ” κι ενός “δικτύου ΔΕΝ” και με σκοπό να ενθαρρυνθεί το άνοιγμα των νέων προς την κοινότητα, και η δικτύωση μεταξύ ομάδων νέων. Οι ξεχωριστές αυτές δράσεις αξιοποιούν τη δράση των ΔΕΝ ως χώρο κοινωνικοποίησης γύρω από τη διαπολιτισμική συνύπαρξη, και ως χώρο κοινωνικής δικτύωσης (ανοιχτό σε εφήβους, νέες γυναίκες, μαθητές-φοιτητές, γονείς, παιδαγωγούς, πολίτες).

Κατ' αυτόν τον τρόπο, η εξέλιξη της δράσης των ΔΕΝ διαφοροποιεί τη λειτουργία των ομάδων νέων σε δύο ξεχωριστές αλλά αλληλένδετες κατευθύνσεις, οι οποίες μαζί ολοκληρώνουν τον κύκλο σχέσης μεταξύ των ΔΕΝ (ΚΕΣΠΕΜ) και το ευρύτερο κοινωνικό πεδίο.

α. “Ομάδες Νέων στα ΚΕΣΠΕΜ” (Οκτώβριος 2011 – Μάιος 2012)

Στόχοι και Περιγραφή της δράσης

Τον Οκτώβριο διαμορφώθηκαν οι πρώτες ομάδες των ΔΕΝ (κύκλος Οκτώβριος- Μάιος 2012) με βάση τις δηλώσεις συμμετοχής νέων από τους γονείς που συμμετείχαν στις εκδηλώσεις “Καλωσορίζοντας τα πρωτοβρόχια” στα ΚΕΣΠΕΜ Ξάνθης. Δημιουργήθηκαν κατ' αρχάς 13 ομάδες νέων (8 ομάδες παιδιών, 2 ομάδες προεφήβων, 2 ομάδες εφήβων και 1 ομάδα νέων ενηλίκων). Στους επόμενους μήνες οι ομάδες αυτές συνέχισαν τη λειτουργία τους αλλά εντάχθηκαν σε αυτές και νέα μέλη, ενώ η ομάδα νέων ενηλίκων διευρύνθηκε ώστε να περιλάβει και νέα μέλη, λειτουργώντας τόσο στην Ξάνθη όσο και στην Κομοτηνή. Τον Ιανουάριο διαμορφώθηκαν 3 νέες ομάδες νέων (παιδιών και προεφήβων) στο ΚΕΣΠΕΜ Κομοτηνής. Συνολικά δημιουργήθηκαν 16 ομάδες (10 παιδιών, 3 προεφήβων, 2 εφήβων, 1 νέων ενηλίκων) σε 9 από τις οποίες συμμετείχαν παιδιά από τη μειονότητα και την πλειονότητα. Υπήρξαν 177 εγγραφές νέων στις ομάδες ΔΕΝ, με τον μέγιστο αριθμό συμμετοχών τον Φεβρουάριο 2012 (162 μέλη). Συνολικά, 130 νέοι ολοκλήρωσαν τη συμμετοχή τους ως μέλη των 16 ομάδων (Οκτώβριος 2011 – Μάιος 2012) που λειτούργησαν. Από τους συμμετέχοντες 102 ήταν νέοι της μειονότητας (78%) και 28 νέοι της πλειονότητας (22%), 70 ήταν κορίτσια (54%) και 60 αγόρια (46%).

Η διακύμανση μέσα στο χρόνο καθώς και τα στοιχεία των ομάδων νέων παρουσιάζονται αναλυτικά στο **Παράρτημα Ι** (Πίνακες 1-4).

Διαδικασίες καταγραφής και παρακολούθησης της δράσης

Στο δίκτυο συνεργατών για τις ανάγκες του νέου κύκλου (Οκτώβριος 2011- Μάιος 2012) συμμετείχαν οι: Σεβάλ Οσμάν Ογλού, Χριστίνα Τσιμούδη, Νιχάτ Εμίν Κεχαγιά, Γεράσιμο

Σπυριδόπουλος, Αϊσέ Κιρατζή, Ελένη Αγγελίδου, Σείλέν Εμίν Κεχαγιά, Αλεξία Πασαδάκη, Σερρά Αχμέτ Ογλού, Φατμά Ιμπραήμκο, Δήμητρα Αρμούτογλου, Μπετούλ Σιράκ, Δώρα Τσιακίρη, Χαράλαμπος Κουγιουρούκης (Σεπτέμβριος-Οκτώβριος 2011), Φατμά Αχμέτ και Τάνια Πούλκου (Ιανουάριος-Μάιος 2012).

Καθώς στην ομάδα αυτή εντάχθηκαν και νέοι συνεργάτες μετά από διερεύνηση των αναγκών της ομάδας υλοποιήθηκε επιμορφωτικός κύκλος με σκοπό να ενθαρρύνει τη βιωματική εμπάθυνση σε εργαλεία και δεξιότητες των συνεργατών στη μεθοδολογία της κοινωνικό-πολιτισμικής εμπύχωσης, ειδικά όσο αφορά στη διαπολιτισμική της διάσταση.

Στο διάστημα αυτών των έξι μηνών - για το συντονισμό και την παρακολούθηση της πορείας της δράσης – πραγματοποιήθηκαν τόσο επιμέρους συναντήσεις του δικτύου συνεργατών των ΔΕΝ και επιμέρους εποπτείες κάθε βδομάδα, όσο και ολομέλειες του δικτύου με την υπεύθυνη της δράσης δύο φορές το μήνα, με στόχο την παρακολούθηση της δράσης, ιδιαίτερα ως προς τις ομάδες νέων που διαμορφώνονταν στα ΚΕΣΠΕΜ και την πορεία της κάθε ηλικιακής ομάδας (παιδιά, προέφηβοι, έφηβοι, νέοι ενήλικες). Η πορεία των ομάδων συζητήθηκε επίσης και στις πέντε ομάδες εστίασης που πραγματοποιήθηκαν στη διάρκεια του έτους.

Καθ όλη τη διάρκεια της δράσης και για κάθε συνάντηση των ομάδων των νέων οι εμπυχωτές κρατούσαν ημερολόγιο στο οποίο σημείωναν τα μέλη της ομάδας, και κατέγραφαν την πορεία της συνάντησης της ομάδας είτε με τη μορφή αναστοχασμού είτε με τη μορφή παραμυθιού. Οι εμπυχωτές καλούνταν να αναστοχαστούν για το σχεδιασμό, τη δραστηριότητα(τες) και το περιεχόμενο της συνάντησης, το στίγμα της ομάδας (εξέλιξη των θεμάτων που διαχειρίζεται η ομάδα / σημεία της διεργασίας ομάδας / δελτίο καιρού), και το στίγμα των εμπυχωτών (πολλαπλές αφηγήσεις του πώς βίωσαν τη συνάντηση / εξέλιξη στο ρόλο του εμπυχωτή / εξέλιξη της συνεργασίας μεταξύ εμπυχωτών). Επιπλέον καλούνταν να αναστοχαστούν σε ερωτήματα, προβληματισμούς ή/και ανακαλύψεις που προέκυπταν απ' τη συνάντηση σχετικά με την κοινωνικό-πολιτισμική εμπύχωση σε διαφορετικά κοινωνικά πεδία) και την ανατροφοδότηση από γονείς των μελών της ομάδας.

Από τις καταγραφές των εμπυχωτών και της συντονίστριας καθώς και τις ομάδες εστίασης προκύπτουν οι παρακάτω κατηγορίες, ανά ηλικιακή ομάδα, που αφορούν:

- τα θέματα και τα projects της κάθε ομάδας,
- την ατομική ανάπτυξη
- τις σχέσεις (ετερότητα – διαπολιτισμικότητα)

- και τα πιθανά προβλήματα.

Αξιολόγηση των δράσεων (εμπυχωτές και υπεύθυνα δράσης)

i. Ομάδες παιδιών προσχολικής ηλικίας (3)

Στις ομάδες αυτές πρόκληση αποτελούσε για τους εμπυχωτές η μικρή ηλικία των νέων που συμμετείχαν. Κατ' αρχάς προέκυψαν προβλήματα με την αυτοεξυπηρέτηση, τη χρήση αιχμηρών εργαλείων, την γρήγορη εναλλαγή των ενδιαφερόντων των νέων αυτών. Ωστόσο πολύ σύντομα τα προβλήματα αυτά έπαψαν να υφίστανται. Ένα ακόμα πρόβλημα των ομάδων ήταν ότι άλλαζε συχνά ο αριθμός των νέων που παρακολουθούσαν καθώς για κάποιους υπήρχε δυσκολία μετακίνησης των παιδιών από τα χωριά αλλά και λόγω των εποχιακών ιώσεων.

Οι συγκεκριμένες ομάδες αυτές αποδείχτηκαν πολύ δυναμικές αλλά και ευέλικτες και ευπροσάρμοστες. Αναπτύχθηκαν σχέσεις εμπιστοσύνης, συνεργασίας και ομαδικότητας.

Δημιούργησαν πολλά projects και δούλεψαν με αργά και σταθερά βήματα. Οι δραστηριότητες σε αυτές τις ομάδες περιλάμβαναν κατασκευές με διάφορα υλικά, κατασκευές κούκλας, κολάζ, διάφορα παιχνίδια στα οποία χρησιμοποιήθηκε μουσική, κίνηση και χορός.

ii. Ομάδες παιδιών (7)

Στις ομάδες των παιδιών κύριος στόχος των projects ήταν η δημιουργία ομάδας, το πέρασμα από το «εγώ» στο «εμείς» μέσα από το παιχνίδι, τη φαντασία, το θέατρο και τις κατασκευές. Στη διάρκεια των ομάδων τα παιδιά έπαιζαν διάφορα παιχνίδια γνωριμίας, έκαναν κατασκευές, κολάζ, παιχνίδια με τις αισθήσεις, ασχολήθηκαν με κουκλοθέατρο και θέατρο και παρακολούθησαν και συζήτησαν κινηματογραφικές ταινίες,

Ενισχύθηκαν να γνωρίσουν τον εαυτό τους, να εκφράσουν τις απόψεις τους, να πραγματοποιήσουν τις ιδέες τους, να αυξήσουν την αυτοπεποίθησή τους, να κάνουν φίλους και να μάθουν να μοιράζονται και να σέβονται τους άλλους.

Διαχειρίστηκαν θέματα που αφορούν τη διαφορετικότητα, το διάλογο, τη δικαιοσύνη, τη διεκδίκηση, την επιλογή, την προσφορά, τη συνεργασία, την έκφραση και την χρήση της τέχνης ως μέσο για να εκφραστούν όλα τα παραπάνω.

iii. Ομάδες προεφήβων(2)

Οι ομάδες των προεφήβων διακρίνονταν από έντονη επιθυμία για συζήτηση ποικίλων θεμάτων. Στο πλαίσιο αυτό οι νέοι διαπραγματεύτηκαν θέματα ορίων, συνεργάστηκαν και ανέπτυξαν

ομαδικότητα και πήραν πρωτοβουλίες σε βαθμό που συχνά οι εμπυχωτές, όπως αναφέρουν, έμοιαζαν να μη χρειάζονται. Και στις ομάδες αυτές η γνωριμία με τον εαυτό και τους γύρω ήταν βασικός στόχος.

iv. Ομάδες εφήβων (2)

Οι ομάδες των εφήβων διέφεραν από τις υπόλοιπες καθώς βρίσκονται σε μια διαδικασία αναζήτησης της προσωπικής τους ταυτότητας μέσα από ενασχόληση με διάφορες δραστηριότητες στη ζωή τους. Σε αυτή την αναζήτηση προσπάθησαν να συμβάλλουν τα ΔΕΝ δίνοντας τους έναν χώρο να ψάξουν, να δοκιμάσουν και να υλοποιήσουν αυτά που ονειρεύονται. Ιδιαίτερα για την ομάδα των εφήβων μαθητών λυκείου διαπιστώθηκε ότι στην περίοδο αυτή της ζωής τους καθώς οι υποχρεώσεις αλλά και οι προβληματισμοί που τους δημιουργεί το σχολείο και ο σχεδιασμός του μέλλοντός τους είναι πολλοί, η κύρια ανάγκη τους ήταν να συμμετέχουν σε μια δράση που να μην τους φορτώνει με επιπλέον υποχρεώσεις και η οποία να ακολουθεί ένα ευέλικτο πρόγραμμα.

Στα projects που επεξεργάστηκαν στις συναντήσεις τους, οι ομάδες αυτές αξιοποίησαν σε μεγάλο βαθμό τους ηλεκτρονικούς υπολογιστές και το διαδίκτυο στη δημιουργία των έργων τους. Επιπλέον έγιναν προβολές ντοκυμαντέρ και ταινιών και ακολούθησαν συζητήσεις και αναπτύχθηκαν προβληματισμοί σχετικοί με τα θέματα που διαπραγματεύονταν οι ταινίες. Τέλος έγινε η προσπάθεια και οι νέοι δημιούργησαν μία δική τους ταινία γύρω από τη ζωή και τις δράσεις τους.

Στο κλείσιμο των εργαστηρίων όλες οι ομάδες των νέων υλοποίησαν πρότζεκτ - με διάφορες εκφραστικές μορφές (παραμύθια, δρώμενα, ημερολόγια, μπαλκόνια ανοιξιάτικα με κατασκευές).

β. Η ομάδα νέων ενηλίκων

Στόχοι και Περιγραφή της δράσης

Σ' αυτή τη φάση του ΠΕΜ, σε μια πορεία χρόνου (φθινόπωρο 2010 με άνοιξη 2011 και κατά τη διάρκεια των Θερινών ΔΕΝ 2011) επανασυνδέθηκαν νέοι που συμμετείχαν ως έφηβοι στο ΔΕΝ από το 2003, και διαμορφώθηκε μία διαπολιτισμική ομάδα νέων ενηλίκων η οποία άνοιξε να δεχτεί νέα μέλη.

Μερικά μέλη της σπουδάζουν εκτός Θράκης κι έτσι συμμετέχουν πιο ενεργά όποτε γυρνούν στο σπίτι.

α) Μια υπό-ομάδα 8 νέων γυναικών, που αποτελεί τον πυρήνα της ομάδας, από το φθινόπωρο του 2011 επεξεργάστηκε θέματα δικών τους ενδιαφερόντων (όπως π.χ. στερεότυπα γύρω από το φύλλο και την ταυτότητα/ρόλο της γυναίκας), με συναντήσεις και ελεύθερες συζητήσεις για το θέμα της

γυναίκας εντός και εκτός εργαστηρίου, βιωματικές ασκήσεις και προβολές ταινιών, κ.α. και στη συνέχεια αναζήτησε τρόπους συνεργασίας με τη Γενική Γραμματεία Νέας Γενιάς.

β) Τον Ιανουάριο η ομάδα νέων ενηλίκων συμμετείχε μετά από πρόσ-κληση της ΓΓΝΓ σε ημερίδα με τίτλο «Εθελοντής, ενεργός πολίτης στη δική σου πόλη» που οργάνωσε η ΓΓΝΓ και το Κέντρο Ευρωπαϊκής Πληροφόρησης Κομοτηνής (Europe Direct).

Η ομάδα νέων ενηλίκων συμμετείχε με υλικό της δράσης των Θερινών ΔΕΝ και της σχεδιαζόμενης εκδήλωσης στο ΚΕΣΠΕΜ Κομοτηνής “Αυλαία στο Όνειρο” στην έκθεση που διοργανώθηκε παράλληλα με την ημερίδα, κάνοντας επαφές γνωριμίας κι ανοίγοντας χώρο για κοινές δράσεις με μέλη της Πολιτιστικής Κοινότητας Νέων Κομοτηνής και την Ομάδα Ευαισθητοποίησης για Κοινωνικά Θέματα του Κέντρου Ευρωπαϊκής Πληροφόρησης Κομοτηνής (EuropeDirect) και ομάδες φοιτητών.

γ) Οι συζητήσεις με τους φοιτητές κατέληξαν στην διοργάνωση μιας εκδήλωσης στην Αυλαία και την αυλή του ΚΕΣΠΕΜ Κομοτηνής την Παρασκευή 25/5. ([βλ. ΔΕΝ τ\(ρ\)όπος συνύπαρξης”:](#) [ανοίγουμε την Αυλαία στη διαπολιτισμική συνύπαρξη](#)) Η εκδήλωση περιλάμβανε προβολές ταινιών, ζωντανή μουσική και ομαδικό γκράφιτι με τίτλο [Τ\(Ρ\)ΟΠΙΟΣ ΣΥΝΥΠΑΡΕΗΣ](#) στο οποίο αποτυπώθηκαν τα μηνύματα του εργαστηρίου και της ομάδας των ΔΕΝηλίκων.

Αξιολόγηση (καταγραφές νέων ενηλίκων)

Η ανάλυση των κειμένων αποτίμησης της δράσης από την ίδια την ομάδα των νέων ενηλίκων ανέδειξε τα εξής θέματα:

- ♣ Διαπολιτισμικότητα
- ♣ Άνοιγμα στην κοινότητα
- ♣ Προσωπική ανάπτυξη, έκφραση, δημιουργικότητα

Η πορεία της ομάδας και ιδιαίτερα η εκδήλωση αυτή κρίθηκε ιδιαίτερος ικανοποιητική από τους νέους ενήλικες, καθώς σε αυτή συνεργάστηκαν άτομα διαφορετικά σε ηλικία, φύλο, εθνότητα, τόπο καταγωγής, εμπειρίες, προτιμήσεις που αποτέλεσαν ένα ζωντανό παράδειγμα δια-πολιτισμικότητας όπου οι διαφορές αυτές έγιναν όχι μόνο πολύτιμες αλλά και απαραίτητες για την πορεία της.

«Πρόκειται για μια ομάδα που τα τόσο διαφορετικά σε ηλικία, φύλο, εθνότητα, τόπο καταγωγής, εμπειρίες, προτιμήσεις μέλη της αποτελούν ένα ζωντανό παράδειγμα δια-πολιτισμικότητας όπου οι διαφορές αυτές είναι όχι μόνο πολύτιμες αλλά και απαραίτητες για την πορεία της»

«Ως ευρύτερη ομάδα ΔΕΝηλίκων λοιπόν αποφασίσαμε να ενώσουμε τους προβληματισμούς μας και

να ασχοληθούμε με τις πολλαπλές έννοιες της ταυτότητας ορμώμενοι από τις προσωπικές μας εμπειρίες και βιώματα. «Είμαι πολύ χαρούμενη που η ομάδα μας κατάφερε να αφήσει το στίγμα της και χρησιμοποιώντας αυτό τον τρόπο έκφρασης ανανεωμένη και πιο “δυνατή” έδωσε την υπόσχεση στο τέλος της βραδιάς να συνεχίσει ακόμα πιο οργανωμένα από το φθινόπωρο την δράση της. Την δύναμη αυτή και το κουράγιο το αντλήσαμε και από την ανατροφοδότηση που πήραμε από τα σχόλια των φοιτητών οι οποίοι ήταν ενθουσιασμένοι από την εξέλιξη της βραδιάς και εξέφρασαν την έντονη επιθυμία τους να συνεργαστούμε όλοι μαζί και συνεχίσουμε μαζί το ονείρεμα.»

Καθώς διευρύνεται το δίκτυο των νέων ενηλίκων, θα μπορούσε κανείς να φανταστεί ότι αυτή η ηλικιακή ομάδα θα παίξει πολλαπλασιαστικό ρόλο – καταρχήν γεφυρώνοντας ηλικιακές ομάδες μεγαλύτερες και μικρότερες καθώς συμμετέχει στη διαμόρφωση και υλοποίηση δράσεων των ΔΕΝ, αλλά και συμβάλλοντας στη δυνατότητα των ΔΕΝ σε κατά τόπους κοινωνίες (π.χ. με κέντρα την Κομοτηνή, Ξάνθη, Ίασμο, Σάπες να συμπεριλάβει και νέους από τα γύρω χωριά).

«Αποφασίσαμε να στραφούμε και να επεκτείνουμε την δράση μας και στις φοιτητικές ομάδες της ευρύτερης περιοχής της Θράκης ώστε να μπορέσουν οι ιδέες μας να πάρουν μορφή και να προσπαθήσουμε να κάνουμε πραγματικότητα το όνειρό μας που ήταν η προβολή της ομάδας και του έργου μας προς τα έξω. Η προσπάθειά μας αυτή καρποφόρησε»

Παράλληλα η ομάδα αυτή έδωσε στα μέλη την ευκαιρία να αναγνωρίσουν δεξιότητες και να εκφραστούν δημιουργικά.

«Η ομάδα των ΔΕΝηλίκων ήταν μια ομάδα ελεύθερης έκφρασης για μένα, όπου μπορούσαμε να προτείνουμε και να συζητήσουμε θέματα που μας απασχολούν»

«Η ομάδα ΔΕΝηλίκων για μένα κατά κάποιο τρόπο ήταν ένα μεταβατικό σημείο διότι πλέον ενηλικιωθήκαμε, τα σποράκια έγιναν ολόκληρα δέντρα και ήταν έτοιμα πια για νέες περιπέτειες»

γ. “Παίζουμε μαζί”: Βιωματικό Εργαστήρι γονέα-παιδιού (Μάρτιος-Απρίλιος 2012)

Στόχοι και Περιγραφή της δράσης

Τη χρονιά που πέρασε το Δημιουργικό Εργαστήρι Νέων δεν εστιάστηκε μόνο στην εμπύχωση παιδιών και νέων που είναι ο κύριος σκοπός του, αλλά δημιούργησε μια νέα δράση, «το βιωματικό εργαστήρι γονέα – παιδιού», που στόχευε στη βιωματική ευαισθητοποίηση των γονέων ως προς τη δράση των ΔΕΝ και στην ενεργητική εμπλοκή τους. Η δράση αποφασίστηκε μετά από αίτημα των ίδιων των γονέων και μπορεί να θεωρηθεί συνέχεια και μετεξέλιξη δράσεων κατά τις οποίες οι γονείς απέκτησαν μια πρώτη επαφή με τα ΔΕΝ (όπως π.χ. η έκθεση των έργων των παιδιών από τις θερινές δράσεις του 2011).

Δημιουργήθηκε μία υπό-ομάδα του δικτύου συνεργατών των ΔΕΝ η οποία ανέλαβε την ευθύνη συντονισμού της δράσης. Στις αρχές του Μάρτη πραγματοποιήθηκε η πρώτη πιλοτική συνάντηση, της οποίας η έκβαση ήταν ενθαρρυντική, ώστε να ξεκινήσουν πια προγραμματισμένες συναντήσεις μέσα στους επόμενους μήνες. Πραγματοποιήθηκαν τρία βιωματικά εργαστήρια γονέα-παιδιού (4/3/2012, 18/3/2012, και 29/4/2012) στα οποία συμμετείχαν **συνολικά 20 γονείς και 20 νέοι**.

Αξιολόγηση (εμπυχωτές και υπεύθونه δράσης)

Η ανάλυση που βασίστηκε στα ατομικά ημερολόγια των εμπυχωτών-συντονιστών των ομάδων, αλλά και στις ομάδες εστίασης που πραγματοποιήθηκαν (αμέσως μετά την πρώτη συνάντηση 5-3-2012 και στις 14-9-12) ανέδειξε 5 θεματικές κατηγορίες με βάση τις οποίες τα εργαστήρια γονέων παιδιών συντέλεσαν:

- Στο κτίσιμο νέων σχέσεων ανάμεσα στους γονείς και στα παιδιά (καθώς κέρδισαν χρόνο που συνήθως τους στερεί η καθημερινότητα) αλλά και μεταξύ των γονέων που συμμετείχαν.
- Στον επαναπροσδιορισμό του ρόλου του γονέα, μέσα στο νέο πλαίσιο. Τα παιδιά αποτέλεσαν τους ξεναγούς οδηγώντας τους γονείς τους στα δικά τους δημιουργικά μονοπάτια.
- Στην ανταλλαγή εμπειριών και βιωμάτων μεταξύ όλων των συμμετεχόντων (γονέων παιδιών συντονιστών) σε ένα νέο πλαίσιο.
- Στο άνοιγμα των ΔΕΝ στην τοπική κοινωνία. Οι γονείς κινητοποιήθηκαν αρχικά να γνωρίσουν «τι κάνουν τα παιδιά τους» στα ΔΕΝ, αλλά η συμμετοχή τους ξεπερνώντας το στάδιο αυτό μετεξελίχθηκε σε αναζήτηση του «τι μπορούν να κάνουν μαζί με τα παιδιά τους» ή ακόμη «τι μπορούν να κάνουν οι ίδιοι στο πλαίσιο των ΔΕΝ». Όπως αναφέρει χαρακτηριστικά μια από τις εμπυχωτρίες μετά την πρώτη συνάντηση οι γονείς ρωτούσαν «όχι τι έχετε για τα παιδιά μας, αλλά τι έχετε για μας».
- Στο γεφύρωμα με τις θερινές δράσεις, κάτι που σύμφωνα με τους εμπυχωτές έγινε φανερό από την διατύπωση των αιτημάτων των γονέων για συμμετοχή των παιδιών τους σε αυτές.

2.2.3 Δράσεις των ΔΕΝ την περίοδο Οκτωβρίου 2011– Μαΐου 2012: Εκδηλώσεις ανοιχτές στην τοπική κοινότητα

α. “Αυλαία στο Όνειρο”: δράση του ΚΕΣΠΕΜ Κομοτηνής (Ιανουάριος 2012)

Στόχοι και Περιγραφή της δράσης

Σχεδιάστηκε εκδήλωση που εγκαινίασε το νέο χώρο του ΚΕΣΠΕΜ Κομοτηνής (21-22/1/2012) η

οποία απευθύνθηκε στο σύνολο της τοπικής κοινωνίας (μειονότητα και πλειονότητα), δίνοντας σε μικρούς και μεγάλους την ευκαιρία να γνωρίσουν από κοντά τις διαφορετικές δράσεις του ΚΕΣΠΕΜ μέσα από δημιουργικές δραστηριότητες. Με κεντρικό θέμα τις πέντε αισθήσεις, οργανώθηκαν πέντε γωνιές με δραστηριότητες. Μία επιπλέον γωνιά απευθυνόταν σε νέους γυμνασίου με παιχνίδι επαγγελματικού προσανατολισμού. Την εκδήλωση συμπλήρωσαν δύο κεντρικές αφηγήσεις - μια σειρά παραμυθιών για μικρούς και μεγάλους, και ένα παραμύθι με πειράματα φυσικής για παιδιά. Συμμετείχαν ενεργά περισσότερα από 35 συνεργάτες του Προγράμματος από διάφορες δράσεις (ΔΕΝ, εκπαιδευτικοί, διοικητικοί, κινητά ΚΕΣΠΕΜ). Την εκδήλωση επισκέφτηκαν κατά τη διάρκεια του διημέρου **συνολικά 101 γονείς και 151 νέοι**.

Αξιολόγηση (εμπυχωτές)

Η ανάλυση που βασίστηκε στα ημερολόγια των εμπυχωτών και της υπεύθυνης της δράσης καθώς και σε ομάδα εστίασης (Μάρτιος 2012) ανέδειξε τρεις κατηγορίες αξιολόγησης

- Άνοιγμα στην κοινότητα (Ζωντάνεμα του Χώρου της Αυλαίας, αύξηση ενδιαφέροντος για συμμετοχή)
- Δέσιμο με νέους συνεργάτες
- Συνεργασία ΔΕΝ - ΚΕΣΠΕΜ

Σύμφωνα με τους εμπυχωτές η δράση αυτή στην Κομοτηνή ήταν σημαντική γιατί οδήγησε σε αξιοποίηση και στο ζωντάνεμα του χώρου της Αυλαίας στην Κομοτηνή με έναν τρόπο νέο και διαφορετικό. Επίσης έδωσε τη δυνατότητα στον κόσμο της Κομοτηνής να έρθει σε επαφή και να γνωρίσει τα ΔΕΝ, στα παιδιά να αφεθούν στην μαγεία των αισθήσεων, να τις καλλιεργήσουν, και να το διασκεδάσουν. Οι εμπυχωτές διαπίστωσαν ότι οι γονείς έδειξαν ιδιαίτερο ενδιαφέρον για το έργο και αυξήθηκαν οι αιτήσεις για συμμετοχή στα εργαστήρια. Όπως αναφέρει ένας εμπυχωτής «*το project ως γεφύρωμα ήταν καλό για το άνοιγμα της δράσης και για την καλύτερη κατανόηση της κοινωνίας του έργου που κάνουν γενικώς τα ΚΕΣΠΕΜ*».

Συνέβαλε στο δέσιμο με τους νέους εμπυχωτές στην Κομοτηνή αλλά και στην ενδυνάμωση των σχέσεων ανάμεσα σε διαφορετικές δράσεις του προγράμματος. «*ήταν καλό για να δεθεί όλη η ομάδα περισσότερο, να μάθουμε να συνεργαζόμαστε και να ονειρευόμαστε όλοι μαζί*». Συγκεκριμένα η δράση σχεδιάστηκε με τη συνεργασία των ΚΕΣΠΕΜ και υλοποιήθηκε σε συνεργασία με εκπαιδευτικούς και την ομάδα διοικητικής στήριξης του ΚΕΣΠΕΜ Κομοτηνής, δίνοντας την ευκαιρία για συνέργεια στην πράξη. Απ' αυτήν την εμπειρία αναδύθηκε μια μεγαλύτερη αίσθηση συνύπαρξης εντός των ΚΕΣΠΕΜ, αλλά και η συνειδητοποίηση ότι οι ξεχωριστές δράσεις

συμβάλλουν σε κοινό έργο που περιλαμβάνει ολόκληρη την κοινωνία.

β. “Ανοιχτό Εργαστήρι”: δράση για μαθητές του ΚΕΣΠΕΜ Κομοτηνής (Φεβρουάριος 2012)

Στο ΚΕΣΠΕΜ Κομοτηνής, σχεδιάστηκε κι υλοποιήθηκε η δράση “[Ανοιχτό Εργαστήρι](#)” - μια σύνθετη δραστηριότητα κρυμμένου θησαυρού – (Παρασκευές Φεβρουαρίου 2012) με στόχο να έχουν οι μαθητές των ΚΕΣΠΕΜ την ευκαιρία να πάρουν μια γεύση του ΔΕΝ και να δηλώσουν το ενδιαφέρον τους να συμμετέχουν στις ομάδες νέων. Ανταποκρίθηκαν **ελάχιστοι (4) μαθητές** οι οποίοι δήλωσαν ενδιαφέρον κι εντάχθηκαν σε ομάδες νέων.

γ. “Φέρνουμε την Άνοιξη στο ΚΕΣΠΕΜ”: δράση για μαθητές του ΚΕΣΠΕΜ Κομοτηνής (Μάιος 2012)

Σχεδιάστηκε [δράση](#) που συνδύασε τη συμμετοχή μελών των ομάδων νέων ΔΕΝ και μαθητών των ΚΕΣΠΕΜ Κομοτηνής, σε συνεργασία με τους εκπαιδευτικούς των μαθητών. Αξιοποιώντας τους εξωτερικούς χώρους του ΚΕΣΠΕΜ (μπαλκόνια, αυλή) υλοποιήθηκε κατασκευαστικό-εικαστικό εργαστήρι που ενθάρρυνε τους νέους να δώσουν χρώμα και ανοιξιάτικο χαρακτήρα στον χώρο. Σ' αυτό το διάστημα, η δράση των ΔΕΝ φιλοξένησε φοιτήτρια για πρακτική άσκηση που πραγματοποιείται στο ΚΕΣΠΕΜ στα πλαίσια μεταπτυχιακού πτυχίου στην Κοινωνική Ανθρωπολογία στο Πανεπιστήμιο Αιγαίου.

δ. “ΔΕΝ τ(ρ)όπος συνύπαρξης”: ανοίγουμε την Αυλαία στη διαπολιτισμική συνύπαρξη (Μάιος 2012)

Στόχοι και Περιγραφή της δράσης

Σχεδιάστηκε και υλοποιήθηκε δράση για την οποία συνεργάστηκαν μέλη της ομάδας νέων ενηλίκων των ΔΕΝ, μέλη της Πολιτιστικής Κοινότητας Φοιτητών ΔΠΘ, νέοι του Κέντρου Ευρωπαϊκής Πληροφόρησης EuropeDirect Κομοτηνής και νέοι ομάδας γκράφιτι της Ξάνθης. Έχοντας έρθει σε επαφή με φοιτητικές συλλογικότητες, η ομάδα νέων ενηλίκων έθεσε τις βάσεις μιας συνεργασίας η οποία έχει τη δυνατότητα να οργανώσει αντίστοιχες δράσεις και στο μέλλον. Η δράση ολοκληρώθηκε στην Κομοτηνή την (25/5/2012) με εκδήλωση στο χώρο της “Αυλαίας” του ΚΕΣΠΕΜ Κομοτηνής. Οι νέοι ενήλικες συν-δημιούργησαν μια δραστηριότητα που ενέπλεξε τους παρευρισκόμενους σε μια συζήτηση, από κοινού προβληματισμό και δημιουργική έκφραση με την μορφή [γκράφιτι με θεματική "τις πολλαπλές διαστάσεις της διαπολιτισμικής συνύπαρξης"](#). Στον χώρο της Αυλαίας οργανώθηκε προβολή με σύνθεση υλικού που έδωσε ερεθίσματα για κουβέντα αλλά και πληροφορίες για τη δράση των ΔΕΝ. Μετά την ολοκλήρωση του γκράφιτι ακολούθησε αυτοσχέδια μουσική βραδιά. Μέλος της ομάδας εφήβων του ΔΕΝ Ξάνθης κατέγραψε με βίντεο τη δράση, παίρνοντας ταυτόχρονα συνεντεύξεις των συμμετεχόντων για τα βιώματα τους κατά τη

διάρκεια της δράσης. Στη δράση συμμετείχαν **συνολικά 40 νέοι/ες** από την πλειονότητα και την μειονότητα, από την Ξάνθη και την Κομοτηνή. ([βλ. και Ομάδα Νέων Ενηλίκων](#))

Αξιολόγηση της δράσης

(βλ. [αξιολόγηση ομάδας νέων ενηλίκων](#))

ε) Δημιουργία διαδικτυακού χώρου στο πλαίσιο του ιστότοπου του προγράμματος (Απρίλιος – Μάιος 2012)

Στόχοι και Περιγραφή της δράσης

Μία από τις ιδιαίτερες δράσεις ήταν η δημιουργία ενός διαδικτυακού χώρου ([ΔΕΝτόποι](#)) στα πλαίσια του ιστότοπου του Προγράμματος – ενθαρρύνοντας τις ομάδες νέων να αξιοποιήσουν δημιουργικά εκφραστικά εργαλεία υψηλής τεχνολογίας για δικτύωση, διάλογο και ανάπτυξη κοινού έργου. Κατ' αυτήν την έννοια, εμψυχωτές και νέοι εξερευνούν και αξιοποιούν ως εργαλεία επικοινωνίας τόσο

την “από κοντά σύνδεση” που παρέχει ο φυσικός χώρος των ΔΕΝ στα ΚΕΣΠΕΜ και ο δημόσιος χώρος των πόλεων και των χωριών, όσο και την “απομακρυσμένη σύνδεση” - τη διευρυμένη δυνατότητα δημιουργίας κοινότητας που παρέχουν οι σημερινές τεχνολογικές εξελίξεις στους νέους.

Το υλικό (κείμενα & εικόνες της δράσης) είναι χωρισμένο σε 4 ενότητες: “ήχος & εικόνα ΔΕΝ”, “γεύσεις ΔΕΝ”, “δίκτυο νέων ΔΕΝ” και “τα εργαλεία του κήπου” – ο κάθε 'τόπος' έχει και το δικό του σκεπτικό ύπαρξης, και αναδεικνύει διαφορετικές πτυχές της δράσης. Σκοπός του πρότζεκτ είναι να γίνει ένας ζωντανός χώρος που θα προσκαλεί τον επισκέπτη να αφουγκραστεί τα θέματα που διαπραγματεύεται ο νέος και ενήλικος κόσμος των ΔΕΝ, όπως επίσης κι ένα οριοθετημένο δημόσιο άνοιγμα – με στόχο την ευαισθητοποίηση της ίδιας της κοινωνίας της Θράκης (κι όχι μόνο) σε θέματα διαπολιτισμικής συνύπαρξης.

Αξιολόγηση

Η συγκεκριμένη δράση είναι σε εξέλιξη και πρόκειται σύντομα να ανοίξει στο διαδίκτυο. Για το λόγο αυτό δεν έχει συγκεντρωθεί ακόμα υλικό αξιολόγησης της.

στ) “ΔΕΝ ανοίγουμε στην κοινότητα”: έκθεση των ομάδων νέων στα ΚΕΣΠΕΜ Κομοτηνής (25 Μαΐου 2012) και Ξάνθης (1-3 Ιουνίου 2012)

Στόχοι και Περιγραφή της δράσης

Τον Ιούνιο του 2012 τα μέλη του δικτύου συνεργατών προετοίμασαν και σχεδίασαν τις δράσεις του δεύτερου κύκλου Θερινών ΔΕΝ που λειτούργησαν από τα μέσα Ιουνίου έως και τα μέσα Ιουλίου 2012. Ο σχεδιασμός της δράσης αυτονόητα εμπειρείχε και το κομμάτι της αποτίμησης και του αναστοχοχασμού της δουλειάς που ήδη είχε γίνει. Προς αυτή την κατεύθυνση οργανώθηκαν οι δράσεις “ΔΕΝ ανοίγουμε στην κοινότητα”: έκθεση των ομάδων νέων στα ΚΕΣΠΕΜ Κομοτηνής (25 Μαΐου 2012) και Ξάνθης (1-3 Ιουνίου 2012). Οι εκδηλώσεις στόχευαν στο «άνοιγμα» προς την κοινότητα, καλύπτοντας την ανάγκη να δημοσιοποιηθεί το έργο των ομάδων ΔΕΝ αλλά και να γνωστοποιηθούν οι νέες θερινές δράσεις.

Στο πλαίσιο των δράσεων αυτών οι ομάδες νέων παρουσίασαν την πορεία και τα πολύμορφα δημιουργικά συλλογικά τους έργα (παραμύθια, θεατρικά έργα, βίντεο, έργα ζωγραφικής, κατασκευές) τόσο η μία στην άλλη, όσο και σε γονείς, φίλους και μέλη της ευρύτερης κοινότητας. Με στόχο το άνοιγμα της “ΔΕΝ-κοινότητας” προς τα έξω, οι νέοι διαμόρφωσαν γωνιές με τα δημιουργικά συλλογικά έργα της χρονιάς στον χώρο των ΔΕΝ, δημιούργησαν και μοίρασαν χειροποίητες προσκλήσεις για την εκδήλωση και ξενάγησαν τους επισκέπτες στην έκθεση. Οι γονείς είχαν την ευκαιρία να ενημερωθούν από κοντά και να δηλώσουν τη συμμετοχή των παιδιών τους στη θερινή δράση. Συμμετείχαν συνολικά 103 γονείς και 88 νέοι.

Αξιολόγηση (εμφυχωτές και υπεύθυνη δράσης)

Με βάση την ανάλυση του υλικού που προήλθε α) από τις καταγραφές των εμφυχωτών-συντονιστών, αλλά β) και τα ημερολόγια της υπεύθυνης των δράσεων, διαμορφώθηκαν οι παρακάτω κατηγορίες ως προς τη συμβολή της δράσης:

- Στην αποτίμηση της πορείας των ομάδων μέσα από την αξιολόγηση ολοκληρωμένων project. Πέρα από το περιεχόμενο και τη μορφή των συλλογικών έργων που παρήχθησαν, η ίδια η έννοια αλλά και η μεθοδολογία του project, και η χρήση της στις επόμενες δράσεις αποτιμήθηκαν.
- Στην αποτίμηση του μοντέλου συντονισμού και οργάνωσης της δουλειάς και στην αξιοποίηση της εμπειρίας για τις θερινές δράσεις
- Στην ανανέωση της εμπλοκής των γονέων και στο χτίσιμο της εμπιστοσύνης από την πλευρά τους

- Στο μοίρασμα συναισθημάτων και βιωμάτων με τους συνοδοιπόρους στην πορεία των ομάδων (νέους, συνεργάτες και γονείς)
- Στο γεφύρωμα με τις θερινές δράσεις καθώς η συνέχεια των ΔΕΝ και των στόχων τους έγινε φανερή σε όλους τους εμπλεκόμενους

2.2.4 Θερινά ΔΕΝ (Ιούνιος-Αύγουστος 2012): “Ακολουθώντας τη ροή: Θερινά ΔΕΝ 2012” (25 Ιουνίου-22 Ιουλίου 2012)

Στόχοι και Περιγραφή της δράσης

Οι δράσεις του δεύτερου κύκλου Θερινών ΔΕΝ πραγματοποιήθηκαν την περίοδο από 25 Ιουνίου έως 22 Ιουλίου 2012, στο Νέστο (Γαλάνη, Δ. Τοπείρου) στον Ν. Ξάνθης και στην παραλία Μέσης, Ν. Ροδόπης. Οι δράσεις φιλοξένησαν παιδιά, προεφήβους, κι εφήβους τόσο της μειονότητας όσο και της πλειονότητας από διάφορες περιοχές του Ν. Ξάνθης (Δ. Τοπείου, Δ. Ξάνθης, Δ. Μύκης) και του Ν. Ροδόπης (Δ. Κομοτηνής, Δ. Ιάσμου, Δ. Μαρωνείας-Σαπών).

Η μεγαλύτερη ίσως πρόκληση των Θερινών ΔΕΝ 2012 στο Νέστο ήταν η ενσωμάτωση στη δράση του μεγάλου αριθμού των παιδιών και νέων που είχαν εκδηλώσει ενδιαφέρον συμμετοχής. Για την αντιμετώπιση της πρόκλησης αυτής, με πρόταση της ομάδας συντονισμού της δράσης, δόθηκε η ευκαιρία για διαφοροποιημένη εμπειρία/συμμετοχή. Για την 1η και 3η βδομάδα κλήθηκαν σε συμμετοχή νέοι με εμπειρία θερινών ή/και χειμερινών ΔΕΝ και νέοι των περιφερειακών ΚΕΣΠΙΕΜ – αφιερώνοντας 1 ημέρα σε κάθε ομάδα που σχηματίστηκε. Έτσι, οι νέοι περιφερειακών ΚΕΣΠΙΕΜ είχαν την ευκαιρία να συμμετέχουν συνολικά 2 ημέρες. Για την 2η και 4η βδομάδα, κλήθηκαν οι νέοι με εμπειρία θερινών ή/και χειμερινών ΔΕΝ – αφιερώνοντας 2 ημέρες σε κάθε ομάδα που σχηματίστηκε. Έτσι, οι νέοι με προηγούμενη εμπειρία ΔΕΝ είχαν την ευκαιρία να συμμετέχουν συνολικά 6 ημέρες.

Κατ’ αυτόν τον τρόπο, η δράση μπόρεσε να ανταποκριθεί σε 275 αιτήσεις συμμετοχής για το Νέστο. Τελικά δόθηκε η ευκαιρία συμμετοχής σε συνολικά 250 νέους, έστω κι αν η ευκαιρία συμμετοχής ήταν μόνο για μία ημέρα. Από τα 250 παιδιά και νέους στο Νέστο, 152 ήταν κορίτσια και 98 αγόρια, 29 από την πλειονότητα και 221 από τη μειονότητα.

Στις δράσεις της παραλίας της Μέσης συμμετείχαν συνολικά 36 παιδιά και νέοι (14 κορίτσια και 22 αγόρια, 10 από την πλειονότητα και 26 από τη μειονότητα).

Αναλυτικά στατιστικά στοιχεία για τη σύνθεση των ομάδων στις θερινές δράσεις δίνονται στο **Παράρτημα II**.

Για το συντονισμό των δράσεων δημιουργήθηκε υπό-ομάδα συνεργατών του δικτύου η οποία

ανέλαβε την ευθύνη του συνολικού συντονισμού των δράσεων - με την εποπτεία της υπεύθυνης της δράσης - καθώς και ομάδα εμπυχωτών Θερινών ΔΕΝ στην οποία συμμετείχαν πέντε νέοι ενήλικες που έχουν υπάρξει μέλη ομάδων ΔΕΝ σε προηγούμενες φάσεις του Προγράμματος.

Οι δράσεις οργανώθηκαν γύρω από έναν κοινό άξονα-θέμα "το περιβάλλον" που ωστόσο μπορούσε ευέλικτα στους επιμέρους τόπους (παραλία Μέσης & Νέστο) και ανάλογα με τη σύνθεση και τη δυναμική της ομάδας να διαφοροποιηθεί. Οι δράσεις και οι στόχοι τους ήταν πολυδιάστατοι, πολύμορφοι και αλληλοσυμπληρούμενοι και δύσκολα μπορούν να χωρέσουν σε επιμέρους άξονες.

Την ενημερότητα του περιβάλλοντος χώρου σε όλες του τις διαστάσεις

(Τι και ποιος μας περιβάλλει, ενημερότητα για άλλα έμβια όντα που συνυπάρχουν στο χώρο, για το πολιτισμικό πλαίσιο, τις ρίζες και τα προϊόντα του, την τοπική κοινότητα)

Σχέσεις –συστήματα-αλληλεπίδραση

(Πώς συμβιώνουμε, συνυπάρχουμε με ό, τι μας περιβάλλει, τι αλληλεπίδραση μπορούμε να έχουμε, πώς σχετίζομαι; πώς παρεμβαίνω, τα οικοσυστήματα, εγώ ως ενεργό μέρος ενός τοπίου, η κοινότητα γύρω μου και η σχέση μου μ' αυτήν, ο χώρος και η δράση των ΔΕΝ μέσα στον χώρο της κοινότητας, οι πολλαπλές αφηγήσεις και η σχέση/σύνθεσή τους)

Δημιουργική έκφραση, παιχνίδι, κίνηση

(Πώς μπορούμε να εκφράσουμε τα ευρήματά μας δημιουργικά, πώς μπορούμε να βιώσουμε τις σχέσεις και την αλληλεξάρτηση -παιχνίδι τράβα με να σε τραβώ-, τι μπορούμε να κάνουμε με τον κόσμο των υλικών: τα δώρα της φύσης ή αντικείμενα από ράφι ενός μάρκετ)

Οι θεματικοί άξονες και οι στόχοι συντίθενται σε ολοκληρωμένα project όπως:

- το project νέων στη Μέση “δημιουργούμε παρέα σε ευρύτερο ανθρώπινο & φυσικό χώρο”
- το project της ομάδας παιδιών στο Νέστο “χώμα+νερό=πηλό”
- το project της ομάδας προεφήβων στο Νέστο “ανακυκλώνω=εμπυχώνω”
- το project της ομάδας εφήβων στο Νέστο “σε τοπ(ι)οεφηβικό=συνδέω στο παρόν παρελθόν και μέλλον”

Διαδικασίες καταγραφής και παρακολούθησης της δράσης

Σε όλη τη διάρκεια των δράσεων ακολουθήθηκε ένας πολύ συστηματικός τρόπος καταγραφής, αποτίμησης και επαναπροσδιορισμού στόχων. Τα μέλη του θερινού δικτύου συνεργατών εκτός από το καθημερινό ημερολόγιο που κρατούσαν σε όλη τη διάρκεια της δράσης, πραγματοποιούσαν και

μια εβδομαδιαία καταγραφή των θεμάτων και αποτίμηση και στόχων που επιτεύχθηκαν. Αυτή η εβδομαδιαία αξιολόγηση αρχικά συζητιόταν σε μικρές ομάδες, ενώ στη συνέχεια και μετά από μια επεξεργασία που γινόταν με τη βοήθεια ενός σχεδιαγράμματος που αποφασίστηκε από κοινού με την ομάδα συντονισμού, τα θέματα έρχονταν στην (Κυριακάτικη) εβδομαδιαία ολομέλεια.

Για την αξιολόγηση των θερινών δράσεων χρησιμοποιήθηκαν ακόμη τα ημερολόγια της υπεύθυνης δράσης, τα αποτελέσματα ανάλυσης περιεχομένου δύο ομάδων εστίασης (η μία πραγματοποιήθηκε με τη συμμετοχή της υπεύθυνης δράσης αμέσως μετά το τέλος των δράσεων και μία με τη συμμετοχή των άλλων δύο μελών της ομάδας εσωτερικής αξιολόγησης για τον απολογισμό και αποτίμηση του συνόλου των δράσεων τη χρονιά που πέρασε).

Αξιοποιήθηκαν ακόμη ερωτηματολόγια (N=37) που συμπληρώθηκαν από τους γονείς των παιδιών/νέων που πήραν μέρος στις δράσεις, καθώς και συζητήσεις με τους γονείς που πραγματοποιήθηκαν στο πλαίσιο της προετοιμασίας των δράσεων της νέας χρονιάς⁴, συνεντεύξεις με τα παιδιά/νέους που καταγράφηκαν από τους νέους/ες ή από τις εμπυχωτρίες/εμπυχωτές. Τέλος χρησιμοποιήθηκαν οι ζωγραφίες των παιδιών και οι αφηγήσεις των εξωτερικών επισκεπτών.

Αξιολόγηση της δράσης

α) Αξιολόγηση (υπεύθυνη δράσης και εμπυχωτές-συντονιστές)

Η ανάλυση του υλικού που αφορά τη ματιά της υπεύθυνης της δράσης και τη ματιά των συνεργατών (εμπυχωτών-συντονιστών) ανέδειξε πέντε κοινές θεματικές κατηγορίες και συζητούνται μαζί παρακάτω:

- Οργάνωση-συντονισμός
- Συλλογικότητα -Συνεργασία-Σχέσεις εμπλεκομένων και διεργασίες εμπύχωσης
- Σύνδεση με την τοπική κοινότητα
- Ενσωμάτωση επισκεπτών
- Επανατροφοδότηση-επαναπροσδιορισμός στόχων

Οργάνωση-συντονισμός

Σύμφωνα με τη ματιά της υπεύθυνης δράσης, αν ο κύκλος 2011-2012 οδήγησε στην ΔΕΝηλικίωση, ο κύκλος 2012-2013 οδήγησε στην εξερεύνηση μιας συνεξέλιξης γύρω από την έννοια του δικτύου συνεργατών, καθώς τέθηκε σε δοκιμασία στο πεδίο της δράσης ένα μοντέλο συντονισμού που

⁴ Οργανώθηκαν συναντήσεις στα κεντρικά και περιφερειακά ΚΕΣΠΙΕΜ (Ξάνθη, Κομοτηνή, Εύλαλο, Σέλερο, Εχίνο, Ίασμο, Σάπες) 11-13/9/2012 όπου έγινε προβολή του δημιουργικού έργου της Θερινής Δράσης 2012 και ακολούθησε συζήτηση ανατροφοδότησης με γονείς και νέους. Συμμετείχαν συνολικά **71 γονείς** και **90 νέοι**.

απαιτούσε σε μεγάλο βαθμό αυτονομία των συνεργατών (ειδικά της ομάδας των συντονιστών της συνολικής δράσης), αλλά και συνεργασία και δέσμευση σε ένα κοινό «συμβόλαιο».

Σύμφωνα με τους συνεργάτες, το οργανωτικό συντονιστικό σχήμα ήταν αποτελεσματικό και συντέλεσε αποφασιστικά στην επίτευξη των στόχων της δράσης. Οι ρόλοι ήταν ξεκάθαροι και διακριτοί (*«οι συντονιστές ήταν συντονιστές και ήταν πάντα εκεί»*) και αποδεκτοί από όλους (*«το γεγονός ότι υπήρχαν συντονιστές με έκανε να αισθάνομαι ότι πάντα είναι κάποιος στον οποίο μπορώ να ακουμπήσω»*).

Ειδικότερα ζητήματα οργάνωσης της δράσης που αναφέρθηκαν από τους εμπυχωτές και κατά τη γνώμη τους συντέλεσαν στην αποτελεσματικότητα των δράσεων ήταν: ο χωρισμός των παιδιών σε ηλικιακές ομάδες και η προσαρμογή των δράσεων στις ανάγκες των διαφορετικών ηλικιών αλλά και στις διαφοροποιημένες ανάγκες των παιδιών που δεν είχαν προηγούμενη εμπειρία από τα ΔΕΝ.

Συλλογικότητα -Συνεργασία-Σχέσεις εμπλεκομένων και διεργασίες εμπύχωσης

Η επιτυχία του συντονιστικού σχήματος, σύμφωνα με τη ματιά των συνεργατών οφείλεται σε μεγάλο βαθμό στο γεγονός ότι οι μεταξύ τους σχέσεις και συνεργασία βασιζόταν σε μια πορεία κατά την οποία συνδιαμόρφωσαν και δεσμεύτηκαν σε συγκεκριμένες αρχές και τρόπους συνύπαρξης και δράσης. Όπως αναφέρει χαρακτηριστικά κάποιος από τους συνεργάτες, *«η συλλογικότητα ήταν αδιαπραγμάτευτη για όλους μας. Όλοι ξέραμε ποιες ήταν οι βασικές αρχές αυτής της συνεργασίας και τις είχαμε πάντα μπροστά μας»*.

Η συλλογικότητα αλλά και η συνέχεια στον τρόπο συνύπαρξης, δράσης και συνεργασίας σημειώνεται και από την υπεύθυνη της δράσης. Μάλιστα αποτυπώνεται χαρακτηριστικά σε ένα περιστατικό που έχει συμβολική σημασία. Μια ιδιαίτερη πτυχή του φετινού δικτύου συνεργατών των Θερινών ΔΕΝ ήταν το γεγονός ότι 5 από τους 12 συνεργάτες ήταν νέοι ενήλικες οι οποίοι “μια φορά κι έναν καιρό” συμμετείχαν ως νέοι έφηβοι σε δράσεις των ΔΕΝ. Για την υπεύθυνη της δράσης αυτή η συμμετοχή σηματοδοτούσε την επιβεβαίωση ενός αέναου κύκλου πάρε-δώσε, συναλλαγής, συνεργασίας και ένταξης. Αυτή η αίσθηση της συνέχειας επισφραγίστηκε συμβολικά με μια ειδική τελετουργία στο κλείσιμο της τελευταίας ολομέλειας των θερινών δράσεων κατά την οποία μια ονειροπαγίδα (περνώντας διαδοχικά από τα χέρια ενός συνεργάτη που συμμετείχε στην πρώτη δράση στο Νέστο το καλοκαίρι του 2003 στους σημερινούς εμπυχωτές/τότε έφηβους και ενός εφήβου της φετινής ομάδας) αφέθηκε και πάλι στη ροή του ποταμού.

Έμφαση δόθηκε και στη συμβολή του μοντέλου επιμόρφωσης στην επίτευξη των στόχων των δράσεων. Η επιμόρφωση ήταν διαρκής και εν δράσει και συνέβαλε στη διευθέτηση ζητημάτων οριοθέτησης, διαπραγμάτευσης, επικοινωνίας, συνεργασίας, αλλά και στη σύνδεση των

συνεργατών μεταξύ τους.

Σύνδεση με την τοπική κοινότητα

Σύμφωνα με την υπεύθυνη της δράσης η σύνδεση με τις τοπικές κοινότητες στις οποίες εκτυλίχθηκαν οι δράσεις ήταν κάτι που επιδιώχτηκε από την αρχή και επιτεύχθηκε σε μεγάλο βαθμό. Οι τοπικές κοινωνίες, που με τον έναν ή τον άλλο τρόπο είχαν μια γεύση των ΔΕΝ περίμεναν τη θερινή δράση με προσδοκίες, κάτι που από τη μια διευκόλυνε την ύπαρξη δράσης αλλά από την άλλη έκανε και δυσκολότερο το έργο, μιας και υπήρχαν ήδη διαμορφωμένες ιδέες αλλά και παραστάσεις. Η σύνδεση με τις τοπικές κοινότητες αφορούσε τόσο το άνοιγμα προς συλλογικούς θεσμικούς φορείς (Πολιτιστικός Σύλλογος Γαλάνης, Δημοτικό Συμβούλιο του Δήμου Τοπείρου) όσο και την ενσωμάτωση στην καθημερινότητα των τοπικών κοινοτήτων (π.χ. συνεργασία με τις οικογένειες που παραθερίζουν στην παραλία Μέσης, Ν. Ροδόπης). Σύμφωνα με τη ματιά των συνεργατών το γεγονός ότι οι Δράσεις ΔΕΝ εντάχθηκαν ουσιαστικά στις περιοχές στις οποίες έλαβαν μέρος ήταν φανερό από το γεγονός ότι η ίδια οριοθέτηση της δράσης από την καθημερινότητα των κατοίκων δεν ήταν φανερή.

Ενσωμάτωση επισκεπτών

Η ένταξη επισκεπτών-εμπυχωτών (τους εθελοντές του Ερυθρού Σταυρού, συνεργάτες του Κέντρου Πρόληψης ΟΚΑΝΑ Ξάνθης, τον Συνήγορο του Παιδιού, μία αφηγήτρια παραμυθιού και γνώριμη συνεργάτιδα των ΔΕΝ, μία εκπαιδευτικό των ΚΕΣΠΕΜ, μία κατασκευάστρια χειροποίητων κοσμημάτων) ήταν δημιουργική. Τόσο η υπεύθυνη όσο και οι συνεργάτες υποστηρίζουν ότι η δράση έγινε πιο πλούσια καθώς ο κάθε επισκέπτης έφερνε τη δική του τέχνη/γνώση/εμπειρία. Η ομάδα εμπυχωτών κατάφερε να καλωσορίσει την πρόκληση ένταξης μιας τόσο διαφοροποιημένης γκάμας ανθρώπων.

Επανατροφοδότηση-επαναπροσδιορισμός στόχων

Ένας παράγοντας που εμφατικά αναφέρεται ανάμεσα σε αυτούς που καθόρισαν την αποτελεσματικότητα των θερινών δράσεων είναι αυτός της ευελιξίας στον προσδιορισμό και επανακαθορισμό των στόχων.

Όπως αναφέρουν οι συνεργάτες: *«είχαμε τη δυνατότητα να αναπροσαρμόζουμε κατάλληλα το σχεδιασμό και την ενέργειά μας ώστε να ανταποκρίνεται στις ανάγκες που κάθε φορά αντιλαμβανόμασταν ως κυρίαρχες. Αναπτύξαμε σταδιακά μέσα στις τέσσερις βδομάδες να μελετάμε τη ροή και να αναπροσαρμόζουμε εαυτό και δράση ώστε ο σχεδιασμός της να χτίζει πάνω στις δραστηριότητες χωρίς να εμμένει άκαμπτα στον προαποφασισμένο σχεδιασμό».*

Η δράση παρέμεινε ανοιχτή σε προτάσεις της ίδιας της κοινότητας στη Μέση και στη Γαλάνη, και η διαπραγμάτευση μεταξύ των συνεργατών αλλά και με τις ομάδες νέων ως προς την δυνατότητα εφαρμογής της κάθε νέας πρότασης ήταν συνεχής.

Η ευελιξία αυτή η οποία σε μεγάλο βαθμό αποδίδεται από την υπεύθυνη της δράσης στο μοντέλο παρακολούθησης των δράσεων (μέσα από καταγραφές και ομαδικές συζητήσεις) που συναποφασίστηκε από το δίκτυο των συνεργατών, επηρέασε αποφασιστικά όχι μόνο το περιεχόμενο των δράσεων αλλά και την ουσιαστική κινητοποίηση των παιδιών και των νέων και τη συμμετοχή τους στη συνδιαμόρφωση στόχων.

Όπως σημειώνει ένας από τους εμπνευστές: *«είχαμε τη δυνατότητα να αντλούμε κάθε φορά από τα θέλω των παιδιών, να τα βοηθάμε να διαμορφώνουν ερωτήματα και να δίνουν απαντήσεις».*

β) Αξιολόγηση (γονείς)

Η ανάλυση των απαντήσεων των γονέων στα ερωτηματολόγια που συμπληρώθηκαν από τους γονείς των παιδιών/νέων που πήραν μέρος στις δράσεις, καθώς και των συζητήσεων με τους γονείς ανέδειξε πέντε κατηγορίες:

- ♣ Ψυχαγωγία-δημιουργικές δραστηριότητες
- ♣ Ανάπτυξη σχέσεων και δεξιοτήτων επικοινωνίας
- ♣ Ανάπτυξη γνώσεων και υιοθέτηση ωφέλιμων πρακτικών και συνηθειών
- ♣ Αίτημα για συνέχιση-διεύρυνση των δράσεων

Όλοι οι γονείς επισημαίνουν ότι μέσα από τη συμμετοχή τους στις θερινές δράσεις ΔΕΝ τα παιδιά τους ψυχαγωγήθηκαν και ανέπτυξαν δεξιότητες μέσα από δημιουργικές δραστηριότητες. Εκφράζουν θαυμασμό για τα έργα των παιδιών και επιβεβαιώνουν την ικανοποίηση –*αν όχι τη λαχτάρα-* των παιδιών για συμμετοχή.

Η πλειονότητα των γονέων επισημαίνει τη συμβολή των ΔΕΝ στην κοινωνικοποίηση, στην ανάπτυξη σχέσεων (έκαναν φίλους) και στην απόκτηση δεξιοτήτων που αφορούν την επικοινωνία και τη συνεργασία (έμαθαν να μοιράζονται, η ομάδα ωφέλησε τα κλειστά παιδιά).

Πολλοί από τους γονείς αναφέρονται στις γνώσεις που απέκτησαν τα παιδιά τους μέσα από τη συμμετοχή στα ΔΕΝ (γνωριμία με τη φύση, τα υλικά, ασκήθηκαν στα ελληνικά) ή την υιοθέτηση καθημερινών πρακτικών και συνηθειών που είναι ωφέλιμες για τα ίδια και τον κόσμο που τα περιβάλλει (π.χ. διατροφικών συνηθειών που συντελούν στην καλή υγεία, πρακτικών ανακύκλωσης κτλ).

Οι περισσότεροι από τους γονείς εκφράζουν την επιθυμία τους να υπάρξει συνέχεια στην εμπλοκή των παιδιών τους στα ΔΕΝ τη νέα χρονιά. Αξιοσημείωτο είναι ότι η επιθυμία αυτή είναι ιδιαίτερα ισχυρή στην περιφέρεια των νομών από γονείς οι οποίοι εκφράζουν την πεποίθηση ότι η μετακίνηση των παιδιών στα αστικά κέντρα δε θα είναι δυνατή για οικονομικούς λόγους και εκδηλώνουν την πρόθεση να συνεισφέρουν (κάνοντας προτάσεις για χώρους) έτσι ώστε να υπάρχουν δράσεις που θα υλοποιούνται στα χωριά. Χαρακτηριστικά είναι τα αποσπάσματα:

«Να φτιάξουμε κάτι στο Σέλερο όπου θα μπορούν να δημιουργούν και να περνάνε καλά όπως στον Νέστο, έχει και φίλους που μπορούν να συμμετέχουν» .

«Αν κάνετε κάτι το χειμώνα στον Ιασμο ενημερώστε μας ίσως μας ενδιαφέρει να συμμετέχουμε»

«Θα ήταν καλό για μας που είμαστε από Κύρνο να έρχονται σε μέρες που έχουν μάθημα εδώ»

«Εμείς στο Κύρνο έχουμε έναν πολιτιστικό σύλλογο και ο χώρος μας είναι μεγάλος, αν χρειάζεστε χώρο π.χ. για κάποια εκδήλωση των παιδιών μπορούμε να σας το παραχωρήσουμε»

Στις προτάσεις τους για τη συνέχιση των δράσεων οι γονείς δηλώνουν πως θα επιθυμούσαν αυτές να εμπεριέχουν και άλλα γνωστικά αντικείμενα (επαφή με υπολογιστές) καθώς και πως θα ήθελαν οι δράσεις να έχουν μεγαλύτερη διάρκεια ή και διαφοροποιημένη εμπλοκή των παιδιών (κατασκηνώσεις με διανυκτέρευση), εκφράζοντας άμεσα την εμπιστοσύνη τους στους εμπνευστές και τους συνεργάτες γενικότερα.

γ) Αξιολόγηση (εξωτερικοί συνεργάτες-επισκέπτες)

Από την ανάλυση των επιστολών που στάλθηκαν από τους εξωτερικούς συνεργάτες και επισκέπτες στη δράση με τις εντυπώσεις τους, προέκυψαν οι παρακάτω κατηγορίες:

- Εμπειρία της φύσης
- Δημιουργικό παιχνίδι
- Ομαδικότητα ανάπτυξη δεξιοτήτων συνεργασίας.
- Σύνθεση των ομάδων
- Συνέχιση της συνεργασίας.

Οι εξωτερικοί συνεργάτες των θερινών ΔΕΝ σχολιάζουν ιδιαίτερος θερμά την εμπειρία τους. Θεωρούν σημαντική για τα παιδιά την εμπειρία της φύσης, την ομαδικότητα και το δημιουργικό παιχνίδι καθώς και την ευκαιρία που τους δίνεται να «αναδειχθούν τα ταλέντα τους και θα αναπτυχθούν τα ενδιαφέροντά τους» αλλά και την ανάπτυξη δεξιοτήτων συνεργασίας.

Θετικά κρίνεται η σύνθεση των ομάδων καθώς αυτές είχαν και αγόρια και κορίτσια, η θετική ατμόσφαιρα της ομάδας και το κλίμα που είχε καλλιεργηθεί, η επιλογή της διαδρομής και του ημερήσιου προγράμματος (συνδυασμός περπατήματος και επαφής με τη φύση με ορισμένες δραστηριότητες ομάδας), η συμπεριφορά των εμπυχωτών προς τα παιδιά, το κέφι των παιδιών, οι δραστηριότητες (βουτιές στο ποτάμι, αυθόρμητες κατασκευές με υλικά από τη φύση, η επικοινωνία της ομάδας σε κύκλο (στο ποτάμι και στο κλείσιμο της μέρας). Επίσης παρατηρήθηκε ότι τη διάρκεια των θερινών ΔΕΝ τα παιδιά συζητούσαν διαρκώς στα ΚΕΣΠΕΜ για τις εμπειρίες τους «*Ο ενθουσιασμός τους έδινε άλλο χρώμα και διάθεση στο ΚΕΣΠΕΜ εκείνες τις μέρες..*»

Στις προτάσεις για το μέλλον προτείνεται η μεγαλύτερη σύνδεση των καλεσμένων με τις δράσεις, ακόμα περισσότερες δραστηριότητες. Όλοι δηλώνουν πως επιθυμούν τη συνέχιση της συνεργασίας.

δ) Αξιολόγηση νέων

Οι καταγραφές των νέων και τα σχόλια που διατυπώθηκαν στις μεταξύ τους συνεντεύξεις ομαδοποιούνται σε τρεις κύριες κατηγορίες: δραστηριότητες (γνώσεις και ψυχαγωγία), σχέσεις (συνεργασία, ομαδικότητα) και συναισθήματα.

Παιδιά

Στις ζωγραφιές των παιδιών τα σχόλια που καταγράφηκαν ήταν ενθουσιώδη. Τα παιδιά βρήκαν πολύ ενδιαφέρον τον πηλό και τις κατασκευές που έκαναν με αυτό το φυσικό υλικό, τις κατασκευές και τις συζητήσεις με θέμα τα σκουπίδια και την ανακύκλωση καθώς και τα διάφορα παιχνίδια στη διάρκεια της ημέρας. Τα πιο ενθουσιώδη σχόλια γίνονται ωστόσο για το κολύμπι και τα παιχνίδια στο ποτάμι. Τα ίδια τα παιδιά υποστηρίζουν στα κείμενά τους ότι στη διάρκεια των θερινών ΔΕΝ γνώρισαν νέους φίλους, μάθανε πώς να είναι ομάδα και να βοηθάνε ο ένας τον άλλο. Επιπλέον λένε ότι ενθαρρύνουν τους φίλους τους να συμμετέχουν και αυτοί στα ΔΕΝ και ελπίζουν να συμμετέχουν ξανά σε αυτά στο μέλλον.

Αντίστοιχα είναι και τα σχόλια των παιδιών στις συνεντεύξεις τους. Το κολύμπι, το ψάρεμα, οι κατασκευές, τα παιχνίδια, η φύση του Νέστου κυριαρχούν στις εντυπώσεις τους.

Προέφηβοι

Αντίστοιχα με τα παιδιά και οι προέφηβοι κατέγραψαν τις εντυπώσεις τους σε ζωγραφιές και συνεντεύξεις που έκαναν μεταξύ τους. Το κολύμπι στο Νέστο κυριαρχεί στις αφηγήσεις τους καθώς και το παιχνίδι, ο χορός, η μουσική και οι κατασκευές. Επιπλέον όμως μιλούν και για όσα έμαθαν στη διάρκεια της παραμονής τους στο Νέστο. Όπως χαρακτηριστικά λέει ένας νέος «*Γράμματα δε μαθαίνουμε αλλά μαθαίνουμε να μιλάμε ελληνικά, με διασκέδαση*» ενώ και σε αυτές τις ομάδες τα

παιδιά λένε ότι θα καλέσουν φίλους τους να συμμετέχουν στις δραστηριότητες στο μέλλον «Αντί να κάτσει σπίτι και να βλέπει τηλεόραση να έρθει εδώ για να μάθει πολλά πράγματα».

Ιδιαίτερα χαρακτηριστικά είναι τα μηνύματα που έγραψαν οι ομάδες αυτές προς τους κατοίκους της Γαλάνης που φιλοξενούσε τις δραστηριότητες:

«Σας ευχαριστούμε που μας δώσατε αυτό το χώρο, ευχαριστούμε που μας δώσατε την ευκαιρία για να κάνουμε αυτά τα πράγματα, με τη βοήθεια σας μάθαμε ελληνικά και διασκεδάσαμε πολύ. Μας δώσατε την ευκαιρία να δούμε το ποτάμι. Να δημιουργήσουμε το τραγούδι για την ανακύκλωση. Κάναμε καινούριους φίλους οι δάσκαλοι δεν μας φώναζαν καθόλου και δεν θα ξεχάσουμε αυτό το καλό που κάνατε σε μας».

«Ευχαριστούμε που μας φιλοξενήσατε να μαθαίνουμε και να κατασκευάζουμε παιχνίδια. Όταν ήμασταν εδώ αισθανόμασταν πολύ άνετα και καλά. Είμαστε χαρούμενοι κάναμε φιλία και βουτιές».

«Θέλω να τους χαρίσω τη πόλη γιατί αυτοί μας έδωσαν πιο μεγάλο δώρο. Θέλω να τους ευχαριστήσω. Γιατί αυτοί από παλιά κάνανε μαθήματα και όταν κάνουμε μαθήματα και εμείς αν βρέξει να μη βραχούμε και για αυτό μας το χάρισαν. Για να τους ευχαριστήσουμε να τους δώσουμε αυτή τη μακέτα που την κάναμε. Εγώ είμαι χαρούμενη που μας έδωσαν το σχολείο».

«Αγαπητέ πολιτιστικό σύλλογο Γαλάνης σας ευχαριστούμε πάρα πολύ που μας φιλοξενήσατε γιατί χάρη σε σας μπορέσαμε να μάθουμε πράγματα που δεν ξέρουμε όπως η ανακύκλωση να σεβόμαστε το χώρο που μας φιλοξένησε, μάθαμε την ομαδικότητα να είμαστε σαν μια οικογένεια, να μοιραζόμαστε πράγματα τη φιλία και τη συνεργασία».

«Σας ευχαριστούμε πολύ και ευχόμαστε να συνεχίσετε να φιλοξενείτε παιδιά σαν εμάς».

Έφηβοι

Οι έφηβοι στις συνεντεύξεις τους σχολιάζουν με ενθουσιασμό το κολύμπι στο ποτάμι και τη διασκέδαση που τους πρόσφεραν τα θερινά ΔΕΝ. Τονίζουν όμως και την ομαδικότητα που διέκρινε τις δραστηριότητες και εύχονται να ξαναβρεθούν στο μέλλον σε αντίστοιχες δραστηριότητες.

2.2.5 Συγκεντρωτικός Πίνακας Ανάλυσης

Τύπος δράσης	Επιμέρους δράσεις	Πηγές αξιολόγησης	Θεματικές κατηγορίες
1. Εκδηλώσεις	Καλωσορίζοντας τα πρωτοβρόγια	Υπεύθυνη δράσης Εμπυχωτές Παράρτημα IV (06-07)	Γεφύρωμα δράσεων Συναισθήματα Συνεργασία Άνοιγμα στην τοπική κοινωνία
		Γονείς Παράρτημα IV (06)	Ποιότητα παρουσιαζόμενων έργων Συνεργασία Δημιουργική έκφραση Διεύρυνση δραστηριοτήτων
	Αυλαία στο Όνειρο	Υπεύθυνη δράσης Εμπυχωτές Παράρτημα IV (08)	Προσωπική ανάπτυξη – δημιουργικότητα Δέσιμο με νέους συνεργάτες Συνεργασία ΔΕΝ – ΚΕΣΠΕΜ Διαπολιτισμικότητα Άνοιγμα στην κοινότητα
	Ανοιχτό Εργαστήρι	Υπεύθυνη δράσης Παράρτημα IV (09)	
	Φέρνουμε την Άνοιξη στο ΚΕΣΠΕΜ	Υπεύθυνη δράσης Παράρτημα IV (10)	
	ΔΕΝ τ(ρ)όπος συνύπαρξης	Νέοι ενήλικες Παράρτημα IV (11)	
	ΔΕΝ ανοίγουμε στην κοινότητα	Υπεύθυνη δράσης Εμπυχωτές Παράρτημα IV (12)	Αποτίμηση ομάδων - αξιολόγηση projects Αποτίμηση συντονισμού και οργάνωσης Ανανέωση της εμπλοκής των γονέων Μοίρασμα συναισθημάτων Γεφύρωμα με θερινές δράσεις

Τύπος δράσης	Επιμέρους δράσεις	Πηγές αξιολόγησης	Θεματικές κατηγορίες
2. Ομάδες	Ομάδες Νέων στα ΚΕΣΠΕΜ	Υπεύθυνη δράσης Παράρτημα IV (09) Εμπυχωτές Παράρτημα IV (01-02-03)	Θέματα και projects των ομάδων Ατομική ανάπτυξη Σχέσεις (ετερότητα – διαπολιτισμικότητα) Προβλήματα
	Ομάδα νέων ενηλίκων	Νέοι ενήλικες Παράρτημα IV (04)	Διαπολιτισμικότητα Άνοιγμα στην κοινότητα Προσωπική ανάπτυξη – δημιουργικότητα
	Βιωματικό Εργαστήρι γονέα-παιδιού	Υπεύθυνη δράσης Εμπυχωτές Παράρτημα IV (05)	Νέες σχέσεις γονέων και γονέων - παιδιών Επαναπροσδιορισμός του ρόλου του γονέα Ανταλλαγή εμπειριών και βιωμάτων Άνοιγμα στην τοπική κοινωνία Γεφύρωμα με θερινές δράσεις

Συγκεντρωτικός Πίνακας Ανάλυσης (συνέχεια)

Τύπος δράσης	Επιμέρους δράσεις	Πηγές αξιολόγησης	Θεματικές κατηγορίες
3. Θερινά ΔΕΝ βλ. φυλλάδιο Θερινών ΔΕΝ 2012 Παράρτημα IV (13)	Ομάδες Θερινών ΔΕΝ	Υπεύθυνη δράσης Παράρτημα IV (14) Εμπυχωτές Παράρτημα IV (15-16-17-18-20-21)	Οργάνωση-συντονισμός Συλλογικότητα-Συνεργασία-Σχέσεις Σύνδεση με την τοπική κοινότητα Ενσωμάτωση επισκεπτών Επανατροφοδότηση στόχων
		Νέοι Παράρτημα IV (19-24)	Δραστηριότητες (γνώσεις και ψυχαγωγία), Σχέσεις (συνεργασία, ομαδικότητα) Συναισθήματα
		Γονείς Παράρτημα IV (23)	Ψυχαγωγία-δημιουργικές δραστηριότητες Σχέσεις και δεξιότητες επικοινωνίας Γνώσεις - ωφέλιμες πρακτικές και συνηθείες Συνέχιση-διεύρυνση των δράσεων
		Εξωτερικοί συνεργάτες – Επισκέπτες Παράρτημα IV (22)	Εμπειρία της φύσης Δημιουργικό παιχνίδι Ομαδικότητα -δεξιότητες συνεργασίας. Σύνθεση των ομάδων Συνέχιση συνεργασίας

2.2.6 ΣΥΝΟΨΗ - ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Το δεύτερο έτος λειτουργίας των ΔΕΝ χαρακτηρίζεται από μια ποικιλία δράσεων που περιλαμβάνουν τόσο τη δημιουργία και λειτουργία ομάδων νέων διαφόρων ηλικιών στην Ξάνθη και την Κομοτηνή καθώς και στο Νέστο και τη Μέση όσο και την οργάνωση και υλοποίηση σειράς εκδηλώσεων ανοιχτών στην τοπική κοινότητα.

Επιστρέφοντας στους συνολικούς στόχους τόσο των ΔΕΝ όσο και του προγράμματος γενικότερα συνεχίζουμε με μια σύντομη συνολική αποτίμηση της συμβολής των δράσεων που υλοποιήθηκαν στην σταδιακή επίτευξη των στόχων αυτών αλλά και τις προκλήσεις που μένουν ανοιχτές φωτίζοντας νέα μονοπάτια.

Αναγνώριση και άσκηση ψυχοκοινωνικών δεξιοτήτων και δημιουργική έκφραση του ψυχοκοινωνικού κόσμου των συμμετεχόντων

Σε όλες τις δράσεις (Ομάδες νέων, Θερινά ΔΕΝ, εκδηλώσεις) οι δραστηριότητες **ενθάρρυναν κατ'εξοχήν την έκφραση του ψυχοκοινωνικού κόσμου των νέων** μέσα από δημιουργικά έργα παράλληλα με την **καλλιέργεια της συλλογικότητας, της διαπολιτισμικής συνύπαρξης, και της συμμετοχής** σε ομαδικά έργα σε ισότιμη βάση. Κάτι που διαπιστώνουν όχι μόνο οι εμπυχωτές αλλά και τα ίδια τα παιδιά και οι γονείς και οι εξωτερικοί συνεργάτες.

Παράλληλα όμως και με βάση τις αρχές της Κοινωνικο-Πολιτισμικής Εμφύχωσης σε όλες τις δράσεις ενισχύθηκε η αυτενέργεια και η δημιουργική συμμετοχή κάτι που είναι εμφανές από το γεγονός ότι κάθε ομάδα ανάλογα με τα ενδιαφέροντα και τα «θέλω» της προχώρησε σε διαφορετικές δημιουργίες και project και ανέπτυξε τις δικές της πρωτοβουλίες.

Δικτύωση-άνοιγμα προς την ευρύτερη κοινότητα

Ήδη από την περιγραφή των δράσεων και των στόχων τους αλλά και από την αξιολόγηση των εμπλεκόμενων είναι φανερό ότι ένα μεγάλο μέρος των δράσεων επικεντρώθηκε **στο άνοιγμα προς την ευρύτερη κοινότητα μέσα από τη δημοσιοποίηση του έργου των ΔΕΝ**. Χαρακτηριστικό αυτών των δράσεων ήταν ότι όλες διασφάλιζαν τις προϋποθέσεις για **ενεργό εμπλοκή** έτσι, ώστε οι αποδεχόμενοι το κάλεσμα μπορούσαν να πάρουν μια γεύση των τρόπου δουλειάς και των στόχων των εργαστηρίων. Άλλο χαρακτηριστικό των συγκεκριμένων δράσεων ήταν ότι σε όλες τις περιπτώσεις ήταν λειτουργικά ενταγμένες σε μια πορεία-συνέχεια, **συντελώντας στο γεφύρωμα μεταξύ άλλων δράσεων**. Με αυτό τον τρόπο οι εκδηλώσεις κατάφεραν να ανατροφοδοτήσουν το ενδιαφέρον των ήδη συμμετεχόντων και να δώσουν στους νέους ενδιαφερόμενους την εικόνα ενός δέντρου που έχει ρίζες και θα ξαναδώσει καρπούς.

Προς την κατεύθυνση του ανοίγματος προς την τοπική κοινότητα σημαντική είναι και η συμβολή της **σύνδεσης με τους γονείς των παιδιών** που συμμετέχουν στις δράσεις. Ήδη σχολιάσαμε ότι η συμμετοχή των γονέων κατά τη διάρκεια της πορείας των δράσεων 2011-2012, έχει περάσει σε ένα στάδιο που δεν «ανταποκρίνονται» απλά στην πρόσκληση των ΔΕΝ, αλλά πλησιάζουν τα ΔΕΝ με δικά τους μορφοποιημένα αιτήματα (τόσο για τα παιδιά όσο και για τους ίδιους) και μάλιστα σε κάποιες περιπτώσεις με διαμορφωμένες προτάσεις για τη δική τους συμβολή-συμμετοχή.

Οι θερινές δράσεις φαίνεται ότι αποτέλεσαν ένα προνομιακό πεδίο για τη σύνδεση με τις τοπικές κοινότητες. Στη διάρκεια των Θερινών ΔΕΝ οι δράσεις ενσωματώθηκαν στις τοπικές κοινότητες που τις φιλοξένησαν και εντάχθηκαν **στην καθημερινή ζωή των κοινωνιών αυτών**. Εξάλλου, προκειμένου να γνωρίσουν περισσότεροι νέοι (παιδιά, προέφηβοι, έφηβοι, νέοι ενήλικες) και γονείς τα ΔΕΝ από κοντά, υλοποιήθηκαν και συναντήσεις με επιμέρους ομάδες νέων που συμμετείχαν στη θερινή δράση στο Νέστο στον τόπο κατοικίας τους (Πάχνη/Μελίβοια, Ξάνθη, Τοξότες, Φίλια, Άκαρπο, Κομοτηνή).

Επιπλέον η δημιουργία ενός διαδικτυακού χώρου στα πλαίσια του ιστότοπου του Προγράμματος – ενθαρρύνει τις ομάδες νέων να αξιοποιήσουν δημιουργικά εκφραστικά εργαλεία υψηλής τεχνολογίας για δικτύωση, διάλογο και ανάπτυξη κοινού έργου στο δημόσιο χώρο

Τέλος μια σημαντική πτυχή του ανοίγματος προς την κοινότητα ήταν **η σύνδεση και η από κοινού διοργάνωση εκδηλώσεων-δράσεων με συλλογικότητες και θεσμικούς φορείς**. Εδώ εντάσσονται δράσεις τόσο των θερινών ΔΕΝ (συνεργασία με τον Πολιτιστικό Σύλλογο Γαλάνης, και το Δημοτικό Συμβούλιο του Δήμου Τοπείρου) όσο και η δικτύωση της ομάδας ενηλίκων με άλλες συλλογικότητες και οι κοινές δράσεις με αυτές (συμμετοχή σε ημερίδα της ΓΓΝΓ και του Κέντρου Ευρωπαϊκής Πληροφόρησης Κομοτηνής *EuropeDirect*, κοινές δράσεις με μέλη της Πολιτιστικής Κοινότητας Νέων Κομοτηνής και την Ομάδα Ευαισθητοποίησης για Κοινωνικά Θέματα του Κέντρου Ευρωπαϊκής Πληροφόρησης Κομοτηνής *EuropeDirect* και ομάδες φοιτητών).

Συνέχεια και αυτονόμηση των δράσεων

Τα ΔΕΝ όπως και κάθε εκπαιδευτική διαδικασία-δράση με την ευρεία έννοια έχουν ως απώτερο στόχο να δημιουργήσουν ένα πλαίσιο μέσα στο οποίο όλοι οι εμπλεκόμενοι θα αναπτύξουν δεξιότητες τις οποίες θα μπορέσουν να μεταβιβάσουν (ατομικά και συλλογικά) και να αξιοποιήσουν δημιουργικά σε άλλα πλαίσια, αυτονομούμενοι και «απ-εξαρτώμενοι» από το αρχικό πλαίσιο αναγνώρισης και άσκησης των δεξιοτήτων αυτών. Η δράση του δικτύου των νέων ενηλίκων, όπως περιγράφηκε παραπάνω, η δικτύωση με άλλους φορείς και συλλογικότητες και η διεύρυνσή του αφήνουν περιθώρια αισιοδοξίας ότι η ομάδα αυτή θα παίζει πολλαπλασιαστικό ρόλο και θα συμβάλει δραστικά στη διαμόρφωση του πλαισίου που θα εξασφαλίσει την αυτονόμηση των δράσεων και τη συνέχειά τους από την ίδια την τοπική κοινωνία.

Εξάλλου θα πρέπει να αναφερθεί ότι ο στόχος της σταδιακής αυτονόμησης και της μεταβίβασης δεξιοτήτων και γνώσεων σε νέους ρόλους ήταν εμφανής στο μοντέλο συντονισμού και παρακολούθησης των δράσεων και επαναπροσδιορισμού των στόχων που εφαρμόστηκε στις δράσεις των ΔΕΝ κατά τη διάρκεια της χρονιάς που πέρασε. Το συγκεκριμένο μάλιστα μοντέλο φαίνεται από τις αξιολογήσεις όλων των εμπλεκόμενων να συντέλεσε αποφασιστικά στην επίτευξη επιμέρους στόχων αλλά και στην ίδια την ενίσχυση της συλλογικότητας και της αμοιβαιότητας.

Διαπολιτισμικότητα (πολλαπλές ταυτότητες)

Όλες οι δράσεις των ΔΕΝ (ομάδες και εκδηλώσεις) ήταν διαπολιτισμικές ενθαρρύνοντας την ισότιμη και ενεργή ένταξη των νέων της μειονότητας στο κοινωνικό περιβάλλον και συμβάλλοντας στην διαπολιτισμική συνύπαρξη και καλλιέργεια σχέσεων εμπιστοσύνης, συνεργασίας και αλληλεγγύης μεταξύ των νέων διαφορετικών πολιτισμικών ομάδων. Επιπλέον η ίδια η ομάδα των συνεργατών – εμπυχωτών αποτελεί μια διαπολιτισμική ομάδα που συνεργάζεται αρμονικά.

Ένα από τα ζητήματα που ανέκυψε μέσα από τις δράσεις των ΔΕΝ 2011-2012 ήταν το ζήτημα των

πολλαπλών ταυτοτήτων καθώς πέρα από τη διάσταση της μειονότητας-πλειονότητας, άλλες συλλογικές και διασταυρούμενες ταυτότητες αναδύθηκαν ως θέματα προς διαπραγμάτευση στις ομάδες ΔΕΝ (π.χ. ταυτότητες φύλου, ταυτότητες που συνδέονται με το είδος του σχολείου που τα παιδιά παρακολουθούν, ιδιωτικού ή δημόσιου, ταυτότητες που συνδέονται με την κατοικία του νέου, πόλη ή χωριό). Αυτό κινητοποίησε αρχικά τους συνεργάτες και σταδιακά και τους άλλους συμμετέχοντες σε δράσεις που στόχευαν στην αναγνώριση της δυσκολίας να χωρέσουν τα πολυδιάστατα βιώματα και τις εμπειρίες του καθενός σε μια μοναδική κατηγορική υπαγωγή (άνδρας –γυναίκα, μειονότητα-πλειονότητα).

Προκλήσεις

Παρά το γεγονός ότι η διαπολιτισμικότητα ως στόχος των ΔΕΝ δεν εξαντλείται στη δημιουργία μικτών (από την πλειονότητα και τη μειονότητα) ομάδων- όπως σχολιάζεται και παραπάνω- το ζήτημα της συνύπαρξης παραμένει καίριο. Έτσι σύμφωνα με την αξιολόγηση των συνεργατών για τις δράσεις που συντελέστηκαν την προηγούμενη χρονιά, το ζήτημα της περιορισμένης συμμετοχής της πλειονότητας σε κάποιες δράσεις (θερινά ΔΕΝ και κάποιες από τις Ομάδες ΔΕΝ) εξακολουθεί να είναι μια πρόκληση για τη χρονιά που έρχεται. Αντίστοιχο προβληματισμό γεννά και η μικρή συμμετοχή στις ομάδες ΔΕΝ της Κομοτηνής.

Με βάση τις αξιολογήσεις των συνεργατών τα παραπάνω ίσως μπορούν σε ένα βαθμό να αντιμετωπιστούν με το σχεδιασμό ευέλικτων και διαφοροποιημένων δράσεων (με άλλη μορφή δέσμευσης και διαφορετικό προγραμματισμό συναντήσεων), κάτι που δοκιμάστηκε στην Κομοτηνή και φάνηκε να έχει αποτελέσματα. Εξάλλου, στο τέλος των θερινών δράσεων και όπως έχει ήδη αναφερθεί υπήρξε ένα πολύ μεγάλο ενδιαφέρον από νέους και γονείς που προοιωνίζει μεγάλο αριθμό συμμετοχών τη χρονιά που έρχεται. Έτσι, ίσως τελικά η μεγαλύτερη πρόκληση για τα ΔΕΝ 2012-13 είναι η προσπάθεια να μπορέσει να αναπτύξει δράσεις που θα μπορέσουν να απαντήσουν στις ανάγκες των κοινοτήτων που έχουν ήδη εκφράσει ενδιαφέρον να ενσωματώσουν δράσεις ΔΕΝ και να χτίσει πάνω στα θεμέλια που έχει βάλει στις κοινότητες αυτές.

3. Τρίτο έτος λειτουργίας (2012-2013)

3.1 Υλικό στο οποίο στηρίχτηκε η αξιολόγηση 2012 -2013

1. Ημερολόγια εργασίας της υπεύθυνης της δράσης και των εμπυχωτών των ΔΕΝ. Για την παρακολούθηση της υλοποίησης της δράσης, τα μέλη του δικτύου συνεργατών των ΔΕΝ συμπλήρωναν ημερολόγιο δραστηριοτήτων καθημερινά, προκειμένου να αποτυπώσουν την εξέλιξη και ροή κάθε δραστηριότητας. Οι άξονες του ημερολογίου διαμορφώθηκαν και συμφωνήθηκαν από τους εμπυχωτές από κοινού, ώστε να ανταποκρίνονται στις ανάγκες της κάθε δράσης. (βλ. **Παράρτημα IV**)
2. Ομάδες εστίασης με τη συμμετοχή όλων των συνεργατών και συντονίστριες τις εσωτερικές αξιολογήτριες (3 ομάδες) μία στο ξεκίνημα των δράσεων (Σεπτέμβριος 2012), μία στη μέση του σχολικού έτους (Μάρτιος 2013), μία μετά το τέλος των θερινών δραστηριοτήτων (Ιούλιος 2013), και μια σειρά ηχογραφημένων συζητήσεων (5 συζητήσεις) των εμπυχωτών με το συντονισμό της υπεύθυνης της δράσης – 7/1/13 και 13/1/13 με θέμα την πορεία των δράσεων των ΔΕΝ και τη λειτουργία του δικτύου συνεργατών, 13/5/13 με θέμα την αξιολόγηση της δράσης “Ομάδες Νέων στα ΚΕΣΠΕΜ”, 10/6/13 με θέμα την αξιολόγηση της δράσης “Καλωσορίζοντας την Άνοιξη: Δ.Ε.Ν. ταξιδεύουμε!” και 16/6/13 με θέμα το σχεδιασμό της δράσης “Ακολουθώντας τη Ροή: Θερινά Δ.Ε.Ν. 2013”. (βλ. **Παράρτημα III**)
3. Συνεντεύξεις και ερωματολογία ανοιχτών ερωτήσεων με τους γονείς (βλ. **Παράρτημα II**) και συζητήσεις με τους νέους πριν το ξεκίνημα των δράσεων.
4. Ερωματολογία κλειστών ερωτήσεων που δόθηκαν στους γονείς και στους νέους στο τέλος των δράσεων. (βλ. **Παράρτημα II**)
5. Σε αρχειακό υλικό της δράσης. Το αρχειακό υλικό προέρχεται σε μεγάλο βαθμό και από τη [διαδικτυακή χαρτογράφηση της δράσης](#), καθώς τα ΔΕΝ αξιοποίησαν διαδικτυακά εργαλεία, για τη δημοσιοποίησή τους και την ένταξή τους στο τοπικό κοινωνικό-πολιτισμικό πλαίσιο.

3.2 Περιγραφή δράσεων – Αποτελέσματα αξιολόγησης

3.2.1 Κατασκευάζοντας το νέο ΔΕΝτοπ(ι)ο⁵» (Σεπτέμβριος- Οκτώβριος 2012: Προετοιμασία των δράσεων της νέας σχολικής χρονιάς

α) Διερεύνηση αναγκών

Στόχοι και Περιγραφή της δράσης

Η Διερεύνηση αναγκών πραγματοποιήθηκε 11-13/09/2013 με αφορμή το τέλος της θερινής δράσης και πριν το ξεκίνημα του νέου κύκλου της δράσης. Σκοπός της διερεύνησης αυτής ήταν η καταγραφή των αναγκών και των προσδοκιών των γονέων των παιδιών και των εφήβων για τη χειμερινή δράση, αλλά και το γεφύρωμα της θερινής με τις νέες χειμερινές δράσεις.

Η δράση περιλάμβανε:

Προβολή βίντεο -που η επιλογή τους ήταν αποτέλεσμα συζήτησης του δικτύου συνεργατών - από τη θερινή δράση 2012. Η προβολή στόχευε να βοηθήσει τους γονείς να βιώσουν και να έχουν μια ολοκληρωμένη εικόνα των θερινών δράσεων, αλλά και να αποτελέσει έναυσμα για συζήτηση και προβληματισμό αναφορικά με μελλοντικές δράσεις.

Κατά τη διάρκεια της προβολής τα παιδιά σχολίαζαν και «οδηγούσαν» τους γονείς να αποκτήσουν μια γεύση από τη δική τους εμπειρία. Μετά την προβολή α) οι γονείς καλούνταν να απαντήσουν σε ένα έντυπο ερωτηματολόγιο με ανοιχτές ερωτήσεις που αφορούσε την αξιολόγηση της θερινής δράσης (οι ερωτήσεις ήταν μεταφρασμένες και στην Τουρκική γλώσσα και υπήρχαν εμψυχωτές στον χώρο να βοηθήσουν στην συμπλήρωσή του) β) ακολούθησε συζήτηση με ομάδες γονέων (3 με 4 γονείς ανά ομάδα) στις οποίες συμμετείχαν και εμψυχωτές οι οποίοι συντόνιζαν τη συζήτηση και κατέγραφαν τις επιθυμίες και παρατηρήσεις των γονιών.

Οι επαφές και η ενημέρωση των γονέων για την εκδήλωση έγιναν στα ΚΕ.Σ.Π.Ε.Μ. Ξάνθης, Σελέρου, Εχίνου, Σαπών, Εύλαλου, Ιάσμου και Κομοτηνής, απογευματινές ώρες. Οι γονείς που προσήλθαν ήταν 71 στο σύνολό τους (11 άντρες και 60 γυναίκες). Οι νέοι ήταν 96 στο σύνολό τους (90 παιδιά και προέφηβοι και 6 έφηβοι) (**Παράρτημα Ι, Πίνακας 1**).

Οι καταγραφές των εμψυχωτών από τις ομάδες και οι απαντήσεις στα ερωτηματολόγια ανοιχτών ερωτήσεων που δόθηκαν στους γονείς αναλύθηκαν με τη μέθοδο της ποιοτικής ανάλυσης περιεχομένου. Εντοπίστηκαν τέσσερις κατηγορίες απαντήσεων που αφορούν την αξιολόγηση των θερινών δράσεων 2012 και τέσσερις κατηγορίες απαντήσεων που αφορούν τη συνέχιση των

⁵ ΔΕΝτόπιοι είναι οι γεωγραφικοί χώροι μέσα στους οποίους υπάρχουν τα ΔΕΝτοπία, δηλαδή οι δράσεις & τα εργαστήρια εμψύχωσης νέων.

δράσεων.

Αποτελέσματα διερεύνησης αναγκών

Γονείς

Ψυχαγωγία: Οι γονείς εξέφρασαν την άποψη ότι η συμμετοχή των παιδιών στις θερινές δράσεις ΔΕΝ 2012 ήταν ένα ψυχαγωγικό ταξίδι. «*Ήταν κάτι που άρεσε πολύ στα παιδιά, εκδρομή και δεν θα τους αρέσει;*» (γονέας-Ιασμος)

Νέες δεξιότητες- δημιουργικότητα: Έμφαση δόθηκε στην επαφή των παιδιών με νέα υλικά και στην ανάπτυξη δεξιοτήτων. «*Τα παιδιά είχαν ενθουσιαστεί με τον πηλό. Πρώτη φορά έφτιαχναν κάτι με πηλό, δεν ήξεραν τι είναι αυτό.*» (Εύλαλο)

Εκφράστηκε η εμπιστοσύνη των γονέων στους εμπνευστές και τους συνεργάτες γενικότερα. «*Ξετρελάθηκε και εμείς δύσκολα τον στέλνουμε σε τέτοια πράγματα.*» (Ξάνθη)

Η πλειονότητα των γονέων επισημαίνει τη συμβολή των ΔΕΝ στην κοινωνικοποίηση, στην **ανάπτυξη σχέσεων**. «*Τα παιδιά έκαναν πολλούς φίλους*» (Ξάνθη)

Συνέχιση των Δράσεων: Οι περισσότεροι από τους γονείς εξέφρασαν **την επιθυμία τους να υπάρξει συνέχεια** στην εμπλοκή των παιδιών τους στα ΔΕΝ τη νέα χρονιά. «*Είμαστε ευχαριστημένοι, περιμένουμε να συνεχίσει το πρόγραμμα. Ήταν ότι πρέπει για τα παιδιά και ήθελαν να έρχονται κάθε μέρα.*» (Κομοτηνή)

Πολλοί μάλιστα δηλώνουν ότι ήδη ο πρότείναν και σε άλλους γονείς να προτρέψουν τα παιδιά τους να συμμετέχουν. «*Το έχουμε περιγράψει σε φίλους και ενδιαφέρθηκαν και αυτοί. Ότι είναι κάτι διαφορετικό που περνάν πραγματικά καλά τα παιδιά*» (Ξάνθη). «*Θα λέγαμε στους γνωστούς μας να έρθουν γιατί τα δικά μας παιδιά κλαίγανε όταν τελείωσε*» (Κομοτηνή)

Στις προτάσεις τους για τη συνέχιση των δράσεων οι γονείς δηλώνουν πως θα επιθυμούσαν αυτές να εμπεριέχουν και **άλλα γνωστικά αντικείμενα** επικεντρωμένοι κυρίως στην ανάγκη εκμάθησης γλώσσας

«*Τα παιδιά μας δεν γνωρίζουν ελληνικά*» (Εύλαλο)

«*Το κυριότερο μας πρόβλημα είναι η γλώσσα*» (Εύλαλο)

«*Θα θέλαμε τα παιδιά μας να μάθουν ελληνικά. Στο σχολείο τους λένε άχρηστους γιατί δεν ξέρουν ελληνικά*» (Εύλαλο)

«*Εγώ(μητέρα) δεν μπόρεσα να μάθω ελληνικά και δυσκολεύομαι πολύ στην ζωή μου, δεν θέλω το*

παιδί μου να είναι έτσι, θέλω να μορφωθεί» (Σάπες).

Στο πλαίσιο των προτάσεων για συνέχιση της εμπλοκής των παιδιών τους στα ΔΕΝ οι γονείς εξέφρασαν την ανάγκη τους για **μεγαλύτερη ευελιξία στις δράσεις ή/και** διαφοροποιημένη εμπλοκή των παιδιών. *«Καλό θα ήταν οι δράσεις να έχουν μεγαλύτερη διάρκεια. Γιατί όχι και κατασκηνώσεις με διανυκτέρευση».*

Τέλος, οι γονείς εξέφρασαν και προβληματισμούς αναφορικά με τις **προϋποθέσεις που πρέπει να συντρέχουν για να μπορέσουν τα παιδιά τους** να συμμετέχουν. Ένας προβληματισμός των γονέων αφορά το φορτωμένο πρόγραμμα των παιδιών τους. Οι γονείς μοιράστηκαν τους ενδοιασμούς τους για τον ελεύθερο χρόνο, για την ώρα των συναντήσεων των παιδιών τους, αλλά και τον φόβο τους να μην πιεστούν παραπάνω ή αμελήσουν τα μαθήματα τους. *«Παρότι έχουν πολλές ασχολίες προσπαθούν να βρουν χρόνο στο πρόγραμμα τους για να έρθουν.» (Ξάνθη) «Το πρόγραμμα του παιδιού είναι γεμάτο το χειμώνα, πάει και αγγλικά, αλλά το καλοκαίρι έχει χρόνο για αυτά.» (Σάπες)*

Γονείς από την **περιφέρεια των νομών** εκφράζουν την πεποίθηση ότι η μετακίνηση των παιδιών στα αστικά κέντρα δε θα είναι εύκολη και δήλωσαν πως θα επιθυμούσαν να γίνει το χειμώνα μια δράση στα χωριά. Γονείς από το Σέλερο εξέφρασαν ξεκάθαρο αίτημα για δράση στο χωριό τους, ενώ γονείς από το Εύλαλο πρότειναν να γίνονται δραστηριότητες στο χωριό τις ίδιες μέρες που τα παιδιά τους έχουν μάθημα στα ΚΕ.Σ.Π.Ε.Μ. και εκδηλώνουν την πρόθεση να συνεισφέρουν, κάνοντας προτάσεις για χώρους.

Παιδιά

Τα παιδιά κατά τη διάρκεια των προβολών δε σταματούσαν να μιλούν για το Νέστο και τις περιπέτειές τους. Το κολύμπι, το ψάρεμα, τα παιχνίδια, η φύση του Νέστου κυριαρχούν στις αφηγήσεις τους. *«Να ξανά πάμε στο ποτάμι, έστω και αν είναι χειμώνας» (Ξάνθη)*

Κατά τη διάρκεια της προβολής και των συζητήσεων εκφράζονται συχνά και παράπονα από παιδιά που η συμμετοχή τους ήταν περιορισμένη, ενώ η επιθυμία τους να συμμετέχουν ξανά στις μελλοντικές δράσεις του ΔΕΝ εκφράζεται με ενθουσιασμό. *«Εμείς γιατί δεν κάναμε τέτοια κυρία» (παιδί όταν παρακολουθούσε το βίντεο άλλης ομάδας, Ξάνθη) «Πότε θα πάμε Νέστο κυρία; Λίγες φορές ήταν» (Σέλερο)*

Υπεύθυνη δράσης και εμπνευστές

Η αξιολόγηση της δράσης βασίζεται σε ομάδα εστίασης που πραγματοποιήθηκε αμέσως μετά τη δράση (Σεπτέμβριος 2012) (βλ. **Παράρτημα ΙΙΙ**) και στην οποία συμμετείχαν η υπεύθυνη της δράσης, οι εμπνευστές των ομάδων και οι αξιολογήτριες.

Η ανάλυση της εστιασμένης ομαδικής συζήτησης έδειξε ότι η συνεισφορά της δράσης αξιολογήθηκε από την υπεύθυνη και τους συντονιστές ως προς τρεις άξονες:

Ο πρώτος άξονας αφορά το **άνοιγμα προς την κοινότητα και τη δημοσιοποίηση των δράσεων των ΔΕΝ**. Οι εμπυχωτές ιδιαίτερα δηλώνουν την ικανοποίησή τους που μέσω της δράσης αυτής οι γονείς, ως μέλη της ευρύτερης κοινότητας έγιναν κοινωνοί της δημιουργικής διαδρομής των συμμετεχόντων στα θερινά ΔΕΝ.

Ο δεύτερος άξονας αφορά την **εμβάθυνση της σχέσης με τους γονείς και της εμπλοκής τους στις δράσεις των ΔΕΝ**. Η εμπλοκή των γονέων στις δράσεις και η ενεργή συμμετοχή τους είχε ήδη ενισχυθεί από τα εργαστήρια γονέων παιδιών που λειτούργησαν την άνοιξη του 2012 (βλ έκθεση αξιολόγησης 2012). Όπως και στα εργαστήρια, έτσι και στην εκδήλωση και τις ομάδες που πραγματοποιήθηκαν στο πλαίσιο της συγκεκριμένης δράσης ενισχύθηκε η σχέση ανάμεσα στους γονείς και στους συνεργάτες των ΔΕΝ και πραγματοποιήθηκε μια ουσιαστική ανταλλαγή εμπειριών και βιωμάτων, αλλά και προβληματισμών μεταξύ όλων των συμμετεχόντων. Εξάλλου, έστω για το μικρό χρονικό διάστημα της συμμετοχής στη δράση η σχέση και οι ρόλοι γονέων και παιδιών επηρεάστηκαν καθώς γονείς και παιδιά συμμετείχαν σε ένα ταξίδι όπου ξεναγοί ήταν τα παιδιά.

Ο τρίτος άξονας αφορά τη **λεπτομερή καταγραφή των προσδοκιών, των αιτημάτων και των προτάσεων των συμμετεχόντων γονέων και παιδιών** που θα αποτελέσει μια στέρεη βάση για το σχεδιασμό των μελλοντικών δράσεων. Όπως δηλώνουν οι εμπυχωτές:

«αυτή η διαδικασία έβαλε και εμάς τους ίδιους σε σκέψεις, σχετικά με το κάθε τόπο και το να αντιληφθούμε το πόσο σημαντικό είναι να λάβουμε υπόψη το κάθε τόπο ξεχωριστά. Διότι, οι ανάγκες και τα αιτήματα διέφεραν από τόπο σε τόπο και έπρεπε και εμείς με την σειρά μας να οργανωθούμε αναλόγως...»

«Για παράδειγμα, στην Ξάνθη και την Κομοτηνή, οι γονείς που είχαν εμπειρία από την προηγούμενη χρόνιαενδιαφέρονταν αν θα υπάρχει ελεύθερος χρόνος για κάτι σταθερό, γιατί τα παιδιά στην πόλη έχουν το πλεονέκτημα να μπαίνουν και σε άλλες δραστηριότητες. Ενώ στα περιφερικά, υπήρξαν και διαφορετικές προτάσεις. Όπως για παράδειγμα, η πρόταση που ήρθε από τον Εχίνο για μια δράση, παρόμοια με την θερινή, τον χειμώνα».

Το αίτημα των γονιών για διαφοροποιημένες και ευέλικτες δράσεις που στο μέτρο του δυνατού θα μεταφερθούν στο χώρο των παιδιών επηρέασε σημαντικά το μελλοντικό σχεδιασμό.

β) ΔΕΝ+ ημέρες αλληλο-επιμόρφωσης 15-16 & 18 Σεπτεμβρίου 2012

Στόχοι και περιγραφή της δράσης

Για τις ανάγκες επιμόρφωσης του δικτύου συνεργατών των ΔΕΝ σχεδιάστηκε κι υλοποιήθηκε επιμορφωτικός κύκλος σχετικά με την εμβάθυνση στη μεθοδολογία της κοινωνικο-πολιτισμικής εμψύχωσης, το σχεδιασμό κύκλου δράσεων (project), τη διεργασία ομάδας και το ρόλο του εμψυχωτή (16 ώρες, Σάββατο 15/9 και Κυριακή 16/9). Ο επιμορφωτικός αυτός κύκλος ήταν συγχρόνως και εξέλιξη του ίδιου του δικτύου συνεργατών μιας κι οι πιο έμπειροι συνεργάτες ανέλαβαν την ευθύνη συντονισμού μικρών ομάδων, επιμορφώνοντας στην πράξη. Επίσης, δημιουργήθηκαν μικρότερες συνθέσεις μελέτης / αλληλο-επιμόρφωσης, οι οποίες θα συνεχίσουν να επεξεργάζονται επιμορφωτικό υλικό κατά την εξέλιξη του νέου κύκλου της δράσης των ΔΕΝ, με εποπτεία την υπεύθυνη της δράσης. Η ανάπτυξη της μεθοδολογικής αυτής διάστασης της δράσης αξιοποίησε το *διαδικτυακό εργαλείο που έχει δημιουργηθεί ως μέρος των ΔΕΝτόπων*: “[τα εργαλεία του κήπου](#)” στην ιστοσελίδα του Προγράμματος.

Εξέλιξη της συνέργειας των ΔΕΝ με το σύνολο των δράσεων του ΠΕΜ:

Κατά τη διάρκεια του κύκλου δράσεων των ΔΕΝ 2012-2013, το δίκτυο συνεργατών των ΔΕΝ καθώς και η δράση παρέμεινε ενεργό μέρος του διαλόγου μεταξύ δράσεων και υπευθύνων δράσεων του ΠΕΜ με στόχο τη μέγιστη δυνατή συνέργεια μεταξύ δράσεων και το άνοιγμα των ΚΕΣΠΕΜ στην τοπική κοινωνία. Σχεδιάστηκαν κι υλοποιήθηκαν κατά τόπους δράσεις με σκοπό την ενδυνάμωση της κοινωνικής ένταξης των νέων και την ενίσχυση της διαπολιτισμικής διάστασης των ΔΕΝ. Κατά την περίοδο Οκτώβριος-Δεκέμβριος 2012 αξιοποιήθηκε κυρίως ο χώρος της Αυλαίας του ΚΕΣΠΕΜ Κομοτηνής για την υλοποίηση αυτού του σκοπού, ενώ κατά την περίοδο Ιανουάριος-Ιούλιος 2013 αξιοποιήθηκε και η κινητή μονάδα των ΔΕΝ (βαν).

Τα ΔΕΝ παρουσίασαν τη δράση τους στο συνέδριο του Προγράμματος “Καινοτόμες πρακτικές στην εκπαίδευση των παιδιών της Μειονότητας στη Θράκη” (Κομοτηνή, 5-7/10/2012), με παρουσίαση και έκθεση υλικού. Το συνέδριο αποτέλεσε ευκαιρία αυτενέργειας των μελών του δικτύου συνεργατών των ΔΕΝ, τα οποία – με την εποπτεία της υπεύθυνης της δράσης - ανέλαβαν την ευθύνη να σχεδιάσουν και να προετοιμάσουν πρόταση τόσο για το περιεχόμενο όσο και για την επιλογή ομάδας παρουσίασης του έργου των ΔΕΝ.

Μέσω της μεθοδολογίας της κοινωνικο-πολιτισμικής εμψύχωσης, συνεχίστηκε η ανάπτυξη ενός υποστηρικτικού για τη δράση των ΔΕΝ δίκτυο που συμπεριέλαβε νέους ενήλικες, γονείς, μέλη των τοπικών κοινωνιών, καθώς και την εκπαιδευτική κοινότητα. Οι ομάδες νέων και το δίκτυο συνεργατών των ΔΕΝ συμμετείχαν σε όλο το φάσμα επικοινωνίας των δράσεων του ΠΕΜ

(newsletter, ιστοσελίδα, δημόσιες εκδηλώσεις του προγράμματος).

Στη διάρκεια του νέου κύκλου δράσεων 2012-2013, η υπεύθυνη της δράσης των ΔΕΝ συμμετείχε σε συναντήσεις υπευθύνων δράσεων του Προγράμματος που πραγματοποιήθηκαν στην Αθήνα (31/8/2012 – 1/9/2012, και 30/3/2013) για τον απολογισμό, προγραμματισμό και συντονισμό του συνόλου των δράσεων του ΠΕΜ.

Στις 29/3/2013, η υπεύθυνη της δράσης των ΔΕΝ συμμετείχε στην εκδήλωση “Η Θράκη όπως δεν την ξέρετε - Αφηγήσεις μιας εκπαιδευτικής αλλαγής με λέξεις και νότες”, με αφορμή τα 15 χρόνια λειτουργίας του Προγράμματος.

3.2.2 “Ομάδες Νέων στα ΚΕΣΠΕΜ” (Οκτώβριος 2012 – Απρίλιος 2013)

Στόχοι και Περιγραφή της δράσης

Τον Οκτώβριο 2012 ξεκίνησε ο δεύτερος κύκλος “Ομάδες νέων στα ΚΕΣΠΕΜ” (Οκτώβριος 2012-Απρίλιος 2013) στα ΚΕΣΠΕΜ Ν. Ξάνθης και Ν. Ροδόπης. Τόσο η δομή όσο και το περιεχόμενο της νέας μορφής εργαστηρίων εμπύχωσης της δράσης των ΔΕΝ έχτισε πάνω στην εμπειρία των νέων που συμμετείχαν στις ομάδες νέων κατά τον πρώτο κύκλο (2011-2012). Τα εργαστήρια εμπύχωσης έδωσαν την ευκαιρία σε νέους να συμμετέχουν σε μια σταθερή ομάδα νέων, με τακτικές συναντήσεις και κύκλο ζωής. Αποτέλεσαν εξέλιξη των ΔΕΝ, ανοίγοντας τόσο σε νέα μέλη όσο και σε νέες κοινότητες. Στόχος ήταν η μέγιστη δυνατή διαπολιτισμική συμμετοχή νέων (παιδιών, προεφήβων, εφήβων και νέων ενηλίκων) στη δράση, καθώς και η δικτύωση μεταξύ των ομάδων νέων των διαφορετικών τόπων (ΚΕΣΠΕΜ).

Απαντώντας στις προσδοκίες κι επιθυμίες που εκφράστηκαν μέσω της έρευνας πεδίου, σχεδιάστηκαν για κάθε ηλικιακή ομάδα (παιδιά, προεφήβους, εφήβους) διαφοροποιημένα εργαστήρια αξιοποιώντας την τέχνη ως εργαλείο κοινωνικό-πολιτισμικής εμπύχωσης. Με εποπτεία της υπεύθυνης της δράσης, τα μέλη του δικτύου συνεργατών των ΔΕΝ επιμερίστηκαν μεταξύ τους την ευθύνη σχεδιασμού και υλοποίησης των εργαστηρίων εμπύχωσης, για τα οποία προετοιμάστηκαν ενημερωτικά φυλλάδια για γονείς και νέους. Δημιουργήθηκαν μικρές ομάδες συνεργασίας εμπυχωτών για κάθε ηλικιακή ομάδα / εργαστήριο εμπύχωσης.

Στόχος των ΔΕΝ Τοπίων ήταν:

- (α) Τα εργαστήρια εμπύχωσης να προσφέρονται σε κάθε τόπο ανάλογα με τη δήλωση ενδιαφέροντος των νέων, και να έχουν 3μηνο κύκλο (Οκτώβριος-Δεκέμβριος 2012, Ιανουάριος-Μάρτιος 2013) ώστε να μπορούν να εντάσσουν νέα μέλη ή να προσφέρονται σε άλλο τόπο – πάντα μετά από αξιολόγηση της πορείας τους.

- (β) Τα εργαστήρια εμπύχωσης να υλοποιούνται σε συνεργασία με τα κεντρικά και περιφερειακά ΚΕΣΠΙΕΜ ή/και σε συνεργασία με φορείς της τοπικής αυτοδιοίκησης όπου αυτή αναπτυχθεί ως άνοιγμα της δράσης των ΔΕΝ. Κατ' αυτόν τον τρόπο, θα δημιουργούνται “ΔΕΝτόποι” για τα διαφοροποιημένα “ΔΕΝτοπία”, ανάλογα με την δήλωση ενδιαφέροντος των νέων και τις επαφές με τις τοπικές κοινότητες.
- (γ) Μέρος του κύκλου κάθε εργαστηρίου να είναι μια **“δράση έκθεση έργων”** - με στόχο την επαφή μεταξύ νέων διαφορετικών ομάδων (δημιουργία ενός δικτύου νέων), την ενθάρρυνση συνύπαρξης νέων διαφορετικών ηλικιών, καθώς και το άνοιγμα της δράσης των ΔΕΝ στην τοπική κοινωνία. Για την προετοιμασία αυτής της δράσης και τη **δημιουργία του δικτύου νέων**, να αξιοποιηθεί το διαδικτυακό εργαλείο που έχει δημιουργηθεί ως μέρος των ΔΕΝτόπων (**“δίκτυα νέων ΔΕΝ”**) στην ιστοσελίδα του Προγράμματος.
- (δ) Μέσα από διάλογο με τους ίδιους τους γονείς που ενδιαφέρονται να εμπλακούν στη δράση των ΔΕΝ, κι εφόσον βρίσκονται σε εξέλιξη οι ομάδες νέων/τα εργαστήρια εμπύχωσης - να σχεδιαστεί η εξέλιξη της δράσης **“εργαστήρι γονέα-παιδιού”**.
- (ε) Μέσα από διάλογο με τις φοιτητικές κοινότητες που έχει ξεκινήσει από την άνοιξη του 2012, να συν-διαμορφωθεί η εξέλιξη της δράσης των νέων ενηλίκων – με στόχο τη δημιουργία ενός **“διαπολιτισμικού δικτύου νέων ενηλίκων”** που σχεδιάζει και υλοποιεί δράσεις κοινωνικό-πολιτισμικής εμπύχωσης.
- (στ) Ο σχεδιασμός της δράσης των ΔΕΝ για τους μήνες Απρίλιο-Μάιο 2013 να γίνει μετά από αξιολόγηση της πορείας των εργαστηρίων και του δικτύου ομάδων νέων ΔΕΝ που θα έχει διαμορφωθεί - κατά το πρώτο τρίμηνο του 2013.

Διαδικασίες καταγραφής και παρακολούθησης της δράσης

Κατά τη διάρκεια του κύκλου δράσεων των ΔΕΝ Οκτώβριος 2012- Ιούλιος 2013, ανιχνεύονταν σε συνεχή βάση οι επιμέρους ανάγκες επιμόρφωσης των μελών του δικτύου συνεργατών ως προς τη μεθοδολογία της κοινωνικο-πολιτισμικής εμπύχωσης και την εξέλιξη της δράσης, οι οποίες καλύφθηκαν εποπτικά κατά τις τακτικές ολομέλειες του δικτύου συνεργατών. Δημιουργήθηκαν υπό-ομάδες του δικτύου συνεργατών των ΔΕΝ οι οποίες ανέλαβαν την ευθύνη συντονισμού των επιμέρους δράσεων των ΔΕΝ καθώς αυτές σχεδιαζόντουσαν σε συνεχή ροή βάση των αναγκών που προέκυπταν απ' την έρευνα πεδίου (νέοι και κοινότητες παρέμβασης).

Για το συντονισμό και την παρακολούθηση της πορείας της δράσης – προγραμματίστηκαν τόσο επιμέρους συναντήσεις του δικτύου συνεργατών των ΔΕΝ και επιμέρους εποπτείες κάθε βδομάδα, όσο και ολομέλειες του δικτύου με την υπεύθυνη της δράσης η οποίες πραγματοποιήθηκαν δυο

φορές το μήνα.

Ανάλογα με την εξέλιξη της δράσης των ΔΕΝ, διευρύνθηκε το δίκτυο συνεργατών των ΔΕΝ με έκτακτους συνεργάτες/εμπυχωτές.

Παράλληλα οι εμπυχωτές συμπλήρωσαν μετά από κάθε συνάντηση με τα ΔΕΝ Τοπία έντυπο παρατηρήσεων που περιλάμβανε εκτιμήσεις των εμπυχωτών για το περιεχόμενο της συνάντησης, το στίγμα της ομάδας και το στίγμα των εμπυχωτών και το έντυπο "από όλα έχει ο μπαξέζης" στο οποίο καταγράφονταν οι εντυπώσεις τους από τις συναντήσεις (**Παράρτημα IV**).

Αξιολόγηση των δράσεων

α) Εμπυχωτές και υπεύθυνα δράσης

Από τον Οκτώβριο 2012 έως τον Απρίλιο 2013, αναπτύχθηκαν τέσσερα διαφορετικά εργαστήρια εμπύχωσης σε τέσσερις διαφορετικούς τόπους - στην Ξάνθη, στην Κομοτηνή, στο Σέλερο και στο Εύλαλο.

Από τις **συνολικά 141 εγγραφές**, 19 νέοι (13%) ολοκλήρωσαν τη συμμετοχή τους πριν ολοκληρωθεί ο κύκλος ομάδων (Απρίλιος 2013. **Συμμετείχαν σταθερά - ολοκληρώνοντας τον κύκλο ομάδων - συνολικά 122 νέοι**: 50 αγόρια (41%) και 72 κορίτσια (59%) / 100 νέοι της μειονότητας (82%) και 22 νέοι της πλειονότητας (18%) / 32 παιδιά Νηπ-Α-Β-Γ Δημοτικού (26%), 64 προέφηβοι Δ-Ε-Στ Δημοτικού (53%), και 26 έφηβοι Γυμνασίου-Λυκείου (21%) - από Ξάνθη, Χρύσα, Άκαρπο, Δροσερό, Π.Ζυγό, Χρυσούπολη (στο ΚΕΣΠΕΜ Ξάνθης), Κομοτηνή, Ίσαλο (στο ΚΕΣΠΕΜ Κομοτηνής), Εύλαλο, Άβατο, Εράσμιο και Μ.Ορφανό (στο ΚΕΣΠΕΜ Ευάλου), Σέλερο, Λευκόπετρα, Φίλια, Βελοχώρι, Σήμαντρα (στο ΚΕΣΠΕΜ Σελέρου).

Ως προς την **προηγούμενη εμπειρία τους στη δράση των ΔΕΝ**, από τους 122 νέους, 9 συμμετείχαν επίσης στα Θερινά ΔΕΝ 2011, στις Ομάδες Νέων 2011-2012 και στα Θερινά ΔΕΝ 2012 (δηλαδή όλες τις προηγούμενες δράσεις των ΔΕΝ), 13 συμμετείχαν επίσης στις Ομάδες Νέων 2011-2012 και στα Θερινά ΔΕΝ 2012 και 12 συμμετείχαν επίσης στα Θερινά ΔΕΝ 2012 (δηλαδή συνέχισαν μια σταθερή συμμετοχή), 4 συμμετείχαν επίσης στα Θερινά ΔΕΝ 2011, και 16 συμμετείχαν επίσης στις Ομάδες Νέων 2011-2012 (δηλαδή είχαν περιστασιακή συμμετοχή σε δράσεις των ΔΕΝ), ενώ 68 νέοι συμμετείχαν για πρώτη φορά (δηλαδή ήταν νέες συμμετοχές).

Αναλυτικά στοιχεία για τη συμμετοχή νέων στα "ΔΕΝτοπία" για την περίοδο Οκτώβριος 2012-Απρίλιος 2013 παρουσιάζονται στο **Παράρτημα 1**, στον **Πίνακα 2**.

Στη συνέχεια θα παρατεθούν οι τρόποι με τους οποίους αξιολόγησαν οι εμπυχωτές τα ΔΕΝ τοπία με τη χρήση του υλικού που προέρχεται από τα έντυπα παρατηρήσεων που περιλάμβανε εκτιμήσεις

των εμπυχωτών για κάθε συνάντηση των “ΔΕΝ τοπίων” για το περιεχόμενό του, το στίγμα της ομάδας και το στίγμα των εμπυχωτών, το έντυπο «από όλα έχει ο μπαξέξς» στο οποίο καταγράφονταν οι εντυπώσεις τους από τις συναντήσεις αλλά και από τις ομαδικές συζητήσεις των εμπυχωτών που έγιναν και ηχογραφήθηκαν στις 7/1 (τη συζήτηση συντόνιζε η επιστημονικώς υπεύθυνη κα Αννη Βασιλείου), στις 4/3 (με την παρουσία των εσωτερικών αξιολογητών) και το Μάιο (13/5) (τη συζήτηση συντόνιζε η επιστημονικώς υπεύθυνη Άννη Βασιλείου) (βλ. **Παράρτημα ΙΙΙ**). Κατ’ αρχάς θα παρατεθούν οι αξιολογήσεις των εμπυχωτών για κάθε “ΔΕΝ Τοπίο” ξεχωριστά και στη συνέχεια η συνολική εκτίμηση της δράσης.

Η ανάλυση των αξιολογήσεων των εμπυχωτών και της υπεύθυνης δράσης για τα επιμέρους “ΔΕΝ τοπία” ανέδειξε τέσσερις θεματικούς άξονες: περιεχόμενο δραστηριοτήτων, ομαδικότητα – συνεργασία, προσωπική ανάπτυξη, δυσκολίες-περιορισμοί.

ι) Αξιολόγηση των επιμέρους “ΔΕΝ τοπίων”

“ΠΑΡΑΜΥΘΟΧΟΡΟΤΡΑΓΟΥΔΑ”

Τα «παραμυθοχοροτραγούδα» ήταν εργαστήρια μυθοπλασίας που αξιοποίησαν την τέχνη της αφήγησης, της μουσικής και της κίνησης και απευθύνθηκαν σε παιδιά Α' - Β' - Γ' Δημοτικού. Η ομάδα των εμπυχωτών που ανέλαβαν τη λειτουργία αυτών των εργαστηρίων αποτελείται από τους: Σεβάλ Οσμάν Ογλού, Ψυχολόγος - Ελένη Αγγελίδου, Κοινωνική Λειτουργός - Δήμητρα Αρμούτογλου, Φιλολόγος - Φατός Αχμέτ, Εμπυχωτριά. Δημιουργήθηκαν 2 “ΔΕΝ τοπία” στο ΚΕΣΕΠΜ Ξάνθης και 1 στο ΚΕΣΠΕΜ Κομοτηνής. (βλ. [“δίκτυα νέων ΔΕΝ”, ομάδες παιδιών](#))

Και τα τρία τοπία είχαν παρόμοιου τύπου θεματολογία και δραστηριότητες που όμως διαφοροποιούνταν ανάλογα με τις ανάγκες και τα θέλω των παιδιών κάθε ομάδας. Όπως αναφέρουν οι εμπυχωτές το ενδιαφέρον για αυτές τις ομάδες ήταν πολύ μεγάλο από γονείς και παιδιά και η νεαρή ηλικία των παιδιών διευκόλυνε το «παιχνιδιάρικο» ύφος των εργαστηρίων.

Οι **δραστηριότητες** με τις οποίες ασχολήθηκαν όλες οι ομάδες περιλάμβαναν αφήγηση και δημιουργία παραμυθιών, μουσικοκινητικά παιχνίδια, κατασκευές με διάφορα υλικά, ζωγραφική, χορό, παίξιμο ρόλων, παρακολούθηση ταινιών και συζητήσεις, κατασκευή μουσικών οργάνων, μάσκας, και διοργάνωση πάρτυ. Οι θεματικές οι οποίες πλαισίωσαν τις δραστηριότητες αυτές ήταν το ηλιακό σύστημα, ο πλανήτης γη, ο κύκλος του νερού, τα Χριστούγεννα, τα καρναβάλια, και η άνοιξη. Η μάθηση γινόταν κυρίως βιωματικά, μέσα από το παιχνίδι και τις κατασκευές.

Παρά τη νεαρή ηλικία των παιδιών αυτών των ομάδων οι εμπυχωτές διαπίστωσαν ότι τα παιδιά επέδειξαν ποικίλες δεξιότητες. Στην πρώτη ομάδα της Ξάνθης κατάφεραν να **συνεργαστούν** «με παιδιά από άλλες ομάδες και άλλες πόλεις δουλεύοντας κοινά πρότζεκτ», «να μοιράζονται κοινά

συναισθήματα και βιώματα, και να μαθαίνουν μέσα από αυτά». Παράλληλα **έμαθαν** «να είναι ευέλικτα, να προσαρμόζονται και να αναδιαμορφώνουν καταστάσεις» και «ανέλαβαν πρωτοβουλίες». Αντίστοιχη **ομαδικότητα** επέδειξε και η δεύτερη ομάδα της Ξάνθης όπου τα παιδιά συχνά συσπειρώνονταν προκειμένου «να υποστηρίξουν τα θέλω τους και να γκρεμίσουν τα “πλαίσια” που είχαν θέσει οι εμψυχωτές». Τα παιδιά επίσης αποδέχονταν εύκολα νέα μέλη στην ομάδα τους «κάνοντας συγχρόνως τα καινούρια παιδιά να αισθάνονται πως βρίσκονται σε ένα πολύ οικείο περιβάλλον... νιώθουν πως είναι αποδεκτά», και αλληλοϋποστηρίζονταν «Είναι μια ομάδα που όχι μόνο ξέρει να συνεργάζεται αλλά και να νιώθει, να ενδιαφέρεται και να συμπαραστέκεται στον άλλον όταν αντιμετωπίζει κάποιο πρόβλημα». Ως προς την **προσωπική τους ανάπτυξη** οι εμψυχωτές παρατηρούν ότι «τα παιδιά δεν φοβούνται να πουν την αλήθεια και να παραδεχτούν τα λάθη τους» και έχουν ιδιαίτερη φαντασία και χιούμορ καθώς η ομάδα «με μεγάλη ευκολία μπορεί να συνδυάσει κάποια παιχνίδια και να δημιουργήσει δικά της».

Η ομάδα του “ΔΕΝ τοπίου” της Κομοτηνής ήταν πολυπολιτισμική και αποτελούνταν από παιδιά που δεν είχαν καμία προηγούμενη επαφή με τις δράσεις των ΔΕΝ. Ως προς το **ομαδικό πνεύμα** οι εμψυχωτές διαπίστωσαν ότι τα μέλη της ομάδας άρχισαν μετά τις πρώτες συναντήσεις να λειτουργούν περισσότερο ομαδικά, ενώ τα μεγάλα βήματα του «δεσίματος» της ομάδας «άρχισαν να φαίνονται προς τις τελευταίες συναντήσεις». Παρόλα αυτά η ομάδα άρχισε «πολύ γρήγορα την φαντασία και την δημιουργικότητά της, αλλά και να εκφράζει άφοβα τις απόψεις και τις ιδέες της». Παρά το γεγονός επίσης ότι τα παιδιά αντιμετώπιζαν δυσκολίες στην προφορική συνεννόηση μεταξύ τους, η προσπάθειά τους να **επικοινωνήσουν** μεταξύ τους «οδήγησε στην ανάπτυξη και άλλων δεξιοτήτων, όπως στην ανάπτυξη μη λεκτικής επικοινωνίας, ώστε να γεφυρωθεί το χάσμα που δημιουργούσε η γλώσσα». Οι όποιες εντάσεις δημιουργήθηκαν ωστόσο «λυνόταν πάντα σε μηδαμινό χρόνο». Η συμμετοχή των παιδιών στο εργαστήρι τους πρόσφερε **σημαντικά ερεθίσματα** που αρκετά από αυτά δεν είχαν δεχτεί στο παρελθόν. Όπως χαρακτηριστικά αναφέρει ένας εμψυχωτής «κάποια παιδιά δεν είχαν ακούσει ποτέ παραμύθια» ενώ άλλα ήταν στην αρχή πολύ διστακτικά στο να συμμετέχουν στη δημιουργία των παραμυθιών και των κατασκευών καθώς ήταν «επιφυλακτικά για την επιτυχία του αποτελέσματος».

“ΦΩΤΟ-ΣΥΝΘΕΤΩ”

Τα «ΦΩΤΟ-ΣΥΝΘΕΤΩ» ήταν εργαστήρια που αξιοποίησαν την τέχνη της φωτογραφίας και του βίντεο και απευθύνθηκαν σε προέφηβους Δ' – Ε' - Στ' Δημοτικού. Η ομάδα των εμψυχωτών που ανέλαβαν τη λειτουργία αυτών των εργαστηρίων αποτελείται από τους: Φατμά Ιμπραήμκο, Ψυχολόγος - Μπετούλ Σιράκ, Κοινωνική Ανθρωπολόγος - Τάνια Πούλκου, Φιλολόγος. Δημιουργήθηκαν 1 “ΔΕΝ τοπίο” στο ΚΕΣΕΠΜ Ξάνθης, 1 στο ΚΕΣΠΕΜ Κομοτηνής και 1 στο

ΚΕΣΠΕΜ Σελέρου.

Και τα τρία τοπία ανέπτυξαν **δραστηριότητες** γύρω από τη φωτογραφία και το βίντεο και πάλι όμως με διαφοροποιήσεις ανάλογα με τις ανάγκες και τα θέλω των παιδιών κάθε ομάδας. Πιο συγκεκριμένα οι ομάδες έπαιξαν κινητικά παιχνίδια γνωριμίας, ασχολήθηκαν με τη φωτογράφιση προσώπων και αντικειμένων, την τροποποίηση φωτογραφιών, ομαδικές συνθέσεις φωτογραφιών με διάφορες θεματικές (πχ χωριό, τηλεόραση), ανταλλαγή έργων με τις άλλες ομάδες ΦΩΤΟ-ΣΥΝΘΕΤΩ, σκηνοθέτησαν τα δικά τους βίντεο στα οποία επιμελήθηκαν το σενάριο, τη μουσική, την κίνηση (χορογραφίες), τη σκηνοθεσία, έπαιξαν και έκαναν πρόβες τους ρόλους τους, παρακολούθησαν ταινίες αλλά και έκαναν συζητήσεις για διάφορα κοινωνικά θέματα (πχ φασισμός, καρναβάλια κ.ά.). Σημαντική στα ΦΩΤΟ-ΣΥΝΘΕΤΩ ήταν η **επικοινωνία** των ομάδων μεταξύ τους μέσω του ιστοτόπου των ΔΕΝ ([“δίκτυα νέων ΔΕΝ”, ομάδες προεφήβων](#)), που προκαλούσε στους προεφήβους *«προσμονή και έκπληξη»* για τα έργα που έστελναν οι άλλοι τόποι, *«αλλά και ζήλο για να τελειοποιούν τις δικές τους δημιουργίες και να κάνουνε όλο και περισσότερες»*.

Η ομάδα της Ξάνθης αποτελούνταν από νέους που οι περισσότεροι είχαν συμμετέχει και στο παρελθόν στις δράσεις των ΔΕΝ και *«λειτούργησαν σαν γέφυρες και σαν συνδετικοί κρίκοι όταν υπήρχε κρίση στην ομάδα»* και για το λόγο αυτό οι εμπυχωτές θεωρούν ότι μπορούσαν οι νέοι να **διαχειριστούν πιο περίπλοκα θέματα** με μεγαλύτερη ευχέρεια. Τα παιδιά αυτά έπαιρναν **πρωτοβουλίες** και *«μάθανε να διαχειρίζονται τις συγκρούσεις χωρίς να βάζουν μεσολαβητές τους γονείς τους ή τους εμπυχωτές»*. Λόγω της ωριμότητας της ήταν η μόνη ομάδα που βγήκε έξω από το εργαστήριο (φωτορεπορτάζ στο δρόμο) κάτι που το επέτρεψαν με ευχαρίστηση οι γονείς τους, ενώ επίσης σε κάθε συνάντηση έφερναν γλυκά και φαγητά να τα μοιραστούν με την ομάδα οργανώνοντας το δικό τους «σοφρά».

Η ομάδα της Κομοτηνής διέφερε αρκετά από αυτή της Ξάνθης κυρίως εξαιτίας του γεγονότος ότι δεν υπήρχε σταθερότητα στις συμμετοχές των μελών της. Ωστόσο υπήρχε η αίσθηση της συνέχειας καθώς τα παιδιά *«άφηναν χώρο στα μέλη της επόμενης συνάντησης να συμμετέχουν σε αυτό που είχαν δημιουργήσει στην προηγούμενη συνάντηση»*, ενώ υπήρχε θέληση και από την πλευρά των γονιών για τη συνέχισή της. Στην ομάδα αυτή συμμετείχαν επίσης παιδιά που δυσκολεύονταν να αποδεχτούν τους **κανόνες** της ομάδας και η συμπεριφορά τους δημιούργησε κάποιες **εντάσεις** στην ομάδα, ωστόσο *«τα παιδιά διαχειρίστηκαν με επιτυχία τις εντάσεις αυτές και έδειξαν ότι είναι ανοιχτά και κατανοούν την διαφορετικότητα»*.

Τα παιδιά της ομάδας ΦΩΤΟ-ΣΥΝΘΕΤΩ στο Σέλερο αν και δεν είχαν συμμετέχει στο παρελθόν σε δράσεις του ΔΕΝ δεν άργησαν *«να μπουν στο κλίμα, να φανταστούν, να ταξιδέψουν και να δημιουργήσουν... Η πορεία τους και η εξέλιξη τους ήταν πολύ μεγάλη»*. Αν και πολλά από τα παιδιά

γνωρίζονταν ήδη μεταξύ τους έμαθαν να **επικοινωνούν** μεταξύ τους με διαφορετικούς τρόπους μέσα σε ένα πλαίσιο συνεργασίας με στόχο να φτιάξουν τα ομαδικά τους έργα και «να λαμβάνουν δημοκρατικά αποφάσεις αναδιαμορφώνοντας τους παλιούς τους τρόπους επικοινωνίας» αλλά και «να γίνονται ποιο διεκδικητικά όσον αφορά το δικαίωμα τους να επιλέξουν δραστηριότητα».

“Δ.Ε.Ν. ΠΑΙΖΟΥΜΕ”

Τα “ΔΕΝ Παίζουμε” ήταν εργαστήρια που αξιοποίησαν την τέχνη του θεατρικού παιχνιδιού και απευθύνθηκαν σε προέφηβους Δ' – Ε' - Στ' Δημοτικού. Η ομάδα των εμψυχωτών που ανέλαβαν τη λειτουργία αυτών των εργαστηρίων αποτελείται από τους: Χριστίνα Τσιμούδη, Ψυχολόγος - Νιχάτ Εμίν Κεχαγιά, Εκπαιδευτικός - Σεϊλέν Εμίν Κεχαγιά, Εμψυχώτρια - Σερρά Αχμέτ Ογλού, Εμψυχώτρια. Δημιουργήθηκαν 1 ομάδα στο ΚΕΣΕΠΜ Ξάνθης, 1 στο ΚΕΣΠΕΜ Σελέρου και 1 στο ΚΕΣΠΕΜ Ευλάλου. (βλ. [“δίκτυα νέων ΔΕΝ”, ομάδες προεφήβων](#))

Και τα τρία “ΔΕΝ Παίζουμε” ανέπτυξαν **δραστηριότητες** γύρω από το θεατρικό παιχνίδι και πιο συγκεκριμένα έπαιζαν παιχνίδια γνωριμίας, έκαναν βιωματικές ασκήσεις, δημιούργησαν τα δικά τους θεατρικά κείμενα και διαλόγους, έφτιαζαν κατασκευές (μάσκες, καπέλα, μακέτες, θεατρικά κουστούμια), έκαναν πρόβες, επέλεξαν τη μουσική και διαμόρφωσαν το χώρο μιας θεατρικής παράστασης, έπαιζαν τη δική τους παράσταση και την κατέγραψαν ηλεκτρονικά (βιντεοσκόπηση).

Η ομάδα “ΔΕΝ Παίζουμε” στην Ξάνθη όπως διαπιστώνουν οι εμψυχωτές ήταν κατά αρχάς αρκετά εσωστρεφής μέσα όμως από την επαφή και το θέατρο αντιμετώπισε τις φοβίες της και άρχισε να γίνεται **αυθόρμητη και εξωστρεφής**. Διαχειρίστηκε θέματα φύλου, πήρε πρωτοβουλίες, έμαθε να μοιράζεται, «... ενθαρρύνουμε ο ένας τον άλλο, μάθαμε να είμαστε πιο υπεύθυνοι και συνεπείς... αφήσαμε τα συναισθήματα μας να εκδηλωθούν και να μας παρασύρουν».

Η ομάδα “ΔΕΝ Παίζουμε” στο Σέλερο έδειξε από την αρχή μεγάλο ενδιαφέρον για το θεατρικό εργαστήρι δίνοντας το όνομα της ομάδας οι “Μικροί μάγιστροι του ΔΕΝ Παίζουμε”. Αντίστοιχα με τις άλλες ομάδες που έγιναν σε χωριά, τα παιδιά χάρηκαν πάρα πολύ που στην περιοχή τους δημιουργήθηκε κάτι διαφορετικό σε σχέση με το σχολείο και τα μαθήματα, γιατί πολλές φορές δεν έχουν την πολυτέλεια να πάνε στη πόλη να παρακολουθήσουν διάφορες δραστηριότητες. Η **ομάδα ήταν πολύ δεμένη** και συχνά τα παιδιά μπήκαν σε ρόλους ενθαρρυντικούς ώστε να βοηθήσουν ο ένας τον άλλο και να υλοποιήσουν τους στόχους τους. Πήραν πρωτοβουλίες και το ενδιαφέρον που έδειξαν για τη δράση ήταν τέτοιο που όταν δύο μέλη άρχισαν να μην έρχονται συχνά στις συναντήσεις, πήραν να την πρωτοβουλία να επικοινωνήσουν μαζί τους με ένα γράμμα που έφτιαζαν τα ίδια τα παιδιά, προκειμένου να τους πείσουν να επιστρέψουν στο Τοπίο και η παρέμβασή τους αυτή ήταν επιτυχής. Η κύρια **δυσκολία** που αντιμετώπιζαν τα παιδιά αυτά

αφορούσε τη γλώσσα αλλά δεν σταμάτησαν να προσπαθούν.

Η ομάδα “ΔΕΝ Παίζουμε” στο Εύλαλο κατ’ αρχάς δούλεψε με θέματα που αφορούσαν την **ομαδικότητα** όπως «τι σημαίνει για μένα να είμαι σε μια ομάδα, όρια, συνεργασία, φροντίδα, σεβασμός». Αναπτύχθηκαν συζητήσεις για θέματα όπως «τα δικαιώματα των παιδιών, η προστασία του περιβάλλοντος και το θέμα του φύλου».

“Δ.Ε.Ν. ΣΤΕΚΙ”

Τα “ΔΕΝ Στέκια” ήταν χώροι διαπολιτισμικής συνύπαρξης που απευθύνθηκαν σε έφηβους γυμνασίου και λυκείου και αξιοποίησαν διαφορετικές τέχνες για την ανάπτυξη θεμάτων που ενδιαφέρουν τους νέους. Η ομάδα των εμψυχωτών που ανέλαβαν τη λειτουργία αυτών των εργαστηρίων αποτελείται από τους: Αϊσέ Κιρατζή, Ψυχολόγος - Μάκης Σπυριδόπουλος, Γυμναστής - Αλεξία Πασαδάκη, Κοινωνική Ανθρωπολόγος. Δημιουργήθηκαν 1 ομάδα στο ΚΕΣΕΠΜ Ξάνθης, και 1 στο ΚΕΣΠΕΜ Κομοτηνής. (βλ. [“δίκτυα νέων ΔΕΝ”, ομάδες εφήβων](#))

Στα “ΔΕΝ Στέκια” οι έφηβοι ασχολήθηκαν με πολλές **δραστηριότητες** τις οποίες οργάνωσαν οι ίδιοι με την ενίσχυση των εμψυχωτών. Έτσι ενδεικτικά στα Στέκια οι νέοι παρακολούθησαν και συζήτησαν ταινίες, κατασκεύασαν αποκριάτικες στολές, διοργάνωσαν πάρτυ, αντάλλαξαν επισκέψεις τα δύο Στέκια μεταξύ τους, δημιούργησαν και διαχειρίστηκαν το μπλογκ του Στεκιού, οργάνωσαν και υλοποίησαν εκδρομή στο Νέστο, έκαναν ομαδικές εξόδους στην πόλη, οργάνωσαν και βιντεοσκόπησαν θεατρικές παραστάσεις. Παράλληλα προσκάλεσαν εξωτερικούς συνεργάτες, προκειμένου να τους διδάξουν την τεχνική των στένσιλς, του γκράφιτι, την κατασκευή κοσμημάτων από ανακυκλώσιμα υλικά, χοροθέατρο, ζωγραφική, κατασκευή αφίσας, κατασκευή θηκών (πχ για κινητά τηλέφωνα), φωτογραφία.

Στο “ΔΕΝ Στέκι” της Ξάνθης η ομάδα των εφήβων που συμμετείχε είχε προηγούμενη εμπειρία και επαφή με τις δράσεις των ΔΕΝ. Το Στέκι ήταν μια δική τους επιθυμία και από την αρχή σχεδίασαν την πορεία του. **Συμμετείχαν ενεργά** στο σχεδιασμό του προγράμματος κάθε μήνα και η λήψη των αποφάσεων γίνονταν μέσα από συνελεύσεις που αυθόρμητα προέκυψαν και έγιναν αναπόσπαστα κομμάτια του Στεκιού. Τα διάφορα θέματα που προέκυπταν και αφορούσαν τόσο την ομάδα συνολικά όσο και προσωπικά τα μέλη συζητούνται από την ομάδα και λαμβάνονται αποφάσεις από κοινού. Χαρακτηριστικό του δεσίματος των εφήβων με το ΔΕΝ Στέκι ήταν το γεγονός ότι οι έφηβοι πήγαιναν εκεί νωρίτερα από την προγραμματισμένη ώρα συνάντησης, διάβαζαν, ασχολούνταν με προγράμματα στους Η/Υ, ενώ οργάνωναν συναντήσεις των μελών και εκτός των ωρών που λειτουργούσε το Στέκι.

Η ομάδα του “ΔΕΝ Στέκι” της Κομοτηνής ήταν μία νέα ομάδα που από την αρχή σύμφωνα με τους

εμψυχωτές έδειξε «την **δυσκολία της να κινητοποιηθεί και να δεσμευτεί στο στέκι**». Ωστόσο το γεγονός αυτό ήταν αναμενόμενο γιατί απαιτείται χρόνος προκειμένου νέοι στην εφηβεία να δεθούν μεταξύ τους, να δεσμευτούν και να λειτουργήσουν σε ομαδική βάση. Οι νέοι του Στεκιού δεν ήταν συνεπείς στην παρουσία τους στις προγραμματισμένες συναντήσεις, τόσο για λόγους δέσμευσης όσο και αντικειμενικών δυσκολιών που αφορούσαν το φορτωμένο σχολικό τους πρόγραμμα αλλά και τη δυσκολία μετακίνησης προς το Στέκι από διάφορες περιοχές της Κομοτηνής όπου διέμεναν. Ωστόσο τελικά δημιουργήθηκε ένας **πιο σταθερός πυρήνας νέων** που δίνει μια νέα προοπτική για την μελλοντική πορεία της ομάδας και ήδη εμφανίστηκαν δειλά σημεία αυτονόμησης όπως φαίνεται από το γεγονός ότι ενώ κυρίως ακολουθούσαν τις ιδέες των νέων του Στεκιού της Ξάνθης, άρχισαν να φέρουν και τις δικές τους ιδέες και να καλούν το Στέκι της Ξάνθης να τους ακολουθήσει.

ii) Συνολική αξιολόγηση των “ΔΕΝ Τοπίων”

Η ανάλυση περιεχομένου των καταγραφών και των συζητήσεων των εμψυχωτών ανέδειξε δύο κύριους άξονες που αφορούν τα οφέλη που αποκόμισαν οι νέοι από τη συμμετοχή τους αλλά και τα οφέλη που αποκόμισαν οι ίδιοι οι εμψυχωτές.

Οφέλη για τους νέους

Ανοδική πορεία: Σύμφωνα με τους εμψυχωτές το κύριο στοιχείο που χαρακτηρίζει τα Τοπία ήταν αυτό της **εξέλιξης**. Οι ομάδες διάνυσαν έναν δρόμο από την εσωστρέφεια προς την εξωστρέφεια και τον αυθορμητισμό, συνεργάστηκαν, ενδιαφέρθηκαν και φρόντισαν ο ένας τον άλλο, σεβάστηκαν τις ανάγκες του. Η εξέλιξη αυτή στηρίχτηκε σε μεγάλο βαθμό, σύμφωνα με τους εμψυχωτές στο γεγονός ότι υπήρχαν πλέον στις ομάδες πολλά παιδιά που είχαν προηγούμενη εμπειρία από τα ΔΕΝ και αυτά λειτούργησαν ως «εμψυχωτές» για τα νέα μέλη. «Υπήρχε πια μια μαγιά για να δουλέψουμε...» λένε χαρακτηριστικά.

Ενδιαφέρον για τις δραστηριότητες: Από τις ημερήσιες καταγραφές των εμψυχωτών για τα ΔΕΝ Τοπία στο έντυπο «Απ' όλα έχει ο μπαξέξ» αλλά και τις ομαδικές συζητήσεις των εμψυχωτών διαπιστώνεται ότι τα παιδιά έδειξαν ενδιαφέρον για τα περισσότερα έργα που αναπτύχθηκαν στη διάρκεια των δράσεων (πχ «άρεσε πολύ στα παιδιά η δημιουργία ενός παραμυθιού με κυρίαρχους τους εαυτούς μας», «άρεσε στα παιδιά η προοπτική που χαρίζει ένας ιστότοπος στην ομάδα» κ.ά).

Ανάπτυξη πνεύματος συνεργασίας- Ομαδικότητα: Επέδειξαν ομαδικό πνεύμα και ανέπτυξαν τις ομαδικές τους δεξιότητες, καθώς συχνά είχαν να διαχειριστούν έργα που απαιτούσαν ομαδική εργασία. Έτσι συχνά τα παιδιά καλούνταν να διαχειριστούν μεταξύ τους συμφωνίες και συγκρούσεις και αντιμετώπιζαν την πρόκληση «να μάθουν να διαχειρίζονται παρεξηγήσεις», να

μάθουν να μοιράζονται, να εντάσσουν νέα μέλη στην ομάδα τους ή να επανεντάξουν παλιότερα μέλη, να δείξουν σε νέα μέλη τους κανόνες της ομάδας και να βοηθήσουν ο ένας τον άλλο, να συνυπάρχουν και να συνεργάζονται αγόρια και κορίτσια, παιδιά από πόλεις και χωριά, παιδιά της πλειονότητας και της μειονότητας.

Ενίσχυση στη λήψη αποφάσεων: Παράλληλα ενισχύθηκαν να λαμβάνουν αποφάσεις ατομικά και συλλογικά και να αναλαμβάνουν πρωτοβουλίες και να σχεδιάσουν δράσεις. Έτσι καλούνταν να πάρουν *«απόφαση για την πορεία της ομάδας... να συμμετέχουν πιο ενεργά στο σχεδιασμό των συναντήσεων»* και να σχεδιάζουν τις δράσεις τους. Η ανάπτυξη των πρωτοβουλιών τους φάνηκε πολύ περισσότερο στις τελικές εκδηλώσεις των ομάδων, τη διοργάνωση των οποίων πολλές από τις ομάδες ανέλαβαν σχεδόν εξ ολοκλήρου. Για παράδειγμα στην εκδήλωση των ΦΩΤΟ-ΣΥΝΘΕΤΩ της Ξάνθης τα παιδιά *«ήρθαν νωρίτερα για να φτιάξουν ταμπέλες για το χώρο, έφεραν πράγματα για το σοφρά, τράβηξαν αναμνηστικές φωτογραφίες των γονιών τους, έφεραν τη μουσική, υποδέχονταν τους καλεσμένους τους...»*. Ενώ στην εκδήλωση των ΔΕΝ Παίζουμε της Ξάνθης η εμπυχωτρία τονίζει ότι *« τα παιδιά πήραν πολλές πρωτοβουλίες. Ήταν απίστευτος ο τρόπος που σχεδίασαν και που υλοποίησαν το πώς θα το παρουσιάσουν στους γονείς. Φτιάξαν μόνα τους το χώρο. Οι εμπυχωτές κάναμε ένα βήμα πίσω. Δε χρειάστηκε να κάνουμε κάτι. Μόνα τους έστησαν μόνα τους ξέστησαν. Τα πήγαν όλα στη θέση τους, σκουπίσανε...»*

Προσωπική ανάπτυξη: Επέδειξαν ωριμότητα συμμετέχοντας σε ειλικρινείς συζητήσεις μεταξύ τους. Προχώρησε η προσωπική τους ανάπτυξη καθώς κλήθηκαν να αντιμετωπίσουν τους φόβους τους, να εκφράσουν τα συναισθήματά τους και τα θέλω τους. Ανακάλυψαν ικανότητές τους όπως για παράδειγμα *«... το ταλέντο της στις πόζες... ότι είναι καλή στο να σχεδιάζει και να υλοποιεί ... ότι έχει σε μεγάλο βαθμό αναπτυγμένη την φαντασία της»*.

Επιτυχής ένταξη των νέων κοινοτήτων: Ιδιαίτερη αναφορά γίνεται από τους εμπυχωτές για τα ΔΕΝ Τοπία που λειτούργησαν εκτός Ξάνθης και Κομοτηνής. Ήδη από το Σεπτέμβριο οι εμπυχωτές αποφάσισαν να αποδεχτούν την πρόκληση να ανοίξουν τις δράσεις τους σε κοινότητες εκτός της Ξάνθης και της Κομοτηνής με την υποστήριξη των περιφερειακών ΚΕΣΠΕΜ και να ξεκινήσουν με δύο κοινότητες που έδειχναν μεγάλο ενδιαφέρον για συμμετοχή στις δράσεις το Εύλαλο και το Σέλερο. Στα χωριά αυτά αλλά και σε άλλα κοντινά τους οι εμπυχωτές διαπίστωσαν ότι τα παιδιά παρά το γεγονός ότι δεν είχαν προηγούμενες εμπειρίες από τα ΔΕΝ έδειξαν πολύ μεγάλη διάθεση και χαρά να συμμετέχουν.

Συνεργασία των ΔΕΝ Τοπίων: Πολύ επιτυχημένες κρίνουν επίσης οι εμπυχωτές τις **ανταλλαγές μεταξύ των ΔΕΝ Τοπίων** και των ΔΕΝ Τόπων και τη διοργάνωση δραστηριοτήτων από κοινού είτε μέσω των Η/Υ είτε στον ίδιο χώρο που έφεραν κοντά διαφορετικές ηλικιακές ομάδες, παιδιά από

χωριά και πόλεις και από διάφορες πολιτισμικές ομάδες, από τη μειονότητα και την πλειονότητα. Ενώ επίσης πολύ σημαντικό επίτευγμα των ΔΕΝ θεωρήθηκε η δυναμική πλέον παρουσία στα ΔΕΝ Στέκια των **εφήβων**, που αποτελούσαν μια ομάδα η οποία δεν έδειχνε τα προηγούμενα χρόνια ενδιαφέρον για τις δράσεις των ΔΕΝ.

Οφέλη για τους ίδιους του εμψυχωτές

Ωριμότητα: Οι ίδιοι οι εμψυχωτές στη διάρκεια αυτής της χρονιάς λειτουργίας των ΔΕΝ τοπίων θεωρούν ότι «ωρίμασαν». Έγιναν περισσότερο αυτόνομοι και ελεύθεροι να εφαρμόζουν μεθοδικά τις επιθυμίες και τις ιδέες τους. Όποτε είχαν ανάγκη υποστήριξης απευθύνονταν στους συνεργάτες τους ή στην υπεύθυνη της δράσης που πλέον είχε έναν εποπτικό ρόλο. Οι σχέσεις μεταξύ των εμψυχωτών ωρίμασαν, η συνεργασία τους έγινε καλύτερη και έγιναν ικανοί να διαχειρίζονται τις διεργασίες της ομάδας τους, τις ανάγκες των μελών της και το δυναμικό τους.

Αντιμετώπιση προκλήσεων: Στη διάρκεια των δράσεων οι προκλήσεις που είχαν να αντιμετωπίσουν οι εμψυχωτές δεν έλειψαν και αφορούσαν τη διαχείριση του χρόνου, των τεχνικών ή καιρικών δυσκολιών, τη μετακίνηση προς τα χωριά, τη ζωηράδα των παιδιών, τις μεταξύ τους διαφωνίες, τις συνεχείς αλλαγές των παιδιών σε κάποιες ομάδες, το προσωπικό τους άγχος και ανασφάλειες.

Ελευθερία επιλογών: Ωστόσο οι εμπειρίες που έχουν αποκομίσει από τα χρόνια της δραστηριοποίησής τους στα ΔΕΝ θεωρούν ότι τους έδωσαν τα εφόδια να σχεδιάσουν και να υλοποιήσουν για ακόμα μια χρονιά νέες δράσεις, πιο ώριμες και επιτυχημένες από τις προηγούμενες. Αυτή τη χρονιά ένιωσαν ελεύθεροι να επιλέξουν οι ίδιοι με βάση τα ενδιαφέροντα και τις ικανότητες τους τόσο τις ηλικιακές ομάδες με τις οποίες ασχολήθηκαν όσο και τα έργα με τα οποία θα ασχολούνταν στις ομάδες. «Νιώθαμε ελεύθεροι να δομήσουμε» λέει χαρακτηριστικά μια εμψυχώτρια. Ενώ μία άλλη σχολιάζει «Η εξέλιξη βασίστηκε σε πιο παλιά δεδομένα. Έγινε πιο εύκολο να ακολουθείς τη ροή των πραγμάτων».

Συνεργατικές σχέσεις: Οι σχέσεις των εμψυχωτών αυτή τη χρονιά στα Τοπία έγιναν πολύ πιο ουσιαστικές και συνεργατικές. Αναφέρεται από τους εμψυχωτές ότι «από τις πρώτες συναντήσεις κιόλας καταλαβαίναμε η μια την άλλη από το βλέμμα και μόνο», καθώς ο ένας υποστήριζε και συμπλήρωνε τον άλλο αβίαστα. Η συνεργασία των εμψυχωτών και η σιγουριά που αυτή ενέπνεε θεωρούν ότι επίσης επηρέασε θετικά και τις ομάδες των παιδιών προς την ίδια κατεύθυνση. Η αίσθηση του «ανήκειν» στην ομάδα δεν απαιτούσε πλέον την κοινή παρουσία όλων των εμψυχωτών σε ένα χώρο ή μία δράση αλλά υπήρχε ενώ οι εμψυχωτές εργάζονταν σε διαφορετικούς Τόπους και Τοπία και ενισχυόταν στις εβδομαδιαίες συναντήσεις της ολομέλειας των εμψυχωτών.

Ένα άλλο στοιχείο που οι εμπυχωτές θεωρούν σημαντικό είναι αυτό της ευελιξίας. Θεωρούν ότι έμαθαν να δουλεύουν με νέους ανθρώπους, με μεγαλύτερες ομάδες και με πιο συγκεκριμένα αντικείμενα, με περισσότερο δομημένα βήματα και με διαφορετικές ανάγκες νέων. Όπως χαρακτηριστικά αναφέρει η υπεύθυνη της δράσης (Μάιος 2013) «Οι εμπυχωτές έκαναν άλματα στην πορεία, στη διαχείριση καταστάσεων, είχαν αγάπη για τα παιδιά και πίστη στις δυνατότητές τους».

β) Νέοι

Οι νέοι που συμμετείχαν στα ΔΕΝ Τοπία σε Ξάνθη και Κομοτηνή κλήθηκαν να απαντήσουν σε ένα ερωτηματολόγιο αξιολόγησης των δράσεων στις οποίες συμμετείχαν. Το ερωτηματολόγιο αποτελούνταν από έξι θεματικές περιοχές α) γνωστικά οφέλη, β) ομαδικό πνεύμα – διαπολιτισμικότητα, γ) προσωπική ανάπτυξη, δ) αξιολόγηση εμπυχωτών, ε) συνέχεια των ΔΕΝ, και στ) προσωπικά στοιχεία. Κάθε θεματική περιλάμβανε μια λίστα προτάσεων θετικά ή αρνητικά διατυπωμένων που αφορούσαν πιθανές εμπειρίες τους από τα ΔΕΝ Τοπία. Εφόσον ο νέος πίστευε ότι είχε την συγκεκριμένη εμπειρία καλούνταν να τσεκάρει το αντίστοιχο τετράγωνο. Επιλέχθηκε η λίστα αντί κάποιας άλλης μορφής κλίμακα Likert προκειμένου να είναι πιο εύκολα κατανοητό το ερωτηματολόγιο και η συμπλήρωσή του.

Το ερωτηματολόγιο συμπληρώθηκε από 75 νέους από την Ξάνθη, την Κομοτηνή και τα γύρω χωριά, 31 αγόρια (41,3%) και 44 (58,7%) κορίτσια, ηλικίας από 6 μέχρι 18 ετών. Από αυτούς του νέους 21 (28%) συμμετείχαν στις ομάδες ΔΕΝΠαίζουμε, 28 (37,3%) στις ομάδες Παραμυθοτράγουδα, 16 (21,3%) στις ομάδες Φωτοσυνθέτω, και 10 (13,3%) στο Στέκι. Οι περισσότεροι από τους νέους των ΔΕΝ τοπίων που συμπλήρωσαν τα ερωτηματολόγια (44 νέοι, 58,7%) δεν είχαν συμμετέχει στο παρελθόν σε άλλες ομάδες των ΔΕΝ

Τα αποτελέσματα παρουσιάζονται στη συνέχεια.

Γνωστικά οφέλη

	ΝΑΙ	ΟΧΙ	Σύνολο
Απέκτησα νέες γνώσεις	73 (97,3%)	2 (2,7%)	75
Οι δραστηριότητες που κάναμε είχαν πολύ ενδιαφέρον	72 (96%)	3 (4,0%)	75
Έμαθα να κάνω νέα πράγματα	71 (94,7%)	4 (5,3%)	75
Οι δραστηριότητες που κάναμε ήταν εύκολες	71 (94,7%)	4 (5,3%)	75
Μου άρεσαν οι δημιουργίες της ομάδας	70 (93,3%)	5 (6,7%)	75
Απέκτησα νέα ενδιαφέροντα	69 (92%)	6 (8,0%)	75
Παρακολούθησα με χαρά όλες τις συναντήσεις της	68 (90,7%)	7 (9,3%)	75

ομάδας

Αρνητικές εμπειρίες

Οι εργασίες που κάναμε ήταν βαρετές 4 (5,3%) 71 (94,7%) 75

Ένας κύριος στόχος των ΔΕΝ είναι η ενίσχυση της μάθησης και της δημιουργικότητας. Στο πλαίσιο αυτό από τις απαντήσεις των νέων διαπιστώνεται ότι σχεδόν στο σύνολό τους (πάνω από 90%) θεωρούν ότι με τη συμμετοχή τους στα ΔΕΝ Τοπία απέκτησαν νέες γνώσεις, νέες δεξιότητες και νέα ενδιαφέροντα, θεώρησαν τα έργα στα οποία κλήθηκαν να συμμετέχουν ενδιαφέροντα και εύκολα και παρακολούθησαν τις συναντήσεις με ευχαρίστηση. Αντίθετα μόλις 4 παιδιά αναφέρουν ότι θεώρησαν βαρετές τις εργασίες που έκαναν.

Ομαδικό πνεύμα - Διαπολιτισμικότητα

	ΝΑΙ	ΟΧΙ	Σύνολο
Απέκτησα νέους φίλους	73 (97,3%)	2 (2,7%)	75
Συνεργάστηκα πολύ καλά με τα άλλα μέλη της ομάδας	71 (94,7%)	4 (5,3%)	75
Έμαθα να δίνω	71 (94,7%)	4 (5,3%)	75
Έμαθα να μοιράζομαι	70 (93,3%)	5 (6,7%)	75
Βοηθούσα τους άλλους	69 (92,0%)	6 (8,0%)	75
Έμαθα να ακούω τους άλλους	67 (89,3%)	8 (10,7%)	75
Ένιωθα ότι με αποδέχονται	65 (86,7%)	10 (13,3%)	75
Ένιωθα ότι με δέχονται όλοι όπως είμαι ακόμα και όταν διαφωνούσα μαζί τους	60 (80,0%)	15 (20,0%)	75
Ήρθα σε επαφή με παιδιά που είναι διαφορετικά από εμένα	58 (77,3%)	17 (22,7%)	75

Αρνητικές εμπειρίες

Ένιωθα μόνος 7 (9,3%) 68 (90,7%) 75
Με δυσκόλεψε ότι έρχονταν νέα παιδιά στις ομάδες μας 22 (29,3%) 53 (70,7%) 75
Με δυσκόλεψε η επικοινωνία με κάποια μέλη της ομάδας 23 (30,7%) 52 (69,3%) 75

Επίσης σημαντικός στόχος των ΔΕΝ είναι η ανάπτυξη της ομαδικότητας και της συνεργασίας. Στο πλαίσιο αυτό η απόκτηση νέων φίλων παρουσιάζεται ως μία εμπειρία την οποία αποκόμισαν σχεδόν όλα τα παιδιά που συμμετείχαν (97,3%). Ενώ επίσης δηλώνουν ότι συνεργάστηκαν πολύ καλά με την ομάδα και έμαθαν να δίνουν, να μοιράζονται, να βοηθούν και να ακούν τους άλλους (σε ποσοστά πάνω από 89%). Η αίσθηση της αποδοχής από τους άλλους ακόμα και σε περιπτώσεις διαφωνίας φαίνεται επίσης να αποτελεί μία από τις εμπειρίες των παιδιών στα ΔΕΝ Τοπία (86,7%

και 80% αντίστοιχα), ενώ πολλά από αυτά θεωρούν ότι ήρθαν σε επαφή με παιδιά διαφορετικά από τους ίδιους (77,3%).

Κάποια παιδιά ωστόσο δήλωσαν ότι ένιωσαν μοναξιά εντός των Τοπίων (10%), ή ότι τους δυσκόλεψε η ένταξη νέων μελών στην ομάδα τους (29,3%) ή η επικοινωνία με κάποια μέλη της ομάδας (30,7%).

Προσωπική ανάπτυξη

	ΝΑΙ	ΟΧΙ	Σύνολο
Έμαθα να χρησιμοποιώ την τέχνη (όπως ζωγραφική, φωτογραφία, βίντεο, χορό, τραγούδι, κατασκευές)	73 (97,3%)	2 (2,7%)	75
Ήταν ένας πολύ ωραίος τρόπος να χρησιμοποιώ τον ελεύθερο χρόνο μου	72 (96,0%)	3 (4,0%)	75
Ένιωσα ότι μπορώ να πετύχω	71 (94,7%)	4 (5,3%)	75
Έμαθα να σκέφτομαι και να κουβεντιάζω διάφορα θέματα στην ομάδα	69 (92,0%)	6 (8,0%)	75
Γνώρισα νέα πράγματα για τον εαυτό μου	68 (90,7%)	7 (9,3%)	75
Έμαθα τα όριά μου	67 (89,3%)	8 (10,7%)	75
Πήρα πρωτοβουλίες, έμαθα δηλαδή να κάνω πράγματα χωρίς να περιμένω να μου πει ο δάσκαλος τι να κάνω	60 (80,0%)	15 (20,0%)	75
Αρνητικές εμπειρίες			
Κάποιες φορές δυσκολευόμουν να εκφραστώ ελεύθερα	22 (29,3%)	53 (70,7%)	75

Ως προς την προσωπική τους ανάπτυξη πολύ μεγάλο ποσοστό των παιδιών (πάνω από 89%) θεώρησαν ότι ήρθαν σε επαφή και έμαθαν να χρησιμοποιούν την τέχνη, αξιοποίησαν τον ελεύθερο χρόνο τους δημιουργικά, ένιωθαν ότι μπορούσαν να πετύχουν, έμαθαν να κουβεντιάζουν με την ομάδα, γνώρισαν καλύτερα τον εαυτό τους και έμαθαν τα όριά τους. Μικρότερο ποσοστό νέων (αν και πάλι υψηλό 80%) θεωρούν ότι πήραν πρωτοβουλίες και δεν περίμεναν την παρότρυνση των εμπνευστών. Αν και 1 στα τρία παιδιά θεώρησε ότι σε ορισμένες περιπτώσεις συναντούσαν δυσκολία να εκφραστούν ελεύθερα.

Ο ρόλος των εμπνευστών

	ΝΑΙ	ΟΧΙ	Σύνολο
ένιωθα ότι με αγαπούν	72 (96,0%)	3 (4,0%)	75
μου έμαθαν νέους τρόπους να κάνω πράγματα	72 (96,0%)	3 (4,0%)	75

ένιωθα ότι με σέβονται	71 (94,7%)	4 (5,3%)	75
με ενθάρρυναν να κάνω πράγματα από μόνος μου	69 (92,0%)	6 (8,0%)	75
με βοήθησαν να γνωρίσω νέα πράγματα για τον εαυτό μου	66 (88,0%)	9 (12,0%)	75
με ενθάρρυναν να λέω τη γνώμη μου	66 (88,0%)	9 (12,0%)	75
με βοήθησαν να βρίσκω τρόπους να λύνω τα προβλήματα και τις δυσκολίες μέσα στην ομάδα	59 (78,7%)	16 (21,3%)	75
Αρνητικές εμπειρίες			
δεν ενθάρρυναν τη συμμετοχή μου	7 (9,3%)	68 (90,7%)	75

Οι εμπυχωτές αξιολογούνται κατεξοχήν θετικά από τους νέους καθώς δηλώνουν σε μεγάλα ποσοστά (άνω του 90%) ότι αγαπούσαν τα παιδιά, τους σέβονταν, τους ενθάρρυναν και τους μάθαιναν να λειτουργούν από μόνι τους. Σε μεγάλο ποσοστό και πάλι δηλώνουν ότι οι εμπυχωτές τους βοήθησαν να γνωρίσουν καλύτερα τους εαυτούς τους (88%), να εκφράζουν την γνώμη τους (88%) και να λύνουν τα προβλήματα που προέκυπταν μέσα στην ομάδα (78,7%). Αντίθετα μικρό ποσοστό των παιδιών (9,3%) δηλώνουν ότι οι εμπυχωτές δεν ενθάρρυναν την ελεύθερη έκφρασή τους στη διάρκεια των δράσεων.

Συνολική αξιολόγηση των ΔΕΝ

	ΝΑΙ	ΟΧΙ	Σύνολο
Θα ήθελα να συνεχίσουν τα ΔΕΝ	73 (97,3%)	2 (2,7%)	75
Θα ήθελα να φέρω κι άλλους φίλους μου στα ΔΕΝ	73 (97,3%)	2 (2,7%)	75
Συζητώ με τους γονείς μου όσα κάνουμε και μαθαίνουμε στα ΔΕΝ	71 (94,7%)	4 (5,3%)	75
Συζητώ με τους φίλους μου όσα κάνουμε και μαθαίνουμε στα ΔΕΝ	70 (93,3%)	5 (6,7%)	75
Αρνητικές εμπειρίες			
Δε θα ήθελα να συμμετέχω ξανά στα ΔΕΝ	2 (2,7%)	73 (97,3%)	75

Τέλος μόνο 2 παιδιά (ποσοστό 2,7%) δηλώνουν ότι δε θα ήθελαν να συνεχίσουν να παρακολουθούν τις δράσεις των ΔΕΝ. Αντίθετα όλα τα υπόλοιπα (73) παιδιά ζητούν τη συνέχιση των δράσεων των ΔΕΝ και θέλουν να φέρουν και νέα μέλη σε αυτά προσκαλώντας τους φίλους τους να συμμετέχουν. Επίσης δηλώνουν ότι συζητούν τόσο με τους γονείς (94,7%) όσο και με τους φίλους τους (93,3%) για τις εμπειρίες τους από τις δράσεις στα ΔΕΝ.

γ) Γονείς

Οι γονείς των νέων που συμμετείχαν στα Δεν Τοπία σε Ξάνθη και Κομοτηνή κλήθηκαν να απαντήσουν, επίσης, σε ένα ερωτηματολόγιο αξιολόγησης των δράσεων στις οποίες συμμετείχαν τα παιδιά τους. Το ερωτηματολόγιο αποτελούνταν από έξι θεματικές περιοχές α) γνώσεις – δημιουργικότητα, β) ομαδικότητα – κοινωνικότητα, γ) οφέλη για τους γονείς, δ) οι δάσκαλοι, ε) συνέχεια των ΔΕΝ, και στ) προσωπικά στοιχεία. Κάθε θεματική περιλάμβανε μια λίστα προτάσεων θετικά ή αρνητικά διατυπωμένων που αφορούσαν πιθανές εμπειρίες των ίδιων και των παιδιών τους από τα ΔΕΝ Τοπία. Εφόσον ο γονιός πίστευε ότι είχε την συγκεκριμένη εμπειρία καλούνταν να τσεκάρει το αντίστοιχο τετράγωνο. Επιλέχθηκε η λίστα αντί κάποιας άλλης μορφής κλίμακα Likert προκειμένου να είναι πιο εύκολα κατανοητό το ερωτηματολόγιο και η συμπλήρωσή του.

Το ερωτηματολόγιο συμπληρώθηκε από 47 γονείς από την Ξάνθη, την Κομοτηνή και τα γύρω χωριά, 39 από τους οποίους (83,0%) είχαν ένα παιδί που συμμετείχε στα ΔΕΝ Τοπία και 8 (17,0%) δύο παιδιά που συμμετείχαν. Τα παιδιά τους συμμετείχαν στις ομάδες ΔΕΝ Παίζουμε, Παραμυθοτράγουδα, Φωτοσυνθέτω, ενώ για 23 γονείς (48,9%) τα παιδιά τους συμμετείχαν για πρώτη φορά και για τους 19 (40,4%) είχαν ξαναπάει.

Γνώσεις – Δημιουργικότητα

	ΝΑΙ	ΟΧΙ	Σύνολο
Τα παιδιά γύριζαν σπίτι χαρούμενα	43 (91,5%)	4 (8,5%)	47
Μας μιλούσαν με ενθουσιασμό για όσα έκαναν στα εργαστήρια	41 (87,2%)	6 (12,8%)	47
Τα παιδιά απέκτησαν νέες γνώσεις	41 (87,2%)	6 (12,8%)	47
Τα παιδιά ήθελαν πολύ να συμμετέχουν	40 (85,1%)	7 (14,9%)	47
Τα παιδιά εκφράζονται πιο δημιουργικά	38 (83,0%)	8 (17,0%)	47
Μου άρεσαν πολύ αυτά που έφτιαζαν τα παιδιά	36 (76,6%)	11 (23,4%)	47
Τα παιδιά απέκτησαν νέες καλές συνήθειες	36 (76,6%)	11 (23,4%)	47

Αρνητικές εμπειρίες

Τα παιδιά δεν ήθελαν πάντα να πηγαίνουν στα εργαστήρια	12 (25,5%)	35 (74,5%)	47
--	------------	------------	----

Κατ' αρχάς μεγάλο ποσοστό των γονιών θεωρούν ότι τα παιδιά τους επέστρεφαν χαρούμενα από τις δραστηριότητες των ΔΕΝ (91,5%) και μοιράζονταν μαζί τους με ενθουσιασμό τις εμπειρίες τους από τα εργαστήρια (87,2%) και επιθυμούσαν να συμμετέχουν στα εργαστήρια (85,1%). Εκτός όμως από τη χαρά των παιδιών τους διαπίστωσαν και ότι απέκτησαν νέες γνώσεις (87,2%), έμαθαν να εκφράζονται δημιουργικά (83%), δημιούργησαν καλά έργα (76,6%) και απέκτησαν νέες καλές

συνήθειες (76,6%). Μόνο 12 (25,5%) γονείς σημείωσαν ωστόσο ότι κάποιες φορές τα παιδιά δεν ήθελαν να παρακολουθήσουν τα εργαστήρια.

Ομαδικότητα – Κοινωνικότητα

	ΝΑΙ	ΟΧΙ	Σύνολο
Τα παιδιά στα εργαστήρια έκαναν νέους φίλους	44 (93,6%)	3 (6,4%)	47
Τα παιδιά έμαθαν να μοιράζονται και να συνεργάζονται	39 (83,0%)	8 (17,0%)	47
Τα παιδιά ένιωθαν ότι στα εργαστήρια έχουν μια καλή παρέα	38 (80,9%)	9 (19,1%)	47
Τα παιδιά απέκτησαν μεγαλύτερη εμπιστοσύνη στον εαυτό τους	35 (74,5%)	12 (25,5%)	47
Αρνητικές εμπειρίες			
Τα παιδιά αισθάνονταν μόνα τους μέσα στα ΔΕΝ	2 (4,3%)	45 (95,7%)	47

Ως προς την κοινωνικότητα οι γονείς διαπίστωσαν ότι τα παιδιά τους έκαναν νέους φίλους (93,6%), έμαθαν να μοιράζονται και να συνεργάζονται (83%), δημιούργησαν μια καλή παρέα εντός των εργαστηρίων (80,9%) και απέκτησαν μεγαλύτερη εμπιστοσύνη στο εαυτό τους μέσα στις ομάδες (74,5%).

Οφέλη για τους γονείς

	ΝΑΙ	ΟΧΙ	Σύνολο
Πήραμε νέες γνώσεις μέσα από τα παιδιά μας	33 (70,2%)	14 (29,8%)	47
Μάθαμε να κάνουμε καινούρια πράγματα με τα παιδιά μας	32 (68,1%)	15 (31,9%)	47
Βελτιώθηκαν οι σχέσεις μου με τα παιδιά μου	27 (57,4%)	20 (42,6%)	47
Γνωρίσαμε και εμείς νέους φίλους	26 (55,3%)	21 (44,7%)	47

Οι γονείς όμως επίσης θεωρούν ότι εκτός από τα παιδιά επωφελήθηκαν σε ένα βαθμό και οι ίδιοι από τη συμμετοχή των παιδιών τους στα ΔΕΝ Τοπία καθώς τα παιδιά τους μοιράστηκαν μαζί τους τις γνώσεις που αποκόμισαν (70,2%) και τις τεχνικές στις οποίες εξασκήθηκαν (68,1%). Σε μικρότερο ποσοστό (περίπου 1 στους 2) θεωρούν ότι τα ΔΕΝ Τοπία συνέβαλαν και στη βελτίωση των σχέσεων με τα παιδιά τους αλλά και αποτέλεσαν και για αυτούς ευκαιρία για τη γνωριμία με νέους φίλους.

Οι δάσκαλοι

	ΝΑΙ	ΟΧΙ	Σύνολο
Οι δάσκαλοι ήταν πολύ συνεργάσιμοι	47 (100%)	0 (0%)	47
Οι δάσκαλοι φέρονταν με πολύ καλό τρόπο στα παιδιά	46 (97,6%)	1 (2,1%)	47
Είχαμε πολλή εμπιστοσύνη στους δασκάλους	44 (93,6)	3 (6,4%)	47
Αρνητικές εμπειρίες			
Τα παιδιά μου δε συνεργάστηκαν πολύ καλά με το δάσκαλο	6 (12,8%)	41 (87,2%)	47

Οι εμπυχωτές κρίνονται ιδιαίτερος θετικά από τους γονείς τόσο ως προς τη συνεργασία μαζί τους (100%), όσο και ως προς τον τρόπο με τον οποίο συμπεριφέρονταν στα παιδιά τους (97,6%). Δηλώνουν επίσης ότι είχαν πολύ εμπιστοσύνη στους εμπυχωτές (93,6%) και μόνο 6 (12,8%) γονείς θεωρούν ότι τα παιδιά τους δε συνεργάστηκαν πολύ καλά με τους εμπυχωτές τους

Συνέχεια των ΔΕΝ...

	ΝΑΙ	ΟΧΙ	Σύνολο
Θα ήθελα να αναπτυχθούν και άλλες δράσεις	45 (95,7%)	2 (4,3%)	47
Θα ήθελα να συνεχίσουν τα εργαστήρια	41 (87,2%)	6 (12,8%)	47
Θα θέλαμε δράσεις και για τους γονείς	18 (38,3%)	29 (61,7%)	47
Αρνητικές εμπειρίες			
Δε θα πρότεινα και σε άλλους γονείς να φέρουν τα παιδιά τους	4 (8,5%)	43 (91,5%)	47

Τέλος και οι γονείς αντίστοιχα με τις απαντήσεις των παιδιών επιθυμούν τη συνέχιση των δράσεων των ΔΕΝ (87,2%) αλλά και τη διεύρυνση των δραστηριοτήτων τους (95,7%). Ωστόσο μόνο 18 από τους γονείς (38,3%) δηλώνουν την επιθυμία τους να συμμετέχουν σε πιθανές δράσεις και για γονείς των ΔΕΝ. Τέλος μόνο 4 γονείς δηλώνουν ότι δε θα πρότειναν σε άλλους γονείς να φέρουν τα παιδιά τους στα ΔΕΝ.

3.2.3 Εκδηλώσεις ανοιχτές στην τοπική κοινότητα

Περιγραφή δράσεων & Αξιολόγηση

Το δίκτυο συνεργατών των ΔΕΝ σχεδίασε την παραπέρα ανάπτυξη σειράς διαφοροποιημένων δράσεων, με στόχο τη διαμόρφωση ενός “δικτύου νέων ΔΕΝ” κι ενός “δικτύου ΔΕΝ” και με σκοπό να ενθαρρυνθεί το άνοιγμα των νέων προς την κοινότητα, και η δικτύωση μεταξύ ομάδων νέων. Οι ξεχωριστές αυτές δράσεις αξιοποιούν τη δράση των ΔΕΝ ως χώρο κοινωνικοποίησης γύρω από τη

διαπολιτισμική συνύπαρξη, και ως χώρο κοινωνικής δικτύωσης (ανοιχτό σε εφήβους, νέες γυναίκες, μαθητές-φοιτητές, γονείς, παιδαγωγούς, πολίτες).

Κατ' αυτόν τον τρόπο, η εξέλιξη της δράσης των ΔΕΝ διαφοροποιεί τη λειτουργία των ομάδων νέων σε δύο ξεχωριστές αλλά αλληλένδετες κατευθύνσεις, οι οποίες μαζί ολοκληρώνουν τον κύκλο σχέσης μεταξύ των ΔΕΝ (ΚΕΣΠΕΜ) και το ευρύτερο κοινωνικό πεδίο.

Δόθηκε έμφαση στην αξιοποίηση του διαδικτυακού τόπου που έχει δημιουργηθεί στην ιστοσελίδα του Προγράμματος ως χώρος εμπύχωσης: χώρος δικτύωσης ομάδων νέων, χώρος ανάπτυξης της δράσης, χώρος δημιουργικής έκφρασης των ομάδων νέων, χώρος διασύνδεσης της με τις κατά τόπους τοπικές κοινότητες.

Στη συνέχεια παρουσιάζεται το περιεχόμενο των δράσεων, εν συντομία και οι αξιολογήσεις τους όπως προκύπτουν από την ποιοτική ανάλυση περιεχομένου των καταγραφών της υπεύθυνης δράσης και των εμπυχωτών.

α) “Δίκτυο νέων ΔΕΝ”: δράση ανάπτυξης των διαδικτυακών ΔΕΝτόπων

οι “ΔΕΝτόποι” στο διαδίκτυο

Με έναρξη τον Νοέμβριο 2012 και ολοκλήρωση τον Απρίλιο 2013, αξιοποιήθηκε η λειτουργία του [διαδικτυακού χώρου των ΔΕΝ στον ιστότοπο του ΠΕΜ](#) (“ΔΕΝτόποι”) ως χώρος δημιουργικής έκφρασης και συνύπαρξης που ονομάστηκε “[δίκτυο νέων ΔΕΝ](#)”. Ο χώρος αυτός αποτελείται από αναρτήσεις των νέων από τα διαφορετικά ΔΕΝ τοπία / εργαστήρια εμπύχωσης νέων (ομάδες [παιδιών](#), ομάδες [προεφήβων](#), ομάδες

[εφήβων](#) και ομάδα [νέων ενηλίκων](#)). Σκοπός αυτής της πτυχής της δράσης των ΔΕΝ ήταν να αποκτήσουν οι νέοι άλλο ένα εργαλείο δημιουργικής έκφρασης, αλλά κι έναν τρόπο να γνωρίζουν ο ένας τον άλλον, και να συν-δημιουργήσουν σ' ένα ακόμα ΔΕΝτοπίο, αυτή τη φορά διαδικτυακό.

Όπως αναφέρουν οι εμπυχωτές στις καταγραφές τους ο διαδικτυακός χώρος των ΔΕΝ αποδείχτηκε ιδιαίτερα χρήσιμος για τους νέους όλων των ηλικιών και των τοπίων, καθώς συνέβαλε ουσιαστικά στη μεταξύ των νέων γνωριμία, ανταλλαγή εμπειριών και συνεργασία. Τα παιδιά από τα Παραμυθοχοροτράγουδα επισκέπτονταν το διαδικτυακό χώρο προκειμένου να αναρτήσουν τα παραμύθια τους και τις δημιουργίες τους και να διαβάσουν τα παραμύθια των άλλων ομάδων. Αντίστοιχα και οι τρεις ομάδες των προεφήβων των ΔΕΝ Παίζουμε και των προεφήβων των ΦΩΤΟ-ΣΥΝΘΕΤΩ αναρτούσαν τις ιστορίες τους, τα θεατρικά τους έργα και τις φωτογραφίες και τα βίντεο που δημιουργούσαν και αντάλλαζαν τις εμπειρίες τους. Οι έφηβοι από το ΔΕΝ Στέκι της Ξάνθης και της Κομοτηνής αναρτούσαν στον ιστότοπο τις αφίσες που διαφήμιζαν τις μηνιαίες

δράσεις και τον προγραμματισμό τους, ενώ παράλληλα επικοινωνούσαν και μέσω του μπλόγκ που δημιούργησαν. Τέλος οι νέοι ενήλικες μέσα από τον ιστότοπο επικοινωνήσαν τις δημιουργίες τους και τις δράσεις τους.

β) “Δ.Ε.Ν. διασκεδάζουμε μαζί!”: δράση για γονείς και νέους στην Αυλαία στο ΚΕΣΠΕΜ Κομοτηνής (Κυριακή 18 Νοεμβρίου 2012)

Σχεδιάστηκε και υλοποιήθηκε η δράση “Δ.Ε.Ν. διασκεδάζουμε μαζί!” η οποία απευθύνθηκε σε νέους και γονείς και υλοποιήθηκε στον χώρο της Αυλαίας στο ΚΕΣΠΕΜ Κομοτηνής την Κυριακή 18/11. Σκοπός της δράσης ήταν να προσφέρει σε γονείς και μαθητές την ευκαιρία να πάρουν μια γεύση των δημιουργικών εργαστηρίων καθώς και να εμψυχώσει τον χώρο της “Αυλαίας”. Οι συνεργάτες των ΔΕΝ ετοίμασαν ενημερωτικό υλικό για όλους τους μαθητές Δημοτικού του ΚΕΣΠΕΜ Κομοτηνής, και ενημέρωσαν με επίσκεψη τους μαθητές του βου Δημοτικού Σχολείου Κομοτηνής. Η ενημέρωση αυτή έγινε σε συνεργασία με την εκπαιδευτική κοινότητα: η επιλογή σχολείου έγινε μετά από συνάντηση της υπεύθυνης της δράσης και της υπεύθυνης του ΚΕΣΠΕΜ Μαρίας Κωνσταντινίδου με τον Προϊστάμενο Α'θμιας Εκπ/σης Ηλία Χατζή, και με κριτήρια υψηλού ποσοστού διαπολιτισμικής σύνθεσης των μαθητών).

Παρόλη τη χαμηλή συμμετοχή (12 γονείς και 10 παιδιά – στο σύνολο τους 22 άτομα) δημιουργήθηκε ένα πολύ ζεστό και ζωντανό κλίμα δημιουργικής έκφρασης, [όπως το καταγράφουν οι εμψυχωτές.](#)

«Ακούσατε, ακούσατε; Ένα μικρό γλεντάκι στήθηκε την Κυριακή 18/11 στον χώρο της “Αυλαίας” του ΚΕΣΠΕΜ Κομοτηνής.

Φήμες λεν ότι η μέρα τους κάθε άλλο παρά εύκολα ξεκίνησε. Αφού δεν είχαν ρεύμα και τραπέζια και έπρεπε να κάνουν πολλές ευχές, προσευχές και αναδιοργανώσεις. Ακόμη ψάχνουν ποιος τους έκανε σαμποτάζ! Η κρύα αρχικά αίθουσα ζεστάθηκε με φωνούλες και γέλια - μέχρι που οι γωνιές ζωντάνεψαν! Σε αυτό δεν έμειναν ανεπηρέαστοι οι γονείς που ξεχύθηκαν και αυτοί στις γωνιές μαζί με τα παιδιά τους, συμμετέχοντας όλη την ώρα στις γωνιές δημιουργικής έκφρασης - πότε διακριτικά και πότε πιο ενεργά. Όλοι μαζί – 12 γονείς και 10 παιδιά - έγιναν μια μικρή καλή παρέα. Διασκέδασαν και η ώρα κύλισε γρήγορα και όμορφα. Το ίδιο ένιωσαν και οι εμψυχωτές - κι όταν περνάει καλά ένας εμψυχωτής σημαίνει ότι έδωσε και πήρε πολλά!»

γ) "Βιντεομουσεία, η δική μας γνώμη": δράση ομάδων εφήβων στην “Αυλαία του ΚΕΣΠΕΜ Κομοτηνής (1-2 Δεκεμβρίου 2012)

Μέλη των ομάδων εφήβων (από Ξάνθη και Κομοτηνή) συμμετείχαν στη δράση "Βιντεομουσεία, η δική μας γνώμη" στην Αυλαία. Το Σαββατοκύριακο 1-2 Δεκεμβρίου, η “Αυλαία” του ΚΕΣΠΕΜ

Κομοτηνής φιλοξένησε την δράση του ΚΑΡΠΟΥ "Βιντεομουσεία, η δικιά μας γνώμη" η οποία προβάλλει επιλεγμένες μαθητικές ταινίες μικρού μήκους σε μαθητές από όλη την Ελλάδα. Στην εκδήλωση, μαθητές Δημοτικού, Γυμνασίου και Λυκείου παρακολούθησαν τις προβολές, και απένειμαν πρωτότυπες διακρίσεις. Οι διακρίσεις αυτές δεν επιδιώκουν μια αξιολόγηση αλλά προτρέπουν τους μαθητές να απαντήσουν σε ερωτήματα όπως: ποια ταινία μου άρεσε πολύ και θα ήθελα να τη δείξω σ' έναν φίλο/η μου; Ποια ταινία ήταν ασυνήθιστη και σηκώνει συζήτηση; Ποια ταινία, κατά τη γνώμη μου, θα αρέσει στους γονείς και στους δασκάλους μου; Τα αποτελέσματα του ΚΕΣΠΕΜ Κομοτηνής – η δική μας γνώμη – αναρτήθηκαν στο διαδίκτυο, μαζί με τη γνώμη πολλών άλλων μαθητών απ' όλη την Ελλάδα.

Η εκδήλωση αυτή, σύμφωνα με τους εμπυχωτές, αποτέλεσε μια ευκαιρία να γνωριστούν από κοντά τα μέλη από το ΔΕΝ Στέκι Ξάνθης με τα μέλη από το ΔΕΝ Στέκι Κομοτηνής. **Μέλη του ΔΕΝ Στέκι της Κομοτηνής** μετά την προβολή ξενάγησαν τα μέλη της Ξάνθης στην πόλη και έφαγαν μαζί σε εστιατόριο της πόλης. Μετά το φαγητό συμμετείχαν και οι δύο ομάδες στα παιχνίδια που είχε τοποθετήσει ο δήμος στην πλατεία. Με την γνωριμία αυτή έγινε μία πολύ καλή αρχή στις σχέσεις των δύο ομάδων, ενίσχυσε την περαιτέρω επικοινωνία των δύο ομάδων μέσω του ιστότοπου των ΔΕΝ και συνέβαλε στην ανάπτυξη της συνεργασίας των δύο Στεκιών.

δ) “Αυλαία στο 2013”: δράση ομάδων νέων στην “Αυλαία” του ΚΕΣΠΕΜ Κομοτηνής (21 Δεκεμβρίου 2012)

Την Παρασκευή 21 Δεκεμβρίου, οι ομάδες νέων που δραστηριοποιούνται στο ΚΕΣΠΕΜ της Κομοτηνής (παιδιά, προέφηβοι και έφηβοι) συμμετείχαν σε εκδήλωση/δράση που οργανώθηκε στο χώρο της “Αυλαίας” του ΚΕΣΠΕΜ Κομοτηνής “Αυλαία στο 2013: Γιορτάζουμε μαζί τον ερχομό της νέας χρονιάς”. Μέλη του ΔΕΝ+ συνεργάστηκαν για το σχεδιασμό, την προετοιμασία και την υλοποίηση της εκδήλωσης με τα μέλη της ομάδας διοικητικής στήριξης των ΚΕΣΠΕΜ Ν. Ροδόπης.

Για τις ομάδες των παιδιών και των προεφήβων η συμμετοχή στη δράση αυτή ήταν μια ευκαιρία να έρθουν σε επαφή και με άλλα παιδιά της ηλικίας τους. Έπαιζαν και χόρευαν με φίλους, εμπυχωτές και έκαναν καινούριες γνωριμίες. Αν και στην αρχή ήθελαν να βρίσκονται γύρω από τους εμπυχωτές, όσο περνούσε η ώρα, άρχιζαν να απομακρύνονται να χορεύουν και να ασχολούνται και με άλλες δραστηριότητες.

Οι έφηβοι από το Στέκι της Κομοτηνής και από το Στέκι της Ξάνθης αρχικά αντέδρασαν αρνητικά όταν διαπίστωσαν ότι στη γιορτή θα συμμετείχαν και νέοι μικρότερων ηλικιών. Ωστόσο στη συνέχεια οι εμπυχωτές τους παρακίνησαν να αναλάβουν δικούς ρόλους και πρωτοβουλίες στις διάφορες γωνιές της Αυλαίας. Έτσι οι έφηβοι δημιούργησαν μια δική τους γωνιά στο χώρο και

αμέσως το κλίμα μεταμορφώθηκε και το πάρτυ ξεκίνησε για τους εφήβους. Μια πρωτοβουλία που ανέλαβαν ήταν να πάρουν και ρόλο dj και να εκπλήξουν τον υπόλοιπο κόσμο με τις χορευτικές τους ικανότητες. Με την ευκαιρία αυτής της εκδήλωσης και των δυσκολιών της οι ομάδες ανακάλυψαν ότι υπάρχουν και εναλλακτικοί τρόποι να περάσεις καλά αρκεί να είσαι ανοιχτός σε νέες εμπειρίες.

ε) “Αυλαία στο Χειροποίητο”: δράση ομάδας νέων ενηλίκων στην “Αυλαία” του ΚΕΣΠΕΜ Κομοτηνής (Φεβρουάριος-Μάρτιος 2013)

Η ομάδα νέων ενηλίκων των ΔΕΝ σχεδίασε και υλοποίησε τη δράση “[Αυλαία στο Χειροποίητο](#)” στην Αυλαία του ΚΕΣΠΕΜ Κομοτηνής. Οι συνεργάτες του δικτύου συνεργατών των ΔΕΝ που βρίσκονται στις ηλικίες 20-30 αξιοποίησαν την ευκαιρία για ανασυγκρότηση της ομάδας νέων ενηλίκων, σχεδιάζοντας μία δράση που καλεί τους νέους σε εργαστήριο κατασκευής [χειροποίητων φωτιστικών](#) και [επίπλων](#) για τον χώρο της Αυλαίας, με επαναχρησιμοποίηση παλαιών και άχρηστων υλικών.

Το σκεπτικό, η μεθοδολογία κι η οργάνωση της δράσης έθεσε ερωτήματα και κάλεσε νέους ενήλικες σε μια κοινή αναζήτηση βιωμένων πιθανών απαντήσεων: (α) πώς αυτενεργώ ως μέλος ομάδας; Βάζοντας “το χεράκι μου”, πληροφορούμαι για τις προϋποθέσεις συμμετοχής μου στο εργαστήριο, (β) πώς συν-διαμορφώνω μια δράση που με αφορά; Βοηθώντας τον συντονισμό ώστε να μην γίνει 'από τα πάνω', και (γ) πώς αξιοποιώ τη δράση για κοινωνική δικτύωση που να υπηρετεί τη διαπολιτισμική συνύπαρξη; Ανοίγοντας την και καλώντας φίλους/γνωστούς, νέους και νέες ενήλικες, την μοιράζομαι - ως μέλος του δικτύου συνεργατών των ΔΕΝ και της ομάδας νέων ΔΕΝηλίκων.

3.2.4 Κινητή μονάδα (βαν) των ΔΕΝ

Για πρώτη φορά κατά τη διάρκεια του ΠΕΜ, υπήρξε η δυνατότητα αξιοποίησης μιας κινητής μονάδας (βαν) για τις ανάγκες της ανάπτυξης των δράσεων των ΔΕΝ. Η κινητή αυτή μονάδα έδωσε την δυνατότητα για την παραπέρα ανάπτυξη δράσης κοινωνικό-πολιτισμικής εμπύχωσης - σε συνεργασία με την τοπική κοινωνία - εκτός του φυσικού χώρου των ΚΕΣΠΕΜ. Είναι εξαιρετικά σημαντικό ότι η δυνατότητα χρήσης του Βαν δόθηκε σε ένα στάδιο της πορείας των ΔΕΝ κατά το οποίο είχε αποτυπωθεί το αίτημα γονέων και των νέων για διαφοροποιημένες δράσεις και στον τόπο διαμονής των νέων. Για την ανάπτυξη της χρήσης του νέου οχήματος-εργαλείου εμπύχωσης σχεδιάστηκαν κατάλληλα διαμορφωμένες δράσεις με βάση τα αποτελέσματα τη διερεύνησης αναγκών και οι οποίες δοκιμάστηκαν σε ένα πρώτο πιλοτικό στάδιο. Η συνολική δράση της κινητής μονάδας των ΔΕΝ (βαν) αναπτύχθηκε σε τρεις ξεχωριστές φάσεις:

- (α) μία πρώτη τρίμηνη πιλοτική δράση η οποία ονομάστηκε “Δ.Ε.Ν. Διαδρομές”

(Φεβρουάριος-Απρίλιος 2013),

(β) μία σχεδιασμένη δράση που ενσωμάτωσε ταυτόχρονη έρευνα πεδίου διάρκειας τεσσάρων εβδομάδων η οποία ονομάστηκε “Καλωσορίζοντας την Άνοιξη: Δ.Ε.Ν. ταξιδεύουμε!” (Μάιος-Ιούνιος 2013), και

(γ) μία σχεδιασμένη δράση διάρκειας τεσσάρων εβδομάδων η οποία ονομάστηκε “Περάσματα⁶” και ήταν πλήρως ενταγμένη στη δράση των Θερινών ΔΕΝ (Ιούνιος-Ιούλιος 2013).

α) “ΔΕΝ διαδρομές”: αξιοποίηση της κινητής μονάδας των ΔΕΝ (βαν) σε μία πιλοτική δράση (Φεβρουάριος-Απρίλιος 2013)

Περιγραφή και στόχος της δράσης

Σκοπός αυτού του πρώτου πιλοτικού σταδίου αξιοποίησης της κινητής μονάδας των ΔΕΝ ήταν η περαιτέρω διερεύνηση αναγκών αυτή τη φορά στο πεδίο, ώστε να δοθεί η δυνατότητα να αποτυπωθούν οι ανάγκες των νέων ως προς την ανάπτυξη ψυχοκοινωνικών δεξιοτήτων που ενδυναμώνουν την κοινωνική ένταξη και τη διαπολιτισμική συνύπαρξη στις κατά τόπους διαφορετικές κοινότητες.

Η αρχική αυτή έρευνα πεδίου οδήγησε στη συνέχεια στο σχεδιασμό κοινωνικό-πολιτισμικής εμπύχωσης, διαφοροποιημένης ως προς το περιεχόμενό της για κάθε επιμέρους τόπο και ομάδα νέων. Παράλληλα, οι διαδρομές του Φεβρουαρίου αξιοποιήθηκαν για την **ανάπτυξη εργαστηρίων νέων στο Σέλερο, στο Εύλαλο και στην Ξάνθη, στον Ίασμο, στα Φίλια και στην Γαλάνη (Νέστος)**. Στην Ξάνθη το βαν χρησιμοποιήθηκε για τις ανάγκες της δράσης *Φωτο-Συνθέτω* και συνόδευσε την ομάδα νέων (προεφήβων) στην αποτύπωση εικόνων της πόλης. Το *Φωτο-Συνθέτω* ταξίδεψε με το βαν και στον Ίασμο, όπου οι φωτο-συνθέσεις ενός παλιού αρχοντικού αποτέλεσαν τη βάση μιας [δημιουργικής μυθ-ιστορηματικής αφήγησης](#). Ακόμη παρέα με το νεανικό θίασο Δ.Ε.Ν. - *Παίζουμε Σελέρου* το Βαν των Δ.Ε.Ν επισκέφτηκε τα Φίλια για τις ανάγκες της παρουσίαση ενός μικρού θεατρικού δρώμενου.

Μέρος της πιλοτικής δράσης της κινητής μονάδας ήταν και το **“Ανοιχτό εργαστήριο για γονείς και νέους”** που υλοποιήθηκε στο [Ακαρπο](#) (Μάρτιος 2013), στο [Σέλερο](#) (Απρίλιος 2013) και στα [Φίλια](#) (Απρίλιος 2013). Εξελίσσοντας την έρευνα πεδίου, και την επαφή με γονείς σε διάφορες μικρότερες τοπικές κοινωνίες, η δράση των ΔΕΝ προχώρησε πιλοτικά σ’ ένα νέο άνοιγμα στην τοπική κοινωνία. Πλησίασε στον χώρο κατοικίας των νέων με δράσεις ειδικά σχεδιασμένες για κάθε τόπο, καλώντας γονείς και νέους σε δημιουργική συνύπαρξη. Αξιοποίησε τη μεθοδολογία που

6 Περιγράφεται και αξιολογείται μαζί με τις υπόλοιπες θερινές δράσεις.

έχει αναπτύξει από το 2002 στην κοινωνικό-πολιτισμική εμπύχωση νέων – μαζί με το εργαλείο της κινητής μονάδας (BAN) για να μεταφέρει τεχνογνωσία συνύπαρξης με βιωματικό τρόπο σε κατά τόπους νέους και γονείς. Συνολικά, στη δράση αυτή συμμετείχαν **52 νέοι και 45 γονείς**.

Στο Άκαρπο **το εργαστήριο για γονείς και νέους** ονομάστηκε «Γνωρίζω το Παιδί μου;» «Γνωρίζω τον Γονιό μου;» Η κεντρική δραστηριότητα ενέπλεκε παιδιά και γονείς, ζητώντας τους να γράψουν από ένα γράμμα στο οποίο θα διατύπωναν σκέψεις, ιδέες και συναισθήματα για τον άλλον και το οποίο στη συνέχεια θα παρουσιαζόταν σε δυάδες (γονέας-παιδί). Στη δράση "**Ανοιχτό εργαστήριο για γονείς και νέους** στο Σέλερο ζητήθηκε από τους γονείς να ταξιδέψουν στο παρελθόν και να θυμηθούν τα παιδικά τους χρόνια, ενώ οι νέοι κλήθηκαν να ονειρευτούν το μέλλον του τόπου τους.

Αναλυτικά στοιχεία για το πρόγραμμα διαδρομών της κινητής μονάδας των ΔΕΝ (βαν) για την πιλοτική δράση “ΔΕΝ διαδρομές” (**Παράρτημα 1, Πίνακας 3**).

Αξιολόγηση

Η αξιολόγηση της συγκεκριμένης δράσης βασίστηκε στα ημερολόγια και στις καταγραφές των εμπυχωτών, καθώς και στο υλικό από τη δράση που αναρτήθηκε στους διαδικτυακούς ΔΕΝτόπους.

Προετοιμασία-σύνδεση με το σχεδιασμό και διερεύνηση αναγκών

Οι εμπυχωτές τονίζουν την επίδραση της προετοιμασίας που είχε γίνει και της οργάνωσης στην επιτυχία των συγκεκριμένων δράσεων και επισημαίνουν την σημασία του σχεδιασμού με βάση τη διερεύνηση αναγκών:

«Πολύ καλή προετοιμασία και οργάνωση...Έχοντας κάνει μια καλή έρευνα πεδίου και προετοιμασία, ήμασταν έτοιμοι για την μεγάλη συνάντηση που σχεδιάζαμε τόσο καιρό»

Συμμετοχή και κινητοποίηση των τοπικών κοινοτήτων

Οι κάτοικοι των τόπων στους οποίους το Βαν ταξίδεψε (είτε επρόκειτο για γονείς που συμμετείχαν στο εργαστήριο, είτε για τις άλλες δράσεις) σύμφωνα με τους εμπυχωτές ξεπέρασαν πολύ γρήγορα τους αρχικούς δισταγμούς τους και συμμετείχαν ή πλησίασαν με ενδιαφέρον τη δράση.

«...δημιουργήθηκε μια ατμόσφαιρα χαλάρωσης, εμπιστοσύνης και αμέσως ξεπεράστηκε το καθετί που “εμπόδιζε” το κάθε γονέα να μιλήσει και να εκφραστεί.»

«...δημιουργήθηκε ένα κλίμα εμπιστοσύνης χωρίς δισταγμούς, που βοήθησε στην υλοποίηση των δραστηριοτήτων.»

«...παρατηρώντας το χώρο του καφενείου, ήταν ολοφάνερη η ζωντάνια που είχαμε φέρει στο πέρασμα μας. Βρήκαμε ένα άψυχο καφενείο και του δώσαμε ζωή και χρώμα με την παρουσία μας.»

Η εμπλοκή βέβαια των τοπικών κοινοτήτων δεν περιορίζεται στο πλαίσιο της χρονικής διάρκειας της δράσης. Τα παιδιά που συμμετείχαν στο εργαστήριο για γονείς και νέους στο Άκαρπο για παράδειγμα και δεν είχαν τους γονείς τους μαζί, έγραψαν τα γράμματα και ζήτησαν να τα συνεχίσουν στο σπίτι, εμπλέκοντας τους γονείς τους.

Σύνδεση με μέλη των τοπικών κοινοτήτων που είχαν προηγούμενη εμπλοκή στα ΔΕΝ

Οι εμπυχωτές τονίζουν τη σημασία της εμπλοκής στις δράσεις αλλά και τη συμβολή τους στη δημιουργία κλίματος εμπιστοσύνης μελών των τοπικών κοινοτήτων που είχαν προηγούμενη συμμετοχή σε δράσεις των ΔΕΝ. Ο παράγοντας αυτός θα ληφθεί υπόψη στο μελλοντικό σχεδιασμό των δράσεων του Βαν. Η επανένωση με προηγούμενους ΔΕΝίτες και ΔΕνίτισσες είχε φυσικά μεγάλη επίδραση και στην ενδυνάμωση των ίδιων των εμπυχωτών.

«Για μένα πιστεύω ήταν μια ευκαιρία να ξαναζωντανέψω στιγμές από το παρελθόν. Συνάντησα παιδιά από την περσινή ομάδα προεφήβων να είναι πια έφηβοι, συνάντησα παιδιά από τα θερινά του 2006 που ήταν η πρώτη μου εμπειρία σαν εμπυχωτρία στο ΔΕΝ Είναι πάρα πολύ συγκινητικό να βλέπεις παιδιά που έχουν έστω μια σταλιά από σένα, χάρηκα πάρα πολύ...»

β) “Καλωσορίζοντας την Άνοιξη: Δ.Ε.Ν. ταξιδεύουμε!” (Μάιος-Ιούνιος 2013)

Περιγραφή και στόχοι δράσης

Σκοπός της δράσης “[Καλωσορίζοντας την άνοιξη, Δ.Ε.Ν. Ταξιδεύουμε!](#)” ήταν να διευρύνει τους ορίζοντες της δράσης των Δημιουργικών Εργαστηρίων Νέων. Για τις ανάγκες της δράσης ταξίδεψαν τα ΔΕΝ στον τόπο κατοικίας των νέων – αξιοποιώντας την κινητή μονάδα ως εργαλείο κοινωνικό-πολιτισμικής εμπύχωσης, δημιουργώντας χώρους δημιουργικής έκφρασης και δικτύωσης νέων στους διάφορους τόπους όπου κατοικούν - στις γειτονιές, στις πλατείες και στα πάρκα. Επιμέρους στόχοι της δράσης ήταν (α) να γεφυρώσει τη χειμερινή και θερινή δράση των ΔΕΝ, ενθαρρύνοντας μικρούς και μεγάλους να βγουν από τον στενό εσωτερικό χώρο και την μικρή ομάδα σε ανοιχτό χώρο και τη συνύπαρξη σε ευρύτερη παρέα νέων, (β) να δώσει την ευκαιρία σε νέους που έχουν συμμετάσχει σε δράσεις παλιότερα κι έχουν μεγαλώσει σήμερα να ανανεώσουν τη σχέση τους με τα ΔΕΝ, (γ) να δώσει μια γεύση ΔΕΝ σε νέους πολλών διαφορετικών περιοχών του Ν. Ξάνθης και Ροδόπης, και (δ) να χτίσει ένα διαφορετικό "δίκτυο νέων ΔΕΝ" μέσω ενός κοινού εκφραστικού δημιουργικού έργου (“[Το μεγάλο Βιβλίο της ΔΕΝίτσας](#)”) που να χτίζεται καθώς συναντά όλο και περισσότερους νέους.

Η ανοιξιάτικη δράση των ΔΕΝ είχε διάρκεια τέσσερις εβδομάδες - από 13/5 έως 9/6 - και το εβδομαδιαίο πρόγραμμα των ταξιδιών διαμορφώθηκε στην πορεία, καθώς τα αποτελέσματα της

διερεύνησης αναγκών και της πιλοτικής δράσης που είχαν αποτυπωθεί συνδυάζονταν με μια εκ νέου αξιολόγηση των αναγκών του κάθε τόπου. Κατά τη διάρκεια της εξέλιξής της, η ανοιξιάτικη δράση των ΔΕΝ παρουσιαζόταν στους **διαδικτυακούς ΔΕΝτόπους** στην ιστοσελίδα του Προγράμματος, στην κατηγορία “[ΔΕΝ ταξιδεύουμε!](#)”

Διαμόρφωση ομάδας εμπυχωτών και συμμετέχοντες νέοι

Για την υλοποίηση της δράσης, αναδιαμορφώθηκε το δίκτυο συνεργατών των ΔΕΝ – σε έξι δυάδες οι οποίες σχεδίασαν και υλοποίησαν τις εμπυχώσεις, και μια δυάδα συντονισμού: η Σεβάλ Οσμάν Ογλού, (Ψυχολόγος) ανέλαβε τον συντονισμό της οργάνωσης και υλοποίησης της δράσης ενώ ο Μάκης Σπυριδόπουλος (Γυμναστής, Εμπυχωτής) ανέλαβε τη συνοδεία της κάθε δυάδας – ως “συν-οδηγός” του βαν.

Η δράση ταξίδεψε τα ΔΕΝ στους εξής τόπους όπου συνάντησε συνολικά **587** νέους οι οποίοι συμμετείχαν στις εμπυχώσεις: Σούνιο, Δέκαρχο, Ίασμο, Πάχνη, Εχίνο, Ξάνθη, Γλαύκη, Κένταυρο, Άκαρπο, Μικροχώρι, Εύλαλο, Ωραϊόν, Λευκόπετρα, Γενισέα, Πελεκητή, Δροσερό, Σάπες, Πολύανθο, Κομοτηνή και Ιτέα. Αναλυτικά στοιχεία για το πρόγραμμα και τη συμμετοχή νέων στη δράση “ΔΕΝ Ταξιδεύουμε” (**Παράρτημα I, Πίνακας 4**).

Συνοπτική περιγραφή της κεντρικής δράσης

Μια συνολική και συνοπτική περιγραφή της δράσης στη συγκεκριμένη περίπτωση έχει πολλούς περιορισμούς, δεδομένου ότι όπως ήδη επισημάνθηκε παρά την ύπαρξη ενός κεντρικού πυρήνα, οι δράσεις διαφοροποιήθηκαν ανάλογα με το τοπικό κάθε φορά χωροχρονικό πλαίσιο και τους συμμετέχοντες/ουσες. Επομένως είναι αδύνατο να αποτυπωθεί στην παρούσα περιγραφή ο πλούτος των εκάστοτε δρώμενων.

Αφορμή πάντως και βασικός ιστός που δένει παιδιά και τόπους και γύρω από τον οποίο ξετυλίγονται επιμέρους δράσεις είναι η ΔΕΝίτσα, ένα παραμύθι, ένα συνεργατικό αφηγηματικό κείμενο. Οι νέοι ενθαρρύνονται (με τη χρήση καρτών) από τις εμπυχωτρίες και τους εμπυχωτές να εμπλακούν στη σύνθεση ενός παραμυθιού και στη συνέχεια να εικονογραφήσουν την ιστορία τους. Τα παραμύθια είναι αφηγήσεις εντοπισμένες σε χώρο χρόνο, περισσότερο ή λιγότερο άμεσα επηρεασμένα από τα βιώματα των νέων (από την αγροτική ζωή ως την οικονομική κρίση). Αποτελούν έτσι έναν τρόπο έκφρασης επιθυμιών, προσδοκιών αλλά και αναγκών και δυσκολιών από την πλευρά των παιδιών. Γύρω από τη ΔΕΝίτσα εκτυλίσσονται δράσεις τις οποίες οι γονείς άλλοτε διακριτικά παρακολουθούν και άλλοτε εμπλέκονται περισσότερο διατυπώνοντας απορίες για το στόχο της δράσης ή/και συγκεκριμένα αιτήματα για άλλες δράσεις στον τόπο τους. Ακόμη γονείς και νέοι ενημερώνονται για τα θερινά ΔΕΝ, μοιράζονται φόρμες εγγραφής και ενημερωτικά

φυλλάδια. Η δράση κλείνει κάθε φορά με ένα παιχνίδι.

Είναι σημαντικό να αναφερθεί ότι, πριν από τις επισκέψεις, έχουν γίνει επαφές με μέλη της τοπικής κοινότητας που είτε έχουν εμπλακεί σε δράσεις των ΔΕΝ στο παρελθόν είτε συνδέονται με συνεργάτες των ΔΕΝ. Οι «σύνδεσμοι» -όπως ήδη έχει επισημανθεί και στις πιλοτικές δράσεις- έπαιξαν σημαντικό ρόλο στην προετοιμασία των επισκέψεων.

Αξιολόγηση

Για την αξιολόγηση της δράσης αξιοποιήθηκαν τα ημερολόγια-καταγραφές των συμμετεχόντων εμπνυχωτών και συντονιστών, το υλικό που αναρτήθηκε στους διαδικτυακούς ΔΕΝτόπους, καθώς και η ομάδα εστίασης που πραγματοποιήθηκε στο τέλος της δράσης (10/6/2013), αλλά και της ομάδας εστίασης που αφορούσε όλες τις δράσεις και πραγματοποιήθηκε μετά το τέλος των θερινών δράσεων με τη συμμετοχή της υπεύθυνη και των δύο αξιολογητριών (22/7/2013) (βλ **Παράρτημα III**).

Η ανάλυση περιεχομένου του υλικού ανέδειξε τρεις κύριους θεματικούς άξονες γύρω από τους οποίους αναπτύσσονται οι βασικές κατηγορίες. Ο πρώτος αφορά τα **αποτελέσματα της δράσης σε σχέση με τους επιδιωκόμενους στόχους**, ο δεύτερος αφορά τους **παράγοντες που συντέλεσαν στην επίτευξη των στόχων** και ο τρίτος αφορά τους **ανασχετικούς παράγοντες**, και τις δυσκολίες.

i) Αποτελέσματα της δράσης σε σχέση με τους επιδιωκόμενους στόχους

Διεύρυνση των δράσεων (ενσωματώνοντας το διαπολιτισμικό πλούτο)

Με βάση όλες τις καταγραφές η αξιοποίηση του Βαν συντέλεσε αποφασιστικά στη διεύρυνση των δράσεων. Οι δράσεις ανοίχτηκαν σε νέους τόπους και σε περισσότερα παιδιά, αλλά και μετεξελίχθηκαν ενσωματώνοντας στοιχεία από τον πλούτο της κάθε περιοχής:

«...μπορέσαμε να δώσουμε μια γεύση Δεν σε περισσότερα παιδιά»

«Καταφέραμε να γίνει γνωστό το ΔΕΝ σε περιοχές που δεν είχε ξανά υπάρξει. ... να γνωρίσουμε και καινούργια παιδιά»

«Μας δόθηκε η δυνατότητα να επισκεφτούμε τόπους και παιδιά για πρώτη φορά, αλλά και τα παιδιά να έχουν την δυνατότητα να πάρουν μια γεύση από τα ΔΕΝ».

«Πήραμε στοιχεία από τον κάθε τόπο, κάθε τόπος δίνει και μια διαφορετική οπτική της ζωής».

«Πήραμε πολλά ... υπάρχουν διαφορές στα διαφορετικά σημεία που επισκεφτήκαμε. ... η Θράκη είναι διαπολιτισμικός πλούτος που ακόμα εξερευνάται».

Άνοιγμα στην κοινότητα και Δικτύωση

Οι δημιουργικές διαδρομές του βαν και τα ταξίδια της ΔΕΝίτσας συνέβαλαν αποφασιστικά, σύμφωνα με όλους τους εμπυχωτές/τριες, στο άνοιγμα των ΔΕΝ προς την κοινότητα, τη γνωστοποίηση του έργου τους αλλά και τη δημιουργία ενός ευρύτερου δικτύου ανθρώπων, φορέων και τόπων.

«Πήραμε ώθηση να συνεχίσουμε δυναμικότερα προσελκύνοντας περισσότερα άτομα –συνεργασία με διάφορους φορείς.»

«Μπορέσαμε να δείξουμε την δουλειά που κάνουμε»

«Ολοκληρώσαμε τον στόχο μας να «ανοίξουμε» προς τα έξω...»

«Η δράση βοήθησε στο γεφύρωμα της Θράκης μας.»

Γεφύρωμα με τις θερινές δράσεις

Σύμφωνα με όλους τους συνεργάτες, η δράση επέδρασε καταλυτικά στην κινητοποίηση των νέων για συμμετοχή στα θερινά ΔΕΝ.

«Ήταν πολύ καλό γεφύρωμα για τα θερινά καθώς ενημερώθηκαν και εκδήλωσαν ενδιαφέρον συμπληρώνοντας αιτήσεις.»

«Έγινε στο μεσοδιάστημα χειμερινών- θερινών και λειτούργησε πολύ θετικά για την επαφή και ένταξη περισσότερων νέων στα θερινά μας.»

Νέες δεξιότητες κοινωνικό - πολιτισμικής εμπύχωσης

Οι εμπυχωτές και εμπυχώτριες συχνά αναφέρονται στα καταλυτικά αποτελέσματα που είχε η συγκεκριμένη δράση στις δικές τους δεξιότητες και τρόπους κοινωνικό - πολιτισμικής εμπύχωσης αλλά και στην ετοιμότητα οργάνωσης και συντονισμού. Η δράση εξαιτίας της ευελιξίας που απαιτούσε και των απρόοπτων καταστάσεων που αναγκαστικά εμπειρείχε, ήταν για όλους μια εκπαίδευση σε συνεχώς μεταβαλλόμενες συνθήκες:

«Αναγκαστήκαμε να πειραματιστούμε με ένα τρόπο κοινωνικό - πολιτισμικής εμπύχωσης.»

«... να μάθουμε νέες πρακτικές, για να μάθουμε να σκεφτόμαστε “out of the box”»

«Αυτή η δράση μας έμαθε το γρήγορο βάδην...να είμαστε σε εγρήγορση, να αντιδρούμε άμεσα σε κάθε τι που προκύπτει»

«Μάθαμε ... να προσαρμόσουμε τον χρόνο, τις δραστηριότητες και τον χώρο που είχαμε ανάλογα με

τις ανάγκες... να προσαρμοζόμαστε στις ανάγκες κάθε περιοχής και των παιδιών... να είμαστε ανοιχτοί σε νέες ιδέες, να μην αντιστεκόμαστε στην αλλαγή.»

ii) Παράγοντες που συντέλεσαν στην επίτευξη των στόχων

Σχέση συνεργασίας και αλληλοϋποστήριξης μεταξύ των συνεργατών

Ο παράγοντας που αναφέρεται ως καταλυτικής σημασίας για ό,τι επιτεύχθηκε κατά τις ανοιξιάτικες περιηγήσεις του ΔΕΝ- Βαν είναι η σχέση συνεργασίας και αλληλοϋποστήριξης των συνεργατών.

«Αυτό που βοήθησε κατά τη γνώμη μου είναι πως η συνεργασία μας ήταν σαν βγαλμένη από τα παραμύθι».

«Σκέφτομαι πόσο καλή δυάδα ήμασταν και πόσο αυτό περνούσε στα παιδιά»

«... ότι οι συνεργάτες μου, μου έχουν γίνει πια απαραίτητοι και στην ζωή μου και μέσα και έξω από τα ΔΕΝ»

Προηγούμενη οργάνωση και προετοιμασία

Η προετοιμασία των δράσεων που συνίσταται τόσο στη διερεύνηση αναγκών του πεδίου μέσα από τη δράση-πilotο όσο και από την αξιοποίηση της εμπειρίας των ΚΕΣΠΕΜ ήταν σύμφωνα με τους συνεργάτες αποφασιστικός παράγοντας για την αποτελεσματικότητά τους.

«... όταν κάνεις καλό προγραμματισμό – έρευνα πεδίου- προετοιμασία πάντα πετυχαίνεις αυτό που θέλεις, βέβαια είναι καλό να προετοιμαζόμαστε για κάθε ενδεχόμενο».

«...βοήθησε ότι δουλέψαμε πολύ οργανωμένα με συνέπεια και αποτελεσματικοί να είμαστε και το βάρος να μην πέφτει μόνο σε συγκεκριμένα άτομα».

«...νομίζω ότι τα αποτελέσματα οφείλονται σε μεγάλο βαθμό στην έρευνα πεδίου της δράσης μας για να δούμε που υπάρχουν ανάγκες, αλλά βέβαια και στο γεγονός ότι υπήρχε η προηγούμενη εμπειρία των ΚΕΣΠΕΜ.»

Αξιοποίηση των συνδέσμων

Όταν αναφέρονται στην προετοιμασία οι συνεργάτες κάνουν ειδική μνεία στον πολύ σημαντικό ρόλο που έπαιξαν στην επίτευξη των στόχων του ταξιδιού η αξιοποίηση προσώπων κλειδιά (ενηλίκων και παιδιών) που είχαν εμπλακεί σε προηγούμενες δράσεις των ΔΕΝ.

«Μπορεί σε κάποιες περιοχές να μην είχαμε ξαναπάει αλλά οι σπόροι της δράσης είχαν ήδη μπει. Υπήρχαν άνθρωποι που γνώριζαν τα χειμωνιάτικα ΔΕΝ και που μας βοήθησαν πολύ...»

«Υπήρχαν και κοινότητες που δεν μας ήξεραν αλλά εκεί είχαμε γνωστούς ως συνδέσμους για να μπούμε στην τοπική κοινωνία και με κάποια δραστηριότητα να γνωστοποιήσουμε τι είναι τα ΔΕΝ.»

Εμπιστοσύνη γονέων και παιδιών

Η εμπιστοσύνη που έδειξαν γονείς και παιδιά και η λαχτάρα τους για συμμετοχή –σε πολλές περιπτώσεις μετά από αρχικές ενστάσεις και δυσπιστία ήταν σύμφωνα με τους εμπυχωτές/τριες σημαντικός παράγοντας για την επιτυχία του ταξιδιού του Βαν.

«Ήταν σημαντικό το γεγονός πως οι άνθρωποι μας περίμεναν με λαχτάρα, χωρίς ενδοιασμούς και σαν κάτι σπουδαίο και ιδιαίτερο.»

«Καταφέραμε να κερδίσουμε την εμπιστοσύνη και τα χαμόγελα των παιδιών αλλά και των γονέων.»

«Δεν ξεχνώ τη χαρά στα βλέμματα των παιδιών και ότι παρόλο που δεν καταλάβαιναν τι είμαστε και από πού ερχόμαστε το μόνο που τους ένοιαζε ήταν να ζαναπάμε.»

iii) Ανασχετικοί παράγοντες- Δυσκολίες

Δυσκολίες εγγενείς στη φύση της δράσης

Οι συνεργάτες αναφέρονται συχνά σε δυσκολίες που είναι εγγενείς στη φύση της δράσης η οποία έπρεπε να είναι ευέλικτη και να προσαρμόζεται στις εκάστοτε συνθήκες. Στην κατηγορία αυτή συμπεριλαμβάνονται η αγωνία και το άγχος για το καινούριο που αισθάνονταν πριν από κάθε διαδρομή, η δυσκολία συντονισμού, όταν οι συμμετέχοντες ήταν πάρα πολλοί, η κούραση, σωματική και ψυχική.

«αισθανόμουν αρχικά άγχος όταν ήταν να ξεκινήσουμε την δράση μας για το αν θα έχουμε συμμετοχές από τα παιδιά και αν θα μπορέσουμε να την πραγματοποιήσουμε.»

«... μεγάλη αγωνία κάθε φορά που τελείωνε η μέρα γιατί οι γεύσεις όλες ήταν διαφορετικές και προσπαθούσα να μαντέψω την επόμενη.»

«Δυσκολεύτηκα να ... απομονώσω μερικές φορές την σωματική μου και την ψυχική μου κούραση.»

«Δυσκολεύτηκα να ... συντονίζω πολλά παιδιά μαζί.»

Απρόβλεπτοι εξωγενείς παράγοντες

Στις δυσκολίες αναφέρονται συχνά και παράγοντες που είναι μάλλον εξωγενείς αλλά εξίσου αναπόφευκτοι και συνδεδεμένοι με το είδος της κινητής δράσης που πάει να συναντήσει τις

ανάγκες των ανθρώπων στον τόπο τους. Εδώ συμπεριλαμβάνονται παράγοντες που αφορούν καιρικά φαινόμενα που δυσκόλεψαν τη δράση αλλά και μια βλάβη στο συμπλέκτη του βαν που το ακινητοποίησε, προκαλώντας αναβολές και ανατροπές.

«Η μεγαλύτερη δυσκολία ήταν ότι χάλασε το βαν γιατί δεν ήξερα τι να λέω στην ενημέρωσή μου. Όλα ήταν αβέβαια.»

«Το πρόβλημα ήταν με τον καιρό μερικές φορές, όταν έβρεχε δεν μπορούσαμε να πραγματοποιήσουμε την συνάντηση.»

«Ένιωσα πολύ μεγάλο θυμό όταν το ανταλλακτικό του συμπλέκτη έκανε 2 εβδομάδες να έρθει.»

Άλλες δυσκολίες που αναφέρονται από τους συνεργάτες αφορούν μεμονωμένα περιστατικά όπου η συμμετοχή των νέων στη δράση περιορίστηκε ή δεν είχε προετοιμαστεί για διάφορους λόγους που αφορούν είτε ιδιαιτερότητες της περιοχής (π.χ. τα μεγαλύτερα παιδιά στα πεδινά χωριά βοηθούν στις αγροτικές δουλειές και δεν μπορούν να συμμετέχουν), είτε την οργάνωση μιας συγκεκριμένης επίσκεψης (κακή συνεννόηση με το σύνδεσμο σε μια περιοχή).

3.2.5 Θερινά ΔΕΝ (Ιούνιος-Ιούλιος 2013): “Ακολουθώντας τη ροή: Θερινά ΔΕΝ 2013” (17 Ιουνίου-13 Ιουλίου 2013)

Στόχοι και Περιγραφή της δράσης

Σχεδιάστηκε και πραγματοποιήθηκε θερινή δράση (17/06 - 13/07 2013), ολοκληρώνοντας τον τρίτο κύκλο Θερινών ΔΕΝ σ' αυτήν τη φάση του ΠΕΜ (2010-3013). Στη νέα φάση του προγράμματος 2010-2013 ένας απ' τους σκοπούς της δράσης των ΔΕΝ ήταν να προσφέρει στους νέους την ευκαιρία να βρεθούν πιο κοντά στην φύση, αξιοποιώντας δημιουργικά τον ελεύθερό τους χρόνο το καλοκαίρι. Μια τέτοια δυνατότητα προσέφερε ο ευρύτερος χώρος του Νέστου - στη Γαλάνη, Ν. Ξάνθης - καθώς και ο φυσικός τόπος διακοπών και διαμονής των νέων στους Ν. Ξάνθης & Ροδόπης.

Τα Θερινά ΔΕΝ 2013 εμπεριείχαν δύο ξεχωριστές, αλληλένδετες δράσεις: (α) με στόχο να έρθουν μαζί νέοι σε έναν κοινό τόπο, διοργανώθηκαν ημερήσιες κατασκηνώσεις στη Γαλάνη (Νέστος), προσφέροντας έναν χώρο γνωριμίας και ανάπτυξης από κοινού δραστηριότητας στη φύση - σε νέους όλων των ηλικιών, κι απ' όλο το κοινωνικό πεδίο που πλαισιώνει τη δράση των ΔΕΝ, και (β) με στόχο να έρθουν τα ΔΕΝ κοντά στους νέους στον τόπο κατοικίας και διακοπών τους, η θερινή δράση των ΔΕΝ ταξίδεψε με την κινητή μονάδα (βαν). Με αφετηρία το Νέστο, το βαν των ΔΕΝ επισκέφθηκε χωριά των Ν. Ξάνθης & Ροδόπης προσκαλώντας νέους και γονείς να συμμετέχουν σε μία δράση εμπύχωσης που ονομάστηκε “Περάσματα”.

Ως προς τον “χρόνο” υλοποίησης της, η θερινή δράση χωρίστηκε σε τέσσερις εβδομάδες (Δευτέρα έως Σάββατο) και υλοποιήθηκε ως εξής: (α) 1η εβδομάδα, 17-22/06, (β) 2η εβδομάδα, 24-29/06, (γ) 3η εβδομάδα, 1 -6/07, και (δ) 4η εβδομάδα, 8-13/07.

Ως προς τον “τόπο” υλοποίησης της, η θερινή δράση διαφοροποιήθηκε, και υλοποιήθηκε

(α) **στο ποτάμι:** Στη Γαλάνη, Ν. Ξάνθης - δίπλα στο Νέστο και στον χώρο του παλιού σχολείου της Γαλάνης που παραχωρήθηκε για τρίτη συνεχόμενη χρονιά στα ΔΕΝ για τις ανάγκες της δράσης, σε συνεργασία με τον Δήμο Τοπείρου και τον Πολιτιστικό Σύλλογο Γαλάνης - τα εργαστήρια λειτούργησαν καθημερινά, από τις 10 το πρωί έως τις 4 το απόγευμα για παιδιά, προέφηβους, εφήβους και νέους ενήλικες. Κάθε μέρα συμμετείχαν 30-50 νέοι. Η δράση υποστηρίχθηκε από ομάδα εμψυχωτών, μέλη του δικτύου συνεργατών των θερινών ΔΕΝ. Συνοδευμένοι από εμψυχωτές, οι νέοι μετακινήθηκαν με λεωφορείο προς και από το χώρο της δράσης στη Γαλάνη. Στις δραστηριότητες στο Νέστο υπήρχε η φροντίδα του Ερυθρού Σταυρού για την ασφάλεια των νέων.

(β) **στο βουνό, στη θάλασσα, στον κάμπο:** Για όλη τη διάρκεια της Θερινής δράσης – δύο έως τέσσερα απογεύματα τη βδομάδα - μέλη της ομάδας εμψυχωτών ταξίδεψαν με το βαν των ΔΕΝ σε διάφορα χωριά των Ν. Ξάνθης & Ροδόπης. Σε κάθε τόπο συνάντησαν νέους και γονείς, προσκαλώντας τους σε μια ξεχωριστή δράση εμψύχωσης. Οι κατά τόπους θερινές δραστηριότητες υλοποιήθηκαν στις περιοχές στις οποίες η έρευνα πεδίου η οποία έτρεχε παράλληλα με τη δράση αναδείκνυε τη μέγιστη πιθανή αποδοχή της, και συμπεριέλαβε τους εξής τόπους: Σούνιο, Δέκαρχο, Ίασμο, Σάπες, Γλαύκη, Μέση (οικισμός παραθέρισης οικογενειών Ν. Ροδόπης), Πάχνη, Γενισέα, Ωραίο, Μέση (2η επίσκεψη, διαφορετική ομάδα εμψύχωσης), και Δροσερό. Στη Γαλάνη – τόπος φιλοξενίας των Θερινών ΔΕΝ – η δράση “Περάσματα” διαφοροποιήθηκε ως εξής: (α) σχεδιάστηκε εργαστήρι εμψύχωσης για ομάδα εφήβων οι οποίοι συμμετείχαν στο “Δ.Ε.Ν. Στέκι” της Ξάνθης (Οκτώβριος 2012 – Μάιος 2013) η οποία υλοποίησε διήμερη παραμονή με διανυκτέρευση στο Νέστο, και (β) σε συνεργασία με τον Πολιτιστικό Σύλλογο Γαλάνης, υλοποιήθηκαν δύο βραδιές αφήγησης παραμυθιών για νέους και ενήλικες της Γαλάνης, τιμώντας μ' αυτόν τον τρόπο τους κατοίκους για την πολύχρονη φιλοξενία των θερινών ΔΕΝ στο χώρο τους.

Στο τέλος κάθε βδομάδας της θερινής δράσης, η ολομέλεια του δικτύου συνεργατών συναντιόταν για να μελετήσει και να καταγράψει την πορεία της δράσης, καθώς και για να σχεδιάσει τη συνέχειά της βάση μιας διεργασίας εσωτερικής ανατροφοδότησης και εποπτείας. Συνεχίζοντας το χτίσιμο της δικτύωσης και γνωστοποίησης της δράσης, αξιοποιήθηκε ο ιστότοπος του προγράμματος για την παρουσίαση της ροής της δράσης στους **διαδικτυακούς ΔΕΝτόπους** – στις “Γεύσεις ΔΕΝ”, στην κατηγορία “[Ακολουθώντας τη ροή](#)”.

Διαμόρφωση δικτύου συνεργατών θερινής δράσης 2013

Για τις ανάγκες της δράσης των θερινών ΔΕΝ 2013, διευρύνθηκε το δίκτυο συνεργατών των ΔΕΝ, αξιοποιώντας έκτακτους συνεργάτες. Με στόχο η οργάνωση της εμπύχωσης της δράσης να υπηρετεί τη λειτουργικότητα τόσο της διαφοροποιημένης μορφής του συνολικού έργου, όσο και τις ανάγκες συντονισμού και εποπτείας του, διαμορφώθηκε ως εξής:

Ομάδα συντονισμού και εποπτείας σχεδιασμού και υλοποίησης της δράσης των Θερινών

ΔΕΝ: (συνολική εποπτεία δράσης) Άννη Βασιλείου, Κοινωνική Ψυχολόγος, Εμπυχώτρια (Υπεύθυνη Δράσης ΔΕΝ) – (συντονισμός δράσης) Νιχάτ Εμίν Κεχαγιά, Εκπαιδευτικός - Σεβάλ Οσμάν Ογλού, Ψυχολόγος - Χριστίνα Τσιμούδη, Ψυχολόγος.

Ομάδα εμπυχωτών ημερησίων κατασκηνώσεων στη Γαλάνη (Νέστος):

Δήμητρα Αρμούτογλου, Φιλολόγος, - Σερρά Αχμέτ Ογλού, Εμπυχώτρια - Φατμά Ιμπραήμκο, Ψυχολόγος - Ραμπάν Ιμπράμ Ογλού, φοιτήτρια ΕΚΠΑ - Σεϊλέν Εμίν Κεχαγιά, Εμπυχώτρια - Φεϊμέ Ραϊφ, Εκπαιδευτικός - Μπετούλ Σιράκ, Κοινωνική Ανθρωπολόγος - Σεριφέ Σιράκ, φοιτήτρια ΕΚΠΑ - Μαρία Φαζού, Εμπυχώτρια.

Ομάδα εμπυχωτών της δράσης της κινητής μονάδας των ΔΕΝ (βαν) “Περάσματα”:

Αϊσέ Κιρατζή, Ψυχολόγος - Τίνα Λυγδοπούλου, Εμπυχώτρια - Αλεξία Πασαδάκη, Κοινωνική Ανθρωπολόγος - Μάκης Σπυριδόπουλος, Γυμναστής.

Διαδικασίες καταγραφής και παρακολούθησης της δράσης

Κατά τη διάρκεια των Θερινών ΔΕΝ (16/06-14/07) πραγματοποιήθηκαν συναντήσεις της ολομέλειας του θερινού δικτύου συνεργατών για παρακολούθηση και σχεδιασμό της πορείας της δράσης και ανατροφοδότηση μεταξύ μελών της ομάδας εμπυχωτών κάθε Κυριακή. Την ευθύνη εποπτείας της πορείας της δράσης και του έργου του θερινού δικτύου συνεργατών των ΔΕΝ είχε η ομάδα συντονισμού και εποπτείας σχεδιασμού και υλοποίησης της θερινής δράσης. Η υπεύθυνη της δράσης των ΔΕΝ πραγματοποίησε επιτόπου εποπτεία της θερινής δράσης (16-19/6, 23-25/6, 28/6-2/7 και 7-15/7). Στις 22/7 πραγματοποιήθηκε συνάντηση ολοκλήρωσης του κύκλου δράσεων των ΔΕΝ, όπου παρουσιάστηκαν τα επιμέρους δημιουργικά έργα καταγραφής της θερινής δράσης, κι έγινε συζήτηση αποτίμησης της θερινής δράσης των ΔΕΝ για τις ανάγκες της εσωτερικής αξιολόγησης της δράσης. Ηχογραφήθηκαν και περιλαμβάνονται στην εσωτερική αξιολόγηση η πρώτη συνάντηση της ολομέλειας των εμπυχωτών των Θερινών ΔΕΝ (16/6) με το συντονισμό της υπεύθυνης της δράσης και η ολομέλεια της 27/7 με το συντονισμό των εσωτερικών αξιολογητών (βλ. **Παράρτημα ΙΙΙ**).

Επιπλέον για την παρούσα αξιολόγηση αξιοποιήθηκαν οι εβδομαδιαίες καταγραφές των

εμφυχωτών και τα ερωτηματολόγια που συμπλήρωσαν οι συμμετέχοντες νέοι και οι γονείς τους την τελευταία εβδομάδα των δραστηριοτήτων με τις εντυπώσεις τους από τις εμπειρίες τους στη δράση (βλ. **Παράρτημα II**).

Αξιολόγηση της δράσης

(α) Στις θερινές δραστηριότητες στη Γαλάνη (Νέστος) συμμετείχαν διαφορετικές ομάδες νέων κάθε ημέρα της εβδομάδας. Μετά από ενημέρωση για τη θερινή δράση των ΔΕΝ (βλ. [φυλλάδιο θερινής δράσης](#)), γονείς συμπλήρωσαν αιτήσεις συμμετοχής. Βάση των εγγραφών, διαμορφώθηκαν έξι συνθέσεις νέων – μία για κάθε ημέρα από Δευτέρα έως Σάββατο. Συμμετείχαν **συνολικά σύνολο 357 νέοι** ηλικίας 6-17 από - Κομοτηνή, Ξάνθη, Πελεκητή, Σούνιο, Φίλια, Λευκόπετρα, Βελοχώρι, Γρήγορο, Σέλερο, Άκαρπο, Δροσερό, Π. Ζηγό, Διομήδεια, Π. Εράσμιο, Ηλιόπετρα, Άβατο, Π. Άβατο, Μικροχώρι, Εύλαλο, Κύρνο, Τοξότες, Γαλάνη, Χρυσούπολη, Κένταυρο, Πάχνη και Γλαύκη.

(β) Στις δραστηριότητες εμφύχωσης που υλοποιήθηκαν κατά τόπους αξιοποιώντας την κινητή μονάδα των ΔΕΝ (βαν), συμμετείχαν **συνολικά 269 νέοι και ενήλικες** (185 παιδιά, προέφηβοι και έφηβοι, και 84 ενήλικες).

Συνολικά, η δράση “Ακολουθώντας τη ροή: Θερινά ΔΕΝ 2013” συμπεριέλαβε **626 συμμετοχές** (542 νέους και 84 ενήλικες). Αναλυτικά στοιχεία για τη συμμετοχή νέων στη δράση “Ακολουθώντας τη ροή: θερινά ΔΕΝ 2013” παρουσιάζονται στο **Παράρτημα I**, στους **Πίνακες 5.A, 5.B, 5.Γ, 5.Δ ΚΑΙ 5.Ε**.

Οι δραστηριότητες που αναπτύχθηκαν με τις ομάδες νέων οργανώθηκαν σε εργαστήρια, γύρω από τη γνωριμία με μία σειρά τεχνικών μέσων δημιουργικής έκφρασης (βίντεο, φωτογραφία), την εξάσκηση σε επεξεργασία ερεθισμάτων μέσω της ζωγραφικής, του θεατρικού παιχνιδιού, της μουσικής με αυτοσχέδια όργανα, της αφήγησης και του παραμυθιού, τη γνωριμία με το φυσικό περιβάλλον, το ποτάμι και τα αλληλένδετα οικοσυστήματά τους, την ανάπτυξη δεξιοτήτων (κατασκευές, φυσικά γλυπτά, γνωριμία με το ποτάμι), και την ανάπτυξη ατομικής δημιουργικής έκφρασης, συνεργασίας και διαπολιτισμικής συνύπαρξης.

α) Αξιολόγηση (υπεύθυνη δράσης και εμφυχωτές-συντονιστές)

ι) στο ποτάμι

Την πρώτη εβδομάδα ο κύριος στόχος των εμφυχωτών ήταν να επιτύχουν τη συνύπαρξη της ποικιλίας και του μεγάλου αριθμού των παιδιών που συμμετείχαν στη δράση. Χάρη στον καλό συντονισμό και την άμεση παρέμβαση-εμφύχωση αλλά και του χώρου του ποταμού η συνύπαρξη

πέτυχε. Κατάφεραν να συνυπάρξουν και να μοιραστούν το χώρο, και ειδικά το ποτάμι, παιδιά διαφορετικών ηλικιών, από διαφορετικές περιοχές, αγόρια και κορίτσια σεβόμενοι τις δικές τους ανάγκες αλλά και τις ανάγκες των άλλων και σιγά-σιγά να γνωριστούν και να μπλέξουν μεταξύ τους, ανεξάρτητα από ομάδα και ηλικία. Τα μεγάλα παιδιά βοηθούσαν τα μικρά, αλλά κι αυτά ανταπέδιδαν με τον καλύτερο τρόπο που μπορούσαν. Τα παιδιά έδειξαν επίσης εμπιστοσύνη, σεβασμό και αγάπη προς τους εμπυχωτές και αυτό τους έδωσε κουράγιο, δύναμη και όρεξη για καλύτερα αποτελέσματα. Οι κύριες δραστηριότητες αυτής της εβδομάδας κινήθηκαν γύρω από τις κατασκευές από φυσικό πηλό που έβρισκαν τα παιδιά στην περιοχή και γύρω από τα παιχνίδια στο ποτάμι.

Η δεύτερη εβδομάδα θεωρήθηκε από τους εμπυχωτές πολύ πιο χαλαρή από ότι η πρώτη. Οι ομάδες κυλούσαν πιο ομαλά, τα παιδιά πια, είχαν ξεπεράσει το άγχος επειδή γνώριζαν το μέρος που θα έρθουν και τι θα κάνουν, ήταν πιο άνετα, εκφράζονταν πιο εύκολα, άρχισαν να χτίζουν σχέσεις μεταξύ τους και προσπαθούσαν να φτιάξουν κάτι όλοι μαζί βοηθώντας - δίνοντας χώρο - ο ένας τον άλλον. Δημιουργήθηκαν φιλίες ακόμα και ανάμεσα σε παιδιά που στην αρχή ήταν απόμακρα και δεν συμμετείχαν. Κύριο θέμα της εβδομάδας ήταν να φτιάξουν τη δική τους φυλή, να ανακαλύψει η κάθε ομάδα την δική της ταυτότητα και να την παρουσιάσει μέσα από τραγούδια, ιστορίες, χορούς και ήχους. Έδωσαν όνομα στις φυλές τους και έγραψαν την ιστορία τους.

Η τρίτη εβδομάδα ήταν γεμάτη συνεργασία, εκπλήξεις και ανατροπές. Κάποιες από αυτές ήταν: ένα πάρτι γενεθλίων, ένα βιντεοκλίπ γεμάτο παράξενους ήχους και χορούς, τραγούδια και ιστορίες και πολύχρωμα φυλαχτά. Παρόλα αυτά δεν έλειψαν και τα δημιουργικά παιχνίδια, και οι βουτιές στο ποτάμι που επιβεβαίωναν τις σχέσεις που είχαν δημιουργηθεί όλο αυτό το διάστημα.

Την τέταρτη εβδομάδα τα μεγαλύτερα παιδιά (προέφηβοι και έφηβοι) έκαναν μεγάλους περιπάτους εξερεύνησης του ποταμού που διαρκούσαν 3 ώρες και όλες οι ομάδες αποφάσισαν να κάνουν μια ανακαίνιση στο τρένο των ΔΕΝ και να συνεχίσουν τα ταξίδια-πορείες τους. Βάζοντας χρώμα, συναίσθημα, εικόνες, ερεθίσματα και μπόλικη δημιουργικότητα «χτίσανε γέφυρες» προς το μέλλον, γκρεμίζοντας «τοιχούς» που εμπόδιζαν το άνοιγμα προς το καινούριο. Λέγοντας γεια στο Νέστο, αφήσαν δώρα-ελπίδες στη ροή του ποταμού, για ένα αντάμωμα στο μέλλον.

ii) στο βουνό, στη θάλασσα, στον κάμπο

Η 1η εβδομάδα δράσεων της κινητής μονάδας του βαν κύλησε ομαλά, αν και με κάποια απρόοπτα. Αποτελούμενη από δύο σταθερά μέλη και δύο εναλλασσόμενα, η ομάδα επισκέφτηκε την Πάχνη, το Σούνιο και το Δέκαρχο, προσεγγίζοντας ενδιάμεσα σε μια απόπειρα πρόγευσης του πεδίου και άλλους τόπους (όπως τη Γενισσέα, τη Γλαύκη, τον Ίασμο και το Σώστη). Ανά επίσκεψη οι

εμψυχωτές φρόντιζαν να έρχονται σε επαφή με άτομα που γνώριζαν το εκάστοτε χωριό, οι οποίοι λειτουργούσαν ως διαμεσολαβητές. Η σχέση αυτή σε κάποιες περιπτώσεις λειτούργησε, σε άλλες όχι. Οι δράσεις στους παραπάνω τόπους συμπεριλάμβαναν διαφορετικές μορφές τέχνης με έμφαση στην αφήγηση παραμυθιών/ ιστοριών και δραστηριότητες μυθοπλασίας. Τα θέματα που αναδείχθηκαν από τις δραστηριότητες αφορούσαν: το φύλο, τη σχέση ανηλίκων-ενηλίκων, τη διαφορετικότητα ως προς τη θρησκεία και την καταγωγή, την έννοια της δύναμης, τα πρότυπα και στερεότυπα ως προς όλα τα παραπάνω και ιδιαίτερα το φύλο. Ενδιαφέρον παρουσίασε το πώς η πλειονότητα στις περιοχές αυτές αντιμετώπισε την παρουσία του βαν. Από την πλήρη απουσία της πλειονότητας στην αρχή της επίσκεψης ακολούθησε η εμφάνισή της και η σύγχυση για το αν μπορεί να συμμετέχει σε μία τέτοια δραστηριότητα ή όχι.

Τη 2η εβδομάδα το βαν επισκέφτηκε το Σώστη, τον Ίασμο και τις Σάπες αλλά προέκυψαν κάποιες ανατροπές στο σχεδιασμό καθώς οι διαμεσολαβητές δε λειτούργησαν σύμφωνα με τις αρχικές προσδοκίες και δεν είχαν ενημερώσει τα χωριά για την άφιξη του βαν. Προκειμένου να ξεπεραστούν τα προβλήματα οι εμψυχωτές διάλεξαν να σταθούν κυρίως στις πλατειές των χωριών (απ' όπου είχε ξαναπεράσει το βαν κατά την ανοιξιάτικη δράση) και να γνωστοποιήσουν οι ίδιοι την άφιξή τους στους νέους. Τα θέματα που αναδείχθηκαν από τις δραστηριότητες που έγιναν εκεί αφορούσαν: τον καημό (Ίασμος) και το πώς μιλιέται ο πόνος ή για την ακρίβεια το πώς τραγουδιέται (Σάπες), το φύλο με έμφαση αυτή τη φορά στον αντρικό ρόλο - στη συνάντηση στον Ίασμο συμμετείχαν αποκλειστικά αγόρια- ενώ στις Σάπες δόθηκε έμφαση στη σχέση μεταξύ αντρών, ανατρέποντας ένα από τα βασικά στερεότυπα ως προς τα φύλα, όπου η τρυφερότητα παρουσιάζεται συχνά ως αποκλειστικά γυναικείο προνόμιο. Παράλληλα προχώρησε και ο διάλογος ως προς τη σχέση “μειονότητας-πλειονότητας”, καθώς στον Ίασμο η συνδιαλλαγή μεταξύ μειονότητας απέκτησε χαρακτήρα “εσωτερικού διαλόγου” και προχώρησε ένα βήμα παραπέρα με τη συμμετοχή μιας γιαγιάς-μεταφράστριας από τα τουρκικά στα ελληνικά, ενώ στις Σάπες αναδύθηκε μία επιπλέον φωνή, αυτή των παλλινოსτούντων. Ενώ στον Ίασμο υπήρχε μετάφραση, στις Σάπες οι εμψυχωτές στηρίχθηκαν σε μια γλώσσα βασισμένη στην κίνηση και τα βλέμματα. Στη συνάντηση αυτή δεν προέκυψε ιστορία προς αφήγηση, αλλά το τραγούδι. Ώθηση στη συμμετοχή στις Σάπες έδωσε και η παρουσία-συνεργασία ενός παλαιότερου συνεργάτη των ΔΕΝ, ο οποίος είναι κάτοικος της περιοχής και άρα κατά μία έννοια εκπροσωπήθηκε από αυτόν ο ρόλος του “οικοδεσπότη”.

Την 3η εβδομάδα δράσεων το βαν επισκέφτηκε τη Γλαύκη, τη Μέση, την Πάχνη και τη Γενισσέα. Επίσης στάθηκε στο Ωραίο και στο Δροσερό, προκειμένου να προετοιμαστούν οι δράσεις της 4ης εβδομάδας. Η προετοιμασία των επισκέψεων από τους διαμεσολαβητές αυτή την εβδομάδα ήταν

ιδανική, και έδειξαν να νοιάζονται για τη δράση όσο και οι ίδιοι οι εμπυχωτές. Και αυτή την εβδομάδα η κύρια δραστηριότητα αφορούσε την δημιουργία και αφήγηση παραμυθιών με κύριους πρωταγωνιστές μία αρκούδα και πολλά φλαμίνγκο. Τα θέματα που αναδείχθηκαν από τις δραστηριότητες που έγιναν εκεί αφορούσαν τις δεξιότητες του: «ακούω τον άλλο» (Γλαύκη), «ακούω τον εαυτό μου, όντας σε θέση να συνδυάσω εξωτερικά και εσωτερικά ακούσματα» (Γενισσέα), «ακούω το στομάχι μου» (Μέση), «ακούμε αλλήλους» (Πάχνη). Στη Μέση για πρώτη φορά αφηγήθηκαν τα παιδιά αντί των εμπυχωτών μια ιστορία που γνώριζαν, ενώ ήταν και η πρώτη ομάδα που κατάφερε να ζωγραφίσει συνεργατικά με ένα τελείως διαφορετικό τρόπο.

Η 4η εβδομάδα δράσης, κατά την οποία το βαν επισκέφτηκε το Ωραιόν, τη Μέση, τη Γαλάνη και το Δροσερό, χαρακτηριζόταν από εναλλαγές ως προς τις ηλικίες και τις ανάγκες. Στο Ωραιόν εργάστηκε με παιδιά του δημοτικού, στη Μέση με μητέρες και τα παιδιά τους σε δύο παράλληλες ταχύτητες, στο Δροσερό με τρεις γενιές γυναικών αλλά και μία ξέχωρη ομάδα παιδιών, ενώ τέλος στη Γαλάνη οργανώθηκε η επίσκεψη εφήβων του ΔΕΝ Στέκι Ξάνθης για διανυκτέρευση, πορεία στο μονοπάτι και προβολή ταινίας (ανοιχτής σε νέους/ες του χωριού) με επίκεντρο το βαν, αλλά και μία δεύτερη αφήγηση παραμυθιών υπό τον τίτλο “του έρωτα και της σκιάς”. Τα βασικά θέματα που αναπτύχθηκαν ήταν τρόποι: να “αφηγείται” κανείς το πένθος του φεύγοντας από τις λέξεις και περνώντας στους ήχους, να επιτρέπει σε αντικρουόμενα (;) συναισθήματα να συνυπάρξουν και να συν-εκφραστούν, να προχωρά “σκοτώνοντας” αυτό που χρειάζεται να πεθάνει για να αναδυθεί κάτι νέο, και να στέκεται στην ουσία των πραγμάτων, δίνοντάς το χώρο που χρειάζεται για να γεννηθεί κάτι νέο. Οι δεξιότητες αυτές επέτρεψαν στην ομάδα των εφήβων που διανυκτέρευσε στο σχολείο της Γαλάνης, ν' αφήσουν τα αρχικά του ονόματός τους στο “δέντρο της ζωής” και να πειραματιστούν με αυτό που “απομένει”, έχοντας ενσωματώσει μια διεργασία αποδόμησης του εαυτού τους.

iii) Συνολική εκτίμηση των Θερινών δράσεων

Η ανάλυση περιεχομένου των καταγραφών όσο και των ομάδων εστίασης των εμπυχωτών με την υπεύθυνη δράσης ή/και με την ομάδα της εσωτερικής αξιολόγησης εντόπισε θεματικούς άξονες που αναδεικνύουν ότι οι Θερινές δράσεις των ΔΕΝ χαρακτηρίζονταν από την καινοτομία και τις προκλήσεις που είχαν να αντιμετωπίσουν οι συνεργάτες των ΔΕΝ, καθώς δοκιμάστηκαν νέοι τρόποι προετοιμασίας, οργάνωσης, συντονισμού και δράσεων.

Καλύτερη προετοιμασία δράσεων: Η προετοιμασία των Θερινών ΔΕΝ ήταν διαφορετική αυτή τη χρονιά καθώς ενισχύθηκε από την κατάλληλη αξιοποίηση του βαν και συνέβαλε στην επιτυχημένη πορεία τους και στο άνοιγμα των Θερινών ΔΕΝ σε νέες κοινότητες. Οι εμπυχωτές με τη χρήση του

βαν επισκέφτηκαν και κάλεσαν να συμμετέχουν στις δράσεις πολλές και ετερόκλητες κοινότητες της επαρχίας της Ξάνθης και της Κομοτηνής που δεν είχαν συμμετέχει ποτέ στο παρελθόν σε δράσεις των ΔΕΝ.

Αύξηση των συμμετοχών: Αποτέλεσμα αυτής της προετοιμασίας ήταν να προκύψει μια νέα πρόκληση, που αποφάσισαν να αντιμετωπίσουν οι συνεργάτες των ΔΕΝ, και αφορούσε τον αριθμό των παιδιών που θα μπορούσαν να ενταχθούν στα Θερινά ΔΕΝ. Το άνοιγμα σε νέες κοινότητες με τη χρήση του βαν οδήγησε στη μεγάλη αύξηση των δηλώσεων συμμετοχής. Η απόφαση που πάρθηκε ήταν να ενταχθούν όλα τα παιδιά που δήλωσαν συμμετοχή και μπορούσαν να παρακολουθήσουν τις δράσεις. Μόνο στην περιοχή της Γλαύκης τα παιδιά χωρίστηκαν σε δύο ομάδες λόγω του μεγάλου αριθμού των συμμετοχών και κάθε ομάδα παρακολούθησε τις δύο από τις τέσσερις εβδομάδες των δραστηριοτήτων. Το μεγάλο ενδιαφέρον για συμμετοχή φάνηκε και από το γεγονός ότι συνέχισαν να έρχονται αιτήσεις συμμετοχής στη διάρκεια της λειτουργίας της δράσης καθώς τα παιδιά που συμμετείχαν διαφήμιζαν τη δράση στους φίλους τους που στη συνέχεια εξέφραζαν επίσης ενδιαφέρον για συμμετοχή. Αποτέλεσμα αυτού ήταν να εντάσσονται διαρκώς και νέα παιδιά στις δράσεις καθ' όλη τη διάρκειά τους. Προκειμένου να ανταποκριθούν οι εμψυχωτές στις απαιτήσεις του μεγάλου αριθμού των παιδιών λειτούργησαν τα Θερινά ΔΕΝ 6 ημέρες κάθε εβδομάδα και κάθε μέρα συμμετείχαν 6 εμψυχωτές (2 για κάθε μία από τις τρεις ηλικιακές ομάδες - παιδιά, προέφηβοι, έφηβοι). Εξαιτίας του μεγάλου αριθμού των παιδιών κάθε ηλικιακής ομάδας (περίπου 20 παιδιά σε κάθε ομάδα) συχνά οι ομάδες, στη διάρκεια συγκεκριμένων δραστηριοτήτων, χωρίζονταν και ακολουθούσαν μόνο έναν εμψυχωτή. Οι ομάδες που συμμετείχαν καθημερινά ήταν μικτές ως προς την ηλικία και τις περιοχές από τις οποίες προέρχονταν τα παιδιά.

Αλλαγή τρόπου συντονισμού: Ο τρόπος οργάνωσης του συντονισμού των δράσεων άλλαξε καθώς πλέον κάθε ημέρα υπήρχε ένας συντονιστής αντί των δύο συντονιστών που συμμετείχαν στα Θερινά ΔΕΝ του 212. Οι συντονιστές έζησαν την εμπειρία του τι σημαίνει να είσαι ένας. Κάτι που από τη μία πλευρά αποδείχτηκε πιο εύκολο καθώς είχαν την ελευθερία να παίρνουν οι ίδιοι μόνοι τους τις αποφάσεις αλλά και πρόκληση καθώς τους έλειπε το μοίρασμα που παρακολουθούσαν στις ομάδες γύρω τους. Η πρόκληση να εγκαταλείψουν το ρόλο του συντονιστή και να γίνουν εμψυχωτές ήταν μεγάλη και προσπάθησαν να βρουν τρόπους σχετίζεσθαι χωρίς να εγκαταλείψουν τον ρόλο του συντονιστή. Σύμφωνα με τους συντονιστές οι έννοιες κλειδιά που καθοδήγησαν το συντονισμό ήταν: *στήριξη, υπευθυνότητα, νοιάξιμο, τακτοποίηση, οργάνωση, επιμονή, ιδέες, συναίσθηση, τρόποι, επαφές και συμμετοχή.*

Αυτονομία εμψυχωτών: Παράλληλα ενισχυτικό θεωρείται από τους συντονιστές και τους

εμπυχωτές ότι αυτή τη φορά οι ίδιοι οι εμπυχωτές διάλεξαν τις ομάδες με τις οποίες θα δούλευαν και τα ζευγάρια τους, οπότε δούλεψαν με περισσότερο μεράκι και ενδιαφέρον. Σημαντική επίσης θεωρήθηκε και η ολομέλεια κάθε Κυριακής κατά την οποία οι εμπυχωτές μαζί με τους συντονιστές έκαναν ανασκόπηση της εβδομάδας που πέρασε, μοιράζονταν τις εμπειρίες, τους προβληματισμούς και τις ανακαλύψεις τους και σχεδίαζαν τις δράσεις της επόμενης εβδομάδας των δράσεων.

Ευελιξία δράσεων: Όσον αφορά τις δράσεις το νέο στοιχείο που δοκίμασαν οι εμπυχωτές σε αυτά τα Θερινά ΔΕΝ ήταν να ακολουθήσουν πιο πιστά τα θέλω των παιδιών και να δομήσουν το πρόγραμμα της ημέρας με βάση αυτά τα θέλω παρά με βάση μια δομημένη δική τους πρόταση. Έτσι αυτή τη χρονιά υπήρξε *«περισσότερο παιχνίδι, ποτάμι, χορός, τραγούδι και αφήσαμε τα παιδιά να βιώσουν τις καλοκαιρινές τους διακοπές»*. Μέχρι τότε όπως χαρακτηριστικά αναφέρουν οι συντονιστές των Θερινών ΔΕΝ *«πάντα είχαμε ως στόχο να ακολουθήσουμε τα θέλω των παιδιών αλλά πάντα υπήρχε μια παρέμβαση δικιά μας τελικά. Φέτος το αφήσαμε στα χέρια των παιδιών και είχαμε πολύ καλά αποτελέσματα... Αφήσαμε τα παιδιά να γίνουν οι οδηγοί μας»*. Έτσι παρά το γεγονός ότι υπήρχαν κύριες θεματικές που αφορούσαν τον τόπο, τη φύση και την ιστορία του και μία προϋπάρχουσα δομή των δραστηριοτήτων, αυτή άλλαζε κάθε φορά ανάλογα με τις ανάγκες και τις επιθυμίες της ομάδας. Τα θετικά αποτελέσματα αυτής της προσέγγισης έγιναν εμφανή στα παιδιά που όταν κλήθηκαν να σχολιάσουν το τι έκαναν στη διάρκεια των θερινών ΔΕΝ φάνηκαν ότι *«κατανόησαν πολύ καλά τι κάναμε στα θερινά και είπαν ότι τους ευχαρίστησαν πάρα πολύ γιατί ασχολήθηκαν με αυτά που ήθελαν να ασχοληθούν»*. Η προσέγγιση αυτή έδωσε *«περισσότερη δύναμη στα παιδιά, πήραν πρωτοβουλίες ήταν αυθόρμητα, ένιωθαν ελεύθερα να λένε αυτό που θέλανε και άνοιγαν πιο εύκολα»*. Τους δινόταν η επιλογή να διαπραγματευτούν με την ομάδα τους τις επιθυμίες τους, να «σπάει» η ομάδα ανάλογα με τα ενδιαφέροντα και να βρίσκει τρόπους να συν-ευρεθεί ξανά.

Βιωματική μάθηση: Εκτός από τη διασκέδαση τα παιδιά ένιωσαν ότι στα Θερινά ΔΕΝ απέκτησαν νέες γνώσεις, και είχαν την ευκαιρία να συζητήσουν για πολλά θέματα όπως για τη διαφορετικότητα αλλά και τις ομοιότητες και τη συμβίωση, να δομήσουν σχέσεις φιλίας και εμπιστοσύνης, να συζητήσουν προσωπικές τους εμπειρίες και αναζητήσεις, να παρουσιάσουν τις δικές ικανότητες και ενδιαφέροντα (για παράδειγμα ορισμένοι έφηβοι έφεραν μουσικά όργανα έπαιξαν και τραγούδησαν) και να έρθουν σε επαφή με τη φύση. Έμαθαν επίσης να μοιράζονται μέσα από το «σοφρά» καθώς κάθε μέρα έφερναν φαγητά τα οποία μοιράζονταν με την ομάδα.

Θετική παρουσία επισκεπτών: Σημαντική ήταν και η παρουσία των επισκεπτών που εντάχθηκαν στις ομάδες και συμμετείχαν στις δράσεις τους με διαφορετικούς ο καθένας τρόπους. Ανάμεσα στους επισκέπτες ήταν ο Ερυθρός Σταυρός που όπως και τις προηγούμενες χρονιές δίδαξε στα

παιδιά πρώτες βοήθειες, μια σκηνοθέτιδα που τράβηξε πλάνα για τη δημιουργία ντοκουμαντέρ για τις δράσεις του προγράμματος, οι συντονίστριες του προγράμματος Άννα Φραγκουδάκη και Θάλεια Δραγώνα, που έφτιαζαν τραγούδια μαζί με τα παιδιά και ο Συνήγορος του Παιδιού Γιώργος Μόσχος, που έκανε ένα εργαστήρι με εφήβους και προεφήβους για την ένταξη. Την επόμενη ημέρα τα παιδιά συμμετείχαν με τη χρήση του διαδικτύου σε ραδιοφωνική εκπομπή του κ. Μόσχου με παρόμοιο θέμα στην ΕΡΑ. Η επαφή με το ραδιόφωνο και η αναφορά σε αυτούς και τις απαντήσεις τους που άκουσαν να γίνεται από μια ραδιοφωνική εκπομπή ενθουσίασε τα παιδιά.

Το βαν ως άνοιγμα στην κοινότητα: Ιδιαίτερα σημαντική και καινοτόμα για τα ΔΕΝ θεώρησαν οι εμπυχωτές τη δράση του βαν, δηλαδή της κινητής μονάδας, καθώς ήταν ένα νέο στοιχείο που αύξησε την εξωστρέφεια των ΔΕΝ και τα έφερε κοντά σε κοινότητες που πρωτίτερα δεν τους γνώριζαν. Η δράση αυτή είχε επίσης το χαρακτηριστικό ότι ενέπλεκε όλη την κοινότητα, παιδιά και ενήλικες, καθώς πάντα οι ενήλικες παρακολουθούσαν τις δραστηριότητες των παιδιών τους από κοντά και παράλληλα έθεταν σημαντικά ερωτήματα στους εμπυχωτές, που καλούνταν να απαντήσουν και να διαπραγματευτούν θέματα ταυτότητας, στόχων και συνύπαρξης. Σε πολλές περιπτώσεις οι κοινότητες ζήτησαν τη δημιουργία σταθερών εργαστηρίων στις περιοχές τους που να λειτουργούν και την περίοδο του χειμώνα. Η παρουσία των ΔΕΝ σε αυτές τις κοινότητες άνοιξε το δρόμο για μία σχέση εμπιστοσύνης η οποία όμως, σύμφωνα με τους εμπυχωτές κινδυνεύει να κλονιστεί αν τελικά σταματήσουν οι δράσεις των ΔΕΝ.

Ένταξη νέων από αγροτικές περιοχές: Όπως και στη διάρκεια της λειτουργίας των ΔΕΝ Τοπίων έτσι και στα Θερινά ΔΕΝ οι εμπυχωτές διαπίστωσαν ότι τα παιδιά από αγροτικές κοινότητες, πολλά από τα οποία δεν είχαν ποτέ μέχρι τώρα την εμπειρία των θερινών διακοπών ή των δημιουργικών εργαστηρίων (βαν) έδειξαν τη μεγαλύτερη προθυμία και χαρά να συμμετέχουν στις δράσεις. Διαπίστωσαν επίσης ότι παιδιά από περιοχές, όπως το Δροσερό, που βιώνουν πολλαπλούς αποκλεισμούς (ρομά) κατάφεραν να συμμετέχουν στις δράσεις και απόλαυσαν τις διακοπές τους στο ποτάμι, ενώ έξι από αυτά συμμετείχαν σε ομάδες που περιλάμβαναν παιδιά και από άλλες κοινότητες και κατάφεραν όλα τα παιδιά μαζί να αναπτύξουν συνεργατικές αλλά και φιλικές σχέσεις.

β) Γονείς

Οι γονείς των νέων που συμμετείχαν στα Θερινά ΔΕΝ κλήθηκαν να απαντήσουν σε ένα ερωτηματολόγιο αξιολόγησης των δράσεων στις οποίες συμμετείχαν τα παιδιά τους. Το ερωτηματολόγιο αποτελούνταν από έξι θεματικές περιοχές α) γνώσεις – δημιουργικότητα, β) ομαδικότητα – κοινωνικότητα, γ) οφέλη για τους γονείς, δ) οι δάσκαλοι, ε) συνέχεια των ΔΕΝ, και

στ) προσωπικά στοιχεία. Κάθε θεματική περιλάμβανε μια λίστα προτάσεων θετικά ή αρνητικά διατυπωμένων που αφορούσαν πιθανές εμπειρίες των ίδιων και των παιδιών τους από τα ΔΕΝ Τοπία. Εφόσον ο γονιός πίστευε ότι είχε την συγκεκριμένη εμπειρία καλούνταν να τσεκάρει το αντίστοιχο τετράγωνο. Επιλέχθηκε η λίστα αντί κάποιας άλλης μορφής κλίμακα Likert προκειμένου να είναι πιο εύκολα κατανοητό το ερωτηματολόγιο και η συμπλήρωσή του.

Το ερωτηματολόγιο συμπληρώθηκε από 126 γονείς από την Ξάνθη, την Κομοτηνή και τα γύρω χωριά, 109 από τους οποίους (86,5%) είχαν ένα παιδί που συμμετείχε στα Θερινά ΔΕΝ, 16 (12,7%) δύο παιδιά που συμμετείχαν και 1 που είχε 3 παιδιά. Τα παιδιά τους είχαν ηλικία 6-15 ετών. Για τους περισσότερους 82 (65,1%) τα παιδιά τους συμμετείχαν για πρώτη φορά στα Θερινά ΔΕΝ ενώ για 85 γονείς αυτή ήταν η πρώτη φορά που τα παιδιά τους συμμετείχαν σε δραστηριότητες των ΔΕΝ 85 (67,5%).

Γνώσεις – Δημιουργικότητα

	ΝΑΙ	ΟΧΙ	Σύνολο
Τα παιδιά απέκτησαν νέες γνώσεις	119 (94,4)	7 (5,6%)	126
Τα παιδιά ήθελαν πολύ να συμμετέχουν	113 (89,7%)	13 (10,3%)	126
Τα παιδιά γύριζαν σπίτι χαρούμενα	113 (89,7%)	13 (10,3%)	126
Μας μιλούσαν με ενθουσιασμό για όσα έκαναν στα Θερινά ΔΕΝ	106 (84,1%)	20 (15,9%)	126
Μου άρεσαν πολύ αυτά που έφτιαζαν τα παιδιά	101 (80,2%)	25 (19,8%)	126
Τα παιδιά εκφράζονται πιο δημιουργικά	94 (74,6)	32 (25,4)	126
Τα παιδιά απέκτησαν νέες καλές συνήθειες	89 (70,6%)	37 (29,4%)	126
Αρνητικές εμπειρίες			
Τα παιδιά δεν ήθελαν να πάνε πάντα	14 (11,1%)	112 (88,9%)	126

Αντίστοιχα με τα αποτελέσματα της αξιολόγησης των ΔΕΝ Τοπίων από τους γονείς και τα αποτελέσματα της αξιολόγησης των Θερινών ΔΕΝ είναι ιδιαιτέρως θετικά. Οι γονείς θεώρησαν ότι τα Θερινά ΔΕΝ ήταν εποικοδομητικά για τα παιδιά τους και τους έδωσαν νέες γνώσεις (94,4%). Διαπίστωσαν ότι τα παιδιά τους συμμετείχαν με χαρά στα Θερινά ΔΕΝ (89,7%), γύριζαν χαρούμενα στο σπίτι στο τέλος κάθε ημέρας που συμμετείχαν σε αυτά (89,7%) και συζητούσαν μαζί τους με ενθουσιασμό για τις εμπειρίες που αποκόμισαν (84,1%). Οι δημιουργίες των παιδιών άρεσαν πολύ στους γονείς (80,2%) και θεωρούν ότι τα παιδιά τους ενισχύθηκαν στη δημιουργική τους έκφραση (74,6%). Σε μικρότερο ποσοστό ωστόσο (70,6%) θεωρούν ότι άλλαξαν οι συνήθειες των παιδιών. Τέλος πολύ μικρό ποσοστό γονέων (11,1%) διαπίστωσε ότι τα παιδιά τους κάποιες

φορές προτιμούσαν να μη πάνε στα Θερινά ΔΕΝ.

Ομαδικότητα – Κοινωνικότητα

	ΝΑΙ	ΟΧΙ	Σύνολο
Τα παιδιά έμαθαν να μοιράζονται και να συνεργάζονται	105 (83,3%)	21 (16,7%)	126
Τα παιδιά απέκτησαν μεγαλύτερη εμπιστοσύνη στον εαυτό τους	104 (82,5%)	22 (17,5%)	126
Τα παιδιά στα Θερινά ΔΕΝ έκαναν νέους φίλους	101 (80,2%)	25 (19,8%)	126
Τα παιδιά ένιωθαν ότι στα Θερινά ΔΕΝ έχουν μια καλή παρέα	92 (73,0%)	34 (27,0%)	126

Αρνητικές εμπειρίες

Τα παιδιά αισθάνονταν μόνα τους μέσα στα Θερινά ΔΕΝ	5 (4,0%)	121 (96,0%)	126
---	----------	-------------	-----

Τα οφέλη που αποκόμισαν τα παιδιά, σύμφωνα με τους γονείς τους, από τη συμμετοχή τους στα Θερινά ΔΕΝ ως προς την ανάπτυξη της ομαδικότητας και της συνεργατικότητας ήταν επίσης σημαντικά. Οι γονείς θεωρούν ότι τα παιδιά τους έμαθαν να μοιράζονται και να συνεργάζονται (83,3%), απέκτησαν εμπιστοσύνη στον εαυτό τους (82,5%), έκαναν νέους φίλους (80,2%) και δημιούργησαν ωραίες παρέες (73%). Μόνο 5 γονείς (4%) δήλωσαν ότι τα παιδιά τους ένιωθαν μόνα ενώ βρίσκονταν στα Θερινά ΔΕΝ.

Οφέλη για τους γονείς

	ΝΑΙ	ΟΧΙ	Σύνολο
Ήμουν ευχαριστημένος που τα παιδιά μου έκαναν κάτι δημιουργικό το καλοκαίρι	114 (90,5%)	12 (9,5%)	126
Ένοιωθα καλά που τα παιδιά μου έκαναν σύντομες διακοπές	100 (79,4%)	26 (20,6%)	126
Πήραμε νέες γνώσεις μέσα από τα παιδιά μας	97 (77,0%)	29 (23,0%)	126
Βελτιώθηκαν οι σχέσεις μου με τα παιδιά μου	75 (59,5%)	51 (40,5%)	126

Στο μεγαλύτερο μέρος τους (90,5%) οι γονείς χάρηκαν το γεγονός ότι τα παιδιά τους είχαν την ευκαιρία να ασχοληθούν με δημιουργικά έργα την περίοδο του καλοκαιριού και να κάνουν σύντομες διακοπές (79,4%). Παράλληλα όμως αρκετοί διαπιστώνουν ότι οι γνώσεις των παιδιών μεταφέρθηκαν και στους ίδιους (77%) ενώ 1 στους δύο γονείς δηλώνει ότι είδαν βελτίωση στη σχέση τους με το παιδί τους το διάστημα αυτό.

Οι δάσκαλοι

	ΝΑΙ	ΟΧΙ	Σύνολο
Οι δάσκαλοι ήταν πολύ συνεργάσιμοι	118 (93,7%)	8 (6,3%)	126
Είχαμε πολλή εμπιστοσύνη στους δασκάλους	116 (92,1%)	10 (7,9%)	126
Οι δάσκαλοι φέρονταν με πολύ καλό τρόπο στα παιδιά	125 (91,3%)	11 (8,7%)	

Αρνητικές εμπειρίες

Τα παιδιά μου δε συνεργάστηκαν πολύ καλά με τους δασκάλους	7 (5,6%)	119 (94,4%)	126
--	----------	-------------	-----

Οι γονείς αξιολογούν ιδιαίτερος θετικά και πάλι τους εμπυχωτές των Θερινών ΔΕΝ, καθώς τους θεωρούν πολύ συνεργάσιμους (93,7%), ανθρώπους εμπιστοσύνης (92,1%) και πιστεύουν ότι φέρθηκαν με πολύ καλό τρόπο στα παιδιά τους. Μόνο 7 γονείς (5,6%) δηλώνουν ότι δεν ήταν ευχαριστημένοι από τη συνεργασία τους με τους εμπυχωτές.

Συνέχεια των ΔΕΝ...

	ΝΑΙ	ΟΧΙ	Σύνολο
Θα ήθελα να συνεχίσουν τα Θερινά ΔΕΝ	115 (91,3%)	11 (8,7%)	126
Θα ήθελα να αναπτυχθούν και άλλες δράσεις	106 (84,1%)	20 (15,9%)	126
Θα θέλαμε δράσεις και για τους γονείς στα Θερινά ΔΕΝ	60 (47,6%)	66 (52,4%)	126

Αρνητικές εμπειρίες

Δε θα πρότεινα και σε άλλους γονείς να φέρουν τα παιδιά τους	5 (4,0%)	121 (96,0%)	126
--	----------	-------------	-----

Αντίστοιχα με τα αποτελέσματα της αξιολόγησης των ΔΕΝ Τοπίων οι γονείς επιθυμούν τη συνέχιση τόσο των Θερινών ΔΕΝ (91,3%) όσο και την ανάπτυξη νέων δράσεων των ΔΕΝ στην περιοχή τους (84,1%). Ωστόσο και πάλι μόνο περίπου ένας στους δύο γονείς θα επιθυμούσε να εμπλακεί σε δραστηριότητες των ΔΕΝ που θα απευθύνονταν στους γονείς. Τέλος και πάλι μόνο 5 (4%) γονείς δηλώνουν ότι δε θα πρότειναν σε άλλους γονείς να φέρουν τα παιδιά τους στα Θερινά ΔΕΝ.

γ) Νέοι

Οι νέοι που συμμετείχαν στα Θερινά Δε κλήθηκαν να απαντήσουν σε ένα ερωτηματολόγιο αξιολόγησης των δράσεων στις οποίες συμμετείχαν. Το ερωτηματολόγιο αποτελούνταν από έξι θεματικές περιοχές α) γνωστικά οφέλη, β) ομαδικό πνεύμα – διαπολιτισμικότητα, γ) προσωπική ανάπτυξη, δ) αξιολόγηση εμπυχωτών, ε) συνέχεια των ΔΕΝ, και στ) προσωπικά στοιχεία. Κάθε

θεματική περιλάμβανε μια λίστα προτάσεων θετικά ή αρνητικά διατυπωμένων που αφορούσαν πιθανές εμπειρίες τους από τα ΔΕΝ Τοπία. Εφόσον ο νέος πίστευε ότι είχε την συγκεκριμένη εμπειρία καλούνταν να τσεκάρει το αντίστοιχο τετράγωνο. Επιλέχθηκε η λίστα αντί κάποιας άλλης μορφής κλίμακα Likert προκειμένου να είναι πιο εύκολα κατανοητό το ερωτηματολόγιο και η συμπλήρωσή του.

Το ερωτηματολόγιο συμπληρώθηκε από 223 νέους από την Ξάνθη, την Κομοτηνή και τα χωριά που συμμετείχαν, 104 αγόρια (46,6%) και 119 (53,4%) κορίτσια, ηλικίας από 6 μέχρι 17 ετών. Οι περισσότεροι από τους νέους των θερινών ΔΕΝ που συμπλήρωσαν τα ερωτηματολόγια (121 νέοι, 54,3%) δεν είχαν συμμετέχει στο παρελθόν σε Θερινά ΔΕΝ ενώ 62 (27,8%) είχαν συμμετέχει στα ΔΕΝ Τοπία.

Τα αποτελέσματα παρουσιάζονται στη συνέχεια.

Γνωστικά οφέλη

	ΝΑΙ	ΟΧΙ	Σύνολο
Οι δραστηριότητες που κάναμε ήταν εύκολες	210 (94,2%)	13 (5,8%)	223
Έμαθα να κάνω νέα πράγματα	203 (91,0%)	20 (9,0%)	223
Οι δραστηριότητες που κάναμε είχαν πολύ ενδιαφέρον	202 (90,6%)	21 (9,4%)	223
Παρακολούθησα με χαρά το καλοκαιρινό πρόγραμμα	201 (90,1%)	22 (9,9%)	223
Μου άρεσαν οι δημιουργίες της ομάδας	198 (88,8%)	25 (11,2%)	223
Απέκτησα νέες γνώσεις	192 (86,1%)	31 (13,9%)	223
Απέκτησα νέα ενδιαφέροντα	180 (80,7%)	43 (19,3%)	223

Αρνητικές εμπειρίες

Οι εργασίες που κάναμε ήταν βαρετές	39 (17,5%)	184 (82,5%)	223
-------------------------------------	------------	-------------	-----

Οι απαντήσεις των παιδιών στο ερωτηματολόγιο δείχνουν ότι πολύ μεγάλο ποσοστό αυτών θεωρεί ότι αποκόμισαν σημαντικά γνωστικά οφέλη από τη συμμετοχή τους στα Θερινά ΔΕΝ. Έτσι πολύ υψηλά ποσοστά των παιδιών (άνω του 89,0%) θεωρούν ότι μπόρεσαν να ανταποκριθούν στα έργα που κλήθηκαν να υλοποιήσουν, απέκτησαν νέες γνώσεις και ενδιαφέροντα και όλα αυτά μέσα σε κλίμα χαράς, ενώ παράλληλα ικανοποιήθηκαν από τις δημιουργίες της ομάδας τους.

Ομαδικό πνεύμα - Διαπολιτισμικότητα

	ΝΑΙ	ΟΧΙ	Σύνολο
Έμαθα να μοιράζομαι	195 (87,4%)	28 (12,6%)	223
Έμαθα να ακούω τους άλλους	193 (86,5%)	30 (13,5%)	223

Απέκτησα νέους φίλους	192 (86,1%)	31 (13,9%)	223
Έμαθα να δίνω	190 (85,2%)	33 (14,8%)	223
Συνεργάστηκα πολύ καλά με τα άλλα παιδιά	188 (84,3%)	35 (15,7%)	223
Βοηθούσα τους άλλους	186 (83,4%)	37 (16,6%)	223
Ένιωθα ότι με δέχονται όλοι όπως είμαι ακόμα και όταν διαφωνούσα μαζί τους	168 (75,3%)	55 (24,7%)	223
Ήρθα σε επαφή με παιδιά που είναι διαφορετικά από εμένα	165 (74,0%)	58 (26,0%)	223
Ένιωθα ότι με αποδέχονται	156 (70,0%)	67 (30,0%)	223
Αρνητικές εμπειρίες			
Με δυσκόλεψε η επικοινωνία με κάποια παιδιά	71 (31,8%)	152 (68,2%)	223
Με δυσκόλεψε ότι έρχονταν νέα παιδιά	54 (24,2%)	169 (75,8%)	223
Ένιωθα μόνος	28 (12,6%)	195 (87,4%)	223

Ως προς την ομαδικότητα τα παιδιά σε μεγάλο ποσοστό και πάλι (πάνω από 80%) διαπιστώνουν ότι έμαθαν να μοιράζονται, να ακούν τους άλλους, να δίνουν και να βοηθούν, απέκτησαν νέους φίλους και μπόρεσαν να συνεργαστούν πολύ καλά με τα υπόλοιπα παιδιά. Επιπλέον διαπιστώνουν ότι ένιωθαν αποδεκτοί ακόμα και όταν διαφωνούσαν (75,3%) και ήρθαν σε επαφή με παιδιά διαφορετικά από τους ίδιους. Ωστόσο αρκετά παιδιά (31,8% σχεδόν ένα στα τρία παιδιά) συνάντησε προβλήματα στην επικοινωνία με κάποια μέλη των ομάδων, και δυσκολεύτηκαν να δεχτούν νέα μέλη στις ομάδες τους (24,2%), ενώ επίσης 28 παιδιά δηλώνουν ότι ένιωθαν μόνα τους ενώ βρίσκονταν στα Θερινά ΔΕΝ.

Προσωπική ανάπτυξη

	ΝΑΙ	ΟΧΙ	Σύνολο
Ήταν ένας πολύ ωραίος τρόπος να χρησιμοποιώ τον ελεύθερο χρόνο μου	204 (91,5%)	19 (8,5%)	223
Ανακάλυψα καινούρια πράγματα για τη σχέση μου με τη φύση	185 (83,0%)	38 (17,0%)	223
Γνώρισα νέα πράγματα για τον εαυτό μου	182 (81,6%)	41 (18,4%)	223
Έμαθα να χρησιμοποιώ την τέχνη (όπως ζωγραφική, φωτογραφία, βίντεο, χορό, τραγούδι, κατασκευές)	182 (81,6%)	41 (18,4%)	223
Έμαθα τα όριά μου	177 (79,4%)	46 (20,6%)	223
Ένιωσα ότι μπορώ να πετύχω	176 (78,9%)	47 (21,1%)	223
Έμαθα να σκέφτομαι και να κουβεντιάζω διάφορα θέματα στην ομάδα	171 (76,7%)	52 (23,3%)	223

Πήρα πρωτοβουλίες, έμαθα δηλαδή να κάνω πράγματα χωρίς να περιμένω να μου πει ο δάσκαλος τι να κάνω 143 (64,1%) 80 (35,9%) 223

Αρνητικές εμπειρίες

Κάποιες φορές δυσκολευόμουν να εκφραστώ ελεύθερα 113 (50,7%) 110 (49,3%) 223

Όσον αφορά την προσωπική τους ανάπτυξη μεγάλος αριθμός παιδιών (πάνω από 80%) θεωρεί ότι τα Θερινά ΔΕΝ ήταν ένας πολύ ωραίος τρόπος να περνά κάποιος τον ελεύθερο χρόνο του, θεωρούν επίσης ότι ανακάλυψαν νέα στοιχεία για τη φύση και τον εαυτό τους αλλά και έμαθαν να χρησιμοποιούν τρόπους που προσφέρει η τέχνη για να εκφραστούν. Μεγάλο ποσοστό παιδιών (πάνω από 75%) ένιωσε ότι γνώρισε τα όριά τους, ότι μπορεί να πετύχει και έμαθε να κουβεντιάζει με μια ομάδα. Λιγότερα παιδιά (64,1%) θεωρούν ότι πήραν πρωτοβουλίες, ενώ ένα στα δύο παιδιά (50,7%) ορισμένες φορές ένιωθαν ότι δεν μπορούσαν να εκφραστούν ελεύθερα .

Ο ρόλος των εμπυχωτών

	ΝΑΙ	ΟΧΙ	Σύνολο
Ένιωθα ότι με αγαπούν	198 (88,7%)	25 (11,2%)	223
Ένιωθα ότι με σέβονται	195 (87,4%)	28 (12,6%)	223
Με ενθάρρυναν να λέω τη γνώμη μου	190 (85,2%)	33 (14,8%)	223
Με βοήθησαν να γνωρίσω νέα πράγματα για τον εαυτό μου	188 (84,3%)	35 (15,7%)	223
Μου έμαθαν νέους τρόπους να κάνω πράγματα	182 (81,6%)	41 (18,4%)	223
Με βοήθησαν να βρίσκω τρόπους να λύνω τα προβλήματα και τις δυσκολίες μέσα στην ομάδα	182 (81,6%)	41 (18,4%)	223
Με ενθάρρυναν να κάνω πράγματα από μόνος μου	173 (77,6%)	50 *22,4%)	223
<i>Αρνητικές εμπειρίες</i>			
Δεν ενθάρρυναν τη συμμετοχή μου	47 (21,1%)	176 (78,9%)	223

Η αποτίμηση των εμπυχωτών είναι και πάλι πολύ θετική καθώς μεγάλο ποσοστό των παιδιών (πάνω από 80%) δηλώνει ότι ένιωθε ότι οι εμπυχωτές τους αγαπούσαν, τους σέβονταν, τους ενθάρρυναν να εκφράζουν τη γνώμη τους, τους βοηθούσαν να γνωρίσουν τον εαυτό τους, να κάνουν νέες δραστηριότητες αλλά και να λύνουν τα προβλήματα που μπορεί να προέκυπταν στις ομάδες. Λιγότερα παιδιά (77,6%) ωστόσο θεωρούν ότι ενθαρρύνθηκαν από τους εμπυχωτές να πάρουν πρωτοβουλίες, ενώ υπάρχει ένα ποσοστό 21% των παιδιών που θεωρούν ότι οι εμπυχωτές δεν ενθάρρυναν τη συμμετοχή τους στις δραστηριότητες.

Συνολική αξιολόγηση των ΔΕΝ

	ΝΑΙ	ΟΧΙ	Σύνολο
Θα ήθελα να συνεχίσουν τα ΔΕΝ	198 (88,8%)	25 (11,2%)	223
Συζήτησα με τους γονείς μου όσα κάναμε και μάθαμε στα Θερινά ΔΕΝ	192 (86,1%)	31 (13,9%)	223
Πρότεινα σε φίλους μου να έρθουν στα Θερινά ΔΕΝ	188 (84,3%)	35 (15,7%)	223
Συζήτησα με τους φίλους μου όσα κάναμε στα Θερινά ΔΕΝ	181 (81,2%)	42 (18,8%)	223
<i>Αρνητικές εμπειρίες</i>			
Δε θα ήθελα να συμμετέχω ξανά στα Θερινά ΔΕΝ	15 (6,7%)	208 (93,3%)	223

Τέλος όσον αφορά τη συνολική αποτίμηση των ΔΕΝ, το μεγαλύτερο ποσοστό των παιδιών θέλουν να συνεχίσουν τις δράσεις τους τα ΔΕΝ (88,8%), συζήτησαν τις εμπειρίες τους με γονείς (86,1%) και φίλους (81,2%) και τους πρότειναν να δηλώσουν και εκείνοι συμμετοχή στις δράσεις των Θερινών ΔΕΝ (84,3%). Μόνο 15 νέοι (6,7%) δηλώνουν ότι δε θα ήθελαν να συμμετέχουν ξανά στα Θερινά ΔΕΝ.

3.2.6 Συγκεντρωτικός Πίνακας Ανάλυσης

1. Προετοιμασία δράσεων

Επιμέρους δράσεις	Πηγές αξιολόγησης	Αξιολόγηση
1. Διερεύνηση αναγκών	Γονείς	<p><i>Αξιολόγηση Θερινών 2012</i></p> <p>Ψυχαγωγία / Νέες δεξιότητες- δημιουργικότητα</p> <p>Εμπιστοσύνη - ανάπτυξη σχέσεων</p> <p><i>Συνέχιση δράσεων</i></p> <p>Επιθυμία συνέχειας / Ένταξη νέων γνωστικών αντικειμένων</p> <p>Ευελιξία δράσεων / Δράσεις στην περιφέρεια</p> <p>Δυσκολίες συμμετοχής των παιδιών</p>
	Νέοι	<p>Ικανοποίηση - Χαρά</p> <p>Επιθυμία μελλοντικής συμμετοχής</p>
	Εμπυχωτές & Υπεύθυνη Δράσης	<p>Άνοιγμα προς την κοινότητα / Δημοσιοποίηση των δράσεων των ΔΕΝ</p> <p>Εμβάθυνση της σχέσης με τους γονείς και της εμπλοκής τους στις δράσεις των ΔΕΝ</p> <p>Λεπτομερή καταγραφή των προσδοκιών, των αιτημάτων και των προτάσεων των συμμετεχόντων γονέων και παιδιών</p>
2. ΔΕΝ+ ημέρες αλληλο-επιμόρφωσης	Εμπυχωτές, & Υπεύθυνη Δράσης	<p>Εξέλιξη & διεύρυνση του δικτύου συνεργατών</p> <p>Ανίχνευση επιμέρους αναγκών επιμόρφωσης των μελών του δικτύου συνεργατών</p> <p>Υπό-ομάδες του δικτύου συνεργατών των ΔΕΝ</p> <p>Προγραμματισμός επιμέρους συναντήσεων και εποπτειών</p>
3. Εξέλιξη της συνέργειας των ΔΕΝ με το σύνολο των δράσεων του ΠΕΜ	Εμπυχωτές, & Υπεύθυνη Δράσης	<p>Διάλογος μεταξύ δράσεων και υπευθύνων δράσεων του ΠΕΜ</p> <p>Συνέργεια στην τοπική κοινωνία - Κοινές δράσεις/ εκδηλώσεις</p> <p>Συμμετοχή στο συνέδριο και εκδηλώσεις του Προγράμματος</p> <p>Συναντήσεις υπευθύνων</p>

2. Ομάδες Νέων

Επιμέρους δράσεις	Πηγές αξιολόγησης	Αξιολόγηση	
1. ΔΕΝ Τοπία – ΔΕΝ Τόποι (Οκτώβριος 2012- Απρίλιος 2013)	Υπεύθυνη δράσης & εμπυχωτές	<p><i>Οφέλη για τους νέους</i></p> <p>Ανοδική πορεία / Ενδιαφέρον για τις δραστηριότητες</p> <p>Ανάπτυξη πνεύματος συνεργασίας- Ομαδικότητα</p> <p>Ενίσχυση στη λήψη αποφάσεων / Προσωπική ανάπτυξη</p> <p>Επιτυχής ένταξη των νέων κοινοτήτων / Συνεργασία των ΔΕΝ Τοπίων</p> <p><i>Οφέλη για τους ίδιους του εμπυχωτές</i></p> <p>Ωριμότητα / Αντιμετώπιση προκλήσεων / Ελευθερία επιλογών / Συνεργατικές σχέσεις</p>	
		Γονείς	<p>Γνώσεις – Δημιουργικότητα / Ομαδικότητα – Κοινωνικότητα</p> <p>Οφέλη για τους γονείς / Θετική αποτίμηση του ρόλου των εμπυχωτών</p> <p>Θετική συνολική αξιολόγηση των ΔΕΝ</p>
		Νέοι	<p>Γνωστικά οφέλη / Ομαδικό πνεύμα - Διαπολιτισμικότητα</p> <p>Προσωπική ανάπτυξη / Θετική αποτίμηση του ρόλου των εμπυχωτών</p> <p>Θετική συνολική αξιολόγηση των ΔΕΝ</p>
2. Ακολουθώντας τη ροή: Θερνά ΔΕΝ 2013 (17/6-13/7/13)	Υπεύθυνη δράσης & εμπυχωτές	<p>Αυτονομία εμπυχωτών / Ευελιξία δράσεων</p> <p>Βιωματική μάθηση / Θετική παρουσία επισκεπτών</p> <p>Το βαν ως άνοιγμα στην κοινότητα / Ένταξη νέων από αγροτικές περιοχές</p>	
		Γονείς	<p>Γνώσεις – Δημιουργικότητα / Ομαδικότητα – Κοινωνικότητα</p> <p>Οφέλη για τους γονείς / Θετική αποτίμηση του ρόλου των εμπυχωτών</p> <p>Θετική συνολική αξιολόγηση των ΔΕΝ</p>
		Νέοι	<p>Γνωστικά οφέλη / Ομαδικό πνεύμα - Διαπολιτισμικότητα</p> <p>Προσωπική ανάπτυξη / Θετική αποτίμηση του ρόλου των εμπυχωτών</p> <p>Θετική συνολική αξιολόγηση των ΔΕΝ</p>

3. Εκδηλώσεις ανοιχτές στην τοπική κοινότητα

Επιμέρους δράσεις	Πηγές αξιολόγησης	Αξιολόγηση
1. <u>“Δίκτυο νέων ΔΕΝ”</u> : δράση ανάπτυξης των διαδικτυακών ΔΕΝτόπων	Υπεύθυνη δράσης & εμπνευστές	Λειτουργία του διαδικτυακού χώρου των ΔΕΝ Χώρος δημιουργικής έκφρασης και συνύπαρξης Συνέβαλε στη μεταξύ των νέων γνωριμία, ανταλλαγή εμπειριών και συνεργασία
2. <u>“Δ.Ε.Ν. διασκεδάζουμε μαζί!”</u> : δράση για γονείς και νέους στην Αυλαία στο ΚΕΣΠΕΜ Κομοτηνής (18/11/12)	Υπεύθυνη δράσης & εμπνευστές	Γνωριμία των γονιών με τα ΔΕΝ Τοπία Συμμετοχή των γονέων στις δραστηριότητες με τα παιδιά τους
3. <u>“Βιντεομουσειά, η δική μας γνώμη”</u> : δράση ομάδων εφήβων στην “Αυλαία του ΚΕΣΠΕΜ Κομοτηνής (1-2/12/12)	Υπεύθυνη δράσης & εμπνευστές	Γνωριμία των μελών από το ΔΕΝ Στέκι Ξάνθης με τα μέλη από το ΔΕΝ Στέκι Κομοτηνής Ξεκίνημα επικοινωνίας και συνεργασίας των δύο Στεκιών.
4. “Αυλαία στο 2013”: δράση ομάδων νέων στην “Αυλαία” του ΚΕΣΠΕΜ Κομοτηνής (21/12/12)	Υπεύθυνη δράσης & εμπνευστές	Γνωριμία των μελών διαφορετικών ΔΕΝ Τοπίων Ανάπτυξη πρωτοβουλιών από τους εφήβους
5. <u>Αυλαία στο Χειροποίητο</u> : δράση ομάδας νέων ενηλίκων στην “Αυλαία” του ΚΕΣΠΕΜ Κομοτηνής (2-3/13)	Υπεύθυνη δράσης & εμπνευστές	Ευκαιρία ανασυγκρότησης της ομάδας νέων ενηλίκων, Κοινή αναζήτηση δράσεων

4. Κινητή μονάδα (βαν) των ΔΕΝ

Επιμέρους δράσεις	Πηγές αξιολόγησης	Αξιολόγηση
1. <u>“ΔΕΝ διαδρομές”</u> : αξιοποίηση της κινητής μονάδας των ΔΕΝ (βαν) σε μία πιλοτική δράση (Φεβρουάριος-Απρίλιος 2013)	Υπεύθυνη δράσης & εμπνευστές	<p>Προετοιμασία-σύνδεση με το σχεδιασμό και διερεύνηση αναγκών</p> <p>Συμμετοχή και κινητοποίηση των τοπικών κοινοτήτων</p> <p>Σύνδεση με μέλη των τοπικών κοινοτήτων που είχαν προηγούμενη εμπλοκή στα ΔΕΝ</p>
2. <u>“Καλωσορίζοντας την Άνοιξη: Δ.Ε.Ν. ταξιδεύουμε!”</u> (Μάιος-Ιούνιος 2013)	Υπεύθυνη δράσης & εμπνευστές	<p><i>Αποτελέσματα της δράσης σε σχέση με τους επιδιωκόμενους στόχους</i></p> <p>Διεύρυνση των δράσεων (ενσωματώνοντας το διαπολιτισμικό πλούτο)</p> <p>Άνοιγμα στην κοινότητα και Δικτύωση</p> <p>Γεφύρωμα με τις θερινές δράσεις</p> <p>Νέες δεξιότητες κοινωνικό-πολιτισμικής εμπύχωσης</p> <p><i>Παράγοντες που συντέλεσαν στην επίτευξη των στόχων</i></p> <p>Σχέση συνεργασίας και αλληλοϋποστήριξης μεταξύ των συνεργατών</p> <p>Προηγούμενη οργάνωση και προετοιμασία</p> <p>Αξιοποίηση των συνδέσμων</p> <p>Εμπιστοσύνη γονέων και παιδιών</p> <p><i>Ανασχετικοί παράγοντες- Δυσκολίες</i></p> <p>Δυσκολίες εγγενείς στη φύση της δράσης</p> <p>Απρόβλεπτοι εξωγενείς παράγοντες</p>

3.2.7 ΣΥΝΟΨΗ - ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Το τρίτο έτος λειτουργίας των ΔΕΝ χαρακτηρίζεται από μια ποικιλία δράσεων που περιλαμβάνουν την οργάνωση και υλοποίηση σειράς εκδηλώσεων ανοιχτών στην τοπική κοινότητα, τη δημιουργία και λειτουργία ομάδων νέων διαφόρων ηλικιών σε τακτική βάση αλλά και την οργάνωση μεμονωμένων και διαφοροποιημένων δράσεων οι οποίες σχεδιάστηκαν με βάση τις ανάγκες των τοπικών κοινοτήτων -όπως αποτυπώθηκαν στην έρευνα πεδίου- και υλοποιήθηκαν στις τοπικές κοινότητες.

Η συνολική αποτίμηση των δράσεων των ΔΕΝ κατά το έτος 2012-2013, η αξιολόγηση των στόχων, των αποτελεσμάτων τους και του αντίκτυπου που είχαν στην τοπική κοινωνία κάνει φανερή τη μετάβαση των ΔΕΝ από το στάδιο της «ενηλικίωσης» κατά το οποίο ξεκίνησαν τον τελευταίο κύκλο τους εντός του ΠΕΜ στο στάδιο της «ωριμότητας». Η ωριμότητα είναι φανερή στην αυξημένη **ετοιμότητα να αφογκραστούν τις διαφοροποιημένες ανάγκες των τοπικών κοινωνιών** και να προσαρμόσουν στόχους, δράσεις και τα εργαλεία στις ανάγκες αυτές, στην **αξιοποίηση του έμφυχου δυναμικού και των δεξιοτήτων** όχι μόνον αυτών που ενεπλάκησαν στην παρούσα χρονιά αλλά και αυτών που είχαν συνδεθεί με τα ΔΕΝ τα προηγούμενα χρόνια (της «μαγιάς» που είχαν δημιουργήσει), στην **δικτύωση-σύνδεση μεταξύ ανθρώπων, ομάδων και δράσεων, στη διεύρυνση του κύκλου των συμμετεχόντων στις δράσεις ΔΕΝ και στην γνωστοποίηση του έργου τους** στην ευρύτερη κοινότητα.

Διαφορετικές ανάγκες –διαφοροποιημένες δράσεις

Σε πολλά σημεία της παρούσας έκθεσης τονίστηκε ότι μια σημαντική διαφορά-εξέλιξη των δράσεων των ΔΕΝ 2012-2013 ήταν ο ευέλικτος χαρακτήρας των δράσεων αυτών και η προσαρμογή τους στις ανάγκες των τοπικών κοινωνιών. Τα ΔΕΝ τοπία διαφοροποιήθηκαν ανάλογα με τα βιώματα και τις ηλικιακές ανάγκες των νέων που συμμετείχαν, οι δράσεις στα θερινά ΔΕΝ ήταν λιγότερο δομημένες και πιο κοντά στις προσδοκίες και τις επιθυμίες των συμμετεχόντων, ενώ η κινητή μονάδα Βαν έδωσε την δυνατότητα για την ανάπτυξη δράσεων κοινωνικο-πολιτισμικής εμπύχωσης, σε συνεργασία με την τοπική κοινωνία και στο φυσικό της χώρο.

Η εξέλιξη αυτή ήταν σύμφωνα με τις απόψεις όλων των συμμετεχόντων αποτέλεσμα πολλαπλών παραγόντων. Καταρχήν η δυνατότητα να απαντήσουν οι Δράσεις ΔΕΝ στις διαφοροποιημένες ανάγκες των συμμετεχόντων δημιουργήθηκε από τη διερεύνηση και τη λεπτομερή καταγραφή αυτών των αναγκών. Η καταγραφή των αναγκών πραγματοποιήθηκε τόσο με πρόσκληση των κοινωνικών δραστών (νέων και ενηλίκων) να διατυπώσουν τα αιτήματα και τις προσδοκίες τους στο πλαίσιο εκδηλώσεων και δρώμενων που οργανώθηκαν από τους συνεργάτες, όσο και σε

πλοτικές δράσεις στην κοινότητα. Ένας δεύτερος αποφασιστικής σημασίας παράγοντας ήταν η αξιοποίηση του Βαν που έκανε δυνατή τη μετάβαση στο φυσικό χώρο των συμμετεχόντων, ώστε να αποτυπωθούν οι ανάγκες των νέων ως προς την ανάπτυξη ψυχοκοινωνικών δεξιοτήτων που ενδυναμώνουν την κοινωνική ένταξη και τη διαπολιτισμική συνύπαρξη στις κατά τόπους διαφορετικές κοινότητες και επέτρεψε δράσεις και παρεμβάσεις εντός του χωρο-χρονικού πλαισίου των συγκεκριμένων κοινοτήτων. Τέλος καταλυτικό ρόλο διαδραμάτισε η ετοιμότητα των συνεργατών να ανταποκριθούν σε διαφοροποιημένες ανάγκες και δράσεις. Οι συνεργάτες των ΔΕΝ αφενός κατάφεραν να ανταποκριθούν ως άτομα σε ρόλους αυτόνομους και απαιτητικούς (αναλαμβάνοντας όλοι μέρος του συντονισμού των δράσεων), αλλά και να συνεργαστούν και να βρουν από κοινού λύσεις σε δυσκολίες που απαιτούσαν άμεσες λύσεις και συλλογική δράση.

Δικτύωση και σύνδεση ανθρώπων, ομάδων και δράσεων

Οι διαφοροποιημένες αυτές δράσεις που αξιοποίησαν σε μεγάλο βαθμό τις ιδιαιτερότητες του πεδίου κάθε φορά δεν παρέμειναν μεμονωμένες αλλά συνδέθηκαν πολλαπλώς μεταξύ τους. Ομάδες ταξίδεψαν σε άλλους τόπους για να παρουσιάσουν τις δημιουργίες τους και να προσκαλέσουν για συμμετοχή άλλες ομάδες, οι τοπικές ομάδες έγιναν ξεναγοί και οδηγοί σε περιηγήσεις στο χρόνο και στο χώρο, ενώ το ίδιο το περιεχόμενο και η δομή των δράσεων (π.χ. η συνεργατική σύνθεση της ΔΕνίτσας) έδωσε συμβολικά αλλά και «απτά» ανθρώπους και τόπους.

Προς το στόχο της δικτύωσης έδρασε βέβαια καταλυτικά το “δίκτυο νέων ΔΕΝ”. Ο ιστοχώρος αυτός δεν αποτέλεσε απλά άλλο ένα εργαλείο δημιουργικής έκφρασης, αλλά έναν ουσιαστικό χώρο γνωριμίας, επικοινωνίας, συν-δημιουργίας αλλά και γνωστοποίησης των δημιουργικών έργων και των δράσεων.

Η ωρίμανση των ΔΕΝ είναι φανερή και στον τρόπο με τον οποίο οι δράσεις αξιοποίησαν φορείς και έμψυχο δυναμικό που είχαν προηγούμενη εμπλοκή στα ΔΕΝ. Σε όλες τις δράσεις αναφέρθηκε ότι η αξιοποίηση «συνδέσμων», μελών της τοπικής κοινότητας που είτε έχουν εμπλακεί σε δράσεις των ΔΕΝ στο παρελθόν είτε συνδέονται με συνεργάτες των ΔΕΝ έπαιξε πολύ σημαντικό ρόλο στην επαφή με τις τοπικές κοινότητες και στην επίτευξη των στόχων των δράσεων. Τόσο οι ενήλικες διαμεσολαβητές όσο και νέοι που είχαν προηγούμενη εμπειρία από τα ΔΕΝ και λειτούργησαν ως «εμψυχωτές» στις ομάδες αποτέλεσαν καταλύτες για την επιτυχία των δράσεων.

Διεύρυνση

Η διεύρυνση του δικτύου συμμετεχόντων στα ΔΕΝ αποτυπώνεται καταρχήν στον πολύ μεγάλο αριθμό των νέων που ενεπλάκησαν στις δράσεις. Η κατακόρυφη αύξηση της συμμετοχής

συγκριτικά με προηγούμενα χρόνια είναι ενδεικτική της γνωστοποίησης και αναγνώρισης του έργου των ΔΕΝ από την τοπική κοινωνία. Η διεύρυνση του δικτύου όμως δεν αποτυπώνεται μόνο ή δεν αποτυπώνεται κυρίως στην αριθμητική αύξηση της συμμετοχής, αλλά στο γεγονός ότι οι δράσεις ανοίχτηκαν σε νέες κοινότητες (ακόμη και σε κοινότητες στις οποίες δε λειτουργούσαν ΚΕΣΠΕΜ) κάποιες από τις οποίες στο παρελθόν είχαν προβάλει -σύμφωνα με τους συνεργάτες- επιφυλάξεις και αντιστάσεις.

Η διεύρυνση σαφώς αφορά και τη μεγαλύτερη εμπλοκή ενηλίκων στα ΔΕΝ και κυρίως την οργανική ένταξη των γονέων των παιδιών σε δράσεις. Η ένταξη αυτή είχε ξεκινήσει από την προηγούμενη χρονιά με τη λειτουργία των «εργαστήριων γονέα - παιδιού». Φέτος τα εργαστήρια με την αξιοποίηση του Βαν ταξίδεψαν και σε άλλους τόπους και ενέπλεξαν περισσότερους γονείς. Την προηγούμενη χρονιά οι γονείς είχαν επίσης αρχίσει δειλά να διατυπώνουν αιτήματα που αφορούσαν όχι μόνο την εμπλοκή των παιδιών τους στα ΔΕΝ, αλλά και για τη δική τους πιθανή συμμετοχή σε δράσεις. Τα αποτελέσματα από τα ερωτηματολόγια αξιολόγησης των δράσεων που πραγματοποιήθηκε τη φετινή χρονιά έδειξε ότι σχεδόν οι μισοί από τους γονείς θα έβλεπαν θετικά τη συμμετοχή τους σε δράσεις που απευθύνονται στους ίδιους.

Διαπολιτισμικότητα και η συμμετοχή της πλειονότητας

Παρά το γεγονός ότι η διαπολιτισμικότητα ως στόχος των ΔΕΝ δεν εξαντλείται στη συμμετοχή της πλειονότητας, η συμμετοχή αυτή και η συνύπαρξη παραμένει πρωταρχικός στόχος. Έτσι και κατά την φετινή χρονιά η περιορισμένη συμμετοχή νέων από την πλειονότητα στις Δράσεις ΔΕΝ ήταν μια πρόκληση που σύμφωνα με τις αξιολογήσεις των συνεργατών δεν αντιμετωπίστηκε στον επιθυμητό βαθμό.

Έχει επισημανθεί βέβαια κατ' επανάληψη ότι όλες οι δράσεις των ΔΕΝ (ομάδες και εκδηλώσεις) προωθούν τη διαπολιτισμικότητα, ενθαρρύνοντας την ισότιμη και ενεργή ένταξη των νέων της μειονότητας στο κοινωνικό περιβάλλον και συμβάλλοντας στη συνύπαρξη και καλλιέργεια σχέσεων εμπιστοσύνης, συνεργασίας και αλληλεγγύης μεταξύ των νέων με διαφορετικά βιώματα. Πρώτα και κύρια η ίδια η ομάδα των συνεργατών – εμψυχωτών αποτελεί μια διαπολιτισμική ομάδα που συνεργάζεται αρμονικά. Εξάλλου πολύ συχνά ζητήματα ταυτότητας και ένταξης αποτέλεσαν και φέτος θέματα προς διαπραγμάτευση στις ομάδες ΔΕΝ, ενώ ειδικά τη φετινή χρονιά μέσα από τις επιτόπιες δράσεις σε διαφορετικές κοινότητες αναδύθηκε και αξιοποιήθηκε περισσότερο από κάθε ίσως άλλη φορά ο διαπολιτισμικός πλούτος της Θράκης.

Αυτονόμηση και συνέχεια των δράσεων

Τα ΔΕΝ όπως και κάθε εκπαιδευτική διαδικασία-δράση από το ξεκίνημά τους στοχεύουν στη μεταβίβαση των δεξιοτήτων που αποκτούν οι εμπλεκόμενοι σε αυτά σε άλλα πλαίσια, διαφορετικά από το αρχικό πλαίσιο αναγνώρισης και άσκησης των δεξιοτήτων αυτών. Τη φετινή χρονιά που ένας ακόμη κύκλος των ΔΕΝ κλείνει η δυνατότητα συνέχισης των δράσεων και η μορφή και το περιεχόμενο της συνέχειας αυτής είναι στο επίκεντρο του προβληματισμού όλων των εμπλεκομένων. Υπάρχουν σαφείς ενδείξεις ότι η μέχρι τώρα πορεία έχει αφήσει ανεξίτηλα τα ίχνη της στην τοπική κοινωνία. Αυτές αφορούν τόσο την ετοιμότητα των εμπνευστών και συντονιστών να δράσουν αυτόνομα και αποτελεσματικά, δοκιμαζόμενοι σε ποικίλους και απαιτητικούς ρόλους, τη μεγάλη ανταπόκριση των τοπικών κοινοτήτων στην πρόσκληση για συμμετοχή και συνδημιουργία, την ύπαρξη συνδέσμων και διαμεσολαβητών σε διαφορετικές περιοχές, ανθρώπων που θα μπορούσαν να δράσουν πολλαπλασιαστικά υιοθετώντας στο μέλλον διαφορετικούς ρόλους. Παρά βέβαια την αδιαμφισβήτητη κατά τους συνεργάτες πραγματικότητα ότι οι Δράσεις ΔΕΝ έχουν αφήσει το στίγμα τους και έχουν δημιουργήσει σημαντικά αποθέματα που θα μπορούν να αξιοποιηθούν στο μέλλον, εκφράζεται η αγωνία αν θα υπάρξουν και οι υποστηρικτικές εκείνες δομές –που μέχρι τώρα εξασφαλίστηκαν από το πρόγραμμα- που θα το επιτρέψουν μετά το τέλος του προγράμματος.

4. Συνολικά συμπεράσματα

Επιστρέφοντας στους στόχους λειτουργίας των ΔΕΝ - όπως αυτοί ορίζονται τόσο από το γενικότερο πλαίσιο του προγράμματος όσο και από το ειδικότερο πλαίσιο των δράσεων των ΔΕΝ-θα συνοψίσουμε την αξιολόγηση της τριετούς πορείας των ΔΕΝ ανά κατηγορία στόχου:

α. Δημιουργία ενός δομημένου χώρου-πόλου έλξης για τους νέους (παιδιά, προεφήβους, εφήβους και νέους ενήλικες) των τοπικών κοινοτήτων (τόσο από τη μειονότητα όσο και από την πλειονότητα)

Ο πρώτος χρόνος λειτουργίας των δράσεων του ΔΕΝ στο μεγαλύτερο μέρος του αφορούσε την αναδόμηση της δράσης που είχε σταματήσει για δύο περίπου χρόνια. Στο διάστημα των πρώτων μηνών διαμορφώθηκε και επιμορφώθηκε η ομάδα των συνεργατών, διερευνήθηκε και ξεκίνησε η συνεργασία με μέλη της τοπικής κοινωνίας και με τοπικούς φορείς αλλά και με τις δράσεις του ευρύτερου προγράμματος. Ενώ στο επόμενο διάστημα οργανώθηκαν και υλοποιήθηκαν οι θερινές δράσεις των ΔΕΝ.

Το δεύτερο έτος λειτουργίας των ΔΕΝ χαρακτηρίστηκε από μια ποικιλία δράσεων που περιλαμβάνουν τόσο τη δημιουργία και λειτουργία ομάδων νέων διαφόρων ηλικιών στην Ξάνθη και την Κομοτηνή καθώς και στο Νέστο και τη Μέση όσο και την οργάνωση και υλοποίηση σειράς εκδηλώσεων ανοιχτών στην τοπική κοινότητα. Για πρώτη φορά το ίδιο διάστημα λειτούργησαν επίσης και τα βιωματικά εργαστήρια γονέα-παιδιού στα οποία συμμετείχαν παιδιά με τους γονείς τους (κυρίως μέλη της μειονότητας). Το καλοκαίρι πραγματοποιήθηκαν οι δράσεις του δεύτερου κύκλου Θερινών ΔΕΝ στο Νέστο (Γαλάνη, Δ. Τοπείρου) στον Ν. Ξάνθης και στην παραλία Μέσης, Ν. Ροδόπης.

Στο τρίτο έτος οι ομάδες νέων φιλοξενούν περισσότερα παιδιά και νέους αλλά και εμφανίζονται διαφοροποιημένες ανάλογα με τα χαρακτηριστικά και τις ανάγκες των συμμετεχόντων. Πραγματοποιούνται εκδηλώσεις ανοιχτές στην τοπική κοινότητα με στόχο το γεφύρωμα μεταξύ των δράσεων και την γνωστοποίηση του έργου των ΔΕΝ. Στις θερινές δράσεις ο αριθμός των παιδιών παρουσιάζεται σημαντικά αυξημένος (σχεδόν τριπλάσιος). Τέλος για πρώτη φορά, υπήρξε η δυνατότητα αξιοποίησης μιας κινητής μονάδας (βαν) για τις ανάγκες της ανάπτυξης των δράσεων των ΔΕΝ. Η κινητή αυτή μονάδα έδωσε την δυνατότητα για την παραπέρα ανάπτυξη δράσης κοινωνικο-πολιτισμικής εμψύχωσης - σε συνεργασία με την τοπική κοινωνία - εκτός του φυσικού χώρου των ΚΕΣΠΕΜ.

Η παρακολούθηση και αξιολόγηση των δράσεων δείχνει ότι εξελικτικά οι δράσεις:

- αυξάνονται και εμπλουτίζονται και εξειδικεύονται σεβόμενες τις ανάγκες και τα θέλω των νέων (βλ. διαφορετικού τύπου ομάδες νέων στη διάρκεια των τριών ετών). Η διαφοροποίηση, ο πολλαπλασιασμός και ο εμπλουτισμός των δράσεων προέκυψε από τις ίδιες τις ομάδες οι οποίες σταδιακά αναγνωρίζουν ανάγκες και συμμετέχουν ενεργητικά στο σχεδιασμό. Αρχικά οι δραστηριότητες είναι δομημένες και προτείνονται από τους εμπνευστές, ενώ σταδιακά προκύπτουν δράσεις προσαρμοσμένες στις ιδιαίτερες ανάγκες και επιθυμίες των παιδιών (π.χ. διαφορετικοί ΔΕΝ Τόποι) που συχνά αποφασίζονται «on the spot»
- εμπλέκουν όλο και περισσότερους νέους από διαφορετικές κοινότητες της Θράκης (ορεινές - πεδινές, πόλεις - χωριά). Οι δράσεις ανοίχτηκαν σε νέες κοινότητες (ακόμη και σε κοινότητες στις οποίες δε λειτουργούσαν ΚΕΣΠΕΜ) κάποιες από τις οποίες στο παρελθόν είχαν προβάλει -σύμφωνα με τους συνεργάτες-επιφυλάξεις και αντιστάσεις.
- αποκτούν ορατότητα και εξωστρέφεια και γίνονται σημείο αναφοράς, όπως το Στέκι στην Ξάνθη και την Κομοτηνή που έγινε χώρος συνάντησης, σχεδόν καθημερινής, των νέων της κοινότητας και δημιουργήθηκε από τους ίδιους τους εφήβους, οι οποίοι και σχεδίασαν την πορεία και τους στόχους του μέσω συνελεύσεων.

Τα ΔΕΝ λειτούργησαν ως πόλοι έλξης σε δύο επίπεδα, τόσο ως φυσικός χώρος συνάντησης των νέων, όσο και ως ψυχοκοινωνικός χώρος συνύπαρξης στον οποίο καλούνται οι νέοι να φέρουν και να διαχειριστούν συγκρούσεις, διαφωνίες, πολλαπλές ταυτότητες και τη διαπολιτισμικότητα.

β. Ανάπτυξη και ενδυνάμωση των συμμετεχόντων παιδιών και νέων μέσα από την καλλιέργεια ψυχοκοινωνικών δεξιοτήτων

Αυτός είναι ένας στόχος που διαπερνάει όλες τις δράσεις και αποτελεί προτεραιότητα των ομάδων που βρίσκονται σε τακτά χρονικά διαστήματα και των βιωματικών εργαστηρίων. Βασικό εργαλείο η μεθοδολογία της κοινωνικοπολιτισμικής εμπνύχωσης. Ο στόχος πραγματώνεται από τα ίδια τα έργα που υλοποιούνται σε ομάδες αλλά και από τις διεργασίες που χαρακτηρίζουν το μοντέλο λήψης αποφάσεων που χαρακτηρίζεται από ενεργητική εμπλοκή και συνεργατικότητα.

Οι νέοι ενθαρρύνονται να εκφράσουν τον ψυχοκοινωνικό τους κόσμο μέσα από δημιουργικά έργα. Μαθαίνουν να εκφράζονται μέσω της τέχνης, να διερευνούν και να «προσέχουν» τον εαυτό τους και να εκφράζουν τα συναισθήματά τους, ανοίγοντας «νέους δρόμους έκφρασης μέσω της ζωγραφικής, του θεάτρου, της μουσικής, της φωτογραφίας κ.ά.

Οι νέοι ευαισθητοποιούνται να αναγνωρίζουν ανάγκες και ενδιαφέροντα, να αυτενεργούν και

να συμμετέχουν σε διεργασίες ομάδας για την κάλυψη αναγκών και την ψυχοκοινωνική ανάπτυξη. Σε όλες τις δράσεις ενισχύεται η αυτενέργεια και η δημιουργική συμμετοχή, κάτι που γίνεται εμφανές από το γεγονός ότι κάθε ομάδα ανάλογα με τα ενδιαφέροντα και τα «θέλω» της προχώρησε σε διαφορετικές δημιουργίες και project και ανέπτυξε τις δικές της πρωτοβουλίες.

Οι νέοι πέτυχαν να αποφασίζουν και να σχεδιάζουν όλες τις φάσεις ζωής μιας δράσης, να την αξιολογούν και να την επανασχεδιάζουν. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί το γεγονός ότι στον τρίτο χρόνο ανέλαβαν να διεκπεραιώσουν τις τελικές εκδηλώσεις των ομάδων, τις οποίες ανέλαβαν σχεδόν εξ' ολοκλήρου. Σταδιακά οι συμμετέχοντες νέοι αισθάνονται έτοιμοι να παρουσιάσουν τις δράσεις και να εμπλέξουν και άλλους (π.χ. αρχικά καλούν τους γονείς να συμμετέχουν στα εργαστήρια και γίνονται οδηγοί τους τη δεύτερη και τρίτη χρονιά).

Οι νέοι πέτυχαν να μεταφέρουν τις βιωμένες δεξιότητες στην καθημερινή ζωή έξω από τα ΔΕΝ – στη γειτονιά, στο σχολείο, στην κοινότητα και να λειτουργούν πολλαπλασιαστικά, να γίνονται δηλαδή οι ίδιοι οι διευκολυντές ανάπτυξης δράσεων με νέους συμμετέχοντες. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελούν οι δράσεις της κινητής μονάδας των ΔΕΝ που στηρίχτηκαν σε διαμεσολαβητές που συχνά ήταν μέλη ή παλιότερα μέλη των ΔΕΝ.

Οι ομάδες των νέων έγιναν εξωστρεφείς, στράφηκαν προς την κοινότητα, παρουσίασαν και συζήτησαν τα έργα τους με άλλους, και ενέπλεξαν άλλους τόσο στο πλαίσιο της πόλης όσο και σε απομακρυσμένες περιοχές με την συνδρομή του βαν.

Οι ομάδες νέων κατάφεραν να εντάξουν δημιουργικά στις δράσεις βιώματα και εμπειρίες τους που προέρχονταν από τα ιδιαίτερα πλαίσια που βιώνουν. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελούν τα παραμύθια της ΔΕΝίτσας που είναι αφηγήσεις επηρεασμένες από τα βιώματα των νέων (από την αγροτική ζωή ως την οικονομική κρίση) και εκφράζουν τις επιθυμίες, προσδοκίες αλλά και ανάγκες και δυσκολίες από την πλευρά των παιδιών.

Όλα τα παραπάνω είναι δεξιότητες που καλλιεργούνται πρώτα, αλλά και παράλληλα, και στους **εμπυχωτές**. Η ομάδα των εμπυχωτών μέσα από τις πρακτικές επανατροφοδότησης που ακολουθεί, το μοντέλο λήψης αποφάσεων και συντονισμού που υιοθετεί, λειτουργεί ως μια παράλληλη ομάδα με αυτές των νέων. Η διομαδική επιμόρφωση της ομάδας εμπυχωτών, η εποπτεία και διευκόλυνσή τους αποτελεί ένα μεγάλο κομμάτι της δράσης που ανέλαβε η **υπεύθυνη δράσης**.

Το μοντέλο της εμπύχωσης ήταν πολλαπλασιαστικό καθώς η υπεύθυνη δράσης ανέλαβε το ρόλο της εκπαίδευσης των εμπύχωσης των συνεργατών, οι οποίοι με τη σειρά τους έκαναν το ίδιο στη συνέχεια με τις ομάδες των νέων. Ενώ σε ένα τελευταίο στάδιο οι ίδιοι οι νέοι έπαιρναν το ρόλο του διευκολυντή-διαμεσολαβητή των νέων μελών δημιουργώντας επάλληλους κύκλους. Αυτό το

πολλαπλασιαστικό μοντέλο και ο τρόπος που εφαρμόστηκε δημιουργεί την προσδοκία ότι οι νέοι των ΔΕΝ έχουν το δυναμικό και της δεξιότητες να συνεχίσουν τη δράση εντός των κοινοτήτων τους.

γ. Καλλιέργεια της συλλογικότητας και της διαπολιτισμικής συνύπαρξης

Η δράση των ΔΕΝ συμβάλλει άμεσα στο χτίσιμο σχέσεων εμπιστοσύνης και συνεργασίας μεταξύ των νέων διαφορετικών πολιτισμικών ομάδων, μέσω των ψυχοκοινωνικών δεξιοτήτων στις οποίες εκπαιδεύει βιωματικά τους νέους. Τα ΔΕΝ αποτελούν ένα ασφαλές εργαστήριο για κάθε νέο που επιθυμεί να μάθει τη συμβίωση, την επίλυση συγκρούσεων, τον διαπολιτισμικό διάλογο, και τη συμμετοχή σε κοινό έργο ως ισότιμο μέλος ομάδας. Ενθαρρύνει το χτίσιμο της αυτοπεποίθησης, της αυτενέργειας, της επικοινωνίας, της συνεργατικής συμβίωσης και της δημιουργικής έκφρασης. Αυτές οι βιωμένες δεξιότητες γίνονται εφόδια ενός νέου καθώς μαθαίνει να τις μεταφέρει στην καθημερινή ζωή έξω από τα ΔΕΝ – στη γειτονιά και στις σχέσεις του ως μέλος μιας κοινότητας.

Από την αρχή **η αναγνώριση της διαφοράς και η διαπολιτισμική συνύπαρξη σε ισότιμη βάση καλλιεργήθηκαν πολλαπλά**. Ο ίδιος ο σχεδιασμός των δραστηριοτήτων διευκολύνει την ανάπτυξη και αποδοχή διαφορετικών αφηγήσεων και ταυτοτήτων, πριμοδοτώντας τη σύνθεση και αποφεύγοντας την ανάδειξη μιας «κυρίαρχης» ταυτότητας. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η γυναίκα «νεράιδα» στα θερινά ΔΕΝ του 2011 που εισήγαγε τα παιδιά στις δράσεις μιλώντας μια «μη κατανοητή γλώσσα» που άφηγε περιθώρια για πολλαπλές κωδικοποιήσεις και αναγνώσεις και η οποία υποστηριζόταν από έναν άνδρα «κένταυρο». Οι συμμετέχοντες νέοι καλούνται να επαναπροσδιορίσουν την ταυτότητα και τη διαφορά και να βρουν τρόπους να επικοινωνήσουν και να προσεγγίσουν το διαφορετικό.

Εξελικτικά οι δράσεις των ΔΕΝ παρουσιάζουν μια πορεία **από την αναγνώριση και αποδοχή της διαφοράς στη συνειδητοποίηση των πολλαπλών κοινωνικών ταυτοτήτων** και τη σύνδεση της εμπειρίας με τις διασταυρούμενες κατηγορικές υπαγωγές που την διαμορφώνουν. Έτσι για παράδειγμα το πρώτο έτος λειτουργίας των Θερινών ΔΕΝ στις ομάδες συμμετείχαν αγόρια και κορίτσια, διαφόρων ηλικιών από πόλεις και χωριά, ορεινές και πεδινές περιοχές της Θράκης. Όλες οι ομάδες ήταν μικτές ως προς το φύλο, και συμμετείχαν σε αυτές παιδιά τόσο από τη μειονότητα όσο και από την πλειονότητα. Οι εμπυχωτές θεωρούν ότι για πρώτη φορά επιτεύχθηκε σε όλες τις ομάδες η συνεργασία μεταξύ αγοριών και κοριτσιών, κάτι που στο παρελθόν φαινόταν συχνά ανέφικτο.

Τη δεύτερη χρονιά, ωστόσο, τα θέματα φύλου ανακύπτουν πλέον ως θέματα προς ανοιχτή διαπραγμάτευση και ενσωματώνονται στα βιωματικά εργαστήρια, ενώ δημιουργείται και η ομάδα

των νέων γυναικών. Στο επίκεντρο των ενδιαφερόντων αυτής της ομάδας τίθενται ζητήματα που σχετίζονται με την εμπειρία της γυναικείας ταυτότητας σε συνδυασμό με την υπαγωγή σε άλλες ομάδες, όπως την πλειονότητα ή τη μειονότητα και σε διαφορετικές ομάδες εντός αυτών των κατηγοριών. Παράλληλα μέλημα των εμπυχωτών και των ομάδων νέων γίνεται η διαπραγμάτευση και σύνθεση των διαφορετικών εμπειριών που συνδέονται με τη φοίτηση σε διαφορετικά σχολεία, με τις διαφορές της πόλης με το χωριό, των πεδινών από τα ορεινά χωριά, τις διαφορές μεταξύ πόλεων (Ξάνθης και Κομοτηνής).

Την τρίτη χρονιά πλέον-με τη δυνατότητα που έδωσε το βαν-μέσα από τις επιτόπιες δράσεις σε διαφορετικές κοινότητες ο στόχος της διαπολιτισμικότητας προσεγγίστηκε πολλαπλά. Οι δράσεις ανοίχτηκαν σε νέους τόπους και σε περισσότερα παιδιά, αλλά και μετεξελίχθηκαν ενσωματώνοντας στοιχεία από τον πλούτο της κάθε περιοχής. Με αυτόν τον τρόπο μια σειρά από «παράλληλες ζωές συναντήθηκαν σε μια κοινή ζωή, τη ζωή στη Θράκη». Νέοι από ορεινές περιοχές ήρθαν σε επαφή με νέους από τις πεδινές, η Ξάνθη γνώρισε την Κομοτηνή, αφήνοντας χώρο στην έκφραση ποικίλων ταυτοτήτων.

Παρά το γεγονός ότι η διαπολιτισμικότητα ως στόχος των ΔΕΝ δεν εξαντλείται στη συμμετοχή της **πλειονότητας**, η συμμετοχή αυτή και η συνύπαρξη παρέμεινε πρωταρχικός στόχος. Η περιορισμένη συμμετοχή νέων από την πλειονότητα στις Δράσεις ΔΕΝ ήταν μια πρόκληση που σύμφωνα με τις αξιολογήσεις των συνεργατών δεν θεωρούν ότι επιτεύχθηκε στον επιθυμητό βαθμό και παραμένει ένα διαρκές ζητούμενο για το μέλλον. Ωστόσο, τα μέλη της μειονότητας που συμμετείχαν στα ΔΕΝ ενδυναμώθηκαν στην αναγνώριση στην προσέγγιση και στη διαπραγμάτευση, και αυτό αποτελεί κύριο ζητούμενο της διαπολιτισμικής συνύπαρξης και παρακαταθήκη του προγράμματος. Η διαπολιτισμικότητα όμως για να επιτευχθεί απαιτεί και βήματα από την πλευρά της πλειονότητας σε ένα υποστηρικτικό, θεσμικά, περιβάλλον, όπως υποστηρίζει πληθώρα ερευνών και παραδειγμάτων παρέμβασης (Allport, 1954. Durrheim & Dixon, 2005. Pettigrew, 1971).

δ. Συνεργασία και δικτύωση με την τοπική κοινωνία γενικότερα

Στόχος των ΔΕΝ ήταν η μέγιστη δυνατή συνέργεια με την τοπική κοινωνία. Μέσω της μεθοδολογίας της κοινωνικο-πολιτισμικής εμπύχωσης, διαμορφώθηκε ένα υποστηρικτικό για τη δράση των ΔΕΝ δίκτυο που συμπεριλαμβάνει νέους ενήλικες, γονείς, μέλη των τοπικών κοινωνιών.

Εμπλοκή γονέων

Προς την κατεύθυνση του ανοίγματος προς την τοπική κοινότητα σημαντική είναι η συμβολή της

σύνδεσης με τους γονείς των παιδιών που συμμετέχουν στις δράσεις. Ήδη η συμμετοχή των γονέων κατά τη διάρκεια της πορείας των δράσεων 2011-2012, έχει περάσει σε ένα στάδιο που δεν «ανταποκρίνονται» απλά στην πρόσκληση των ΔΕΝ, αλλά πλησιάζουν τα ΔΕΝ με δικά τους μορφοποιημένα αιτήματα (τόσο για τα παιδιά όσο και για τους ίδιους) και μάλιστα σε κάποιες περιπτώσεις με διαμορφωμένες προτάσεις για τη δική τους συμβολή-συμμετοχή. Έτσι ξεκινά με τη λειτουργία των «εργαστηρίων γονέα – παιδιού». Την τρίτη χρονιά τα εργαστήρια με την αξιοποίηση του Βαν ταξίδεψαν και σε άλλους τόπους και ενέπλεξαν περισσότερους γονείς. Τα αποτελέσματα από τα ερωτηματολόγια αξιολόγησης των δράσεων του 2013 έδειξε ότι σχεδόν οι μισοί από τους γονείς θα έβλεπαν θετικά τη συμμετοχή τους σε δράσεις που απευθύνονται στους ίδιους.

Δικτύωση με άλλες δράσεις

Ήδη με το ξεκίνημα του σχεδιασμού των ΔΕΝ από το Σεπτέμβριο του 2010 επιδιώχθηκε η συνεργασία τόσο με το ευρύτερο πρόγραμμα όσο και με παλαιότερους συνεργάτες των ΔΕΝ στο νομό Ξάνθης και στο νομό Ροδόπης. Ακόμη, διοργανώθηκαν εκδηλώσεις σε Αλεξανδρούπολη, Κομοτηνή και Ξάνθη ενώ τα ΔΕΝ συμμετείχαν και στην έκθεση «ΘΡΑΚΗ 2011».

Τη δεύτερη χρονιά οι δράσεις γεφυρώνονται μεταξύ τους με εκδηλώσεις, καθώς σε αυτές η κοινότητα γνωρίζει τους καρπούς των προηγούμενων δράσεων και παράλληλα ενημερώνονται για τις νέες δράσεις και εκφράζουν τις προσδοκίες τους.

Την τρίτη χρονιά οι δράσεις συνδέθηκαν πολλαπλώς μεταξύ τους τόσο «από κοντά» στο φυσικό χώρο όσο και «από μακριά» στο διαδικτυακό χώρο. Με τη χρήση του βαν, ομάδες ταξίδεψαν σε άλλους τόπους για να παρουσιάσουν τις δημιουργίες τους και να προσκαλέσουν για συμμετοχή άλλες ομάδες, οι τοπικές ομάδες έγιναν ξεναγοί και οδηγοί σε περιηγήσεις στο χρόνο και στο χώρο, ενώ το ίδιο το περιεχόμενο και η δομή των δράσεων (π.χ. η συνεργατική σύνθεση της ΔΕΝίτσας) έδωσε συμβολικά αλλά και «απτά» ανθρώπους και τόπους. Προς το στόχο της δικτύωσης έδρασε βέβαια καταλυτικά το “δίκτυο νέων ΔΕΝ”. Ο ιστοχώρος αυτός δεν αποτέλεσε απλά άλλο ένα εργαλείο δημιουργικής έκφρασης, αλλά έναν ουσιαστικό χώρο γνωριμίας, επικοινωνίας, συν-δημιουργίας αλλά και γνωστοποίησης των δημιουργικών έργων και των δράσεων.

Επαφές με συλλογικούς φορείς / θεσμικοί παράγοντες

Μια σημαντική πτυχή του ανοίγματος προς την κοινότητα ήταν η σύνδεση και η από κοινού διοργάνωση εκδηλώσεων-δράσεων με συλλογικότητες και θεσμικούς φορείς, όσο και η δικτύωση της ομάδας ενηλίκων με άλλες συλλογικότητες και οι κοινές δράσεις με αυτές (συμμετοχή σε ημερίδα της ΓΤΝΓ και του Κέντρου Ευρωπαϊκής Πληροφόρησης Κομοτηνής *EuropeDirect*, κοινές

δράσεις με μέλη της Πολιτιστικής Κοινότητας Νέων Κομοτηνής και την Ομάδα Ευαισθητοποίησης για Κοινωνικά Θέματα του Κέντρου Ευρωπαϊκής Πληροφόρησης Κομοτηνής *EuropeDirect* και ομάδες φοιτητών). Οι θερινές δράσεις αποτέλεσαν επίσης ένα προνομιακό πεδίο για τη σύνδεση με τις τοπικές κοινότητες. Στη διάρκεια των Θερινών ΔΕΝ οι δράσεις ενσωματώθηκαν στις τοπικές κοινότητες που τις φιλοξένησαν και εντάχθηκαν στην καθημερινή ζωή των κοινωνιών αυτών. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η συνεργασία με το Δήμο Τοπείρου και τον Πολιτιστικό Σύλλογο Γαλάνης, ο οποίος αφού την πρώτη χρονιά αποδέχτηκε το αίτημα των ΔΕΝ να φιλοξενήσει τις θερινές δράσεις, στη συνέχεια ζήτησε από τους νέους να δημιουργήσουν τοιχογραφία στην αυλή ώστε να τους θυμάται το χωριό, ενώ την τρίτη χρονιά πήρε την πρωτοβουλία να τις προσκαλέσει και πλέον σχεδιάζει την λειτουργία, στο ίδιο χώρο, δημιουργικών εργαστηρίων στο πρότυπο των ΔΕΝ και με συνεργάτη των ΔΕΝ.

Διαμεσολαβητές στις τοπικές κοινότητες/ αξιοποίηση προηγούμενων εμπειριών

Η ωρίμανση των ΔΕΝ είναι φανερή και στον τρόπο με τον οποίο οι δράσεις αξιοποίησαν φορείς και έμπυχο δυναμικό που είχαν προηγούμενη εμπλοκή στα ΔΕΝ. Σε όλες τις δράσεις η αξιοποίηση «συνδέσμων», μελών της τοπικής κοινότητας που είτε έχουν εμπλακεί σε δράσεις των ΔΕΝ στο παρελθόν είτε συνδέονται με συνεργάτες των ΔΕΝ έπαιξε πολύ σημαντικό ρόλο στην επαφή με τις τοπικές κοινότητες και στην επίτευξη των στόχων των δράσεων. Τόσο οι ενήλικες διαμεσολαβητές όσο και νέοι που είχαν προηγούμενη εμπειρία από τα ΔΕΝ και λειτούργησαν ως «εμπυχωτές» και αποτέλεσαν καταλύτες για την επιτυχία των δράσεων.

ε. Παράδοση της λειτουργίας των Δημιουργικών Εργαστηρίων Νέων στην τοπική κοινωνία -μέσω της ανάπτυξης ουσιαστικής συνεργασίας με τους φορείς της-έτσι ώστε να διαμορφωθεί εκείνο το ανθρώπινο πλέγμα στήριξης που θα εξασφαλίσει τη συνέχεια της δράσης από την ίδια την τοπική κοινωνία.

Τα ΔΕΝ όπως και κάθε εκπαιδευτική διαδικασία και δράση έχουν ως απώτερο στόχο να δημιουργήσουν ένα πλαίσιο μέσα στο οποίο όλοι οι εμπλεκόμενοι θα αναπτύξουν δεξιότητες τις οποίες θα μπορέσουν να μεταβιβάσουν (ατομικά και συλλογικά) και να αξιοποιήσουν δημιουργικά σε άλλα πλαίσια, αυτονομούμενοι και «απ-εξαρτώμενοι» από το αρχικό πλαίσιο αναγνώρισης και άσκησης των δεξιοτήτων αυτών.

Υπάρχουν σαφείς ενδείξεις ότι η μέχρι τώρα πορεία έχει αφήσει ανεξίτηλα τα ίχνη της στην τοπική κοινωνία. Ήδη έχουμε σχολιάσει τους τρόπους με τους οποίους τα ΔΕΝ έχουν αποτελέσει έναν πόλο έλξης για τους νέους των τοπικών κοινοτήτων και έχουν σταδιακά αποκτήσει ορατότητα και εξωστρέφεια.

Το πολλαπλασιαστικό μοντέλο κοινωνικο-ψυχολογικής εμπύχωσης που εφαρμόστηκε είχε ως αποτέλεσμα την παράδοση στην κοινότητα ενός μεγάλου αριθμού εμπυχωτών (28 άτομα από διαφορετικές μεριές της Θράκης) που έχουν τα εφόδια να δράσουν αυτόνομα και αποτελεσματικά, δοκιμαζόμενοι σε ποικίλους και απαιτητικούς ρόλους. Επιπλέον όμως έχει δημιουργήσει μία ακόμα μεγαλύτερη ομάδα νέων και γονέων, που έχουν αποδεχτεί την πρόσκληση για συμμετοχή και συν-δημιουργία και μπορούν να λειτουργούν ως σύνδεσμοι και διαμεσολαβητές σε διαφορετικές περιοχές.

Κλείνοντας πρέπει να τονιστεί ότι τα ΔΕΝ, τουλάχιστον τα τελευταία τρία χρόνια της λειτουργίας τους κατάφεραν να γίνουν αναγνωρίσιμα και αποδεκτά από την τοπική κοινότητα και να παραδώσουν σε αυτή τόσο ένα εκπαιδευμένο και ενδυναμωμένο έμπυχο δυναμικό όσο και τεχνογνωσία που μπορούν να αξιοποιηθούν πολλαπλασιαστικά δίνοντας συνεχώς νέους καρπούς.

Βιβλιογραφία

- Allport, G.W. (1954). *The Nature of Prejudice*. Reading, MA: Addison-Wesley.
- Barlow D.H. & M. Hersen (1984). *Single case experimental designs*.– Programm press.
- Berelson, B. (1952). *Content analysis in the Communication Research*. New York: Falmer Press.
- Carr, W. & Kemmis, S. (1986) *Becoming Critical*. Lewes: The Falmer Press.
- Cronbach, L.J. (1980). *Toward reform of program evaluation*. San Francisco: Jossey–Bass.
- Durrheim, K. & Dixon, J. (2005). *Racial Encounter: The social psychology of contact and desegregation*. London: Psychology Press.
- Fitz–Gibbon C.T. & L. Lyon (1978). *How to design a programm evaluation*.– London: Sage.
- Krippendorff, K. (1980). *Content analysis. An introduction to its methodology*. Beverly Hills: Sage.
- Mayring, Ph. (2000b). *Qualitative content analysis*. Forum: Qualitative Social Research [On-line Journal], 1(2), Art. 20. <http://www.qualitative-research.net/index.php/fqs/article/view/1089> ημ.πρόσβασης 24/9/2012.
- Pettigrew T.F. (1971). *Racially Separate or Together?* New York: McGraw-Hill.
- Robson, C. (2007). *Η έρευνα του πραγματικού κόσμου Ένα μέσον για Κοινωνικούς επιστήμονες και επαγγελματίες ερευνητές*. Αθήνα: Gutenberg
- Taylor, M. (1994). Action research. In P. Banister, E. Burman, I. Parker, M. Taylor & C. Tindall. (Eds.), *Qualitative methods in Psychology: Research guide* (pp. 108-120). Buckingham: Open University Press.